

Küresel Perspektif

Ekim 2025 / Cumhuriyet Bayramı Özel Sayı



Editörler: K. Betül Sınay & Efe Pamukcuoğlu

Tasarım: Cennet Badas



Atatürk ve Çağdaşlaşma

Dr. Yavuz Özgüldür

**Cumhuriyet'in 102. Yılı: Türkiye'nin Dış
Politikada Doğu-Batı Dengesi Kurabilmesi**

Doç. Dr. Ali Oğuz Diriöz

**Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kadın: Sosyal,
Ekonomik, Siyasi Katılım ve Dünyaya
Yansımaları**

Zeynep Gökçe Bulgen

**From Empire to Republic: The Development of
the Turkish Defense Industry (1834-2024)**

Mehmet Akar

Kadınların Varoluş Mücadelesi ve Cumhuriyet

Doç. Dr. Hilal Zorba Bayraktar

Türkiye'nin Güvenlik Denkleminde NATO:

Geçmiş ve Güncel Sınamalar

Büyükelçi (E) Mehmet Fatih Ceylan

**Continuities and Changes in
Turkish Foreign Policy**

Ata Ergün

ISSN 0378-3855



9 770378 385009

DPE Başkanı - FPI President

Büyükelçi (E) Hüseyin Diriöz

DPE Akademik Kurul Başkanı - FPI Academic Board President

Prof. Dr. Tarık Oğuzlu

DPE Koordinatörü - FPI Coordinator

Cem Tuna Aksu

Editörler - Editors

Kamile Betül Sınav

Efe Pamukcuoğlu

Tasarım - Design

Cennet Badas

- 01** **Atatürk ve Çağdaşlaşma**
Dr. Yavuz Özgüldür / PhD, Ankara Üniversitesi
- 08** **Kadınların Varoluş Mücadelesi ve Cumhuriyet**
Doç. Dr. Hilal Zorba Bayraktar / PhD, Yalova Üniversitesi
- 15** **Cumhuriyet'in 102. Yılı: Türkiye'nin Dış Politikada Doğu-Batı Dengesi Kurabilmesi**
Doç. Dr. Ali Oğuz Dirioz / PhD, Bilkent Üniversitesi
- 19** **Türkiye'nin Güvenlik Denkleminde NATO: Geçmiş ve Güncel Sınamalar**
Büyükelçi (E) Mehmet Fatih Ceylan / MA, Princeton University
- 29** **From Empire to Republic: The Development of the Turkish Defense Industry (1834–2024)**
Mehmet Akar / PhD, Dokuz Eylül Üniversitesi
- 45** **İşgal Altındaki İstanbul'dan Anadolu'ya: Millî Mücadele'de Gizli Silah Kaçırma Örgütleri ve Stratejik Operasyonları**
Merve Güllü Gökteş / MA, Akdeniz Üniversitesi
- 57** **Sovereignty Belongs to the Nation: Atatürk and the Transformation of Political Authority in Türkiye**
Ertuğrul Altun / PhD, İbn Haldun Üniversitesi
- 69** **Türkiye'deki Rejim Tartışmalarının 1922-1923 Birleşik Krallık Gazetelerine Yansıması**
Efe Pamukcuoğlu / BA, TOBB Ekonomi & Teknoloji Üniversitesi

- 81** **Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kadın: Sosyal, Ekonomik, Siyasi Katılım ve Dünyaya Yansımaları**
Zeynep Gökçe Bulgen / BA, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
- 99** **Modernization and Demographic Decline: What Türkiye Can Learn from China's Experience**
Can Baykal / MA, Başkent Üniversitesi
- 110** **Genç Cumhuriyet'in İlk İmaj Çalışması: Karadeniz Vapuru**
Simge Naz Ertem / BA, Başkent Üniversitesi
- 115** **From Montreux to Today: Turkey's Role as a Balancing Actor in the Black Sea**
Emre Can Toraman / MA, Yaşar Üniversitesi
- 126** **A Century of Transformation: Continuities and Changes in Turkish Foreign Policy**
Ata Ergün / MA, London School of Economics
- 135** **Dış Politikamızda Duygusal İlişkiler: Türk-Japon İlişkilerine Eleştirel Bakış**
Acar Boray Bildircin / MA, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
- 158** **Sert ve Yumuşak Gücün Harmanı: Akıllı Güç Perspektifinden Türkiye'nin Afrika Açılımı**
Cihad Demirbaş / PhD, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Atatürk ve Çağdaşlaşma

Dr. Yavuz Özgüldür

“Büyük davamız en uygar ve en refaha kavuşmuş
millet olarak varlığımızı yükseltmektir”

Mustafa Kemal ATATÜRK

Giriş

Türk milletinin kurtarıcısı, Modern Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu, eşsiz kahraman Mustafa Kemâl Atatürk, yalnızca imkânsız diye nitelendirilen bir Ulusal Kurtuluş Mücadelesi’ni kazanmakla kalmamış, ayrıca geri kalmış bir toplumdan çağdaş bir milletin ve uygar bir devletin de yaratıcısı olmuştur.

Atatürk, umudun yitirildiği, direnme gücünün tükendiği zannedilen bir ortamda, korkusuzca ortaya atılmış, Birinci Dünya Savaşı’nın galip devletlerine ve onun desteklediği devletlere karşı, Türk Milletinin bağımsız yaşama iradesine ve vatan sevgisine güvenerek, Ulusal Kurtuluş Mücadelesi’ni üstün sevk ve idare yetenekleriyle yönetmiştir. O, bitip tükenmeyen enerjisi, doğru ve hesaplı adımları, ileriye görme ve sezme yeteneği, deha ürünü komutanlık ve teşkilâtçılık vasıfları, hayallere yer vermeyen gerçekçi tutumu, zaman, yer ve imkân faktörlerini mükemmel değerlendiren yetenekleriyle, Türk milletini ve Türk vatanını yok olmaktan kurtarmış milli bir kahramandır.

Atatürk, kendisinden önce gelen diğer bazı zafer kazanan komutanlar gibi, muharebeyi kazandıktan sonra zafer sarhoşluğuna kapılmayıp, durulacak yeri ve zamanı isabetle kestirmiş, barış hedeflerine ölçülü ve dikkatli bir biçimde yaklaşmıştır. Lozan’da Misak-ı Milli hedefleri doğrultusunda bağımsız bir vatan ve millet yaratılmasına özen göstermiştir. Çünkü o, üstün komuta vasıflarının yanında, kalıcı bir barışın ancak bu şekilde tesis edilebileceğini görebilecek siyasi bir deha sahibiydi. Ancak, Atatürk’ün eserini yücelten sadece vatan kurtarıcılığı ve tam bağımsızlığa sahip bir devlet kuruculuğu da değildir. O’nu ölümsüzleştiren olayların belki de en önemlisi, yeniden kurduğu devletin sonsuzluğa kadar bağımsızlığını koruyabilmesi için almış olduğu tedbirlerdir ki buna “*Türk İnkılâbı*” ve “*Türk Çağdaşlaşma Hareketi*” (ÇAYCI, 1992:642) denilmektedir. Çağdaşlaşma denilince, Atatürk’ün Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmak için yapmış olduğu inkılâpların tümü kastedilmektedir.

Atatürk'ün önderlik ettiği Türk çağdaşlaşma hareketini en doğru biçimiyle değerlendirebilmek için, O'nu etkileyen fikir ve düşünce kaynaklarını incelemeliyiz. Bu kaynakların Atatürk'ün kişiliğini nasıl etkilediği, çağdaş medeniyete yönelmeyi neden zorunlu gördüğü, yürüttüğü çağdaşlaşma hareketinin temel ilkelerinin neler olduğunu sırasıyla ele alalım.

Atatürk'ü Etkileyen Fikir ve Düşünce Kaynakları

Atatürk'ü fikir ve düşünce yönünden etkileyen ilk mekân Selanik'tir. Selanik, çeşitli din, mezhep ve ırk mensuplarının beraber yaşadıkları kozmopolit bir yerdi. İşlek limanı, Avrupa ile bağlantılı demiryolu, önemli bir ticaret merkezi olması, şehirde batı tesirine açık, çeşitli fikir akımlarının yaşamasına elverişli bir ortam yaratmıştır. Dolayısıyla Mustafa Kemâl daha çok genç yaşta, değişik yaşam biçimlerini yakından tanımış ve her türlü yeni fikre açık bir ortamda yetişmiştir (ÇAYCI, 1992:642).

Atatürk'ün öğrenim gördüğü okulların ve bazı öğretmenlerinin, fikirlerinin oluşmasında büyük etkileri olduğunu biliyoruz. Öyle ki, ilköğrenimini yaptığı Şemsi Efendi Okulu, o zamanda yeni metotlar uygulayan örnek bir okul niteliği taşıyordu. Daha sonra devam ettiği Selanik Askeri Rüştîyesi ile Manastır Askeri İdadisi, Harp Okulu ve Harp Akademisi zamanın en iyi öğretim kurumlarıydı. Dersler uzmanlık sahibi öğretmenler tarafından verilmekte, pozitif düşünceli, olayları objektif olarak yorumlayabilen öğrenciler yetiştirilmekteydi (TURAN, 1982: 38).

Atatürk'ün fikir yapısında etkili olan bir diğer husus da okuduğu kitaplardır. Öğrencilik yıllarından başlayarak gelişen ve zamanla bir tutku haline gelen okuma sevgisi, yaşamının her döneminde O'nu etkilemiştir. İnsanlık tarihinin gördüğü en çetin savaşların içinde yer alarak, üstün sevk ve idaresiyle destanlar yazarken dahi, bir yandan savaşları kaleme almakta öte yandan ciddi felsefi eserler okumaktadır. Cumhurbaşkanı olduktan sonra, Çankaya'da 4000 ciltlik bir kitaplık oluşturduğu, aldığı kitabı bitirinceye kadar elden bırakmadığı, kitapları incelerken, önemli gördüğü yerleri renkli kalemle işaretleyip not düştüğü görülmektedir.

Atatürk, peşin yargılara, kalıplaşmış model ve teorilere asla iltifat etmemiş, ancak bunları kendi mantık süzgecinden dikkatle geçirdikten sonra, kararlarında ülkenin gerçekleri ve ihtiyaçlarını dikkate alan, akılcı ve faydacı bir yol izlemiştir. Bu davranışta bağımsızlık fikir yapısının yanı sıra, ülkenin coğrafyasından ve geçirdiği tarihi süreçten gelen derin sebeplerin bulunduğu dair şüphe yoktur (İLHAN, 1992: 629)

ATATÜRK'TEN ÖNCE YAPILAN YENİLEŞME HAREKETLERİ

Osmanlı Duraklama Dönemi'nde, Kanuni dönemi kurumlarının bozulmasından ve yozlaşmasından kaynaklanan ciddi sıkıntılar yaşanmış, bu durumu ıslah edebilmek için, *Genç Osman, Kuyucu Murat Paşa, IV. Murat ve Köprülüler* tarafından yürütülen çalışmalar neticesiz kalmıştır.

Aydınlanma Çağı, Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali gibi insanlığın gelişiminde çok önemli sayılabilecek adımları atan Avrupa, kısa sürede üstün teknoloji sahibi modern orduları ve güçlü endüstrileri kurarak büyük bir gelişme göstermiştir. Batı ile arasındaki seviyenin giderek açıldığını gören Osmanlı devlet adamları, askeri teknolojiyi bilen ve kullanabilen “*Fen Subayları*” yetiştirebilmek için, *Askeri Mühendislik Okulları* kurmuşlardır (İNALCIK, 1992: 623). Yabancı Dil Öğreniminin, bilimin ve teknolojinin transferindeki yeri ve önemi anlaşılıp bu yönde çalışmalar başlatılmıştır. Bu gelişmelerin ışığında *III. Selim*, devleti çöküntüden kurtarabilmek için sadece modern bir ordu kurmanın yeterli olamayacağını görerek yeni bir devlet düzeni aramaya yönelmişse de, başarı sağlayamamıştır. Ancak *II. Mahmut*, yenileşme hareketlerini köstekleyen *Yeniçeri Ocağı*'nı 1826'da kaldırarak yenileşme yolunu açmıştır. Kurulan yeni ordu, onu destekleyecek öğretim kurumlarını gerektirmektedir. Bu itibarla 1827'de *Tıbbiye* ve 1834'te *Harbiye* açılmıştır. Bu tarihlerden sonra, askeri okullardan mezun olanlar, Türk toplumunun çağdaşlaşmasına öncülük etmişlerdir. Özellikle *Harbiye*, halk ile idarenin bütünleşmesinde önemli roller oynamıştır.

Bu dönemde Batı medeniyetinin, üstün teknolojinin bir eseri, teknolojinin de bilimin ürünü olduğu ve bunları eğitim yoluyla, devlet aracılığıyla uygulamanın mümkün olduğu anlaşılmıştır. Tanzimat'la yeni bir düzenlemeye gidilerek kanun koyucu sürekli meclisler oluşturuldu. Böylece askeri reformların başarısı için gerekli alt yapıyı oluşturmak maksadıyla *İdarî, Hukukî ve İktisadî* alanda yenilikleri gerçekleştirecek kurumlar meydana getirildi. Çağın ihtiyaçlarına cevap vermek maksadıyla batıdan esinlenerek *Ticaret ve Ceza Kanunları* gibi yeni kanunlar çıkarıldı. Yeni kanunlara göre çalışan mahkemeler kuruldu. Meslek sahibi memurlar yetiştirmek amacıyla, *Darülmuallimin, Darülmuallimat* ve *Mülkiye* gibi yeni okullar açıldı (ÇAYCI, 1992: 647).

Bütün bu gelişmeler Batılılaşabilmek için, çarenin parlâmenter rejim olduğu fikrini güçlendirdi. 1876'da açılan fakat kısa bir süre faaliyet gösteren parlâmento 1878'de

kapatılmıştır. 1908’de ordunun genç subaylarının gayretiyle anayasalı rejim tekrar yürürlüğe girmiştir.

Ancak bu 200 yıllık çoğu defa birbirinden kopuk sistemsiz gayretler, istenilen sonucu vermemiştir. Devlet, mali, iktisadi ve kültürel bakımdan çağa ayak uyduramamış, devletin bütünlüğünü, devamını sağlayamamış ve 1918 kasımında tarihten silinme tehlikesinin eşiğine gelmiştir. Osmanlı’da Batılılaşma hareketlerinin başarısızlığa uğramasının sebeplerini kısaca şöyle sıralayabiliriz. Birincisi, sürekli savaş halinde olan Osmanlı, devletin tüm kaynaklarını bu savaşlarda tüketmiş, barış ve huzur ortamı içinde yatırımlara yönelememiştir. Bu noktada Atatürk’ün çağdaşlaşma hamlesinde “*Yurtta Barış, Dünyada Barış*” politikasının ne denli önemli bir yer tuttuğunu belirtmek isteriz. İkincisi, Osmanlı Devleti’ni yöneten idareci elit tabakanın halktan kopuk bir biçimde yapmaya çalıştığı reform hareketleri havada kalmış, halka inememiş ve yaşam biçimi haline gelememiştir. Bu da toplumu Avrupa’ya göre çağdışı durumuna düşürmüştür. Üçüncüsü, devletin Monarşik yapısı ve Şeriat yönetimi gerekli güçte ve etkide yenileşme hareketlerinin yapılmasına engel olmuştur. Bu yapı sistemli ve köklü tedbirler alınmasına engel olmuş, yapılmak istenen yenileşme, daima “*çok geç*” ve “*çok az dozda*” gerçekleşmiştir.

ATATÜRK’ÜN ÇAĞDAŞ MEDENİYETE YÖNELMESİ

Atatürk, her şeyin bittiği sanılan, umutsuz ve karanlık bir ortamda, cesaretle, kahramanca ortaya atılmış, gönülleri ateşlemiş, geniş kitleleri harekete geçirmiş, bitmez ve tükenmez bir enerji ile onları örgütlemiş, yönetmiş ve inanılmazı gerçekleştirerek süper güçlerin desteklediği istilacı güçleri, Mehmetçiğin süngüsü ile yurttan kovmuş, ölüm yatağındaki “hasta adam”dan genç, dinamik bir devlet yaratmıştır. Ancak yeni Türkiye’nin oluşması, kurtuluşun sonunu değil, fakat başlangıcını teşkil ediyordu. Atatürk’ün temel amacı, Türkiye’nin bir daha aynı duruma düşmemesi ve her zaman için ulusal bağımsızlığını koruyabilmesidir. Bu ise ancak çağdaş medeniyeti bütünüyle benimsemekle mümkün olabilecektir (ÇAYCI, 1992: 650). Bu nedenle çağdaşlaşmak Atatürk için bir amaç değil, fakat Türkiye Cumhuriyeti’nin sonsuza kadar yaşayabilmesi için vazgeçilmez bir araç niteliğini taşımaktadır.

Jeopolitik konumu itibariyle dünyanın en önemli bölgelerinden birini oluşturan Türkiye’nin sonsuza kadar varlığını koruyabilmesi çağdaşlaşmaya bağlıdır. Çağdaş medeniyete yönelmenin bir diğer nedeni de, ülke insanlarına, çağdaş dünyanın sunduğu nimetlerden yararlanma imkânını vermektir. Çağdaş Medeniyet, tüm insanlığın ortak katkılarıyla oluşan, rasyonel düşünceye ve lâik bir dünya görüşüne dayalı ortak bir eserdir (İLHAN, 1992: 638). Bu nedenle,

çağdaş medeniyete yönelmekten güdülen amaçlardan biri de kendi öz kültürümüzü bilimsel metotlarla geliştirmek, onu öz kaynağı olan halk kaynağından besleyerek çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmaktır (İNALCIK, 1992: 625).

Özetleyecek olursak Atatürk'ün gerçekleştirdiği çağdaşlaşma olayı, bir Batı taklitçiliği veya Avrupa'ya benzeme özentisi değildir. Bu, ülkenin jeopolitik konumunun ve geçirmiş olduğu tarihi sürecin Türkiye'ye çizmiş olduğu yoldur. Bu, yüzyıllarca bağımsız yaşamış, köklü devlet geleneği olan bir milletin değişen ve gelişen dünyada hak ettiği yeri alması ve onu muhafaza etmesi davasıdır. Bu, iki yüz yıl süreyle bölük pörçük devam eden, fakat yanlış teşhis yüzünden olumlu sonuç alınamayan, tarihi bir gelişmenin kesin çözüme kavuşturulması olayıdır.

Atatürk, çağdaş medeniyete geçişi, Türkiye için bir ölüm kalım meselesi olarak algılamış, çağdaşlaşmada eski denemelerin ve kendi gözlemlerinin ışığında farklı bir metot uygulamıştır. O'na göre çağdaş medeniyetin ortağı olmak, bu medeniyetin bir bütün olarak alınmasıyla mümkündür. Çünkü daha önce askerlik ve eğitim başta olmak üzere çeşitli alanlarda yapılan iyileştirmeler, tek tek yapılan düzenlemeler, topluma taze kan vermeye yeterli olmamış ve devleti kurtaramamıştır. Atatürk'e göre çağdaşlaşmanın tek yolu vardır. O da çağa hakim damgasını vuran ve rakipsiz olan Batı medeniyetini, ilmi kültürünü, teknolojisini ile birlikte topyekûn almaktır. Bunu gerçekleştirmek için de ilim ve fenni rehber edinmek yeterlidir, görüşünü esas olarak benimsemiştir (ATATÜRK, 1961: 203).

Atatürk inkılâpları, kısa bir zaman süreci içinde enerji ve kararlılıkla yürütülmüş radikal inkılâplardır. Batı dünyasının yüzyıllar boyu devam eden bir süreç içinde elde ettiği, Rönesans, Reform, Fransız İhtilâli, Sanayi Devrimi gibi değerli birikimler, on beş yıl gibi, millet hayatı içinde çok kısa sayılabilecek bir zaman süreci içinde, artık geriye dönülemeyecek şekilde Türk toplumuna mal edilmiştir (ÇAYCI, 1992: 654). Bu suretle yüzyılların yarattığı açık, bir an önce doldurularak mümkün olduğu kadar çabuk çağı yakalama yolu tutulmuştur.

Türk çağdaşlaşması, herhangi bir dış baskıdan kaynaklanmadığı gibi, tam aksine “Batıya rağmen, Batılılaşmak” şeklinde vücut bulmuştur. Türk çağdaşlaşması, tarihin derinliklerinden gelen tecrübelerin, Türk toplumunun beklentileri ve ülkenin ihtiyaçları ışığında şekillenmiştir. Temel dayanağı akılcılıktır. Atatürk bunu *“Hayatta en hakiki mürşit ilimdir, fendir.”* sözleriyle hayata geçirmiş ve *“Türkiye Cumhuriyeti'nin her türlü faaliyetine aklın ve bilimin hakim olmasını temel ilke olarak”* benimsemiştir.

Çağdaş medeniyeti, “*özgür düşünce ve laik ortam*” yaratmıştır. Bu ise, her şeyden önce devletin laik bir yapıya sahip olmasıyla etkinlik kazanmaktadır. Dolayısıyla Atatürkçülükte Laiklik “*bütün inkılâpların temel taşı ve ön şartı ve güvencesi*” niteliğini taşımaktadır.

Çağdaşlaşma ile milli kimliğin belirginleşmesi, Türk kültürünün halk kaynağından beslenerek kendi değer ve özellikleri ile çağdaş medeniyet içinde layık olduğu yeri alması gayesi takip edilmiştir. Bu maksatla öğretimin birleştirilmesi ile milli eğitim bakanlığı bünyesi içinde eğitimin milli hedeflere yönelik bir biçime sokulmuş, alfabe değişikliği ve dilde sadeleşme ile milli kültür tabana yayılmış, milli kültürün çağdaş metotlarla işlenebilmesi için Türk Tarih ve Türk Dil kurumları ile yeni üniversiteler açılmış ve çağdaş standartlara kavuşturulmuştur (BERKES, 1973: 247).

Yeni Türk devletinde çağdaşlaşma devlet eliyle gerçekleştirilmekle beraber, inkılâplar halka benimsetilerek onların inkılâplara sahip çıkmaları ve siyasi yapıya katılım sağlamaları için özel gayret sarfedilmiş, uygun zamanda demokratik uygulamaya geçebilmek için gerekli alt yapı hazırlanmıştır. Bu konuda özellikle yüzyıllarca geri plana itilen, toplum hayatından soyutlanan Türk kadınına, erkeklerle eşit haklar tanınması çağının ölçüleri içinde bile ileri bir adım olmuştur. Bu suretle siyasi hayata katılım tabanı genişletilmiş, katılım yasalarla teminat altına alınmıştır. Bu alt yapı sayesinde Türkiye’de iktidarı demokratik yoldan değiştirme ve katılımcı demokrasiyi gerçekleştirmek mümkün olmuştur.

Türk çağdaşlaşmasının bir diğer özelliği de Atatürk’ün psikolojik yaklaşımından kaynaklanmaktadır. Atatürk, vatan kurtarıcılığı ve devlet kuruculuğunun sağladığı emsalsiz itibar ve milletine verdiği sonsuz güven duyguları içinde çağdaşlaşmayı yürütmüş, zayıf ve güçsüz Osmanlı Devleti’nden, güçlü ve kararlı bir biçimde gelişmekte kararlı bir devlet yaratmıştır. Cumhuriyetin yaratıcı, emperyalist güçleri dize getirmenin verdiği güven havası içinde hareket etmiş, Türk milletinde başarılarıyla, köklü kültürü ve zengin tarihi ile kendine ve geleceğine güven duygusunu yeniden uyandırmış, ona yeni bir heyecan ve hayatiyet kazandırmış ve Türk milletini çağın medeniyetinin bir ortağı haline getirmiştir.

SONUÇ

Anadolu Türk birliğini parçalamaya, Türk vatanını bölmeye gelen istilacı güçlere karşı yürütülen Ulusal Kurtuluş Mücadelesi eşi benzeri görülmemiş bir zafere dönüşmüş, bağımsız bir cumhuriyet, demokratik ve laik bir devlet ve çağdaş bir toplum yaratılmıştır. İşte büyük Atatürk’ün yarattığı Türk çağdaşlaşması, bu birbirinden ayrılamayan unsurların bir arada icrasıyla gerçekleştirilmiştir. Üstelik Türk çağdaşlaşması, sadece emperyalist güçlere karşı

bağımsızlık savaşı verenlere karşı bir örnek oluşturmakla kalmamış, Orta Çağ'ın Skolastik düşünce tarzına karşı akılcılığın, medeniyetçiliğin, hümanizmin, İslâm alemindeki öncülüğünü yapması bakımından da çok etkili olmuştur. Bu açıdan bakıldığında Türkiye, hümanist düşünceyi Hristiyan Batının dışına taşıyan tek ülke olmuştur.

Türk çağdaşlaşması, Batılı olmayan toplumların gelişmelerinde evrensel bir yer tutmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Türk tarihinin bir safhası olmaktan çıkıp, yeni bağımsızlığını kazanan ülkeler için, politik sistem olarak Doğu ve Batı rejimleri arasında önemli bir alternatif olarak değerlendirilmiştir. Bu niteliği ile Türk çağdaşlaşması, Türkiye sınırlarını aşmış, kıtalara mal olmuş evrensel bir nitelik taşımaktadır. Bağımsız olmak ve kalmak isteyen milletler için, paha biçilmez bir ışıklı yol niteliğindedir.

Dr. Yavuz Özgüldür

1959 yılında İstanbul'da doğan Yavuz ÖZGÜLDÜR, Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde 1981 yılında, Doktora öğrenimini ise Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih bölümünde 1992 yılında tamamlamıştır. 1982 yılında Silahlı Kuvvetler saflarına katılan Yavuz Özgüldür, 1982 – 2013 yılları arasında Kuleli Askeri Lisesi ve Kara Harp Okulu'nda çeşitli rütbelerde Öğretim Üyesi- ABD Başkanı ve Bölüm Başkanı olarak görev yaptıktan sonra 2013 yılı 30 Ağustos'unda emekli olmuş; 2014 Ocak ayı itibarıyla TOBB ETÜ Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümüne Öğretim Üyesi olarak dahil olmuştur. Yavuz Özgüldür, Halen TOBB ETÜ Tarih Bölüm Başkanı olarak görevini sürdürmektedir.

Dr.Öğr.Üyesi Yavuz ÖZGÜLDÜR'ün yayımlanmış beş kitabı ve çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

Evli ve 1 çocuk babası olan ÖZGÜLDÜR, Almanca ve İngilizce bilmektedir.

Kaynakça

ATATÜRK, Mustafa Kemâl., “Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri”, V. Cilt, Ankara, 1972.

BERKES, Niyazi., “Türkiye’de Çağdaşlaşma”, Ankara, 1973.

ÇAYCI, Abdurrahman., “Atatürk ve Çağdaşlaşma”, Atatürkçü Düşünce, Ankara, 1992.

İLHAN, Suat., “Türk Çağdaşlaşması”, Atatürkçü Düşünce, Ankara, 1992.

İNALCIK, Halil., “Türkiye’nin Modernleşmesi”, Atatürkçü Düşünce, Ankara, 1992.

TURAN, Şerafettin., “Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar”, Ankara, 1982.

Kadınların Varoluş Mücadelesi ve Cumhuriyet

Doç. Dr. Hilal ZORBA BAYRAKTAR¹

“Bir toplum, cinslerden yalnız birinin
yüzyılımızın gereklerini kazanmasıyla yetinirse,
o toplum yarı yarıya zayıflamış olur.”

Mustafa Kemal ATATÜRK

Giriş

Kadınların toplumsal hayatta varoluşları ve siyasal hayatta aktif roller üstlenmeleri, içinde bulunduğumuz çağı da düşündüğümüzde oldukça yeni bir süreç olarak değerlendirilebilir. Çoğunlukla aile yaşamı içerisinde ve özel alanda konumlandırılan kadınlar hem doğu hem de batı toplumlarında toplumsal ve siyasal hayata katılımları için mücadele etmek durumunda kalmıştır.

Eski Türk topluluklarında kadının konumu düşünüldüğünde özellikle Hakan ve Kağan'ın eşlerinin onlar olmadığında liderlik vasfını üstlendikleri görülmüştür. Bu durum kadına verilen değerin ve öneminde bir göstergesi olmuştur. Ancak tabi ki çevresel faktörler, toplumsal yaşam ve zamanın gereklilikleri doğrultusunda bu rollerin değiştiği bir gerçektir. Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu döneminde kadının toplumsal hayattaki durumu göz önüne alındığında çoğunlukla aile yaşamı içerisinde konumlandırıldığı ve ev işlerinde çalıştığı görülmüştür. Bu dönemde çoğunlukla gayrimüslim kadınların çalışma hayatında olduğu bilinmektedir. Ancak bu durum zamanla değişmeye başlamıştır. İmparatorluğun Batılılaşma hareketlerinin bu durumun arkasındaki en büyük etken olduğu bir gerçektir. Bununla birlikte zamanın koşulları da bu durumu gerekli kılmıştır. Özellikle Kurtuluş Savaşı ve I. Dünya Savaşı süreçleri yalnızca erkeklerin çabalarının yeterli olmadığını ortaya koymuş ve bir toplum olarak kadını ve erkeğiyle bir mücadele verilmiştir.

Milli Mücadele döneminde ve Kurtuluş Savaşı'nda üstlendiği roller ile Türk kadını her alanda rüştünü ispat ederek tıpkı erkekler gibi elinden her işin geldiğini gösterme fırsatı bulmuştur. Bu durum toplumsal yaşamda geri dönülmez bir sürecin başlangıcı olmuş, özellikle

¹ Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, hilalzorba@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4401-2532

kamusal alanda kadınların çalışma hayatına katılımının yolunu açmıştır. Nihayetinde Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde başlayan Batılılaşma hareketleri ve Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte bu politikanın ivme kazanması sonucunda kadınların siyasal hayata katılımının da yolu açılmış ve Avrupa'daki pek çok ülkede henüz kadınlara seçme-seçilme hakkı verilmemişken; Türk kadınlarına seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Kadınların sosyal statülerini tamamıyla değiştiren ve yeni bir evreye geçmesini sağlayan bu süreç salt yukarıdan inme bir şekilde olmamıştır. Pek çok kadın bu haklar için mücadele vermiş ve hala daha mücadeleye devam etmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Kadınlar

Osmanlı İmparatorluğu döneminde kadınların toplumsal hayat içerisindeki rolü daha çok şehirde mi yoksa köyde mi olduğuna göre değişiklik göstermektedir. Köydeki kadınlar, şehirdeki hemcinslerine oranla vaktinin çoğunluğunu ev dışarısında iktisadi faaliyetlere katkı vererek geçirmektedir. Şehirdeki kadınların ise çoğunlukla ev işleri ve özel alanla ilgilendikleri bilinmektedir. Ancak bu durum Tanzimat dönemi ile birlikte değişmeye başlamıştır.

Tanzimat ile başlayan modernleşme ve daha sonrasında batılılaşma hareketleri I. ve II. Meşrutiyet'in ilanı ile devam etmiş ve Osmanlı İmparatorluğu son dönemlerinde bu konuda oldukça mesafe kat etmiştir. Nitekim bu süreç kadınların özgürleşmesi, sosyal ve toplumsal hayata katılmasını da beraberinde getirmiştir. Öncelikle eğitim alanında oldukça önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu doğrultuda İstanbul'da 1859 yılında ilk kız Rüşdiyesi açılmış ve 1876 Kanuni Esasi ile ilköğretim zorunlu hale gelmiştir. Böylece kız çocuklarına da eğitimin yolu açılmış ve erkeklerle eşit eğitim hakkına sahip olmuşlardır. Bu dönemde özellikle tıbbiye, ebelik ve öğretmenlik meslekleriyle ilgili kadınların ilk mesleki eğitimleri aldıkları görülmektedir.

I. ve II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte kadınların orta öğretim ve yükseköğretime girişleri hızlanmış ve eğitim yalnızca ayrıcalıklı ailelerin kızlarının tekelinde olmaktan çıkmıştır. Bu süreç kadınların hemen her alanda hakları için mücadeleye başladığı bir dönemi başlatmıştır. Böylece kadınlarla ilgili dergilerin ve derneklerinde kurulduğu ve buralarda kadınlarla ilgili olan hemen her konunun ele alındığı görülmüştür. Kadın dernekleri bu konudaki çalışmalarını bir adım daha ileri götürerek kadınlara yönelik kurslar açmış ve kadının kültürel seviyesini arttırmaya, okuma-yazma öğretmeye ve dahası aile içerisindeki konumlarını yükseltmelerine yardımcı olmuştur. Nitekim bu derneklerin daha sonrasında Balkan Savaşları ve Kurtuluş Savaşı sürecinde aktif olarak rol aldıkları ve milli mücadeleyi destekleyici

faaliyetlerde bulundukları da bilinmektedir. Kadınların kamusal alanda var olmaları ve iş hayatına katılmaları da Meşrutiyet dönemiyle başlamıştır. Özellikle uzun süreler boyunca devam eden savaşlar ve erkek nüfusun çoğunlukla bu konu ile meşgul olması, çalışma hayatında kadınlara duyulan ihtiyacı arttırmış ve devlette kadınların çalışmasını desteklemiştir.

Milli Mücadele ve Kadınlar

Bu dönem toplumun her bir ferdinin bir bütün olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına hizmet ettiği en şanlı ve meşakkatli süreçlerden biri olmuştur. Türk Kurtuluş Savaşı, tıpkı Türkiye gibi diğer gelişmekte olan ve emperyalist ülkelerin hedefi haline gelen bütün ülkeler için ilham kaynağı olmuş ve mücadele azmi yaratmıştır.

Bu dönemde Türk kadını sahada aktif olarak her alanda görev almıştır. Yardım toplamaktan, cepheye erzak ve mühimmat taşımaya kadar ve hatta cephede asker olarak kadınları görmek mümkündür. Ama tabi ki bu mücadelenin öncesinde bir de hazırlık süreci vardır ki; asıl mesele oradaki kadın örgütleri ve derneklerinin halkı Milli Mücadele konusunda örgütlemesi ve cesaretlendirmesidir. Bu süreçte yapılan mitinglerde Halide Edip ve Münevver Saime adlarının öne çıktığı görülmektedir. Özellikle İzmir'in işgalinden sonra Halide Edip önderliğinde örgütlenen kadınlar işgali protesto ederken; İstanbul hükümetine de telgraf çekerek mücadeleye katılmaları istenmiştir. Buna ek olarak dönemin gazetelerinde ve dergilerinde de halkı örgütlemek adına Halide Edip'in yazılar yazdığı bilinmektedir. Daha sonrasında Halide Edip ve Münevver Saime Milli Mücadeleye katılmak için Anadolu'ya geçmişlerdir. Yani kadınlar mücadelenin her aşamasında yer almış ve tıpkı erkekler gibi vatanın kurtuluşu için canını siper etmiştir. Garp cephesinde görev alan Halide Edip onbaşı rütbesine yükselirken; Münevver Saime'de burada önemli başarılar göstermiştir.

Halide Edip ve Münevver Saime binlerce kadından yalnızca ikisi olarak öne çıkmaktadır; ancak bu mücadelenin arkasında örgütlü, fedakâr ve cesur Türk kadınları yer almaktadır. Herkes elinden geldiğince vatanını müdafaa etmek için çalışmış ve nihayetinde ülke işgalden kurtarılmış ve düşmanlardan temizlenmiştir. Bu süreç yeni bir yönetimin de kurulmasını beraberinde getirecektir. Sonuç olarak Osmanlı Devleti tarih sahnesindeki rolünün sonuna gelirken; Türkiye Cumhuriyeti çağdaş ve batılı yeni kadroları ile yeni bir devlet kuracaktır.

Cumhuriyet'in İlanı ve Kadınların Statüsü

29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni yönetim şekli belirlenmiş ve hızlı bir modernleşme, batılılaşma sürecine girilmiştir. Bu süreçte özellikle Tanzimat ile başlayan Osmanlı'nın son dönemlerindeki faaliyetler itici rol oynamış ve toplumda zaten oluşmaya başlayan modernleşme hareketleri ivme kazanmıştır.

Bütün bu modernleşme hareketlerinin bir yansımasının da doğal olarak kadın hakları ve kadınların sosyal statüsü üzerinde görülmesi beklenmektedir. Bu hususta oldukça önemli gelişmelerde yaşanmıştır. Ancak kadınların beklentilerinin aksine bu gelişmeler biraz zaman almış ve toplumsal bir mücadele gerektirmiştir. Nitekim bu sürecin başlangıcı, 1926 yılında Medeni Kanun'un kabulü ile olmuş ve kadınların özgürlüğü önündeki engeller kalkmaya başlamıştır. Kadın ve erkeğin eşitliği ilkesine dayanan Medeni Kanun ile kadınlar daha önce sahip olmadıkları pek çok hakka kavuşmuştur. Bu süreçte Nezihe Muhittin ismi ön plana çıkarken, Kadınlar Halk Fırkası adıyla bir parti kurmuş ancak gerekli izinleri alamadığından kadınların seçme-seçilme haklarıyla ilgili bir ilerleme sağlanamamıştır. Siyasal anlamda kadınlara sağlanan ilk hak, 3 Nisan 1930'da Belediye Seçimlerinde olmuştur. Bu dönem aynı zamanda Türk siyasal hayatında tek partili dönemden çok partili döneme geçişin denendiği bir dönem olmuştur. İlk önce belediye meclisine giren kadınlar, 1934 yılında seçme ve seçilme hakkına kavuşmuştur. 1924 Anayasası'nda bu hususta yapılan değişikliği izleyen ilk seçim 1935 yılında olmuş ve kadınlar ilk defa genel seçimlerde oy kullanmış ve aynı zamanda delege olmuştur. Cumhuriyet'in ilanından bu zamana kadar geçen süreç çok uzun gözüktü de, hem halkın hem de meclisin bu sürece hazırlanmasının epey zaman aldığı ortadadır. Sonuç olarak kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi ve tabi ki bunun uygulamaya konulması için toplumun bu fikre hazırlanması gerekmiştir. Buna ek olarak diğer ülkelerdeki duruma baktığımızda ise 1935 seçimlerinde Türkiye'de kadınların meclisteki temsil oranları iyi denebilecek bir seviyededir. Bir diğer önemli konu ise pek çok ülkede hala kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmamışken, Türkiye'de bu hakların verilmiş olmasıdır.

Cumhuriyet'in özgürlükçü anlayışı sayesinde modernleşme çabalarının bir yansıması olarak kadınlara artık toplumun her safhasında yer vermeye başlanmıştır. Ancak yine de hala yönetici pozisyonlarda istenilen seviyelerde temsil edildiklerini söylemek pek mümkün değildir. Cumhuriyet'in ilanından bugüne kadar geçen süreçte yalnızca bir kadın başbakan ülkeyi yönetirken; bakanlıklara baktığımızda belli başlı konulardaki bakanlıkların kadınlar tarafından yönetilmesinin uygun bulunduğu görülmektedir.

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti'nin 102.yılıının kutlandığı 2025 yılında, Cumhuriyetin en büyük kazanımlarından birinin kadınlara sağladığı özgürlükçü alan olduğu bugün hemen her kadın tarafından kabul edilen ve dile getirilen bir gerçektir.

Kadın hareketleri her ne kadar çok daha eski zamanlara dayanıyor olsa da Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte ilerleyen bir toplumsal var oluş hikayesi bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki modernleşme ve batılılaşma hareketleri ile birlikte başlayan Tanzimat ve Meşrutiyet süreci kadınların toplumsal hayattaki yerini gösteren ve sorgulamalarına neden olan bir süreci başlatmıştır. Nitekim Kurtuluş Savaşı ve I. Dünya Savaşı sürecinde özellikle kadın derneklerinin faaliyetleri Milli Mücadelenin ateşini fitillerken, kadınların kamusal alana giriş sürecini de hızlandırmıştır. Mecburi olarak başlayan bu süreç, zamanla kadının da erkekle eşit bir şekilde yer aldığı bir alana dönüşmüştür. Nitekim Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte yeni kurulan devlette kadınlar da söz sahibi olmaya başlamıştır. Çünkü hem Milli Mücadele dönemi hem de Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde kadınlarda aktif rol almıştır. Kadın dernekleri ve dergileri hem halkı örgütleme konusunda büyük bir özveri ile çalışırken, hem de kadına dair her konuyu gündem maddesi yaparak toplumda kadınların varlığını herkese göstermeye başlamıştır. Cumhuriyet'in özgürlükçü yapısı ile kendine daha fazla alan bulan kadınlar bir sonraki adımı atmak için harekete geçmiş ancak toplumun fikri hazırlıklarını ancak tamamlayabilmesi ile 1934 yılında seçme ve seçilme hakkına kavuşmuştur. Aradan geçen 102 yıla rağmen kadınların Meclis temsil oranları ve ulaştıkları en üst makamlar göz önüne alındığında hala istenilen seviyelere gelineemediği görülmektedir. Buna rağmen kamusal alanda ve toplumsal hayatta kadınlar bugün istedikleri gibi yaşamakta, istedikleri eğitimi almakta ve istedikleri meslekleri yapmaktadır.

Cumhuriyet yönetimi belki de en çok kadınların özgürleşmesini sağlarken; bugün herhangi bir kadının kendisinde her şeyi yapabilecek gücü bulmasının arkasında da bu fikri akım bulunmaktadır. Sonuç olarak bugün kadınların toplumu oluşturan parçalardan biri olduğu gerçeği ile birlikte, eşitlik ilkesi çerçevesinde hayatlarına devam ettikleri görülmektedir. Çağın gerekleri ve gerçekleri doğrultusunda tıpkı erkekler gibi kadınlarında siyasal hayattaki temsil oranlarının artması beklenmekle birlikte, üst yönetici mekanizmalarda da görev almaları beklenmektedir.

Doç. Dr. Hilal Zorba Bayraktar

Hilal Zorba Bayraktar, 2012 yılında Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun olmuş ve 2013 yılında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde yabancı dille lisansüstü eğitim hayatına başlamıştır. “Turkish and European perspectives on Syrian migration since 2011” başlıklı tezini 2015 yılında başarı ile savunarak yüksek lisans çalışmalarını tamamlamıştır. Aynı yıl Yalova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde doktora eğitimine başlamış ve bu sırada ülkelerin mülteci politikaları üzerine çalışmalar yapmaya devam etmiştir. “Yeni Güvenlik Tehditleri Bağlamında Mülteci Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Etkilerinin Analizi ve Çözüm Önerileri” başlıklı doktora tezini 2020 yılında bitirerek doktor unvanını almıştır. 2018-2024 yılları arasında Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi’nde Öğretim Görevlisi olarak çalışmıştır. 2024 yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde Dr. Öğr. Üyesi olarak çalışmaya başlamıştır. Aynı yıl içerisinde TÜBİTAK 2219 Bilim İnsanlarını Destekleme Programı kapsamında Yurt Dışında Doktora Sonrası Araştırma Bursunu kazanmıştır. 2024-2025 yılları arasında Birleşik Krallık’ın Galler Bölgesinde University of South Wales’de bir yıl süre ile Birleşik Krallık ve Türkiye’nin düzensiz göçle mücadele politikalarını araştırmıştır. 2024 yılında ÜAK’ın değerlendirmeleri sonucunda Doçent olmaya hak kazanmış ve Kütahya Dumlupınar Üniversitesi’ndeki görevine Doçent olarak devam etmektedir

Kaynakça

- Ak, H. Ş. (2016). Osmanlı ve Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Kadın Hareketleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cilt 7, Sayı 18.*, s. 46-63.
- Ayata, A. G. (1995). Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı. Ş. Tekeli içinde, *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* (s. 293-312). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berktaş, F. (1998). Cumhuriyet’in 75 Yıllık Serüvenine Kadınlar Açısından Bakmak. A. B. Hacımirzaoğlu içinde, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* (s. 1-11). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Deniz, Ş. (2007). Kadın Parlamenterlerin Bakış Açısıyla Türkiye’de Kadınların Siyasal Hayattaki Temsili. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt 5, Sayı 7*, s. 2-16.
- Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi. *Yasama Dergisi, Sayı 10*, s. 5-59.

- Kırkpınar, L. (1998). Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın. A. B. Hacımirzaoglu içinde, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* (s. 13-28). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Yaraman, A. (2001). *Resmi Tarihten Kadın Tarihine*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Cumhuriyet'in 102. Yılı: Türkiye'nin Dış Politikada Doğu-Batı Dengesi Kurabilmesi

Doç. Dr. Ali Oğuz Diriöz

“Yurtta sulh, cihanda sulh”

Mustafa Kemal ATATÜRK

Cumhuriyetin 102. Yılında, Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Politikada Doğu ile Batı arasında savrulmadan denge kurabilmesi, her zamankinden önemli. Aslında, bu denge, Cumhuriyet'in ilk yıllarında dahi önemliydi ve hala önemlidir. Bir yandan İngiltere, Yunanistan, Fransa gibi “Batılı” Devletlere karşı kurtuluş mücadelesi vermiş ve küllerinden yeniden doğmuş bir Anadolu tabii ki emperyalizm karşıtı bir tutum izlemeliydi. Ancak, diğer yandan, maceracı, intikam peşinde ve eski Osmanlı topraklarını yeniden kazanmayı hedeflemekten ziyade modern ve Batı ile uyumlu bir devlet yapısına, “*muasır medeniyetler seviyesine*” ulaşmak için reformlar yapan, devrimler gerçekleştiren genç bir Cumhuriyet. Cumhuriyet döneminde, Atatürk önderliğinde, yargıda, seçme ve seçilme haklarında, kılık kıyafette, alfabede, eğitimde, ekonomide çeşitli reformlar yapılmış ve Türkiye Cumhuriyeti küllerinden yeniden doğmuştur. O dönemde bir yandan Afganistan, İran ve Japonya gibi doğu devletleriyle olan münasebetlere önem verilirken, diğer yandan İngiltere ve Yunanistan başta olmak üzere, Kurtuluş savaşında karşı cephede yer alan devletler ile de ilişkiler geliştirilmiş ve normalleştirilmiştir. Dolayısıyla, Türkiye Cumhuriyeti bir yandan Doğu'da İran, Irak ve Afganistan'la Sadabat Paktı (1937), diğer yandan Batı'da Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan'la Balkan Antantı (1934) sayesinde bölgesel güvenlik ve istikrara katkı sağlamayı amaçlamıştır. Burada bilhassa dikkat çeken husus, iş birliklerinin kurumsal zemin ve çerçevelerle yürütülme çabasıdır.

Günümüzde, Türkiye bir yandan Batı kurumlarına üyeyken, diğer yandan da Doğu'yla ve Küresel Güney'le olan ilişkilere de önem vermektedir. 102. Yıl sonra da yapılacak iş birliklerin kurumsal bir zemine dayanması ve Batı ile Doğu'daki üye olunan kuruluşların, birbirleriyle çelişmeyecek nitelikte olmaları gerekmektedir.

Türkiye, NATO üyesidir ve Avrupa Birliği (AB) ile Gümrük Birliği anlaşması imzalamıştır. Ayrıca Türkiye, Avrupa Çevre Ajansı üyesi ve AB'nin Yeşil Mutabakatına uyacağını da teyit etmiş ve AB'nin Yeşil Dönüşüm standartlarına uygun bir yeşil ekonomi

dönüşümü geçireceğini belirtmiştir. Türkiye'nin Avrupa Birliği kuralları ve düzenlemeleriyle genel uyumu göz önüne alındığında, Batı ülke ve kuruluşlarıyla çatışma halinden ziyade, ortak çıkarlar çerçevesinde uyumlu ve iş birliği modelleri geliştirmesinin, dış politikası bakımından daha uygun olduğu söylenebilir.

Türkiye için Doğu ve Batı arasında dikkatli bir denge kurmak faydalı olabilir. ABD-Çin rekabeti altında Türkiye, çeşitli ortaklık seçenekleri arasında stratejik bir denge kurabilir ve kurmalıdır. Ancak Türkiye'nin denge kurma çabaları, NATO, AB ve OECD ülkeleriyle hâlihazırda kurulmuş olan değerli özel ortaklıkların kaybedilmesi pahasına olmamalıdır.

Türkiye'nin NATO ve AB'ye yakınlığı sadece coğrafi değil, kurumsal da bir yakınlıktır. Bu nedenle, ilişkilerde inişler ve çıkışlar olsa da uzun vadede yarı iletken üretiminde OECD, NATO ve AB ortaklarıyla iş birliği yapmanın avantajları gerçekçi bir seçenektir. Teknolojik üretimin iş birliği içinde geliştirilmesi, uzun vadede teknolojik egemenlik geliştirme hedefine de katkıda bulunacaktır. Sonuçta, Çin ve Hindistan bile yabancı yatırımcıların üretim üssü olarak başlamış, sonunda kendi teknolojilerini geliştirme kapasitesine ulaşmışlardır.

ABD ve Çin arasındaki rekabet, son on yılı belirlemektedir. Yarı iletkenler, ticaret yolları ve nadir toprak mineralleri bu rekabetin merkezinde yer almaktadır. Park ve diğerleri (2023), bu rekabetin sadece kaynak milliyetçiliğini değil, aynı zamanda “tekno-milliyetçiliği” de yoğunlaştırdığını ve bunun da küresel değer zincirlerini yeniden şekillendirdiğini savunmaktadır. Bir bakıma, Akıllı & Shukurti Özdemir (2025) tarafından tanımlanan “tekno-kutup” (“*technopolar*”) düzeniyle benzerlik göstermektedir.

Bu makaledeki önemli bir örnek, Türkiye'nin kolektif güvenlik ve iş birliğine dayanan ekonomik ortaklıklar yoluyla ulusal güvenliğini ve ekonomik istikrarını sağlama ihtiyacına odaklanmakta olmasıdır. Örneğin, ulusal teknolojik gelişmelerin geliştirilmesi yoluyla ulusal egemenliğin güçlendirilmesi, uluslararası ortaklarla iş birliği yoluyla ulusal bir teknoloji sıçramasına (Milli Teknoloji Hamlesi) dayanmaktadır.

Ulusal teknolojiye ulaşma söylemi, kaçınılmaz olarak sıklıkla kaynak milliyetçiliğiyle ilişkilendirilen Autarky ile karıştırılmamalıdır. Geniş topraklara sahip olanlar da dahil olmak üzere çoğu ülke için, tamamen kendi kendine yeten bir ekonomik üretim kapasitesine ulaşmak çok zordur.

Küresel kaynakları neo-sömürgeci veya neo-emperyalist bir şekilde kontrol etmeden neredeyse tüm hammadde ve teknolojiyi tamamen yurt içinde üretmek özellikle zordur.

Türkiye'nin İstiklal Savaşı, sömürgeci ve emperyalist güçlere karşı bir ilham kaynağı olmuştur ve bu nedenle anti-emperyalizm, o zamandan beri modern Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasının önemli bir özelliği olmuştur. Autarky, çoğu durumda gerçekçi bir seçenek değildir ve dahası, uluslararası ekonomik iş birliğini teşvik etme kavramına aykırıdır. Ekonomik iş birliğini ve uluslararası ortaklıkları teşvik etmek, Türk dış politikasının temel bir unsuru olmuştur. Dolayısıyla, Türkiye'nin, bölgesel ve jeopolitik istikrarsızlıkların giderek daha fazla etkilediği bir dünyada hem fırsatları hem de kırılganlıkları kararlılıkla ele alırken, Doğu ve Batı arasında denge kurmaya çalışan mevcut konumunda birçok faktörü göz önünde bulundurması gerekmektedir.

Bu süreçte kurumsal iş birliği, etkilenmemek ve tutarlı bir dış politikada kurumsal zeminde sağlam bir şekilde durmak için son derece değerlidir. Türkiye halihazırda Avrupa'daki birçok kurumun üyesidir, bu nedenle Türkiye'nin Avrupa'ya yakınlığı sadece coğrafi değil, aynı zamanda kurumsal ve politiktir. Dolayısıyla, Türkiye, Doğu'ya (Yeniden Asya Girişimi gibi) ve Küresel Güney'e açılma politikalarını, Batılı kurumlarla halihazırda mevcut olan iş birliğini Doğu'daki yeni kurumlarla dikkatlice dengelemelidir. Bu bağlamda, Batı kurumlarıyla pek de uyumlu olmayan kurumlara üye olmaya veya kurumsal olarak onlarla etkileşimde bulunmaya çalışmak yerine (örneğin BRICS veya Şanghay İşbirliği Örgütü'ne üyelik arayışında olmak), Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) veya İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) gibi halihazırda üye olunan kurumlar aracılığıyla etkileşimde bulunmak daha etkili olacaktır.

Sonuç olarak, cumhuriyetin 102. yılında Türkiye'nin hem Doğu'sunda hem de Batı'sında bölgesel ve küresel istikrar sağlayıcı rolü devam etmektedir. Son 40 yıldır Türkiye çevresinde neredeyse her zaman bir savaş veya çatışma yaşanmıştır. Bunlara örnek olarak 1980'lerdeki İran-Irak savaşı, Irak'ın Kuveyt'i işgali, Azerbaycan-Ermenistan çatışması, Eski Yugoslavya'daki savaş, Rusya-Ukrayna savaşı, İsrail'in Lübnan ve Filistin'e saldırıları, İran'ın İsrail'e hava saldırıları, İsrail'in İran'ı bombalaması, Kızıldeniz ve Yemen'deki istikrarsızlıklar, Suriye İç Savaşı ve ABD'nin Irak'ı işgali verilebilir. Türkiye, terörle mücadeleye rağmen, bölgede çoğunlukla bir istikrar adası ve güvenli bir liman olmuştur. NATO ittifakı aracılığıyla kolektif güvenliğe kurumsal olarak dahil olmanın bilgeliliğinden anlaşıldığı üzere, Türkiye'nin NATO üyeliği tartışmasız Türkiye lehine önemli bir caydırıcılık ve savunma rolü oynamıştır. Bu nedenle, tüm iniş çıkışlara rağmen Batı karşıtı gruplarla yeni bağlantılar aramak ters etki yaratacağından, Türkiye, halihazırda üyesi olduğu ve üyeleri de Doğu ile Batı, özellikle Çin ve ABD arasında denge kurmaya çalışan TDT ve İİT gibi kurumlarla kurumsal mekanizmalar geliştirmeli ve güçlendirmelidir. Son olarak, Türkiye yarı iletkenler veya yapay zekâ (YZ) gibi

yerli teknolojiler veya yerli savaş uçakları geliştirmeyi hedefliyorsa, mevcut NATO ortaklarıyla genel bir etkileşim ve Batılı ortaklardan gelen yatırımlar, daha fazla yerli sanayinin iş birliğine dayalı gelişimine katkıda bulunacaktır. Elbette Türkiye, Afrika ve Asya'da yeni ortaklıklar geliştirmeye devam etmelidir, ancak bu, eski ortaklıkları kaybetme pahasına olmamalıdır. Önümüzdeki on yıllar için dengeli bir politika, Batılı olmayan devletlerle seçenekleri çeşitlendirmeyi hedeflemeli, ancak Batı ve Doğu kurumlarının birbirini dışlamayan, İnsan Hakları gibi, ortak değerlerine sıkı sıkıya bağlı kalınmalıdır.

Doç. Dr. Ali Oğuz Diriöz

Doç. Dr. Ali Oğuz Diriöz, Uluslararası İlişkiler Doçentidir, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Uluslararası Girişimcilik Bölümü'nde tam zamanlı öğretim üyesidir. Araştırma alanları arasında Uluslararası Politik Ekonomi, Küreselleşme, Enerji ve Su Güvenliği bulunmaktadır. Daha önce Euromesco ağının Orta Doğu'da Su Güvenliği (AB tarafından finanse edilen) çalışma grubunun bir parçasıydı ve Su Güvenliğine ilişkin 15. EuroMesco Ortak Politika Çalışmasında (2020) bölümü yazarıdır. Yayınlarından bazıları; “Katar'ın OPEC Çıkışı Işığında Doğal Gaz Organizasyonunun Beklentileri” The Extractive Industries and Society (2021); ve “BAE'nin Nükleer Projesinin Stratejik Bağlamı: Bölge İçin Bir Model?” Middle East Policy (2014). Dr. Diriöz daha önce Dünya Bankası'nda Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da Su Sektörü Düzenlemesinin Durumu üzerinde danışman olarak çalıştı (Haziran 2017). 2017'de Dünya Bankası'nın yayınında 'Fas'ta Su Sektörü Yönetmeliğinin Durumu' başlıklı bölümünün yazarı ve 'Ürdün'de Su Sektörü Yönetmeliğinin Durumu hakkındaki bölümün ortak yazarıdır'. Katar HBKU'den Prof. Olawuyi editörlüğünde "MENA bölgesinde İklim Değişikliği Yasası ve Politikası" adlı kitap projesinde bölüm yazarı olarak yer aldı (Dr. Olawuyi, D. editörlüğünde, Routledge tarafından basılan kitap Haziran 2021'de yayınlandı). Çok sayıda ulusal ve uluslararası yayını bulunmaktadır.

Türkiye'nin Güvenlik Denkleminde NATO: Geçmiş ve Güncel Sınamalar

Büyükelçi (E) Mehmet Fatih Ceylan

“Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için,
başarı için, en hakiki mürşit bilimdir, fendir.”

Mustafa Kemal ATATÜRK

Giriş

Kurulduğundan (1949) bu yana NATO'nun yetmiş altı yıllık bir geçmişi bulunuyor. Bu transatlantik varlık içinde Türkiye ise yetmiş üç yıldır (1952) yer alıyor.

Geçen yıllar içinde Kuzey Atlantik İttifakı dışarıdan olduğu kadar kendi içinden de bir dizi sınamayla karşı karşıya kaldı. Soğuk Savaş döneminin (1949-1989) ana tehdidi olan Sovyetler Birliği'ne karşı uyguladığı kolektif caydırıcılık ve savunma aracılığıyla Soğuk Savaş'tan başarıyla çıktı. Soğuk Savaş'ın, başta Avrupa olmak üzere dünyanın diğer bölgelerine de sirayet eden gerilimli ortamının son bulmasında önemli bir rol oynadı.

2. Dünya Savaşı sonrasında Sovyet Rusya'nın dış politikasını belirleyen Stalin-Molotov ikilisinin Türkiye'nin egemenliğini hedef alan tehditleri karşısında zamanın Türk yöneticileri, SB'nin nüfuzunun Türkiye'ye de yayılmasını engellemek amacıyla dönemin koşulları ışığında NATO'ya üye olmayı yeğlediler. (1) Bu tercihin belirlenmesinde hem zamanın iktidarı (CHP) hem de muhalefeti (DP) görüş birliği içinde hareket ettiler.

O hassas dönemin yöneticileri, Türkiye'nin güvenlik ve savunmasında NATO tercihinde bulunurken, Cumhuriyetin çağdaşlaşma ve modernleşme hamlesinin doğal uzantısı olarak genel anlamıyla Batı, özellikle de Avrupa kurumlarıyla bütünleşmeyi ülkenin geleceği açısından gerekli gördüler. (2) Bu hedef doğrultusunda Türkiye'yi, NATO üyeliği öncesinde Avrupa Konseyi'nin (1949) kurucu üyesi olarak Avrupa'ya kabul ettirmede başarı sağladılar. 1963 yılında da Türkiye-AET (bugünün AB'si) arasında Ankara Anlaşmasını imzaladılar. Nihai amaç olarak kendi benliğine ve değerlerine sahip, ancak Cumhuriyetin kuruluş felsefesine uygun ve bununla uyumlu Avrupa'nın ortak değerleri üzerine inşa edilecek bir Türkiye ülküsünü hayata geçirmeye yöneldiler. (3)

Günümüze kadar geçen süre içinde NATO, kendi bünyesinde patlak veren ciddi çatlakları aşabildi; Türkiye ise özellikle ABD ile olan inişli-çıkışlı ilişkilerin etkisiyle zaman

zaman İttifak'la olan ilişkilerine gölge düşmekle birlikte bu sorunlu dönemleri geride bırakmayı bildi.

Temmuz 2026'da NATO Liderler Zirvesi'ne Türkiye'nin Ankara'da ev sahipliği yapacağı gözetilerek, yetmiş yılı aşan zorlu bir süreç ışığında ve panoramik bir bakış açısıyla bir yandan 1949'dan bu yana NATO'ya olumsuz yansımaları bulunan gelişmeleri, diğer yandan içinde bulunduğu hassas ve istikrarsız bölgenin ülke güvenliği bağlamında doğurduğu sınamalar karşısında Türkiye'nin NATO'yla ilişkileri ve İttifak içindeki konum ve rolünü irdelemekte yarar vardır.

Soğuk Savaş'ın Karanlık Dehlizleri

2. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasındaki kısa süreli dönemi tipik bir Soğuk Savaş kesiti olarak tanımlamak yanıltıcı olur. Nihayetinde SB, Nazi Almanyası'na karşı müttefik ülkelerle iş birliği yapan aktörler arasındaydı. Dolayısıyla, 1945-1950 döneminde ABD'nin başını çektiği Batılı ülkeler ile SB arasındaki ilişkileri tam teşekküllü bir bloklaşma olarak nitelenmek doğru olmaz. Nitekim, NATO'nun kuruluş yılı olan 1949'da müttefik ülkelerin onayladığı ilk ana strateji belgesinde (4) SB açık bir ana tehdit olarak ilân edilmemiştir. Bu dönemin en önemli özellikleri arasında İngiltere ve Fransa'nın, tekrar silahlanmaya yönelebilecek bir Almanyanın Avrupa güvenliğine karşı yeniden bir tehdit unsuruna dönüşmesinin engellenmesi yaklaşımı bulunuyordu. Bu çerçevede, Nazi Almanyası'na karşı savaşan Batı Avrupa ülkeleri, filizlenmesi olası bir Alman revizyonizmini dengelemek üzere Avrupa'ya özgü bir savunma yapılanmasının temel taşlarını döşemeye yönelmişlerdir. Zamanın Fransa Başbakanı René Pleven'in, "Avrupa'nın Babası" olarak bilinen Jean Monnet'nin desteğinde fikir babalığını yaptığı "Avrupa Savunma Topluluğu" projesi tarihin garip bir cilvesi olarak Fransa Parlamentosu tarafından reddedilmiştir. (5) NATO'nun kurulmasıyla birlikte Avrupa savunma projesi Soğuk Savaş boyunca rafa kaldırılmıştır.

1950 yılında patlak veren ve Çin'in de dahil olduğu Kore Savaşı, Soğuk Savaş'ı boyutlandıran ana etkenlerden biri olarak sınıflandırılabilir. Asya-Pasifik'teki bu savaşta Batı ile Doğu karşı karşıya gelmiştir. SB, Batı bloku için artık temel bir tehdit kaynağına dönüşmüştür. 1950'li yıllardan sonra derinleşen Soğuk Savaş süresince SB/Varşova Paktı (1955) transatlantik topluluk için artık açık bir tehdit olarak tanımlanmış, NATO stratejileri, (6) dolayısıyla savunma planları bu tehdit esas alınarak belirlenmiştir.

NATO kurulmadan SB'den tehdit algılayan Türkiye'nin İttifak'a üye olması süreci ise sancılı geçmiştir. İnönü Hükûmetinin Mayıs 1950'de üyelik için NATO'ya yaptığı başvuru

özellikle İngiltere'nin karşı koymasıyla geri çevrilmiştir. (7) Ağustos 1950'de Menderes Hükûmetinin başvurusu da aynı akıbete uğramıştır. SB'nin nüfuzunun Baltıklardan Karadeniz'e, Karadeniz üzerinden Ortadoğu'ya kadar yayılma istidadı göstermesi karşısında ABD'nin ön almasıyla Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeliği eşzamanlı olarak 1952 yılında gerçekleşmiştir. Bu iki üyelik NATO genişlemesinin ilk halkasıdır.

Türkiye'nin İttifak'a üye olması, diğer müttefik ülkelerde gözlemlendiği üzere, güvenlik-savunma politikalarının Soğuk Savaş dönemi NATO stratejilerine göre şekillenmesini gerekli kılmıştır. O dönemde her bir NATO üyesi ülkenin, Doğu Bloku'na karşı olan İttifak tutumu ışığında hem ekonomik (Marshall Planı) hem askerî-savunma alanlarında ABD'ye olan bağımlılığının arttığı tarihî bir gerçekliktir.

Soğuk Savaş dönemi, her ne kadar ana tehdiye (Varşova Paktı) karşı müttefik ülkelerin olabildiğince uyum ve dayanışma içinde bulunmalarını zorunlu kılsa da İttifak bünyesinde müttefik ülkeler arasında güven bunalımlarının meydana gelmesine mâni olmamıştır.

1956'da patlak veren Süveyş Kanalı Krizi, ABD-İngiltere-Fransa üçlüsünü karşı karşıya getirmiştir. (8) İngiltere ve Fransa'nın Süveyş'e, dolayısıyla Avrupa-Atlantik bölgesi dışına (alan dışı) askerî müdahalede bulunması karşısında SB'nin bu iki ülkeye nükleer tehditte bulunması üzerine ABD, iki müttefikinden bölgeden çekilmelerini istemiştir. Üç NATO üyesi arasında vuku bulan anlaşmazlık, alan dışı operasyonlar bağlamında İttifak'taki siyasi danışmaların arttırılmasını öngören, dolayısıyla NATO'nun siyasî rol ve işlevine de ağırlık veren bir Rapor (9) sayesinde atlatılabilmektedir.

NATO bünyesindeki bu ilk ciddi krizi, 1962'de ABD ile SB arasında meydana gelen Küba Füze Krizi, (10) 1966'da Fransa'nın NATO'nun tümleşik askerî yapısından çekilmesi, (11) 1974'te Türkiye'nin, Ada'daki soydaşlarını korumak üzere uluslararası hukuka uygun olarak Kıbrıs'a yaptığı askerî müdahale sonrasında Yunanistan'ın NATO'nun askerî kanadından ayrılması, (12) 1980'li yıllarda yine müttefik ülkeler arasında görüş ayrılığına vesile olan Pershing Füze Krizi (13) gibi örnekler takip etmiştir. İttifak bünyesinde ortaya çıkan her bir kriz, NATO'nun kendini bunlara karşı uyarlaması ve siyasî istişarelerin yoğunlaştırılması vasıtasıyla aşılabilmektedir.

Soğuk Savaş döneminde Türkiye ile ABD arasında ikili çerçevede patlak veren krizlerin, İttifak'la olan ilişkilere doğrudan yansımaları bulunduğunu öne sürmek güçlük arz etmekle birlikte, bu krizlerin Türk yönetim çevreleri ve kamuoyunun NATO'ya bakışı açısından sonuçlar doğurduğu gözlenmiştir. Bunların başında 1964 yılında zamanın ABD

Başkanı Johnson'un Başbakan İnönü'ye gönderdiği mektup gelmektedir. (14) Türkiye'nin, Kıbrıs'a askerî müdahalede bulunma niyetinin anlaşılması üzerine Johnson'un kaleme aldığı mektupta, sözkonusu müdahale gerçekleşirse bunun doğurabileceği sonuçların münhasıran ikili (Türkiye-ABD) çerçevede kalmayacağını, ABD'nin meseleyi BM ve NATO'ya taşıyacağını kaydedilmiş olması İttifak yükümlülükleri açısından Türkiye'de tereddütlerin su yüzüne çıkması sonucunu vermiştir. Zamanın hükûmeti her hâl ve kârda 1964'te Ada'ya havadan müdahalede bulunmuştur.

Soğuk Savaş döneminde Türk yönetimi ve kamuoyunun NATO'ya bakışını bulanıklaştıran diğer bir gelişme ise, 1974'te Kıbrıs'a yapılan müdahale sonrasında ABD'nin üç yıl süreyle Türkiye'ye karşı uyguladığı ambargodur. (15) ABD'nin bu tasarrufunun arkasında herhangi bir NATO kararı bulunmasa da İttifak'ın ana aktörünün bir müttefikine karşı ortaya koyduğu bu tutum belleklerde önemli izler bırakmıştır.

1979'da SB'nin Afganistan'a askerî müdahalede bulunması, buna paralel olarak Avrupa güvenliğini tehdit edecek şekilde Batı Avrupa'ya yakın yerlere nükleer başlıklı orta menzilli füzeler yerleştirmeyi kararlaştırması sonrasında Soğuk Savaş yeniden gerilimli bir kulvara kaymıştır. Bu gelişmeler meydana gelirken Türkiye'de 1980 askerî darbesi gerçekleşmiş, bir yandan uluslararası ortam Türkiye'nin güvenliğini de tehdit eden boyutlar kazanırken, diğer yandan askerî rejimin özellikle ABD'yle ilişkilerde meşruiyet kazanma arayışına girmesi, geçmişte ortaya çıkan krizlerde olduğu gibi, sorunların geride bırakılarak İttifak'la ilişkilerin olumlu bir mecrada sürdürülmesini sağlamıştır.

SB'nin dağılma sürecine girdiği bir dönemde (1980-1991) Türkiye, kendi bünyesindeki gelişmeler sonucunda büyük ölçüde içine kapanmış, Soğuk Savaş'ın son demlerini böylesi bir iç tabloyla karşılamıştır.

Soğuk Savaş Sonrasında Dünya

1991 yılında sırasıyla Varşova Paktı ve SB'nin dağılmasıyla gerek Avrupa-Atlantik güvenliği gerek küresel güvenlik tablosu yeni bir döneme girmiştir. Bu çerçevede ana tehdit kaynağı ortadan kalkmış, eski hasımlarla iş birliği halinde asimetric tehditlerin karşılanmasına (kitle imha silahlarının yayılması, terörizm, organize ve sınır aşan suçlar, balistik füze tehdidi, düzensiz göç hareketleri gibi) odaklanılmıştır.

Soğuk Savaş sonrası bu yeni çağ, Rusya Federasyonu'nda Avrupa-Atlantik kurumlarıyla iş birliği yöneliminin güçlenmesine, NATO'nun kriz önleme ve yönetimi ile iş

birliğine dayalı güvenlik görevlerinin ön plana çıkmasına, bölgesel krizlerin (1. Körfez Savaşı/1990-1991) ve Balkanlar'da çatışmaların (1995 ve 1999) patlak vermesine karşın eski iki blok arasındaki ilişkilerin olumlu yönde ilerlemesine, 2. Dünya Savaşı ertesinde BM sistemiyle tesis olunan, 1975 Helsinki Senedi'yle yeni bir anlam ve içeriğe kavuşan, (16) AGİT'in hayata geçmesiyle kuvvet kazanan kurallara dayalı düzenin liberal bir yapı içinde küresel çapta yayılmasına ve pekişmesine ve bölgesel barış, istikrar ve iş birliği arayışlarına germi verilmesine sahne olmuştur. Bu bağlamda NATO, yeni çağın koşullarına kendini uyarlayabilmiş ve farklı parametreler altında varlık nedenini koruyabilmiştir.

Yeni dönemin diğer bir özelliği, temel tehdidin ortadan kalkmasına paralel olarak özellikle Batı Avrupalı müttefik ülkelerin savunma harcamalarında önemli çapta kısıntıya gitmeleri, savunma giderlerinden sağlanan tasarrufun “barış getirisi” adı altında diğer sosyo-ekonomik alanlara tahsis edilmesidir. Türkiye, büyük ölçüde 1980'li yıllarda başlayan terörle mücadelesi nedeniyle Batı Avrupalı müttefik ülkelere kıyasla daha fazla ekonomik getiri ve refah sağlamakta zorlanmıştır. Bu duruma karşılık Türkiye de akranları ölçüsünde olmasa da bölgesel iş birliğini öne çıkaran projeleri hayata geçirmeye başlamıştır. 1992'de Karadeniz Ekonomik İş Birliği Teşkilatı'nın (KEİT) kuruluşuna öncülük yapmıştır. 1990'lı yılların sonunda ise, Karadeniz güvenliğini bölgesel sahiplik anlayışı (BLACKSEAFOR ve Karadeniz Uyum Operasyonu) temelinde geliştirmek amacıyla uygulanan projelerde baş rolü oynamıştır. (17) Bunun yanında Ankara, NATO genişlemesi dahil İttifak'ın iş birliğine dayalı girişim ve projelerini desteklemeye ve NATO'ya olan yükümlülüklerini yerine getirmeye devam etmiştir.

2000'li yılların başlamasıyla birlikte başta Avrupa-Atlantik güvenliği olmak üzere küresel ortamın ilk planda yavaş, ancak emin adımlarla bozulmaya başladığı, bilahare ortaya çıkan gelişmelere dayalı olarak stratejik dengelerin hızla bozulduğu görülmüştür.

Yeni Yüzyılın Sınamaları ve Küresel Düzen

Bölgesel krizlere rağmen geçmiş döneme kıyasla 1990-2000 dönemini dünya ulusları bakımından daha barışçıl ve istikrarlı ilişkilerin hüküm sürdüğü bir çağ olarak nitelemek mümkündür.

2000'li yıllarla birlikte ABD'de yeni muhafazakarların desteğinde George W. Bush yönetiminin ilk aşamalarda tedricen de olsa ABD liderliğine dayalı tek kutuplu bir düzen oluşturmaya yönelmesinin körüklediği eğilimin de etkisiyle Rusya'da iş başına gelen Putin rejiminde ABD'ye karşı hoşnutsuzluk ve direnç ortaya çıkmıştır.

Yeni yüzyılın perdesi ABD’de 11 Eylül’de El Kaide’nin terör saldırılarıyla açılmıştır. Bu saldırı sonrasında küresel gündemde “Terörle Savaş” teması ön plana çıkmıştır. (18) Bu savaşta Rusya’nın ABD’nin yanında yer aldığı, dolayısıyla bu alana özgü bir iş birliği anlayışıyla hareket ettiği gözlenmiştir. Yeni yüzyılın geniş çaplı ilk askerî müdahalesi Afganistan’da cereyan etmiştir. Afganistan’a yapılan müdahalenin gerisinde BMGK kararının, dolayısıyla uluslararası meşruiyetin mevcut bulunduğu not edilmesi gereklidir.

Diğer yandan, ABD’nin 2003’te uluslararası meşruiyetten yoksun bir temelde Irak’ı işgâl etmesi, (19) bölgesel dengeleri kökten sarsmakla kalmamış, Rusya’nın hışmını uyandıran, İttifak içinde de çatlağa yol açan sonuçlar doğurmuştur. Irak’ı işgâl harekâtı Türkiye’nin ve genel anlamda Ortadoğu’nun güvenliğinde doğrudan olumsuz ve derin etkiler bırakmıştır.

2. Körfez Savaşı, Türkiye-ABD ilişkilerinde sarsıntılara neden olmuş, bu bağlamda Amerika’nın “müesses nizamının” Türkiye’ye yaklaşımının, Ankara ve Türk kamuoyunun ise ABD’ye bakışının bozulmasına yol açmıştır. Türkiye-ABD ilişkilerinde başlayan aşınmaya rağmen Irak savaşının başlamasına paralel olarak Türkiye’nin, hava-füze savunmasındaki açıklarını kapatmak üzere NATO’dan talep ettiği askerî imkân ve kabiliyetler karşılanmış ve bunlar Türkiye’de konuşlandırılmıştır.

2003’ü takip eden dönemde küresel güvenlik ortamı hızla düzensizliğe yönelmiştir. Bu çerçevede, 2008’de Güney Kafkasya ve Karadeniz güvenliğine olumsuz tesir eden Rusya-Gürcistan savaşı, 2010’da Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da başlayan “Arap Baharı”nın geniş bir kuşağı istikrarsızlığa sürüklemesi, bunun üzerine BMGK kararına dayalı olsa da NATO’nun Libya’ya karşı 2011’de icra ettiği askerî operasyon, 2014’te Rusya’nın, Ukrayna toprağı olan Kırım’ı işgâl ve ilhakı ile Donbas bölgesini istikrarsızlaştırmaya başlamasının neden olduğu köklü dönüşüm süreci ve Şubat 2022’de yine Rusya’nın ikinci kez ve çok daha geniş çapta Ukrayna’yı işgâl başlaması, 1990’lı yıllarla birlikte güç kazanıp, yaygınlaşan liberal değerleri esas alan kurallara dayalı düzeni yerle bir etmiş, küresel güvenliği büyük kırığa uğratmıştır. (20)

2013’ten başlamak suretiyle gittikçe derinleşen ABD-Çin rekabeti ve Trump yönetiminin müttefiklerini de kapsayan revizyonist yaklaşımları da hesaba katıldığında, (21) 2000’li yılların başında ABD’nin dünya çapında inşa etmeyi öngördüğü küresel liberal düzen ölümcül darbe almış, Ortadoğu’daki son trajik gelişmelerin de etkisiyle kurallardan uzak bir düzensizlik küresel çapta yadsınamayacak ölçülerde boy göstermiştir.

Dünyanın güvenlik ekseninin kaymasına neden olan çatışma ve gerilimlerin şimdilik Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgeye odaklı olmasının ülkenin yaşamsal çıkarlarını yakından etkilemekte olduğu ve geleceğe dönük yeni denge arayışlarına ivme kazandırdığı gözlenmektedir.

Sonuç

Günümüz küresel ortamı geçmiş dönemlere ait değer, norm ve kuralların alt üst olduğu, güncelliğini yitirmiş kutuplara/bloklara dayalı anlayışın sorgulandığı, buna rağmen çoğu analistin mevcut küresel düzensizliği tanımlarken çok kutupluluk tanımlamasına doğru meylettiği, gelecekteki gelişmelerin belirsizliğini halen koruduğu bir ortamda jeostratejik ve jeopolitik rekabetin çıkarlar-değerler denge ve denklemini çıkarlar lehine dönüştürdüğü, bu dönüşümün küresel ve bölgesel aktörleri tutumlarında revizyonist bir çizgiye sürüklediği, kurallara meydan okuyan bu tehlikeli kervana Batı dünyasının halen lideri kabul edilen ABD'de Trump yönetiminin de coşkuyla katıldığı, dolayısıyla transatlantik çerçevenin uyum sağlamada zorlu bir aşamaya girdiği gözlenmektedir.

Avrupa-Atlantik güvenliğinin nasıl bir temele oturacağı, bu çerçevede, son bulduğu takdirde Ukrayna'daki savaş sonrasında Avrupa güvenlik mimarisinin nereye evrileceği, Avrupa'nın güvenliğini doğrudan etkileyen Ortadoğu'daki gelişmelerin ne yöne seyredeceği, Asya-Pasifik'te boyutlanan ABD-Çin çekişmesinin hem o bölgede hem ABD-Avrupa ilişkilerinde nasıl sonuçlar doğuracağı, dünya güvenlik ortamındaki büyük kırılma karşısında "Küresel Güney" kuşağı ülkelerinin hangi yolları izleyebileceği İttifak'ın hem iç hem dış gündemini tayin edecek dinamikler barındırmaktadır.

Trump yönetiminin, müttefik ülkelerin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne yönelik revizyonist taleplerle gündeme gelmesi NATO'nun işlevini elbette kolaylaştırmamaktadır. Diğer yandan, kaba tüccar zihniyeti ve al-ver e dayalı perakendeci anlayışıyla hareket eden Trump ve avanesinin sergiledikleri fütursuz yaklaşımların transatlantik topluluğa daha fazla zarar vermesini engellemek üzere Avrupalı müttefik ülkeler Haziran 2025'te Lahey'de düzenlenen NATO Liderler Zirvesi'nde GSYİH'lerinin %5'ini savunma harcamalarına tahsis etmeyi kabul etmek suretiyle Zirveyi "kazasız" şekilde atlatabilmişlerdir.

Hangi açıdan bakılırsa bakılsın son küresel gelişmeler NATO'yu da etkilemiş ve mevcut ortam İttifak'ı yeniden bir uyarlanma süreciyle karşı karşıya bırakmıştır. Başlayan sürecin uzunca bir dönem devam edeceğini varsaymak gerekir. Diğer yandan, geçmişteki "hasarlı yol kazalarını" atlatmada ve yeni koşullara uyum sağlamada maharetini sergilemiş bulunan

NATO'nun, sancılı geçeceği kesin olan önümüzdeki zorlu sürecin de daha büyük zarar görmeden üstünden geleceği öngörülebilir.

Bu tür belirsizlik, karmaşa, çatışma ve rekabet dolu ortamın Türkiye'nin önüne hem bölgesinde hem daha geniş coğrafi kuşaklarda yeni sınamalar çıkaracağını kestirmek kehanet olmaz. Bu derecede girift, çapraşık ve güç politikalarını öne çıkaran bir küresel tabloda, çeşitli şoklara ve olası kesintilere karşı ulusal gücün öncelenmesi, öte yandan bu gücü geniş toplumsal mutabakat ve tabana dayalı ulusal çıkarlar doğrultusunda takviye etmek üzere ittifak ilişkilerinden bir kuvvet çarpanı olarak yararlanmanın yollarının aranması tabii olacaktır.

Temmuz 2026'da Türkiye'nin ev sahipliğinde düzenlenecek NATO Liderler Zirvesi'ne giden süreçte Ankara'nın karar ve tercihlerinin hem içeride hem dışarıda yakından mercek altında tutulacağına kesin gözle bakmak gerekir. İttifak'ı ve Avrupa güvenliğinin geleceğini doğrudan etkileyen süreçlerden Türkiye'nin muaf kalacağı varsayılamayacağına göre Ankara'nın alacağı kararlar ve yapacağı tercihlerde başta Batı dünyasıyla olmak üzere diğer ana aktörler ve uluslararası oyuncularla ilişkileri, çağdaşlığa dayalı yönünü kaybetmeden, dengede tutmak açısından önemli ve yapıcı roller üstlenmesi kaçınılmazdır.

Büyükelçi (E) Mehmet Fatih Ceylan

1957 yılında Bursa'da dünyaya gelen Emekli Büyükelçi Mehmet Fatih Ceylan 1979 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin uluslararası ilişkiler bölümünden mezun olmuştur. Üniversite mezuniyetini takiben Rutgers/Princeton (ABD) üniversitelerinde yüksek lisans çalışması yapmış ve uluslararası ilişkiler dalında Master derecesi almıştır.

1979 yılında Dışişleri Bakanlığı'nın Kıbrıs İşleri Dairesi'nde aday meslek memuru olarak kariyerine başlamış, Pakistan, Hollanda, Belçika ve Almanya'daki çeşitli diplomatik görevlerinin ardından 2006-2009 arasında Türkiye'nin Sudan nezdindeki Büyükelçisi olarak görev yapmıştır. 2009-2010 yıllarında İkili Siyasi İşler Genel Müdürlüğü (Doğu Avrupa ile Kafkasya ve Orta Asya ülkeleriyle ilişkileri kapsamaktadır) görevini yürütmüştür. Bu görevi takiben 2010-2013 yıllarında Doğu Avrupa, Kafkasya, Orta Asya, Uzakdoğu, Kıbrıs-Yunanistan, Denizcilik-Havacılık İşleri ve Uluslararası Güvenlik İşlerinden sorumlu İkili Siyasi İşler Müsteşar Yardımcısı olmuştur. 20 Eylül 2013 - 15 Kasım 2018 tarihleri arasında Türkiye'yi NATO nezdinde Büyükelçi/Daimi Temsilci olarak temsil etmiştir. Büyükelçi Ceylan ayrıca, 2010 yılında Türkiye'nin Kırgızistan Özel Temsilcisi olarak da görev yapmıştır. Sudan ve Kazakistan'dan devlet nişanı almıştır. Yurtiçi ve yurtdışında üstlendiği görevler itibarıyla

yaklaşık kırk yıllık kariyerinin büyük bölümünde uluslararası güvenlik ve savunma konularından sorumlu olmuştur. Büyükelçi Ceylan 2019 yılında emekli olmuştur.

Referanslar

- (1) Oran, Baskın. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Olaylar, Belgeler, Yorumlar*. Cilt I: 1918–1980. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- (2) Çiftçi, Erhan. *Türk Ordusunda Batı Etkisi: Prusya’dan NATO’ya*. İstanbul: Kronik Kitap, 2022.
- (3) Ceylan, Mehmet Fatih. *NATO’nun Geçmiş ve Geleceğinde Türkiye*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2023.
- (4) Richardson, Erik. *NATO, the Warsaw Pact, and the Iron Curtain*. New York: Cavendish Square Publishing, 2018.
- (5) Doğan, Nejat. “NATO’nun Örgütsel Değişimi, 1946–1999: Kuzey Atlantik İttifakından Avrupa Atlantik Güvenlik Örgütü.” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 60, no. 3 (2005): 1–24. https://doi.org/10.1501/sbfder_0000001431.
- (6) Ceylan, Mehmet Fatih. *NATO: Geçmişi, Günceli ve Geleceği*. 2. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2024.
- (7) Efe, İsmail. “NATO’ya Üyelik Sürecinde Türkiye-ABD İlişkileri ve Türk Kamuoyundaki Akisleri.” *History Studies* 11, no. 2 (2019): 601–619. <https://doi.org/10.9737/hist.2019.732>.
- (8) Sander, Oral. *Siyasi Tarih 1918–1990*. Ankara: İmge Kitabevi, 1991.
- (9) North Atlantic Treaty Organization. *Report of the Committee of Three on Non-Military Cooperation in NATO*. Paris: NATO Information Division, 1956. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17481.htm.
- (10) Ceylan, Mehmet Fatih. *NATO: Geçmişi, Günceli ve Geleceği*. 2. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2024.
- (11) Cromwell, William C. *The United States and the European Pillar: The Strained Alliance*. New York: St. Martin’s Press, 1992.
- (12) Tarhan, Cemile. “Bülent Ecevit ve Türk Dış Politikası.” Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- (13) Ceylan, Fatih. “Silahsızlanma ve Silahların Kontrolü Sürecinde INF Sorunsalı.” No. 13. *Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM) Dış Politika &*

Güvenlik, 2019. <http://ssdergilik.com/images/uploads/Makale/Silahsizlanma-ve-silahların-kontrolu-surecinde-INF-sorunsali.pdf>.

- (14) Johnson, Lyndon B., and İsmet İnönü. “Correspondence between President Johnson and Prime Minister Inonu, June 1964, as Released by the White House, January 15, 1966.” *Middle East Journal* 20, no. 3 (1966): 386–393. <http://www.jstor.org/stable/4324028>.
- (15) Ünlühisarcıklı, Özgür. “Türkiye-ABD İşbirliği: Yolun Sonu Mu?” *Perspektif*, Eylül 4, 2023. <https://www.perspektif.online/turkiye-abd-isbirligi-yolun-sonu-mu/>.
- (16) Dunay, Pál. “History and Background of the CSCE/OSCE.” In *The OSCE in Crisis*, 19–34. Paris: European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2006. <http://www.jstor.org/stable/resrep07044.6>.
- (17) Tulun, Teoman Ertuğrul. “Karadeniz’in Her Zamankinden Daha Fazla Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemlere Gereksinimi Var.” *Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)*, 2018. <https://avim.org.tr/tr/Analiz/KARADENIZ-IN-HER-ZAMANKINDEN-DAHA-FAZLA-GUVEN-VE-GUVENLIK-ARTIRICI-ONLEMLERE-GEREKSINIMI-VAR>.
- (18) Maley, William. “Provincial Reconstruction Teams in Afghanistan: How They Arrived and Where They Are Going.” *NATO Review*, July 1, 2007. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2007/07/01/provincial-reconstruction-teams-in-afghanistan-how-they-arrived-and-where-they-are-going/index.html>.
- (19) Boyle, Michael J. “The War on Terror in American Grand Strategy.” *International Affairs* 84, no. 2 (2008): 191–209. <http://www.jstor.org/stable/25144761>.
- (20) Ceylan, Mehmet Fatih. *NATO: Geçmişi, Günceli ve Geleceği*. 2. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2024.
- (21) Ceylan, Fatih, and Tacan İldem. “NATO-Çin İlişkilerinde Yeni Dönem: Türkiye Nerede?” *Yetkin Report*, February 14, 2022. <https://yetkinreport.com/2022/02/14/nato-cin-iliskilerinde-yeni-donem-turkiye-nerede/>.

From Empire to Republic: The Development of the Turkish Defense Industry (1834–2024)

Mehmet Akar

“Bir ulus, sımsıkı birbirine bağılı olmayı bildikçe
yeryüzünde onu dağıtabilecek bir güç düşünülemez”

Mustafa Kemal ATATÜRK

Introduction

The political economy of the global military-industrial complex (MIC) continues to represent a critically significant domain within international relations, security studies, and development economics scholarship. Beyond its fundamental role in national defense infrastructure, the capacity for indigenous arms production constitutes a crucial determinant of state sovereignty, technological advancement, and geopolitical agency in the contemporary international system. For middle powers operating within structural constraints of the global order, defense industrialization embodies a strategic imperative that transcends mere military necessity, encompassing dimensions of national identity formation, international prestige, and diplomatic leverage.

The remarkable transformation of the Republic of Turkey's defense industry over the past two decades presents a compelling case study of how emerging middle powers navigate the complex interplay between global structural constraints and domestic institutional capabilities in their pursuit of strategic autonomy. Turkey's trajectory from a predominantly arms-importing nation to an emerging defense technology exporter and developer of sophisticated indigenous platforms demands scholarly attention that moves beyond descriptive accounts of technological achievement to examine the deeper historical structures and institutional processes underlying this transformation.

Political Economy of the Military-Industrial Complex (MIC)

The defense industry constitutes a multidimensional structural element that extends beyond national security, shaping economic development, technological progress, and the institutional capacity of the state. Indigenous production reduces import dependency, strengthens export potential, and, through R&D investments, fosters innovation that contributes to overall industrial diversification (Özer, 2019, p. 127). From this perspective, the political

economy of the defense industry emerges as a field that creates "critical junctures" in the state's economic development strategies and redefines state-capital relations. Consequently, the development of this sector acts as a mechanism that profoundly influences not only military capabilities but also the state's economic accumulation model and its quest for institutional autonomy.

The transnationalization of global arms production has created a dynamic of structural dependency, particularly for second-tier states that can be characterized as middle powers. Since the 1980s, these countries, integrated into global production chains, have become dependent on core states for high-technology systems, consistently facing limitations in areas such as technology transfer, licensing agreements, and export controls (Bitzinger, 2003, p. 76 cited in Özer, 2019, p. 37). The withdrawal of major powers from some regions following the Cold War pushed many states to develop indigenous capabilities for their security (Buzan & Segal, 1994, p. 9 cited in Özer, 2019, p. 35), yet the cost amortization and economies of scale advantages of core countries have perpetuated an unequal structure (Kapstein, 1991, p. 659 cited in Özer, 2019, p. 36). Despite this, countries like Brazil, China, and Israel have adopted institutional strategies to break this dependency trap by developing unique production capacities in specific areas (Bitzinger, 2003, pp. 64-68 cited in Özer, 2019, p. 37). This situation represents a dialectic wherein states conditionally integrate into the global structure while simultaneously striving to enhance their technological capacity.

In the Turkish case, since the 2000s, the defense industry has moved to the center of both rising regional threat perceptions and the state's developmentalist strategy. The self-sufficiency-oriented model adopted during this period transformed defense investments into a tool for economic development (Özer, 2019). Although total defense expenditures did not see a dramatic increase between 2003 and 2017, the rise in the rate of needs met by national resources from 25% to 60% (SSM Performance Programme, 2016, p.4, aktaran Özer, 2019, pp. 17-18), demonstrates the direct link between the sector and the state's strategic autonomy goal and the transformation of its capital accumulation regime. Özer (2019) explains Turkey's ascent through four key axes: external pressure from regional crises, the political use of industrial success for domestic legitimacy, the economic contributions of the sector, and the strategic necessity of indigenous production. From a historical institutionalist standpoint, these factors indicate that Turkey experienced an "institutional rupture" in its defense industry and strategically redefined its "path dependency."

Another crucial factor shaping the development of Turkey's defense industry is the collective memory nurtured by the "nation-in-arms" concept. This understanding, which codes military service as an honorable duty, has turned indigenization in defense into a powerful political tool (Özer, 2019, pp. 84-86). The deepening regional crises in the 2000s directed political elites to promote local production, a policy legitimized through security and independence discourses during electoral processes. Furthermore, the sector's functions of creating employment, supporting economic autonomy, and enhancing international prestige have made it a multifaceted and indispensable strategic instrument for policymakers. Therefore, in Turkey, the indigenization policy operates as a complex mechanism that intertwines political legitimacy, social mobilization, and the quest for strategic autonomy, going beyond mere military necessity.

The political economy of defense spending is too complex to be reduced to a single theoretical framework. Military Keynesianism, neo-classical rationality, Marxist class analysis, and the institutionalist perspective are prominent approaches explaining this relationship (Dunne, 2011; Biswas, 1992, p. 10; Cypher, 1987, p. 307; Karaosmanoglu & Kibaroglu, 2002, p. 711 cited in Özer, 2019, pp. 28–29). While defense investments can yield long-term economic benefits in resource-rich countries (Özer, 2019), high military spending can negatively impact economic growth and social welfare in resource-scarce developing nations (Dritsakis, 2004, p. 251 cited in Özer, 2019, p. 27). On the other hand, such spending also offers indirect benefits like employment, technology diffusion, and infrastructure development (Ram, 1993, pp. 28-30 cited in Özer, 2019, pp. 28-32). However, the autarky-efficiency dilemma illustrates how the dispersion of limited capital and skilled labor across multiple strategic projects leads to the marginalization of social expenditures and a consequent decline in societal welfare (Moravcsik, 1991, p. 26; Viotti, 1994, p. 4; Ram, 1993, pp. 23–50; Buzan & Herring, 1998, p. 49 cited in Özer, 2019, pp. 41–42). In this context, the high cost of modern weapon systems not only strains fiscal resources but also diverts qualified human capital from civilian R&D to defense sectors, thereby reducing productivity in other areas of the economy (Gilpin, 1981, pp. 168-169; Sivard, 1981, pp. 35-36; Neuman, 1994, pp. 102-103; Thee, 1981, pp. 50-51; Archer & Annette, 2012, p. 33 cited in Özer, 2019, pp. 42-44).

Turkey's post-2010 defense industry leap was shaped within a model that can be termed a "state-led military-industrial complex" (Wicaksono & Perwita, 2020). In this model, the Turkish Armed Forces act as the demand-side entity defining requirements, while the Presidency of Defense Industries serves as the central coordinator responsible for project

management, financing, and international cooperation. Prime contractors like ASELSAN, TAI, and ROKETSAN, along with a broad network of SMEs and associations like SaSaD, form the industrial ecosystem; whereas TÜBİTAK and universities provide the necessary R&D infrastructure for developing critical technologies. Flagship projects such as MİLGEM, ALTAY, and ATAK are tangible outputs of this multi-stakeholder synergy, both reducing external dependency and enhancing Turkey's international prestige. However, structural vulnerabilities like exchange rate fluctuations and inadequacies in the qualified workforce remain fundamental obstacles to the sustainability of this growth (Wicaksono & Perwita, 2020).

This theoretical framework reveals that the Turkish defense industry operates as a state-led, multi-stakeholder development model, transcending traditional definitions of the "military-industrial complex." The sector has evolved from being purely a security matter to being positioned at the intersection of the quest for strategic autonomy, economic development goals, and domestic legitimacy dynamics. Turkey's experience offers a conditional roadmap for building technological capacity within global dependency structures, while also demonstrating that the sustainability of this path depends on a delicate balance between economic rationality and strategic priorities.

Ottoman Legacy and Republican Transition (1834–1923)

The Ottoman Empire's military modernization efforts represent an early example of path dependency from a historical institutionalist perspective. The Empire pragmatically utilized foreign technical missions in fields such as firearms and engineering; from the end of the 18th century, Selim III's policies facilitated the entry of French, British, and Prussian experts into Ottoman service, laying the foundation for a lasting technical legacy (İhsanoğlu, 1992; Shaw, 1971; Zorlu, 2011; Beydilli, 1995, aktaran Aydın & Zorlu, 2015). However, facing rapid technological advancements in Europe from the mid-19th century, the Ottomans became increasingly dependent externally, with German firms like Krupp and Mauser rising to a monopolistic position in supplying artillery and rifles (Beşirli, 2004a, pp. 169–203; Beşirli, 2004b, pp. 121–139; Türk, 2012; Yılmaz, 1993, pp. 44–45; Wallach, 1985 cited in Aydın & Zorlu, 2015). This relationship demonstrates that military technology transfer was shaped more by geopolitical interests than market dynamics. The shared perception of Russia as a common threat was the core dynamic behind Germany's influence in the Ottoman market, despite not being the most competitive producer (Öncü, 2003, p. 103 cited in Aydın & Zorlu, 2015). This process reveals how the initial selective technology transfer policy evolved into a deep structural dependency shaped by geopolitical imperiums by the early 20th century.

The backdrop of this dependency was the Ottoman Empire's eroding economic independence. Although the Tanzimat reforms aimed to strengthen the central structure, chronic budget deficits led to a cycle of external debt starting in 1854, culminating in the establishment of the Ottoman Public Debt Administration in 1881 (Ecchia, 2010; Blaisdell, 1929 cited in Rahim, 2024, p. 3, 7). The low tariff rates and abolition of monopolies introduced by the 1838 Balta Limanı Treaty made it impossible to protect domestic industry, triggering a rapid de-industrialization process as British textile products dominated the market (Pamuk, 2009; Quataert, 2000 cited in Rahim, 2024, p. 8). While imports grew by 400% between 1840-1880, exports increased by only 100%, deepening chronic trade deficits and transforming the economy into a peripheral structure reliant on raw material exports (Rahim, 2024, p. 8). This institutional rupture severely undermined the Ottoman capacity to finance its military modernization efforts.

The First World War exposed these structural vulnerabilities completely, creating a geopolitical trauma that shaped the Republic's institutional memory. Deficiencies in industrial and financial infrastructure made the Ottomans dependent on Germany for war materiel, while limited local production and inadequate logistics directly undermined military effectiveness (Pitts, 2018). The inadequacy of the transport network, declining coal production, and the lack of mechanization in agriculture triggered mass famine and low morale, making a sustained war effort impossible (Pitts, 2018). Efforts during the war to mobilize local resources and organize logistics (ATASE, BDH-2103-16-001; BDH-2120-41-004, aktaran Aydın & Zorlu, 2015), further highlighted the insufficiency of existing capacity. This experience created an indelible memory regarding the strategic importance of a centrally coordinated, self-sufficient defense industry and logistical infrastructure, laying the foundation for a lasting "path dependency" in the Republic's defense policies.

The early Republican period was built upon this traumatic legacy. The limited infrastructure inherited from the Ottomans and deep structural constraints defined the basic framework of the new regime's defense industry policies. The period from 1923-1950 was marked by efforts to build a domestic industrial capacity under state leadership. Private entrepreneurs like Şakir Zümre, Nuri Killigil, and Nuri Demirağ played pioneering roles in the production of aircraft and ammunition (Kurt & Şehitoğlu, 2022, pp. 143-145, 165-166). The Ottoman *İmalat-ı Harbiye* organization underwent a restructuring process centered in Ankara, eventually gaining an institutional identity with the establishment of the Machine and Chemical Industry Corporation (MKE) in 1950 (Yıldız, 2023, pp. 53-55). However, US aid under the

Truman Doctrine and the Marshall Plan after WWII suppressed these nascent indigenous production efforts, deepening the problem of external dependency (M5 Dergi, 2018). Despite this, this period is recorded as a critical phase where the state's central planning role emerged decisively as the cornerstone of a national defense industry vision.

The continuity and rupture between the late Ottoman period and the early Republic shaped the DNA of the Turkish defense industry. While the Ottomans left a legacy of a technology transfer model shaped by geopolitical imperatives and financial dependency, the traumatic ammunition crisis of WWI created an institutional memory that prompted the Republic to act with a "never again" mentality. The early Republic's initiatives were built upon this legacy; state leadership, limited private enterprise, and the dilemmas created by foreign aid formed the fundamental dynamics that would shape the sector's development for decades to come.

State-Led Industrialization and National Capacity (1923–1950)

The proclamation of the Republic, combined with the political independence emphasis of the Treaty of Lausanne and National Economy policies, constituted the first critical juncture for the Turkish defense industry. This period stands out as a phase where the institutional foundations of the quest for military-industrial autonomy were laid. Kırıkkale, which became the symbolic center of this effort, was the concrete manifestation of the state's leading role in industrialization, in a process stretching from its cartridge factory in 1907 to the establishment of the Machinery and Chemical Industry Corporation (MKE) in 1950 (Daily Sabah, 2020). In the context of historical institutionalism, Kırıkkale is at the heart of an institutional legacy, a critical juncture, and a new path dependency. MKE's transition from licensed production to original designs, such as the indigenously engineered MPT-76 infantry rifle, symbolizes Turkey's long-term endeavor toward technological independence. This transformation demonstrates the state's function as both a guiding and a constraining actor, building institutional continuity. The establishment of the first defense industry specialized Organized Industrial Zone (OSB) in 2014 represents a new stage where this public legacy interacts with the private sector, transforming Kırıkkale into a hybrid defense ecosystem (Daily Sabah, 2020).

This national construction drive had to be built upon the collapsed institutional infrastructure of the Ottoman Empire. The legacy inherited from the Ottomans, such as the Tophane-i Amire and the Haliç Shipyard, was largely destroyed by the technological decline from the 18th century onward and the devastating impact of World War I (M5 Dergi, 2018). Private ventures like Şakir Zümre, Nuri Killigil, and TOMTAŞ, within the framework of the

early Republic's National Economy policies, constituted significant attempts to revitalize domestic production. However, these efforts remained limited due to structural constraints and external dependency relations. US aid under the Truman Doctrine and the Marshall Plan after WWII dragged Turkey's industrial structure into a semi-peripheral dependency relationship within the international political economy (M5 Dergi, 2018). This process would be consolidated with NATO membership post-1950, and its strategic vulnerability would be starkly exposed by future crises like the 1964 Johnson Letter and the 1974 arms embargo.

One of the fundamental goals of this early Republican period was to realize the ideal of self-sufficiency in ammunition production. The factories established by the state became the concrete instruments of this ideal. The foundations laid during this period were vital for future capacity leaps. Indeed, the process beginning with the establishment of ASELSAN in the 1970s and accelerating in the 2000s can be seen as an extension of these early investments (Kıbaroğlu, 2022; Bakır, 2023 cited in Saleh, 2023). Turkey's increase in arms exports by 69% in the 2018-2022 period, becoming the world's 12th largest exporter (SIPRI, 2023 cited in Saleh, 2023), is ultimately a result of this prolonged state-led industrialization effort. However, despite success stories like the Bayraktar TB-2, the persistence of dependency on Western technology for critical subsystems such as engines and electronics (Bouvier, 2021; Kurç, 2017 cited in Saleh, 2023), demonstrates how stubborn the structural dependency problem, whose roots were planted in this early period, truly is.

The 1923-1950 period was an "institutional foundation-laying" phase during which the founding codes of the Turkish defense industry were written. This period represents the beginning of a path centered on state leadership, the National Economy ideology, and the ideal of self-sufficiency. This model, embodied by the Kırıkkale example, also contained fundamental tensions that would occupy the sector in later periods, such as the limited role of private enterprise and the dependency dilemma created by foreign aid. Therefore, this early period is of critical importance not only for the construction of physical capacity but also as the time when the mental and institutional framework of the Turkish defense industry's political economy for the next century was built.

Dependency and Domestic Responses (1950–2000)

NATO membership in 1952 constituted a second critical juncture for the Turkish defense industry, initiating an era of institutionalized security-based external dependency. This membership integrated Turkey into the Western security architecture, positioning it as a "frontline state" and creating a profound institutional path dependency (FRUS, 1960). This

process was characterized by dependence on American defense products in the early Cold War, and the economic stabilization programs supported by the US after the 1960 coup further reinforced this dependent structure (FRUS, 1960). However, this dependency relationship also brought vulnerabilities. The 1964 Johnson Letter and the US arms embargo following the 1974 Cyprus operation starkly revealed the strategic risks of relying on external sources, triggering a third critical juncture that compelled Turkey to develop an indigenous defense capacity (Karasapan, 1987; IISS, 2024).

The 1974 embargo, beyond being a moment of crisis, led to an institutional awakening and the materialization of an indigenous response. This period witnessed the birth of strategic companies that now form the backbone of the sector, such as ASELSAN (1975) and TUSAŞ (1974) (Insight Turkey, 2020). This move transformed the defense industry into part of a multidimensional national security strategy, aimed not only at military necessity but also at gaining strategic autonomy and achieving economic savings (Akca & Yavuz, 2020, pp. 3-4). The trauma of the embargo prompted state action, leading to the establishment of the Defense Industry Development and Support Administration (SAGEB) in 1985, thus giving the indigenous industrialization effort an institutional identity (Insight Turkey, 2020).

The 1980s, parallel to the global rise of neoliberal policies, was a period of structural adjustment where the sector evolved from a state monopoly to a hybrid structure. Under the leadership of Prime Minister Turgut Özal, Law No. 3238 enacted in 1986 institutionally encouraged private sector participation in the defense industry (Karasapan, 1987). The entry of major holdings like Koç and Sabancı into the sector through licensed production agreements signaled the restructuring of capital accumulation through a state-private sector alliance. One of the most striking institutional transformations of this period was the rise of the Armed Forces Pension Fund (OYAK). Established after 1960, OYAK adapted to the neoliberal transformation post-1980, purchasing privatized public enterprises (Sümerbank, Erdemir) at symbolic prices and becoming a major financial-industrial conglomerate (Abul-Magd, Akça, & Marshall, 2020, pp. 1-10). OYAK's evolution revealed the deepening military-capital alliance and the complex mechanisms through which the state nurtured the defense-industry complex using economic tools.

A concrete example of this complex state-private sector partnership was TUSAŞ's production of 46 F-16 fighter jets for Egypt in the 1990s (TUSAŞ, n.d.). This project was not only a demonstration of production capacity but also constituted an important model for how technology transfer and defense diplomacy could be integrated at an institutional level. In

conclusion, the 1950-2000 period was shaped by the institutional responses of the Turkish defense industry to external shocks. Dependency, deepened by NATO membership, turned into a crisis with the 1974 embargo, which then evolved into an indigenous industrialization drive through the institutional innovations and complex state-capital alliances of the 1980s.

The period from 1950 to 2000 witnessed a dialectical evolution of the Turkish defense industry. External dependency (NATO) gave rise to an internal reaction (the indigenous push post-Embargo), which in turn led to a new synthesis (the hybrid state-private sector model of the 1980s). This dialectical process demonstrates the sector's capacity to transform its own path dependency through internal institutional adaptations, despite the constraints of the international political economy. Examples such as OYAK's transformation and F-16 production show how the complex structure built during this period laid the groundwork for the post-2000 global breakthrough.

Strategic Autonomy and Global Maturity (2000–2024)

The period from 2000 to 2024 represents a phase where the Turkish defense industry matured into a global actor and strategic autonomy transformed into a foreign policy instrument. The fourth critical juncture in this process was the CAATSA sanctions imposed in 2020 in response to the 2017 S-400 procurement. These sanctions exposed the structural dependencies in Turkey's military supply chain, causing significant disruptions; for instance, TUSAŞ's T70 helicopter program faced serious delays due to export license issues (Bozkurt, 2025). Yet, this crisis also functioned as a catalyst for a technological leap. While Turkey secured a deal with the US for F-16 modernization despite its removal from the F-35 program, it also conducted the maiden flight of its indigenous 5th-generation fighter jet KAAN and initiated negotiations with the Eurofighter Typhoon consortium to diversify its supply chain (Bozkurt, 2025). In land systems, MKE's serial production of 120mm high-explosive tank ammunition entirely with indigenous means and ROKETSAN's 155mm ammunition with Base Bleed technology became concrete indicators of a qualitative transformation in technological competence (Daily Sabah, 2018; Yılmaz, 2025).

This technological maturation translated into an impressive export performance and regional power projection. Defense exports exceeding \$7.15 billion in 2024 made Turkey a global player selling products to over 180 countries (Akin, 2025). Platforms like Baykar's UAVs and TUSAŞ's Hürjet trainer aircraft proved their global market competitiveness not only through deals with NATO allies (Portugal, Spain) but also via a presence in the Asia-Pacific, such as STM's Littoral Mission Ship project for Malaysia (Akin, 2025; Özberk, 2024). This

export strategy served as a tool for gaining diplomatic influence and prestige, particularly in Sub-Saharan Africa, Central Asia, and Eastern Europe, by offering high-quality, cost-effective niche products (Cannon, 2021). Thereby, the defense industry played a critical role in Turkey's transition from a traditional West-oriented foreign policy to a new paradigm—multidimensional and driven by geo-economic interests, developing strategic cooperations with revisionist powers like Russia and China (Robinson, 2023).

However, behind this global ascent lies a complex political economy and significant internal tensions. Although the sector creates positive externalities, evidenced by the indigenous component ratio reaching 80% in 2023 (Kulieva, 2024) and empirical studies showing defense spending supports economic growth (Dritsakis, 2004; Kalyoncu & Yücel, 2006; Sezgin, 2001; Karagol & Palaz, 2004; Chia-l Pan et al., 2015 cited in Özer, 2019, p. 106) experts warn about financial sustainability. The financial burden of the goal to produce all systems locally and the issue of "duplication"—where different firms produce similar systems—can lead to resource waste and inefficiency (Newsroom, 2025). Conversely, advancements in ballistic missile technologies, like the Tayfun missile, enhance regional deterrence capacity (Newsroom, 2025), yet debate continues over whether such high-tech investments divert resources from social expenditures like education and health (Wolfers, 1952, p. 487; cited in Özer, 2019, p. 99). Furthermore, the technological spillover created by companies like ASELSAN transferring military technologies to civilian domains (electric buses, MRI systems) is a positive reflection of the sector's dual economic nature (Sabah, 2017; Savunma ve Teknoloji, 2015, cited in Özer, 2019, p. 97).

The 2000-2024 period represents a dialectical maturation process for the Turkish defense industry. On one hand, external shocks like CAATSA revealed deep structural dependencies; on the other, these crises acted as a catalyst for technological leaps and supply diversification. The sector is no longer merely an import substitution mechanism but also a strategic instrument Turkey uses to garner global prestige, diplomatic influence, and economic benefit. However, the sustainability of this ascent depends on ensuring financial discipline, implementing strategic prioritization in resource allocation, and carefully managing the social costs of the military-industrial complex.

Conclusion and Discussion

This study has analyzed the historical transformation of Turkey's military-industrial complex (MIC) from 1834 to 2024 through the analytical lenses of Historical Institutionalism and Critical International Political Economy. It reveals the dynamics underlying Turkey's quest

for strategic autonomy as an influential regional power. The central finding demonstrates that this transformation distinctly diverges from classical market-based models, instead evolving through a "State-Led Military-Industrial Complex" framework structured around four critical historical junctures.

The study's core thesis posits that the Turkish MIC emerged as a direct response to the geopolitical trauma of dependency inherited from the Ottoman era, constructed through deliberate state leadership. Historical analysis confirms this trajectory. The initial phase (1834-1950) encompasses both the institutional legacy of dependency and the state's strategic positioning of defense industry as a development tool through post-Lausanne National Economy policies. The second phase (1950-2000) represents an institutional reaction to dependency formalized through NATO membership, catalyzed by the 1974 Arms Embargo. This period witnessed the establishment of ASELSAN and ROKETSAN, alongside the emergence of state-capital alliances centered around OYAK. The final phase (2000-2024) marks Turkey's global maturation, where strategic autonomy faced testing through external shocks like CAATSA sanctions, while indigenous platforms including KAAN and Bayraktar TB2 transformed the sector into an instrument of foreign policy.

This dialectical evolution has propelled Turkish defense industry from import dependency toward regional technological leadership and effective export capability. However, this successful transformation remains constrained by structural dilemmas, including persistent external dependencies in critical domains such as propulsion systems and advanced electronics, coupled with concerns regarding financial sustainability. This reality underscores that balancing the ideal of complete autonomy with economic rationality constitutes the fundamental strategic challenge for future policymakers. Furthermore, the construction of the MIC has transcended its military purpose, serving as a mechanism for reinforcing political legitimacy through national pride narratives rooted in the "nation-in-arms" concept (Özer, 2019, pp. 84-86) while simultaneously functioning as an instrument for establishing regional influence through arms exports.

Theoretically, this research contributes to the literature in two significant dimensions. First, the "State-Led MIC" model developed through the Turkish case provides a comparative analytical framework for understanding how middle powers navigate global structural constraints in constructing strategic autonomy. Second, by examining the sector's transformation beyond purely technological or economic narratives to encompass institutional continuity and geopolitical autonomy dynamics, it introduces interdisciplinary depth to defense

industry studies. In essence, the Turkish military-industrial complex, as a dynamic structure central to modern Turkey's geopolitical identity, economic development strategy, and strategic autonomy aspirations, will continue to serve as a crucial indicator of the nation's evolving position in the global order.

This research demonstrates that the evolution of Turkey's defense industry represents not a linear progression but rather a dialectical process where external shocks (embargoes, sanctions) trigger internal institutional adaptations and strategic reorientations. The "State Leadership" model has provided the consistent framework throughout this transformation. The most significant implication of this study is that technical achievements within the sector can only translate into sustainable strategic autonomy through effective management of persistent structural dependencies and careful balancing of socio-economic costs.

References

- Abul-Magd, K., Akça, D., & Marshall, J. (2020). *Military business enterprises in Turkey and Egypt: A comparative brief*. Carnegie Middle East Center.
- Akca, E. M., & Yavuz, E. (2020). *Turkey's national defence industry: Origins, transformation, and achievements*. TRT World Research Centre.
- Akin, E. (2025, January 3). Buoyed by drones, NATO deals, Turkey defense exports hit record \$7.1B. *Al-Monitor*.
- Archer, C., & Annette, W. (2012, November). Opportunity costs: Military spending and the UN's development agenda. *International Peace Bureau*.
- ATASE. (n.d.). BDH-2103-16-001 [Archival document]. General Staff Military History and Strategic Studies Directorate.
- ATASE. (n.d.). BDH-2120-41-004 [Archival document]. General Staff Military History and Strategic Studies Directorate.
- Aydın, A., & Zorlu, T. (2015). Transfer of German military know-how and technology to the Ottoman military factories at the beginning of the First World War. *Belleten*, 79(285).
- Bakir, A. (2023, May 25). Türkiye's defense industry is on the rise. The GCC is one of its top buyers. *Atlantic Council*.

- Beşirli, M. (2004a). Birinci Dünya Savaşı öncesinde Türk ordusunun top mühimmatı alımında pazar mücadelesi: Alman Friedrich Krupp firması ve rakipleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Merkezi Dergisi*, (15), 169–203.
- Beşirli, M. (2004b). II. Abdülhamid döneminde Osmanlı ordusunda Alman silahları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), 121–139.
- Beydilli, K. (1995). *Türk bilim ve matbaacılık tarihinde Mühendishane, Mühendishane matbaası ve kütüphanesi 1776–1826*. Eren.
- Bitzinger, R. A. (2003). *Towards a brave new arms industry (Adelphi Paper 356)*. International Institute for Strategic Studies.
- Blaisdell, D. C. (1929). *European financial control in the Ottoman Empire: A study of the establishment, activities, and significance of the administration of the Ottoman public debt*. Columbia University Press.
- Bouvier, E. (2021, October 5). Türkiye: The arms industry on the fast track to autonomy. *Orient XXI*.
- Bozkurt, A. (2025, April 16). US sanctions on Turkey's defense sector deliver deeper blow, widening ripple effects. *Nordic Monitor*.
- Buzan, B., & Herring, E. (1998). *The arms dynamic in world politics*. Lynne Rienner Publishers.
- Buzan, B., & Segal, G. (1994). Rethinking East Asian security. *Survival*, 36(2), 3–21.
- Cannon, B. J. (2021, December 20). Turkey's defense industry and military sales in Sub-Saharan Africa: Trends, rationale, and results. *Trends Research & Advisory*.
- Cypher, J. M. (1987). Military production and capital accumulation: A comment. *Journal of Post Keynesian Economics*, 10(2), 304–309.
- Daily Sabah. (2018, April 9). Turkish defense industry produces ammunition for domestically developed tanks.
- Daily Sabah. (2020, May 1). Kırıkkale province: Turkey's defense industry hub that lent its name to a pistol.
- Dritsakis, N. (2004). Defense spending and economic growth: An empirical investigation for Greece and Turkey. *Journal of Policy Modeling*, 26(2), 249–264.
- Dunne, J. P. (2011). Military Keynesianism: An assessment. In *Peace economics, peace science and public policy (Vol. 17, No. 1)*.

Ecchia, S. (2010). The economic policy of the Ottoman Empire (1876–1922) (MPRA Paper No. 42603). *Munich Personal RePEc Archive*.

From client to competitor: The rise of Türkiye's defence industry. (2024). *The International Institute for Strategic Studies*.

Gilpin, R. (1981). *War and change in world politics*. Cambridge University Press.

İhsanoğlu, E. (1992). Ottoman science in the classical period and early contacts with European science and technology. In *Transfer of modern science and technology to the Muslim world* (pp. 1–49). IRCICA.

Insight Turkey. (2020). Transformation of the Turkish defense industry: The story and rationale of the great rise. *Insight Turkey*, 22(3).

Karasapan, Ö. (1987, January/February). Turkey's armaments industries. *MERIP Reports*, 144.

Karaosmanoğlu, A. L., & Kibaroglu, M. (2003). Post-Cold War defense reform: Lessons learned in Europe and the United States. East West Institute; Brassey's.

Kapstein, E. B. (1991). International collaboration in armaments production: A second-best solution. *Political Science Quarterly*, 106(4), 657–675.

Kibaroglu, M. (2022, November 15). Transforming from arms importer to trendsetter: Assessing the growth of Turkey's defense industries. *Atlantic Council*.

Kulieva, N. (2024, November 27). Military aspect of Turkey's foreign policy in the Middle East and North Africa: The case of Libya. *Valdai Discussion Club*.

Kurt, E., & Şehitoğlu, Y. (2022). The transformation of the Turkish defence industry from the time of the Ottoman Empire to the Republic of Turkey, 1834–1950. *Revista de Historia Industrial – Industrial History Review*, 31(86), 143–174.

Kurç, C. (2017). Between defence autarky and dependency: The dynamics of Turkish defence industrialization. *Defence Studies*, 17(3), 260–281.

M5 Dergi. (2018, May 14). Defense industry: From Ottoman period to today.

Moravcsik, A. (1991). Arms and autarky in modern European history. *Daedalus*, 120(4), 23–45.

Murray, D. J., & Viotti, P. R. (1994). *The defense policies of nations: A comparative study* (3rd ed.). Johns Hopkins University Press.

- Neuman, S. G. (1994). Arms transfers, military assistance, and defense industries: Socioeconomic burden or opportunity? *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 535(1), 91–109.
- Newsroom. (2025, August 19). Expert warns of funding limits, industry hurdles in Türkiye's defense ambitions. *Türkiye Today*.
- Öncü, E. (2003). Osmanlı-Alman ortaklığının başlangıcı: Birinci Dünya Savaşı öncesi Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki diplomatik ve askeri ilişkiler [Master's thesis, Bilkent University]. Bilkent University Institutional Repository.
- Özberk, T. (2024, December 8). STM starts construction of first LMS Batch 2 for Royal Malaysian Navy. *Naval News*.
- Özer, A. İ. A. (2019). *The rise of the Turkish defense industry*. SETA Publications.
- Pamuk, Ş. (2009). *The Ottoman economy and its institutions*. Ashgate Variorum. (Original work published 2009; reissued by Routledge)
- Pitts, G. (2018, January 4). Organization of war economies (Ottoman Empire/Middle East). In *1914-1918-online: International encyclopedia of the First World War*.
- Quataert, D. (2000). *The Ottoman Empire, 1700–1922*. Cambridge University Press.
- Rahim, H. (2024). Economic policies of the late Ottoman Empire: Decline, European influence, and modern ramifications [Course paper, MELC 148]. University of California, Berkeley.
- Ram, R. (1993). Defense spending and economic growth. In J. E. Payne & A. P. Sahu (Eds.), *Defense spending and economic growth* (pp. 28–30). Westview Press.
- Robinson, K. (2023, July 11). Turkey's growing foreign policy ambitions. *Council on Foreign Relations*.
- Sabah. (2017, March 16). ASELSAN-TEMSA elektrikli otobüs geliştirdi.
- Saleh, D. (2023). An economic perspective into Türkiye's defense sector and arms production: Domestic and global implications (Debate #2, SALAM Project, Spring 2023). PRIS something Initiative. [PDF archive]
- Savunma ve Teknoloji. (2015, November 25). ASELSAN sağlık sektörüne öncülük edecek.
- Shaw, S. (1971). *Between old and new: The Ottoman Empire under Sultan Selim III, 1789–1807*. Harvard University Press.

- SIPRI. (2018). *Military expenditure database*. Stockholm International Peace Research Institute.
- SIPRI. (2023, March 13). Surge in arms imports by Europe while US dominance of global arms trade increases [Press release].
- Sivard, R. L. (1981). Socio-political indicators. In M. Thee (Ed.), *Armaments, arms control, and disarmament: A UNESCO reader for disarmament education* (pp. 35–39). UNESCO Press.
- Thee, M. (Ed.). (1981). *Armaments, arms control, and disarmament: A UNESCO reader for disarmament education*. UNESCO Press.
- TUSAŞ. (n.d.). Mısır F-16 Programı.
- Türk, F. (2012). *Türkiye ile Almanya arasındaki silah ticareti 1871–1914*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- U.S. Department of State. (1960). Statement of U.S. policy toward Turkey (NSC 6015/1). In *Foreign relations of the United States, 1958–1960, Eastern Europe; Finland; Greece; Turkey, Volume X, Part 2 (Document 379)*. Office of the Historian.
- Wallach, J. L. (1985). Bir askeri yardımın anatomisi: Türkiye'de Prusya-Alman askeri heyetleri 1835–1919 (F. Çeliker, Trans.). Genelkurmay Basımevi. (Original work published 1976)
- Wicaksono, T., & Perwita, A. A. B. (2020). The military industrial complex in a developing country: Lessons from the Republic of Turkey. *Jurnal Hubungan Internasional*, 9(1), 53–67.
- Wolfers, A. (1952). “National security” as an ambiguous symbol. *Political Science Quarterly*, 67(4), 481–502.
- Yıldız, G. (2023). National knowledge and technological advancement initiatives in late Ottoman and Republican Türkiye. *Turkish National Defence University Journal*, 47–56.
- Yildirim, J., Sezgin, S., & Öcal, N. (2005). Military expenditure and economic growth in Middle Eastern countries: A dynamic panel data analysis. *Defence and Peace Economics*, 16(4), 283–295.
- Yılmaz, O. (2025, March 26). Topçu mühimmatlarının tarihsel gelişimi ve Base Bleed sistem tanımı. *Defence Turk*.
- Yılmaz, V. (1993). 1'inci Dünya Harbi'nde Türk-Alman ittifakı ve askeri yardımlar. Cem Ofset.
- Zorlu, T. (2011). *Innovation and empire in Turkey: Sultan Selim III and the modernisation of the Ottoman navy*. I.B. Tauris.

İşgal Altındaki İstanbul'dan Anadolu'ya:

Millî Mücadele'de Gizli Silah Kaçırma Örgütleri ve Stratejik Operasyonları

Merve Güllü Göktaş

“Ben size taarruzu emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum.

Biz ölünceye kadar geçecek zaman içinde yerimize

başka kuvvetler ve komutanlar gelebilir”

Mustafa Kemal ATATÜRK

Giriş

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na İttifak Devletleri safında dâhil olmuş, ancak savaşın sonunda siyasal, ekonomik ve askerî alanlarda önemli kayıplar yaşamıştır. 30 Ekim 1918'de Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan Mondros Mütarekesi, Anadolu'nun işgaline zemin hazırlamıştır. Antlaşma hükümleri doğrultusunda Osmanlı ordusu terhis edilmiş, silah ve mühimmat depoları ise İtilaf güçlerinin kontrolüne geçmiştir. Bu dönemde, güvenlik açıklarından yararlanan silahlı çetelerin faaliyetleri artış göstermiştir. İtilaf Devletleri, İstanbul'da askerî birliklerini konuşlandırarak kontrolü artırırken, Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa önderliğinde millî direniş hareketi örgütlenmeye başlamıştır. Bununla birlikte, işgal kuvvetlerinin İstanbul'daki silah fabrikalarına ve cephaneliklere el koyması, Millî Mücadele'ye lojistik destek sağlamak amacıyla gizli bir askerî yapılanma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, savaş süresince farklı adlarla örgütlenen Karakol Cemiyeti, Zâbitân, Yavuz, Hamza, Mim Mim ve Felah Grubu gibi gizli direniş teşkilatları, Millî Mücadele'nin seyrine yön veren aktörler arasında yer almıştır.

Askerî örgütler, İtilaf Devletleri'nin denetimi altındaki silah depoları ve fabrikalardan gizlice kaçırdıkları mühimmatları, düzenli bir şekilde cephedeki Kuvâ-yi Milliye birliklerine ulaştırmışlardır. Bunun yanı sıra, söz konusu örgütlerin milis kuvvetleri tarafından asayiş bozan yasa dışı eylemler engellenmiş ve vilayetlerde güvenlik sağlanmıştır. İstanbul'daki işgal faaliyetleri ve askerî durum hakkında Ankara Hükûmeti'ne düzenli istihbarat akışı sağlanması da bu örgütlerin önemli işlevlerinden biri olmuştur. Bu bağlamda, yeraltı direnişinin sembol aktörleri konumundaki askerî teşkilatlar, Millî Mücadele'ye yalnızca askerî değil; aynı zamanda siyasî, ekonomik ve istihbarî alanlarda da destek vererek bağımsızlık mücadelesinin başarıya ulaşmasında kritik görevler üstlenmiştir. Bu çalışma, gizli olarak kurulan ve farklı

adlarla faaliyet gösteren Karakol Cemiyeti, Müsellâh Müdâfaa-i Milliye Teşkilâtı, Mim Mim Grubu ve Felah Grubu'nun Millî Mücadele döneminde yürüttüğü faaliyetleri ve bu faaliyetlerin savaşın seyrini hangi dinamikler doğrultusunda etkilediğini ayrıntılı biçimde incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın yöntemsel çerçevesini oluşturmak üzere, Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı'nın arşiv belgelerine başvurulmuş, ayrıca konuya ilişkin çeşitli akademik makalelerden yararlanılmıştır.

Mondros Mütarekesi ve İşgal Dönemi: Millî Mücadele'ye Giden Süreç

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nda Avusturya-Macaristan, Almanya ve Bulgaristan'ın oluşturduğu İttifak Devletleri arasında yer almış, ancak savaşın sonunda mağlubiyetle karşı karşıya kalmıştır. Savaşın bitişiyle İtilaf Devletleri tarafından hazırlanan ve siyasî açıdan ağır hükümler içeren Mondros Mütarekesi, 30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı heyetine başkanlık eden Bahriye Nazırı Rauf Orbay tarafından imzalanmıştır. Mütareke'nin maddelerine göre, Osmanlı ordusuna ait silah depoları İtilaf kuvvetlerinin kontrolüne geçecek, birlikler terhis edilecek ve mühimmat imha edilecektir. Bu uygulamaların temel amacı, Osmanlı ordusunun askerî gücünü zayıflatmak ve itibarını sarsmak olarak değerlendirilebilir.

Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesi, İtilaf Devletleri'nin güvenliklerini tehdit edebilecek herhangi bir durumun ortaya çıkması hâlinde doğrudan işgal hakkını meşrulaştırmıştır (Aydın, 1990). Ayrıca, 24. madde ile Doğu Anadolu'da "Vilâyât-ı Sitte" olarak adlandırılan bölgede bir Ermeni devleti kurulmasına hukuki zemin hazırlanmıştır (Zengin,2022). Bununla birlikte, boğazların, demiryollarının, silah fabrikalarının ve stratejik öneme sahip bölgelerin İtilaf kuvvetlerinin denetimine geçmesi, Osmanlı Devleti'nin siyasî, askerî ve ekonomik kapasitesini zayıflatmıştır. Bu doğrultuda, Mondros Mütarekesi'nin ağır şartlarının kabul edilmesiyle başlayan süreç, Osmanlı Devleti'nin siyasal egemenliğini, bağımsızlığını ve askerî gücünü aşamalı olarak kaybetmesine yol açmıştır. 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa, bu gelişmeler üzerine, işgal kuvvetlerinin İstanbul ve Anadolu genelinde askerî hareketliliğini artıracaklarını öngörmüştür (Arslan, 2023).

İtilaf Devletleri içinde yer alan İngiltere, Fransa, Yunanistan ve İtalya ise stratejik çıkarları doğrultusunda Anadolu topraklarına yönelik yoğun bir işgal politikası yürütmüştür. Bu kapsamda, İngiliz birlikleri Musul'dan başlayarak Osmaniye ve Antep hattına kadar ilerlemiş; Fransız kuvvetleri ise Anadolu'nun güney sahillerinden başlayarak Mersin üzerinden Adana'ya kadar genişleyen bir işgal hattı tesis etmiştir (ATASE, 2022). İtalyan kuvvetleri, Anadolu'nun güney hattından ilerleyerek işgal alanlarını genişletmiş; Yunan ordusu ise İzmir,

Manisa ve Aydın vilayetlerinde askerî işgale başlamıştır. Doğu Anadolu bölgesi, bu süreçte Ermeni işgalleriyle karşı karşıya kalırken, Doğu Karadeniz’de Rum çetelerinin başlattığı ayaklanmalar ve silahlı saldırılar bölgedeki güvenliği olumsuz etkilemiştir (Zengin,2022).

İstanbul’da ise durum daha karmaşık bir hâl almıştır. İşgalci kuvvetler, boğazları, limanları, demiryolu hatlarını, iletişim ağlarını, mühimmat üretim tesislerini ve stratejik noktaları kontrol altına almıştır. İtilaf Devletleri’nin orduları Anadolu’nun çeşitli bölgelerine yayılarak askerî harekâtlarını ilerletmiştir. Bu koşullar altında, Osmanlı ordusuna ait silah ve mühimmatın büyük ölçüde kullanılamaz hâle gelmesi, Anadolu’daki direnişin örgütlenmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde, işgal altındaki Anadolu topraklarının bağımsızlığını yeniden tesis etmek amacıyla millî bir direniş hareketi başlatılmıştır (ATASE, 2022).

İtilaf Devletleri’nin başlattığı işgallere karşı yürütülen bağımsızlık mücadelesinde, ordu birliklerinin yeterli mühimmatla donatılması zaferin temel unsurlarından biri olmuştur. Ancak bu dönemde, askerî birliklerin gerekli teçhizata erişiminde önemli sorunlarla karşılaşmıştır. Cephede kullanılacak silah, top ve diğer savaş ekipmanlarının kağnılarla engebeli yollar üzerinden taşınması, zaman kaybına yol açmış ve ağır mühimmatların ulaştırılmasında lojistik sıkıntılar oluşmuştur (Arslan, 2023). Öte yandan, İstanbul’daki silah depolarında bulunan mühimmatın işgal kuvvetleri tarafından imha edilmesi, ordunun ekipman yetersizliğini daha da artırmıştır. Birinci Dünya Savaşı’nın kaybedilmesinin ardından Osmanlı Hükümeti’nin yaşadığı ekonomik darboğaz, yeni savaş malzemelerinin temin edilmesini neredeyse imkânsız hâle getirmiştir. Bu koşullar, mevcut silah ve mühimmatın, hatta eski ve hasar görmüş savaş araçlarının onararak yeniden kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, kalifiye işçiler tarafından topların kama kısımları ve tüfek mekanizmaları onarılmış, işlevselliğini yitiren malzemeler yeniden cepheye kazandırılmıştır (ATASE, 1993). Millî direnişe hazırlanan ordunun içinde bulunduğu bu koşullar, yeni savaş ekipmanlarıyla donatılmanın gerekliliğini açıkça ortaya koymuştur.

Askerî donanım açısından yetersiz durumda bulunan Millî Mücadele kuvvetlerine mühimmat temininde destek sağlamak amacıyla çeşitli gizli örgütlenmeler oluşturulmuştur. Bu kapsamda, Karakol Cemiyeti, Zâbitân, Yavuz, Hamza, Mim Mim ve Felah Grubu gibi farklı adlarla faaliyet gösteren teşkilatlar, savaş sürecinde önemli görevler üstlenmiştir. Söz konusu örgütler, Millî Mücadele’nin başarıya ulaşmasına kadar geçen süreçte, cepheye silah ve mühimmat sevkiyatı sağlamış, taşrada ortaya çıkan isyanlar ile ayaklanmaları bastırmış, İtilaf güçlerinin ilerleyişine dair istihbarat toplamış ve düşman kuvvetlerinin casusluk girişimlerini

engellemek amacıyla propaganda faaliyetleri yürütmüştür (ATASE, 2010). Gizlilik esasına dayalı bu çalışmalar, örgütlerin stratejik rollerini artırmış ve millî direnişe doğrudan destek sağlanmıştır.

Millî Mücadele Döneminde Askerî Örgütler ve Stratejik Faaliyetleri

14 Mayıs 1919'da Yunan ordusu İzmir'e askerî harekât başlatmış, 16 Mart 1920'de ise İtilaf birliklerinin İstanbul'a girmesiyle işgal süreci kritik bir aşamaya ulaşmıştır (ATASE, 1993). İşgal kuvvetlerinin hızlı ilerleyişi, vilayetlerde asayişin bozulmasına neden olmuştur. İtilaf Devletleri'ne bağlı silahlı birliklerin kamu binalarını hukuka aykırı şekilde ele geçirmesi, Türk askerlerine yönelik psikolojik baskılar uygulaması, Rum ve Ermeni azınlık gruplar tarafından gerçekleştirilen yağmalama ve hırsızlık olaylarının artması, toplumsal düzeni sarsmıştır (Bakar, 2023). Bu süreçte, İstanbul Hükûmeti bölgede yaşanan gelişmeleri kontrol edememiş, dolayısıyla siyasî otoritesi zayıflamış ve bürokratik düzen tehdit altına girmiştir. Bu durum, otorite boşluğunun oluşmasına yol açarak Millî Mücadele'nin başlamasına zemin hazırlamıştır.

İstanbul'da ve Anadolu'nun farklı vilayetlerinde ortaya çıkan güvenlik açıklarını giderilmeye yönelik tedbirlerin alınması ve toplumsal düzeni sağlamak amacıyla gizli askerî teşkilatlanmalara duyulan ihtiyaç giderek artmıştır. Bu dönemde oluşturulan yeraltı askerî örgütler, yürüttükleri çok yönlü faaliyetlerle Millî Mücadele'nin seyrine doğrudan etki etmiştir. Söz konusu faaliyetler arasında, işgal kuvvetlerinin denetimi altındaki depolardan silah ve mühimmatın gizlice temin edilmesi, azınlık grupların çıkardığı ayaklanmaların bastırılması, gizli bir istihbarat ağı vasıtasıyla İstanbul'daki gelişmelerin Ankara Hükûmeti'ne aktarılması ve millî bağımsızlık propagandasının Anadolu genelinde yayılması yer almaktadır (ATASE, 1993). Ayrıca, Anadolu'ya askerî personel gönderilmesi sürecinde gerekli belgelerin düzenlenmesi hususunda destek sağlanmıştır (Aydın, 1990). Harp döneminde faaliyet gösteren yeraltı askerî örgütlenmeler, Millî Mücadele'nin başarısında görünür olmayan ancak kritik bir başarı unsuru olarak öne çıkmıştır.

Karakol Cemiyeti

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından, İtilaf Devletleri'nin İzmir ve İstanbul'a yönelik işgallerine karşı askerî direnişi örgütlemek amacıyla İttihat ve Terakki üyeleri tarafından Karakol Cemiyeti kurulmuştur (Bal, 2022). Cemiyetin kurucuları arasında Kara Vasıf, Kara Kemal ve Galatalı Şevket Bey yer almıştır (Çukurova, 1986). Hasan Ali Polat ve Osman Akandere'nin 2021 yılında yayınladıkları *"Karakol Cemiyeti Liderlerinden Galatalı*

Şevket Bey'in Hayatı ve Millî Mücadele'deki Hizmetleri" adlı çalışmaya göre, Karakol Cemiyeti Heyet Başkanı Galatalı Şevket Bey, kilit bir figür olarak gizli görevlerde etkin bir rol üstlenmiştir (Polat & Akandere, 2021). Kuruluş tarihine ilişkin kesin bilgiler sınırlı olmakla birlikte, Betül Aslan'ın 2004 tarihli "*Yeni Belgeler Işığında Karakol Cemiyeti, Uşak Kongresi ve Karakol Cemiyeti'nin Bolşeviklerle Yaptığı Anlaşma*" adlı çalışmasında, Karakol Cemiyeti'nin İzmir işgali sonrasında oluşturulduğu ve İttihat ve Terakki mensubu Mustafa Kemal Paşa'nın cemiyetin kuruluş ve örgütlenme sürecinde etkili bir rol oynadığı belirtilmektedir (Aslan, 2004).

İstanbul'da merkezlenen Karakol Cemiyeti, kısa sürede Anadolu ve taşrada şubeler tesis ederek yaygın bir örgütsel ağ oluşturmuştur. Cemiyetin başlıca hedefleri şunlardı: üye ve askerî komuta kademesi arasında gizli bir istihbarat hattı kurmak suretiyle İtilaf güçlerinin harekât ve mevzilenmeleri hakkında düzenli bilgi akışı sağlamak; İstanbul'daki depolardan silah ve mühimmatın usulüne uygun biçimde çıkarılarak demiryolu ve denizyolu vasıtasıyla cephe birliklerine güvenli bir şekilde sevkini temin etmek; işgal bölgelerinde gizli operasyon ve menzil hatları planlayarak doğrudan veya dolaylı müdahalelerle işgali kesintiye uğratma imkânı oluşturmak; taşrada ortaya çıkan silahlı çetecilik ile isyan girişimlerini bastırmak ve gerekirse halkın savunma kapasitesini güçlendirerek asayiş tesis etmek; ayrıca, düşman propagandasının etkisini kırmak amacıyla karşı-propaganda yürütmektir (Aydoğdu, 2023). Bahsedilen uygulamalar bir araya geldiğinde, Karakol Cemiyeti hem lojistik hem de askerî destek sağlayan bir yapı olmuştur. Ayrıca, istihbarat ve psikolojik harp unsurlarını bünyesinde barındıran çok yönlü bir yeraltı örgütü olarak ön plana çıkmıştır (ATASE, 1993).

Karakol Cemiyeti, İstanbul'dan Anadolu'ya askerî malzeme taşınmasında önemli bir lojistik görev üstlenmiştir. Bu bağlamda, denizyolu ile getirilen silah ve cephaneler özellikle Karadeniz kıyısındaki iskelelere gönderilmiş; buradan kağnılar veya nakil hatları vasıtasıyla Kastamonu yönüne aktarılmış, oradan da Ankara, Batı ve Doğu cephelerine sevk edilmiştir (Özlü, 2019). Harp zamanında İnebolu–Kastamonu hattı, Millî Mücadele silah lojistiğinde kritik bir rol oynamıştır. Karayolu, demiryolu ve denizyolu güzergâhlarının güvenliğinin sağlanması için Cemiyet, limanlarda görevli gümrük personeli veya nakliyyede çalışanlarla gizli işbirlikleri tesis etmiştir. Sevkiyat sırasında olası saldırılara karşı koruma sağlamak amacıyla milis kuvvet sayısı artırılmış; ele geçirilen savaş malzemeleri, kırsal yollar üzerinden merkezlere aktarılmıştır (Polat & Akandere, 2021). Böylece, savaş süresince savaş ekipmanlarının güvenliği sağlanmış ve cephelere mühimmat sevkiyatı sürekli bir şekilde yapılmıştır. Karakol Cemiyeti'nin çalışmaları yalnızca silah ve mühimmat sevkiyatıyla sınırlı

kalmamış; aynı zamanda nakliyat rotalarının planlanması, nakliyecilerle gizli irtibatların kurulması ve güvenlik tedbirlerinin uygulanması gibi çeşitli faaliyetler yürütülmüştür. Bu yönleriyle örgüt, görünmeyen bir lojistik komuta merkezi işlevi görmüş ve direnişin sürdürülebilirliğine doğrudan katkıda bulunmuştur.

İzmir ve çevresinin Yunan ordusunun işgali altında bulunduğu dönemde, Karakol Cemiyeti liderleri ve üyeleri, stratejik bir öneme sahip silah deposuna yönelik baskın planı hazırlamıştır. Baskın yapılacak cephanelikte 10.000'den fazla cephane sandığı, 5.000'i aşkın Rus yapımı tüfek, 8.000'in üzerinde çeşitli tüfek ve sayısız mühimmatın bulunduğu belirlenmiştir. Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı arşivlerinde yer alan “*Milli Mücadelede Akbaş Cephaneliği Baskını*” adlı eserde bu olay detaylı bir biçimde ele alınmıştır. Esere göre, Batı cephesinde Yunan işgali sürerken cephedeki birliklerin mühimmat eksikliği nedeniyle Akbaş Cephaneliği'ne yönelik bir baskının planlanması gerekmiştir (ATASE, 1994). Hazırlanan plan çerçevesinde ele geçirilen silah ve mühimmatlar, Anadolu ile Batı cephesindeki Kuvâ-yi Milliye birliklerine sevk edilmiştir. Genelkurmay Başkanlığı ATASE arşivinde yer alan belgelere göre, Mustafa Kemal Paşa, Akbaş Cephaneliği Baskını'nın başarıyla sonuçlanmasında önemli rol oynayan Kazım Paşa ve ekibini tebrik etmiş; bu doğrultuda bir genelge yayımlamıştır (ATASE, 1994). Böylelikle Akbaş Baskın'ı, yalnızca cephenin askerî ikmâl kapasitesini güçlendirmekle kalmamış, aynı zamanda Millî Mücadele'nin moral ve motivasyonunu da önemli ölçüde artırmıştır.

Karakol Cemiyeti'nin yürüttüğü silah sevkiyatı faaliyetleri, Anadolu cephelerine düzenli mühimmat akışı sağlama açısından stratejik önem taşımaktadır. Musa Şaşmaz'ın 1995 yılında yayımlanan “*İstiklal Savaşı Gazilerinden General Ragıp Turgay'ın İstanbul'dan Silah Kaçırılması ve Anadolu'ya Geçışı ile İlgili Hatıraları*” adlı çalışmasına göre, İstanbul'dan cephelere gönderilen silah ve mühimmat miktarları şu şekilde belirlenmiştir: 1.000 sandık piyade cephanesi, piyade birlikleri için 50 sandık çok namlulu ve makineli Mitralyöz cephanesi, 5.000 sandık mekanizma, toplar için kamalar ve 600 sandık Alman piyade cephanesi gönderilmiştir (Şaşmaz, 1995). Ek olarak, Betül Aslan'ın 2004 yılında yayınladığı *Yeni Belgeler Işığında Karakol Cemiyeti, Uşak Kongresi ve Karakol Cemiyeti'nin Bolşeviklerle Yaptığı Anlaşma* adlı çalışmasında, Yunan ordusuyla İzmir cephesinde yapılan çatışmalar sırasında Karakol Cemiyeti'nin cephedeki birliklere 300.000'den fazla tüfek, 200 top ve sayıca fazla namlu sevk ettiği ifade edilmiştir (Aslan, 2004). Bahsedilen veriler, Karakol Cemiyeti'nin Millî Mücadele süresince silah ve mühimmat lojistiğinde üstlendiği merkezi ve kritik rolünü belgelerle açık biçimde ortaya konmaktadır.

16 Mart 1920 tarihinde, İtilaf Devletleri İstanbul'u işgal etmiştir. Bu tarihten itibaren, Karakol Cemiyeti'nin kurucuları ve üyeleri tutuklanarak Malta'ya sürgün edilmiştir. Tutuklanmayan üyeler, Anadolu'da yeniden örgütlenmek amacıyla farklı isimler altında faaliyet göstermeye çalışmış olsalar da, söz konusu girişimler kalıcı bir başarıya ulaşamamıştır. Böylece, harp süresince İstanbul ve Anadolu vilayetlerinde düşman kuvvetlerine karşı gizli örgütlenme yürüten Karakol Cemiyeti fiilen etkisiz hâle gelmiştir (Polat & Akandere, 2025). Karakol Cemiyeti'nin dağılmasından sonra kurulan Zâbitân örgütüne ait mühür, İngiliz istihbaratı tarafından ele geçirilmiş ve örgütün üyeleri deşifre olmuştur (Aydın, 1990). Söz konusu olay, Ankara Hükûmeti'nin Zâbitân Cemiyeti'ne duyduğu güveni sarsmış ve örgütün faaliyetleri, İngiliz casuslarının sızması nedeniyle sorgulanmıştır. Karakol Cemiyeti'nin eski üyeleri, Yavuz, Felah, İmalât-ı Harbiye ve Mim Mim gibi farklı isimler altında silah sevkiyatı ve istihbarat faaliyetleri yürütmüşlerdir. Bu çabalar örgütün sürekliliğini sağlamış olsa da, uzun soluklu ve merkezi bir askerî teşkilatlanma başarıyla gerçekleştirilememiştir (Çukurova, 1986).

Müsellâh Müdâfaa-i Milliye Teşkilatı ve Mim Mim Grubu

Karakol Cemiyeti'nin sona ermesinin ardından üyeler, Anadolu'da Müsellâh Müdâfaa-i Milliye ve Mim Mim adlarıyla gizli örgütler kurmuşlardır (Zengin, 2022). Mim Mim grubunun kurucu liderleri arasında Fevzi Paşa (Çakmak) yer almıştır. Fevzi Paşa, silah ve mühimmat sevkiyatının düzenli bir biçimde sürdürülmesi ve istihbarat faaliyetlerinin devamlılığını sağlamak amacıyla grubun kuruluş aşamasında etkin bir rol üstlenmiştir (Ülker, 2014). Ayrıca, Mim Mim grubunun kurucuları ve yönetim heyeti, Müsellâh Müdâfaa-i Milliye teşkilatının kuruluş sürecinde de görev almışlardır. Bu durum, Mim Mim yönetici kadrosu ile Müsellâh Müdâfaa-i Milliye'nin kurucu üyelerinin büyük ölçüde örtüştüğünü ve iki örgütün birbirine entegre, karmaşık bir ilişki ağı oluşturduğunu göstermektedir. Nitekim Müsellâh Müdâfaa-i Milliye'nin yürüttüğü istihbarat faaliyetlerinde, Mim Mim grubunun etkisi görülmektedir. Bu bağlamda, söz konusu iki askerî örgüt, Millî Mücadele döneminde hem lojistik hem de istihbarat alanlarında birbirini tamamlayan merkezi bir yapı teşkil etmiştir.

Müsellâh Müdâfaa-i Milliye silahlı teşkilatının kuruluş amacı, İtilaf Devletleri tarafından desteklenen Rum çeteleri ve Ermeni azınlık gruplarının Anadolu vilayetlerinde asayiş bozan yasa dışı eylemlerini engellemek ve bölgede yaşayan Müslüman nüfusun güvenliğini sağlamak olarak belirlenmiştir. Buna karşılık, Mim Mim grubunun temel amacı, İtilaf güçlerinin hareketlerini gözlemlemek, bölgedeki azınlık çetelerinin faaliyetlerini raporlamak ve elde edilen bilgileri Ankara Hükûmeti'ne düzenli olarak iletmektir. Özellikle Mim Mim grubunun

geliştirdiği gizli istihbarat ağı, Millî Mücadele'nin kazanılmasına önemli katkılar sağlamıştır (Çağlak, 2022). Bu sayede, Mim Mim grubu cephede etkinliklerini artırabilmişlerdir.

Her iki teşkilat, İstanbul ve Anadolu'daki mevcut lojistik ağları kullanarak silah ve cephane sevkiyatının güvenliğini sağlamak için özel güzergâhlar belirlemiştir. Karayolu, demiryolu ve denizyolu hattı üzerinden gerçekleştirilen nakliyalarda, olası saldırılara karşı önlemler alınmıştır. Ayrıca, cepheye sevk edilen silah ve mühimmatın kayıt sistemi oluşturularak kayıpların azaltılması hedeflenmiştir. Bahsedilen iki teşkilatlanma, Millî Mücadele ruhunu Anadolu'da yaymak ve halk desteğini artırmak amacıyla propaganda faaliyetlerinde etkin rol oynamıştır. Broşürler, yazılar ve toplantılar aracılığıyla yerel halkın direnişi motive edilmiş, hem askerî hem de sivil destek sağlanmıştır (Çağlak, 2022).

Müsellâh Müdâfaa-i Milliye ile Mim Mim, Millî Mücadele'nin kazanılmasını desteklemek amacıyla koordineli çalışmalar yürütmüştür. Bu kapsamda, Bolşeviklerle gizli görüşmeler gerçekleştirilerek silah ve mühimmat temini için anlaşmalar yapılmıştır (Ülker, 2016). Görüşmelerin temel hedefi, cephedeki birliklerin ihtiyaç duyduğu tüfek, top ve cephane miktarını artırmak ve bu malzemelerin güvenli bir şekilde Anadolu'ya ulaştırılmasını sağlamak olmuştur. Müzakerelerde taraflar doğrudan resmi sözleşmeler yapmaktan kaçınmış; bunun yerine nakliyeciler gibi farklı aktörler vasıtasıyla gizli anlaşmalar yürütülmüştür. Müzakere sürecinde silah sevkiyatların yakalanması hâlinde uygulanacak alternatif planlar ve yedek güzergâhlar tartışılmıştır. Nakliyat süresince gümrük personeli ve nakliyecilerle önceden sağlanan gizli anlaşmalar sayesinde sıkı denetimler atlatılmıştır. Bolşeviklerle gizli bir şekilde yapılan silah sevkiyatı iş birliği, Kuvâ-yi Milliye'nin sınırlı taarruz kabiliyetlerinin güçlenmesine katkı sağlamıştır (Ülker, 2016).

Müsellâh Müdâfaa-i Milliye silahlı teşkilatı ile istihbarat amaçlı Mim Mim grubu, Millî Mücadele döneminde hem lojistik hem de istihbarat faaliyetleriyle öne çıkmış yeraltı örgütleri olmasına rağmen, iç dinamiklerde yaşanan sorunlar nedeniyle zamanla örgütsel etkinlikleri zayıflamıştır. Üyeler arasındaki ideolojik farklılıklar, siyasi bölünmeler, yönetsel zafiyetler ve liderlik rekabeti; karar alma süreçlerinde tıkanmalara ve operasyonel faaliyetlerde işlevsizliğe yol açmıştır. İtilaf kuvvetlerinin İstanbul'dan çekilmesi ve Ankara merkezli TBMM Hükûmeti'nin etkinliğinin artmasıyla birlikte bahse konu teşkilatların nihai olarak feshedilmesine karar verilmiştir (Çelik, 2023).

Felah Grubu

16 Mart 1920’de gerçekleştirilen baskınlar ve Karakol Cemiyeti’nin üyelerinin tutuklanmasının ardından, Anadolu merkezli direnişi desteklemek amacıyla Ankara Hükûmeti tarafından farklı isimlerle yeni askerî örgütlenmelerin oluşturulmasına destek verilmiştir. Bu bağlamda ortaya çıkan Felah Grubu, kuruluş sürecinde Hamza, Mücahid ve Muharib gibi takma adlar kullanmış; düşman birliklerinin istihbarat faaliyetlerinden korunmak için gerekli güvenlik tedbirleri alınmıştır (Aydın, 1990). Felah Grubu’nun temel faaliyetleri arasında İstanbul’daki işgal kuvvetlerinin hareketleri ve mevzilenmeleri hakkında istihbarat toplamak; toplanan bilgileri şifreli haberleşme kanalları aracılığıyla Ankara Hükûmeti’ne aktarmak; İstanbul’dan Anadolu’ya savaştacak askerî personelin gizli sevkiyatını organize etmek ve işgal altındaki depolar ile fabrikalardan harp malzemelerini temin ederek cephelere ulaştırmak yer almıştır (Türkmenoğlu, 2021). Söz konusu faaliyetler, Felah Grubu’nu hem istihbarat yönetimi hem de silah sevkiyatı açısından TBMM Hükûmeti’nin destek verdiği önemli askerî teşkilatlardan biri hâline getirmiştir (Aydın, 1988). Kübra Kayabaşı’nın 2019 yılında yayınladığı *“Felah Grubu’nun Milli Mücadele’deki Faaliyetleri”* adlı çalışmasına göre, Felah Grubu tarafından yoğun askerî çatışmaların yaşandığı Batı ve Doğu cephelerine demiryolu, karayolu ve denizyolu üzerinden silah ve mühimmat sevkiyatı gerçekleştirmiştir. Söz konusu sevkiyatta 2 sandık Alman topları için kamalar, 1 sandık yay, 1 sandık dürbün, 15 sandık mermi, 1.000 adet makineli tüfek ve uçak malzemeleri yer almıştır (Kayabaşı, 2019).

İtilaf güçlerinin İstanbul ve Anadolu vilayetlerinden ağır kayıplar vererek çekilmesiyle birlikte askerî mücadele kazanılmış ve siyasi süreçte yeni bir dönem başlamıştır. Düşman birliklerinin silahlarını bırakmasıyla, Millî Mücadele başarıyla sonuçlanmıştır. Bu süreçte, silah nakliyatı, istihbarat ve propaganda alanlarında kritik rol üstlenen Felah Grubu, görevini tamamlamış ve lağvedilmiştir (Kayabaşı, 2019).

Sonuç

Çalışmada, Millî Mücadele döneminde kurulan Anadolu ile İstanbul’da faaliyet gösteren askerî örgütler, tarihsel bağlam içerisinde detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Karakol Cemiyeti, Müsellâh Müdâfaa-i Milliye Teşkilatı, Mim Mim Grubu ve Felah Grubu, kuruluş tarihleri, kurucu üyeleri ve örgütlenme yöntemleri bakımından farklılıklar göstermelerine rağmen, temel amaçları açısından ortak bir hedef etrafında birleşmişlerdir. Bu ortak hedef, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlatılan Millî Mücadele’nin kazanılması için Kuvâ-yi Milliye’nin askerî kapasitesini güçlendirmek ve direniş hareketini desteklemektir. Çalışmada ele alınan Karakol

Cemiyeti, Müsellâh Müdâfaa-i Milliye Teşkilatı, Mim Mim Grubu ve Felah Grubu adlı askerî örgütler, Millî Mücadele dönemlerinde hem istihbarat hem silah sevkiyatı faaliyetlerinde önemli görevler üstlenmişlerdir. İncelenen örgütlerin faaliyetleri, silah ve mühimmat sevkiyatıyla sınırlı kalmamış; aynı zamanda askerî düzenin korunması, işgal güçlerinin psikolojik baskısına karşı halkın moralinin yükseltilmesi ve vilayetlerde güvenlik ortamının sağlanması gibi stratejik öneme sahip görevleri yürütmüşlerdir. Ayrıca, örgütlerin geliştirdiği şifreli haberleşme sistemleri, kurye ağları, gizli lojistik kanallar ve alternatif sevkiyat güzergâhları sayesinde Kuvâ-yi Milliye birliklerinin cephedeki taarruz gücü artmıştır.

Öte yandan, örgütlerin propaganda faaliyetleri, halkın direniş ruhunu canlı tutmuş ve Millî Mücadele'nin toplumsal tabana yayılmasını sağlamıştır. Askerî ve siyasi açıdan İtilaf güçlerinin kontrolünde bulunan bölgelerde yürütülen faaliyetler, sadece kısa vadeli askerî avantajlar sağlamakla kalmamış; aynı zamanda Ankara Hükûmeti'nin doğru bilgiye dayalı stratejik karar alma süreçlerine de katkıda bulunmuştur. Örgütlerin sürekli olarak ad değiştirmesi ve gizli haberleşme ağı üzerinden iletişim kurma stratejileri, düşman istihbaratının faaliyetlerini etkisiz hâle getirerek direnişin sürdürülebilirliğini güvence altına almıştır.

Sonuç olarak, Millî Mücadele'nin kazanılması ve 6 Ekim 1923'te işgalci birliklerin Anadolu'dan çekilmesiyle, söz konusu örgütler görevlerini tamamlamıştır. Resmi olarak feshedilmiş olsalar da tarihsel olarak ortaya koydukları stratejik katkı, sadece silah sevkiyatı ve istihbarat desteği ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda Millî Mücadele'nin örgütlü direniş modelinin gelişimine katkı sağlamış ve askerî teşkilatlanma bakımından tarihsel bir örnek ortaya konmuştur.

Referanslar

Akandere, O – Polat, H. (2025). *Galatalı Şevket Bey ve Karakol Cemiyeti: İttihatçı Bir Fedakar ve İttihatçı Bir Millî Teşkilat*. Ötüken Yayınevi.

Akandere, O – Polat, H. (2021). Karakol Cemiyeti Liderlerinden Galatalı Şevket Bey'in Hayatı ve Millî Mücadele'deki Hizmetleri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 36(2), 643-673.

Arslan, L. (2023). Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan Mudanya Mütarekesi'ne Türk Siyasal Egemenlik Mücadelesi. *BENGİ Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, (1), 35-60

Aslan, B. (2004). Yeni Belgeler Işığında Karakol Cemiyeti, Uşak Kongresi ve Karakol Cemiyeti'nin Bolşeviklerle Yaptığı Anlaşma. *Atatürk Dergisi*, 4(1), 29-63.

- Aydın, M. (1988). Hamza Grubu. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi* , 2(3), 371-394.
- Aydın, M. (1990). Millî Mücâdele Döneminde İstanbul'da Anadolu Lehinde Faaliyete bulunan Gizli Gruplardan Zâbitân Grubuna Ait BİR Vesika Teşkilât ve Faaliyet Raporu. *Atatürk Yolu, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* , 6(18), 561-590.
- Aydın, M. (1990). Millî Mücadele Döneminde Anadolu'da Giriş ve Çıkışları Kontrol Altında Tutan Kuruluşlar. *Atatürk Yolu, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, 2(5), 21-48.
- Aydın, M. (1990). Millî Mücâdele Yıllarında İstanbul'da Faaliyet Gösteren Gizli Bir Grup Zâbitân Grubu 27 Ekim 1920 20 Eylül 1921. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (No.1), 11-27.
- Aydın, M. (1990). Millî Mücâdele Yıllarında İstanbul'dan Anadolu'ya Geçen Subaylar. *Atatürk Yolu, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi* , 2(6),177-261.
- Aydoğdu, M. (2023). *Mütareke Dönemi'nde İstanbul'da Anadolu'daki Direniş Hareketi Yararına Çalışan Gizli Gruplar*. (Ed. M. Göleç, Z. Şerefoğlu ve İ. Danış, ss 241- 262). Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 (C. 11), Türkiye Bilimler Akademisi.
- Ayışığı, M. (1992). Milli Mücadele'de İstanbul'dan Anadolu'ya Yapılan Silah Sevkiyatı ve İstihbarat Meselesi. *Ata Dergisi*, (2),241-253.
- Bakar, B. (2023). *Mütareke Döneminde İstanbul'da Asayiş*. (Ed. M. Göleç, Z. Şerefoğlu ve İ. Danış, ss 321- 343). Millî Mücadele'nin Yerel Tarihi 1918-1923 (C. 11), Türkiye Bilimler Akademisi.
- Bal, A. (2022). Milli Mücadele'nin Gizli Teşkilatı: Karakol Cemiyeti (1918-1920). *Türk Dünyası Araştırmaları*, 130(256), 103-148.
- Çağlak, A. (2022). Modern İstihbarata Geçiş Dönemi Türk ve Rus İstihbarat Organizasyonları Karşılaştırmalı Bir Çözümleme. *Rusya Araştırmaları Dergisi*, (Sayı:7), 95-122.
- Çelik, E. (2023). Mondros Mütarekesi'nden II. TBMM Seçimlerine İttihat ve Terakki Fırkası'nı Canlandırma Teşebbüsleri ve İttihatçılık Tartışmaları. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, (Sayı: 12), 203-267.

Çukurova, B. (1986). Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul Gizli Grupları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2(5), 519-26.

Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları- ATASE, (1993). *Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Tedkik Heyeti Amirlikleri*. Genelkurmay Basımevi.

Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları- ATASE, (1994). *Milli Mücadelede Akbaş Cephaneliği Baskını*. Genelkurmay Basımevi.

Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları- ATASE, (2010). *On İkinci Tarih Sempozyumu Bildirileri – II Sunulmayan Bildiriler Kuruşundan Günümüze Türk Ordusu*. Genelkurmay Basımevi.

Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları- ATASE, (2012). *Kuvayı Milliye Komutanı Tekelioğlu Sinan Bey'in Günlüğü*. Genelkurmay Basımevi.

Kayabaşı, K. (2019). Felah Grubu'nun Milli Mücadele'deki Faaliyetleri. *VAKANÜVİS Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 604-625.

Özlü, H. (2019). İstiklal Savaşı'nda Bir Yol: İstiklal Yolu ve Kastamonu Bölgesindeki Lojistik Faaliyetlerin Değerlendirmesi, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 18(36), 156-181.

Şaşmaz, M. (1995). İstiklal Savaşı Gazilerinden General Ragıp Turgay'ın İstanbul'dan Silah Kaçırılması ve Anadolu'ya Geçışı ile İlgili Hatıraları. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 6(6), 409-425.

Ülker, E. (2014). Solcularla Mim-Mim'cilerin İlişkisi Üzerine Yeni Bilgiler. *Toplumsal Tarih*, (No:249), 69-73.

Ülker, E. (2016). İşgal İstanbul'unda Müdafaa-i Milliye'nin Kuruluşu Üzerine Bir Değerlendirme: İttihatçılar, Komünistler, Sosyalistler, *Kebikeç*, (No: 41), 67-94.

Türkmenoğlu, M. (2021). *Kurtuluş Savaşında Türk İstihbarat Faaliyetleri*. (Ed. Y.Tansü, ss 535- 560). Hacı Bektaş-ı Veli Anısına Türkiye ve Türk Düntası Araştırmaları- VIII. İksad Yayınevi

Zengin, E. (2022). *Kurtuluş Savaşı'nda Türk Ordusu'nun Silah ve Mühimmat Temini*. (Ed: İ.Yıldız, ss 256-283.). Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Uluslararası Araştırmalar II, Serüven Yayınevi.

**Sovereignty Belongs to the Nation:
Atatürk and the Transformation of Political Authority in Türkiye**

Ertuğrul Altun

“Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir”

Mustafa Kemal ATATÜRK

Introduction

The concept of national sovereignty is a key state theory that arose within the contemporary state system, stating that countries control their own fate. Individuals such as Mustafa Kemal, who had ideas and opinions about the Western world, contributed to the situation in Türkiye. Throughout the change of the Ottoman Empire, a state with historical accumulation. The knowledge of the concept of sovereignty, as well as the Ottoman Empire's inability to respond to the flaws and European transformations of the last century, sparked a social movement. This movement should be viewed not merely as a call for political reform, but also as an intellectual and political awakening that exemplifies society's resolve to shape its own destiny. This social movement represents the collective endeavor of various communities among the Ottoman subjects—particularly the Turkish community—to assert their rights, pursue political engagement, and adopt the concept of popular sovereignty against absolute monarchy. This movement represents not just a rebellion, but an ideology shift advocating the transfer of sovereignty from supernatural authority to society.

When the discourse on societies selecting their own destinies during the 1815 Vienna Conference failed to resonate in the Ottoman Empire, several ethnic groups-initiated independence struggles. Simultaneously, the Turkish society of the Ottoman Empire, characterized chiefly by its Turkish governing elite and administrative framework, initiated a movement to articulate its political rights and formalize these rights within the prevailing imperial system. In this application, sovereignty denotes the supreme and undivided authority of decision-making within a society. Sovereignty, as the essential premise that establishes the source of legitimacy for political authority, delineates a community's ability for self-governance and the boundaries of its political will.

To better understand the concept of sovereignty, consider how certain scholars have defined it. For example, Oppenheimer defines sovereignty as "the highest authority independent

of any other power on Earth," whereas Phillimore describes it as "a power granted by the people of a state for the public good and to be relied upon (Özkaya, 2021)." These definitions first reveal the hierarchical structure of sovereignty, followed by the citizen's influence over sovereignty, discussing democracy's defining feature of sovereignty and how the citizens are now its most important bearer, rather than monarchies that are sanctified and given divine definitions (Özkaya, 2021).

Mustafa Kemal Atatürk was the driving force behind the establishment of the concept of sovereignty in Türkiye. Mustafa Kemal Pasha was a military officer who advocated for the transfer of sovereignty from the Sultans, or empire, to society. Because of his education, the languages he studied, and his reading, he witnessed the process that had formed in the Ottoman Empire, in which society became estranged and certain sections gained richer while society became impoverished, and he recognized the necessity for reform in the present system. His knowledge of the arbitrary judgments made under imperial control, as well as the disregard for individuals' rights to life, prompted him to embrace the concept of national sovereignty. During the National Struggle, Atatürk saw "the destruction wrought by individual sovereignty" and responded with the will of the nation (Çakır, 2023).

For these reasons, this essay focuses on how Mustafa Kemal's concept of sovereignty evolved and how the concept of national sovereignty formed in Türkiye.

The Historical Development of the Concept of Sovereignty

The concept of sovereignty has persisted throughout human history, albeit in varying forms and institutions. For example, in medieval societies, emperors had divine power and held sole authority. Monarchs derived their power from religion and used it to exert influence over the society they designated as their subjects. For example, in medieval Europe, kings viewed themselves as "God's representatives on earth." Prior to Islam, Turkish monarchs owed their power to the sky god or Kut. The arrival of Islam brought with it the caliphate (Özkaya, 2021; Çakır, 2023).

However, the current concept of sovereignty arose as a result of evolving social movements. Jean Bodin, who founded the current concept of sovereignty in the 16th century, viewed it as an integral aspect of the state (Bodin, 1992). Similarly, Rousseau on the other hand describes sovereignty as residing inside the citizen, indivisible, and manifested only through the general will (Odum, 2024). According to Rousseau, the concept of sovereignty is primarily derived from society. This right is only provided to authorities capable of running the state, and

authority may only be reclaimed by society. According to Odum (2024) and Çakır (2023), Locke also believes that society has the right to challenge authorities who want to legitimate their own interests above sovereignty. The aforementioned scholars indicate that political theory is continually growing, and that society is the most significant source of defending and utilizing national sovereignty. These effort and ideas sparked the French Revolution in medieval Europe, combining a class fight and forming a coalition against existing kingdoms or authoritarian regimes. This structure then helped to establish a new modern order in Europe, advancing the concept of democracy and, with it, scientific developments. Thus, the intellectual and social dynamics of this era established the groundwork for future nations, motivated by the principles of freedom and equality, to endeavor to reconstruct their political legitimacy on the basis of national sovereignty.

Moreover, several scholars, including Levinson and Balkin, contend that popular sovereignty is a mere mirage. They assert that the notion of “the people” is an abstract construct, rendering it very hard for individuals to awaken and exercise influence over authority (Balkin et al., 2025). Nevertheless, they neglect to see that society comprises individuals; even if some remain inactive, the ultimate source of social power is reason. This awareness empowers inquisitive folks to enlighten others. While not all individuals emulated Bodin or Rousseau during the French Revolution, their philosophies ignited a societal awakening. Likewise, this paradigm of intellectual awakening and incremental social mobilization was evident in the Ottoman milieu; an emerging educated class commenced to challenge traditional authority and advocate for a collective political awareness.

From 1870 to World War I, the Ottoman Empire's population was roughly 30 million, and as noted by Kemal Karpat, the literacy rate increased from 2% prior to Abdulhamid II's reign to 5% during that time. Due to this limited, educated demographic and their common ideologies, the notion of national sovereignty, which constitutes Turkey's contemporary state concept, began to establish itself. Gratitude is extended to those who catalyzed this awakening, resulting in the proliferation of the notion across society. Atatürk was a prominent proponent of this concept.

An examination of the development of sovereignty in the Ottoman Empire reveals that, similar to other empires, the Ottoman state grounded this concept in divine authority. Yavuz Sultan Selim's declaration of the Caliphate extended the concept of sovereignty to include both

the absolute authority of the dynasty and its religious legitimacy. Sovereignty in the Ottoman Empire was not distributed among internal or external entities. The dynasty and the Caliphate were the exclusive guardians of sovereignty, deriving their power from this role. It is essential to comprehend Foucault's critique of sovereignty. Foucault argued that classical sovereignty is an illusion, rooted in an imaginary model that characterizes a time when sovereignty was not fully realized (Çakır, 2023; Lichtenstein, 2021).

Under this ideology known as "personal sovereignty," the Ottoman Empire saw the Sultan as the earthly manifestation of God. They wielded absolute power in state matters. Furthermore, because the Ottoman Empire was viewed as the owner of everything on Earth under the concept of a global empire, the Sultans engaged in unilateral ad hoc diplomacy until the end of the 18th century, without regard for other exterior powers. According to Max Weber, this event demonstrated that the Ottoman Empire was more than merely absolutist; it was authoritarian. In explaining this, he claims that the uncertainty of Islamic law in the Ottoman Empire prohibited the formation of institutional space, and that this circumstance eventually led to authoritarian political institutions (Mazman, 2014). One of the most fascinating aspects is Schmitt's contribution to the concept of sovereignty. Schmitt defines sovereignty as the ability to determine the exception (Haywood, 2021). According to Schmitt, under extreme circumstances that are not covered by the legal order, the sovereign retains decision-making authority. In other words, he claims that during times of war and threat, the Ottoman dynasty possessed unlimited authority and decision-making power. In this case, he claims that the Ottoman dynasties were above the law in extraordinary circumstances.

Hannah Arendt, on the other hand, distinguishes between power, authority, and the use of power. Arendt analyzed the different types of rule, drawing on Montesquieu; she emphasized that honor governs monarchy, virtue governs republics, and fear governs tyranny (Harcourt, 2023). According to Arendt, defining regimes "ruled by a single person" as "lawless autocracy" is an inappropriate characterization (Harcourt, 2023). According to Arendt, Ottoman ruler authority was founded on tradition and religious-national legitimacy, with an additional "superior law" framework. Arendt's contrasting idea of "power" relates to collective action established with the permission of the people, but Ottoman sultanic sovereignty is founded on individual authority and hence incorporates violence rather than actual "power" as described by Arendt.

The constitutional regime was reconstituted in 1908, following the Second Constitutional Era revolution. Led by the Committee of Union and Progress, this movement sought to convert to a parliamentary government by curtailing the absolute monarchy's powers. Indeed, the Constitution was amended in 1909, limiting some of the sultan's powers and accepting the government's accountability to parliament. The Second Constitutional Era saw the concept of national sovereignty stated more concretely for the first time in Ottoman political history (Kanadoglu et al, 2023). Despite the sultan's nominal recognition as sovereign, the concept of "the will of the people" gained popularity, particularly among young intellectuals and officers. In Ottoman intellectual life, there was an increased sensitivity to the source of sovereignty. However, because the empire was pulled into World War I and faced the possibility of fragmentation in the aftermath, it was impossible to declare that the principle of national sovereignty was truly followed in Ottoman governance.

Throughout World War I (1914–1918), the political and military decisions of the Ottoman Empire were predominantly determined by a limited ruling class, disregarding the collective will and interests of the populace. The decisions on alliances and wartime conduct were dictated by this restricted group, exacerbating the rift between the government and people. The war's defeat and ensuing years of occupation diminished central authority and eroded the populace's sense of legitimacy and trust in imperial governance. This significant political and social disappointment laid the foundation for the rise of a new movement centered on the notion of national sovereignty. This movement, led by Mustafa Kemal Pasha, converted the concept of national sovereignty from a theoretical ideal into a cohesive political objective that restructured the state framework of contemporary Turkey. This section will analyze the intellectual and historical factors that prompted Mustafa Kemal Pasha to adopt and institutionalize the notion of national sovereignty.

The Intellectual Background of Mustafa Kemal Atatürk

In the social sciences, social and political phenomena typically arise from the dynamic interplay among influential individuals, historical events, and the overarching socio-economic context that influences individual experiences. The French Revolution, the profound ramifications of the Peace of Westphalia, and the interplay between progressive and reactionary social forces, alongside the intellectual and educational milieu of the era, enabled the emergence of novel ideological perspectives and the quest for an alternative social order grounded in these concepts. This process encapsulates an evolutionary perspective that elucidates the continual

transformation of societies, as it aids in comprehending historical good and bad developments and delineates potential future trajectories influenced by causes of social change. Consequently, to comprehend and delineate Mustafa Kemal Atatürk's notion of national sovereignty, it is essential to examine the tangible factors that shaped his existence from birth to death. Atatürk was born in 1881, amidst a period of socio-economic disintegration during the decline of the Ottoman Empire. During this period, the Ottoman Empire faced a significant economic and political crisis due to the influence of Western governments. During that period, the Ottoman State was experiencing a decline attributed to capitulations, foreign debts, and its increasingly multi-ethnic composition. The autocratic reign of Abdulhamid II, from 1878 to 1908, abrogated parliamentary governance and imposed stringent limitations on press freedom and freedom of thought.

Mustafa Kemal's adolescence was spent in the repressive milieu of Abdulhamid II. The young Atatürk was raised in the aftermath of the devastation caused by the Balkan Wars and World War I, which hastened the disintegration of the Ottoman Empire; these experiences fostered a profound awareness that would require the embrace of “national will” at the commencement of the National Struggle. This prompted Atatürk and others to engage with the principles of liberty and constitutionalism. “Mustafa Kemal Atatürk, whose political ideologies emerged during the autocratic rule of Abdulhamid II, who dissolved the Meclis-i Mebusan (Parliament) to strengthen his authority...” This era influenced the political ideologies of the young Atatürk (Kanadoglu et al., 2023). Moreover, the Hamidian era, influenced by socio-economic conditions, led to the creation of modern educational institutions, while state administration was legitimized through religious authorities, such as the sultan being designated as the “caliph”. The dictatorial environment resulted in the formation of clandestine groups like Vatan ve Hürriyet (Fatherland and Freedom) within the circles associated with Mustafa Kemal, leading to the embrace of constitutional and liberal ideologies. Consequently, the liberal principles of the Young Ottomans and the succeeding ideals of liberty promoted by the Committee of Union and Progress began to impact Ottoman society and garnered the interest of young commanders, notably Atatürk (Kanadoglu et al., 2023).

One of the modernizing objectives during the Abdulhamid II era was the enhancement of military academies. Mustafa Kemal received his education at the Selanik Military School and the Istanbul Military Academy. The curriculum at these schools encompassed both conventional sciences and the writings of Western Enlightenment philosophers. Mustafa

Kemal, taught using contemporary pedagogical methods at the Station Military School, learned Enlightenment philosophers' concepts due to the scholarship he received (Kanadoglu et al., 2023). Atatürk, proficient in nearly five foreign languages, had mastered French exceptionally well. From a young age, he is reported to have read foreign intellectuals including J.J. Rousseau, Montesquieu, and Kant, alongside Ottoman thinkers such as Namık Kemal, Ziya Gökalp, and Tevfik Fikret. This enabled him to acquire familiarity with the fundamental notions of contemporary political and legal thought at a young age. During his tenure at the military college, Mustafa Kemal researched the French upheaval, noting that he was "analyzing the revolution that occurred in France in June 1789 and investigating the political ideologies that precipitated the French Revolution". This observation is associated with his aspiration to personally engage with the French Revolution, which he regarded as a blueprint for executing the Turkish Revolution in the future (Kanadoglu et al., 2023).

In summary, his education acquainted Atatürk with military discipline and Western political philosophy. The liberal concepts he assimilated during this process imbued him with the fundamental principles of the French Revolution, namely “liberty, equality, fraternity”. This impact is distinctly apparent in Atatürk's political metaphors and language. In 1906, during a meeting of the Vatan ve Hürriyet (Fatherland and Freedom) group in Thessaloniki, the young Mustafa Kemal proclaimed: "In a country devoid of freedom, there exists death and destruction. Liberty is the foundation of all advancement and redemption. I urge you to execute your responsibility to ensure the nation's sovereignty and protect the homeland.” This text highlights the significance of 'freedom' and the necessity to "establish national sovereignty," indicating that the concept of national sovereignty was articulated at an early stage. Mustafa Kemal perceived national sovereignty not merely as a theoretical construct, but as a conviction substantiated by historical occurrences he had directly witnessed. He noted that the Ottoman Empire's choice to engage World War I and the strategic decisions during the conflict were executed in alignment with the objectives of an elite minority, contrary to the desires of the populace. Thus, the empire's disintegration and the severe circumstances of occupation elucidated to Atatürk that the nation's fate must be dictated by the nation itself.

By 1919, Mustafa Kemal, in his capacity as a leader, undertook the responsibility of unifying the populace in Anatolia against the occupiers. A preliminary indication of this was the subsequent statement in the report he dispatched to Istanbul during his journey from Samsun to Anatolia on May 19, 1919: “The nation has embraced the tenets of national sovereignty and

Turkish nationalism.” It will be effective for this: In the Amasya Declaration, the principles of independence and sovereignty were prominently highlighted by the statement, “The nation's independence will be preserved through the nation's resolve and decision.” The Erzurum and Sivas conferences established the groundwork for a new administrative paradigm that would culminate in the Republic, articulated via declarations emphasizing the necessity of empowering national forces and asserting the primacy of the national will. During this period, Mustafa Kemal unequivocally asserted that sovereignty could only be achieved through the safeguarding of “the nation's independence, sovereignty, and territorial integrity” (he also conveyed to Naciye Atay, “The state we aspire to establish... is founded on the principles of absolute independence and unconditional national sovereignty...” (Saygılı, 2023).

Atatürk asserted that national sovereignty was not only a theoretical principle; it was a conviction validated by the War of Independence and reinforced by his experiences. In the decline of the Ottoman Empire, the congress declarations clearly indicated that the primary battleground against imperialist powers was the concept of "unconditionally vesting sovereignty in the nation" (Saygılı, 2023; Kanadoglu et al., 2023). Atatürk's conception of sovereignty was manifested in the initial articles of the constitutional framework following the declaration of the Republic. He underscored that the statement, “Sovereignty belongs unconditionally to the nation,” was the foundational basis of the new state. Atatürk saw national sovereignty as integral to a democratic framework. He asserts that the state's governance must reflect the will of the Turkish nation, with the parliament serving as the principal governmental entity representing the populace (Saygılı, 2023). The formation of the Meclis-i Mebusan (Parliament) empowered the populace to shape their own destiny, so laying the groundwork for the democratic framework of the Republic of Turkey. Atatürk asserted that sovereignty would have its genuine significance only when the prerequisites for national independence were fulfilled. Maintaining national sovereignty is achievable via investment in education and development. Atatürk regarded the achievement of a modern civilization as a goal that would reinforce national sovereignty. He prioritized the education and cultural advancement of the Turkish populace. He asserted that a nation's power is contingent upon the educational attainment and knowledge of its populace (Saygılı, 2023). This comprehension underscored the necessity of enhancing public awareness and fostering independent thought.

Ultimately, Mustafa Kemal Atatürk's conception of sovereignty was not only a theoretical construct but a belief system rooted in the historical processes he had encountered. The partitioning of territories under Ottoman dominion by invasions, unilateral wartime decisions, and the ensuing devastation demonstrated to Atatürk that a nation's fate unequivocally resides with its populace. Atatürk encapsulated this concept with the short statement: "Sovereignty belongs unconditionally to the nation." The Turkish Nation exerts its sovereignty via designated authorities, in conformity with constitutional principles. No individual or entity may wield state power in a manner that is not rooted in the constitution. This declaration elucidates the foundational concept of the Republic and encapsulates the legal framework that Atatürk established for the exercise of sovereignty. The notion of national sovereignty was incorporated into the 1921 and 1924 constitutions, as well as all subsequent constitutions of the newly formed Turkish State. Atatürk's philosophy is grounded in the notion of "the nation's capacity for self-governance," which continues to underpin the present democratic framework of the Republic of Turkey.

Conclusion

This article has attempted to comprehend Mustafa Kemal Atatürk and his philosophies. Although it may be a constrained study of Mustafa Kemal and his ideologies, examining that era is crucial for comprehending him. Atatürk synthesized the ideals of republicanism with nationalism, asserting that the Turkish nation was the sole source of legitimacy. Neither the sultan, the caliph, nor any external power could be deemed "legitimate." This concept was aimed at opposing both the Ottoman rule and external interference. Atatürk, who opposed colonialist ideology and wholly rejected it, asserted that every civilization possesses the right to self-determination, as articulated in the Wilson Principles, and that Turkish society was the exclusive authority within the natural boundaries delineated by the National Pact.

Upon arriving in Samsun in 1919 and initiating the National Struggle, he exhibited his basic resistance to colonialist and interventionist ideologies, intending to conduct the struggle on behalf of and in conjunction with the nation from the outset of the preparatory phase. Confronted with the Ottoman government's acquiescent stance on the occupation, he instituted a new authority in Anatolia, understanding through experience that this authority would only gain acceptance if its legitimacy was founded on the principle of national sovereignty.

Atatürk holds greater emotional relevance for Turkish youth and society than merely being a leader. It is essential to comprehend the great contributions he bequeathed to Turkish

society and to construct the social framework with this perspective. I believe Atatürk endeavored to instill the notion of "virtue" in society within the framework of National Sovereignty, in contrast to the Ottoman administration, which had become inept, corrupt, and unmanageable. Religious-centered communities, albeit prioritizing religion, exhibit deficits in moral existence. European society, which bridged this divide with the Peace of Westphalia prior to the French Revolution, comprehended the existence of this system, designed to prioritize societal needs, to such an extent that it elevated national sovereignty in opposition to this order. Foreseeing the potential harm that religious organizations can inflict on the state for their own goals, Atatürk defined the nation's sovereignty through the lens of moral sovereignty rather than religious sovereignty in governance.

References

- Agamben, G. (2005). *State of exception* (K. Attell, Trans.). University of Chicago Press.
- Açan, B. T. (2024). *Republicanism in Turkey: Visions, dreams and cultivation of a political reality*. Journal of Contemporary European Studies.
- Akçakayalıoğlu, S. Ç. (1985). *Atatürk, millî egemenlik ve Türk çocuğu*. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 1(2), 577–586.
- Balkin, J. M., & Levinson, S. V. (2024). The problem of “popular” “sovereignty.” *5 Liberties*, 5(1), 135.
- Biel, D. (t.y.). *World Civilizations I (HIS101): The Ottoman Empire*. Lumen Learning.
- Beriş, H. E. (2008). *Egemenlik kavramının tarihsel gelişimi ve geleceği üzerine bir değerlendirme*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 63(1), 55–80.
- Bodin, J. (1992). *Bodin: On sovereignty* (J. H. Franklin, Ed.). Cambridge University Press.
- Çakır, G. (2023). *Cumhuriyetin ilanına giden süreçte millî egemenlik fikri*. Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7, 99–117.
- Dindar, B. (1989). *Atatürk’ün millî egemenlik anlayışı*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 4(1), 14–24.
- Eroğlu, H. (1984). *Millî egemenlik ilkesi ve anayasalarımız*. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 1(1), 137–163.

Gingeras, R. (2016). A new national spirit. In *Eternal dawn: Turkey in the age of Atatürk* (pp. 119–141). Oxford University Press.

Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy* (W. Rehg, Ed.; C. Cronin, Trans.). MIT Press.

Harcourt, B. E. (2023, 6 Aralık). *On Hannah Arendt and the lawfulness of totalitarian regimes*. Columbia University (The 13/13 Essays).

Hobbes, T. (1651). *Leviathan, or The Matter, Form, and Power of a Commonwealth*. [Oxford]: Printed for Andrew Crooke.

İnalçık, H. (1982). The caliphate and Atatürk's inkılâb. *Belleten*, 46(182), 353–365.

Kalaycıoğlu, E. (2013). The Turkish Grand National Assembly: New challenges and old problems. In C. Kerslake, K. Öktem, & P. Robins (Eds.), *Turkey's engagement with modernity* (St. Antony's Series, pp. 119–141). Palgrave Macmillan.

Kaya, Ö. (2011). *On the way to a new constitution in Turkey: Constitutional history, political parties and civil platforms*. Friedrich-Ebert-Stiftung.

Kanadoğlu, O. K., Gümüş, C., & Şahin, B. N. (2023). *Atatürk'ün egemenlik anlayışı ve egemenlik anlayışlarının Türk anayasalarına yansımaları [Atatürk's concept of sovereignty and reflections of concepts of sovereignty on Turkish constitutions]*. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2023(169), 1–46.

Mazman, İ. (2014). *A review of Weberian studies on the Ottoman Empire*. Uluslararası Ege Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Dergisi, 4(1), 1–47.

Morin, A., & Lee, R. (2010). Constitutive discourse of Turkish nationalism: Atatürk's *Nutuk* and the rhetorical construction of the “Turkish people.” *Communication Studies*, 61(5), 485–506.

Odum, E. S. (2023). An appraisal of the concept of sovereignty in the social contractarian thoughts of Jean-Jacques Rousseau. *NASARA Journal of Philosophy*, 8(2).

Oran, B. (2003). *Ulusal egemenlik kavramının dönüşümü, azınlıklar ve Türkiye*. Anayasa Yargısı, 19(1), 1–33.

Özkaya, Ö. (2021). *Egemenlik kavramının gelişim serüveni: Klasikten küresele*. Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi, 4(1), 46–61.

Rousseau, J.-J. (1762). *The social contract*. Marc-Michel Rey.

Saygılı, Z. (2023, Nisan). *Mustafa Kemal Atatürk'ün millî egemenlik anlayışı*. Sunu [Bildiri], 5. Uluslararası 23 Nisan Millî Egemenlik Kongresi, Ankara.

Schmitt, C. (1985). *Political theology: Four chapters on the concept of sovereignty* (G. Schwab, Trans.). MIT Press.

Sofuoğlu, A., Parlak, M. A., & Ünlen, E. (2020). *TBMM ve millî egemenlik: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışının 100. yılına armağan*. Atatürk Araştırma Merkezi.

Türkiye’deki Rejim Tartışmalarının 1922-1923 Birleşik Krallık Gazetelerine Yansıması

Efe Pamukcuoğlu

“Mevzubahis olan “Millete saltanatını, hakimiyetini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız?” meselesi değildir. Mesele zaten emrivaki olmuş bir hakikati ifadeden ibarettir. Bu, behemehal olacaktır. Burada içtima edenler, meclis ve herkes meseleyi tabii görürse, fikrimce muvafık olur. Aksi takdirde, yine hakikat usulü dairesinde ifade olunacaktır.

Fakat ihtimal bazı kafalar kesilecektir.”

Mustafa Kemal ATATÜRK

Giriş

Cumhuriyet’in ilanı, Türk tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olarak yalnızca ulusal ölçekte değil, uluslararası düzeyde de dikkatle izlenmiştir. 29 Ekim 1923’te gerçekleşen bu rejim değişikliği ve süregelen bağlamı, dönemin dünya basınında farklı yaklaşımlarla ele alınmış; özellikle Türkiye ile siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri bulunan ülkelerde kamuoyunun gündeminde geniş yer bulmuştur. Buna rağmen Cumhuriyet’in ilanına dair zamanın basınına inceleleyen çalışmalar sadece Türk basınına kapsıyor, uluslararası kamuoyuna dair çalışmalar yok denecek kadar az ve Birleşik Krallık basınına dair derin bir inceleme çalışması yoktur. Bu araştırma, akademik literatürdeki bahsi geçen boşluğu doldurmayı ve bir temel oluşturmayı amaçlamaktadır.

Çalışmada, 1922-1923 yılları arasında Birleşik Krallık’ta yayımlanan on iki farklı gazetenin Türkiye’deki rejim değişikliğine ilişkin haber içerikleri incelenmektedir. Hem ulusal çapta yayım yapan gazeteler hem de bölgesel basın organları değerlendirmeye dahil edilerek yürütülen incelemede haberlerin kaynakları, kapsamı ve yorum düzeyleri temel alınmıştır. Gazetelerin önemli bir bölümünün haberlerini yorum katmadan sadece *Reuter* ve *Chicago Tribune* ajanslarından aldıkları bilgilerle aktarması bazı içeriklerin kısa ve yüzeysel kalmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, özellikle *Aberdeen Journal* gibi bölgesel gazetelerin süreci daha yakından takip ettiği, farklı kaynaklardan yararlandığı ve daha ayrıntılı haberler sunduğu görülmektedir. Ulusal gazeteler ise rejim değişikliğine dair daha fazla yorum ve analiz barındıran haberler yayımlamış; Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa gibi dönemin önde gelen liderlerinin demeçlerine yer vererek Türkiye’deki gelişmeleri anlamlandırmaya çalışmıştır.

Bölgesel Gazeteler

Bölgesel gazeteler arasında Türkiye’de yaşanan rejim değişimini açık ara en yakından takip eden gazete *Aberdeen Journal*’dır. Bu gazete, muhafazakar yatkinlığıyla ve İskoç Kilise’sine desteğiyle biliniyor.² Araştırma kapsamında bu gazeteyi özel kılan hususlardan bir diğeri ise hem *Reuter* hem de *Chicago Tribune* üzerinden bilgi alan tek bölgesel gazete olmasıdır. *Aberdeen Journal*’ın yeni kurulan Türk devleti içerisindeki rejim tartışmalarına dair ilk haberi, saltanatın kaldırılmasından 2 gün sonra, 3 Kasım 1922’de yayımlanıyor. Haber, ilk olarak *Chicago Tribune*’dan gelen telegrama atıf yaparak Büyük Millet Meclisi’nin saltanatı kaldırdığını ve Kazım Karabekir Paşa’nın İstanbul Valisi olarak atandığını belirtiyor.³ ⁴ Devamında, Meclis’in yeni bir hükümdar atamadığını ve halkı egemen ilan ettiğini yazıyor.⁵ Devletin isminin Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türk Devleti olarak değiştirildiğine değinen yazar bunu cumhuriyet rejimi ilan etmekle eşdeğer olarak yorumluyor. Haber yakın zamandaki sultanların kısa tarihi ile sonlanıyor. 24 Eylül 1923 tarihinde yayımlanan haber ise Mustafa Kemal Paşa’nın İstanbul’da basın temsilcileri ile yaptığı bir röportajın özeti. Burada Paşa, devletin anayasasının isim hariç her açıdan cumhuriyet olduğunu ve temelini Batı cumhuriyetleriyle benzer olduğunu vurguluyor.⁶ 5 Ekim 1923’te ise “Forecast of Republican Constitution” adlı haber yayımlanıyor. İsminin de ifade ettiği üzere haber yeni rejimin beklenen özelliklerini özetliyor. Özet 3 maddeden oluşuyor; 4 ya da 5 yıllık dönemde seçilecek başkanlı bir cumhuriyet rejimi ilan edilecek, Türkiye Büyük Millet Meclisi sadece yasama gücüne ve kabine ise sadece meclise karşı sorumlu olduğu yürütme gücüne sahip olacak, son olarak üst meclis görevi göreceğ olan ve başkan tarafından atanan üyelerden oluşan bir Devlet Konseyi kurulacak.⁷ *Aberdeen Journal*’ın son haberi 31 Ekim 1923 tarihli ve Cumhuriyet’in ilan edildiği gün ile ertesi günü kapsıyor. Habere göre Pazartesi (29 Ekim) günü Millet Meclisi Mustafa

² “Aberdeen Press and Journal”, *the British Newspaper Archive*, November 9, 2011.

<https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/aberdeen-press-and-journal>

³ “Turkey as a Republic,” *Aberdeen Journal*, November 3, 1922, 7. British Library Newspapers.

<https://link.gale.com/apps/doc/JA3234115612/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=33f6ad58>

⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi kararlarında Kazım Karabekir Paşa’nın İstanbul Valisi olarak atandığına dair bilgi bulunmamaktadır.

⁵ a.g.e.

⁶ “Stop Press News,” *Aberdeen Journal*, September 4, 1923, 5. British Library Newspapers.

<https://link.gale.com/apps/doc/JE3234150921/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=6e8412a2>

⁷ “Turkey’s Future,” *Aberdeen Journal*, October 5, 1923, 7. British Library Newspapers.

<https://link.gale.com/apps/doc/JE3234152268/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=9d197fed>

Kemal Paşa'nın başkanı seçildiği cumhuriyet rejiminin kurulmasını oy birliği ile kabul etti.⁸ Salı (30 Ekim) günü ise İstanbul'da 101 pare top atışıyla Cumhuriyet'in İlanı duyuruluyor ve vatandaşlar hevesle bayrak asarak kutlama yapıyor ancak yazar bu durumu "fictious" yani kurgusal olarak değerlendiriyor.⁹ Haberin yazarı neden böyle bir değerlendirme yaptığına dair sebep sunmadığı için bu yorumu açıklamak güç.

Cornishman gazetesinde Türkiye'deki rejim tartışmalarına dair tek haber 8 Kasım 1922 tarihinde yayımlanıyor. Bu haberde *Aberdeen Journal* ile aynı *Chicago Tribune* telegramını aktarıyorlar.¹⁰

Derby Daily Telegraph da Türkiye'deki rejim tartışmalarına dair sadece bir haber yayımlamıştır. 28 Eylül 1923'te yayımlanan haber Viyana'dan gelen bir *Reuter* mesajına atıfta bulunarak şehre Türkiye'de cumhuriyetin ilan edildiğine dair bir dedikodunun yayıldığını aktarıyor.¹¹ Haber, Türkiye'de kamuoyunu meşgul eden bir rejim tartışmasının çıktığını ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nın fiilen cumhuriyet rejimine karar kıldığını yazarak devam ediyor.¹²

Exeter and Plymouth Gazette de rejim tartışmalarına dair bir haber yayımlamıştır. Bu gazete üst sınıfın ve din adamlarının desteğine sahip muhafazakar bir yayın organıydı.¹³ 1 Kasım 1923'te yayımlanan habere göre 31 Ekim'de öğleden sonra İstanbul'da Türkiye Cumhuriyeti ilan edildi ve bu tüm dünyayı ilgilendiren bir olaydı.¹⁴ ¹⁵ Haber, geçmişte Türk halkının zaman zaman sadrazam tarafından gölgelenen sultanın otokrasisi altında yaşadığını ve ne kadar adil yönetildiklerinin atanan valilere bağlı olduğunu ama artık Millet Meclisi ve bakanlar konseyi aracılığıyla kendi geleceklerini belirlemeleri için cesaretlendirildiklerini aktarıyor.¹⁶ ¹⁷

⁸ "Turkey a Republic," *Aberdeen Journal*, October 31, 1923, 7. British Library Newspapers.

<https://link.gale.com/apps/doc/JE3234155568/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=081107cf>

⁹ a.g.e.

¹⁰ "Turkey a Republic!," *Cornishman*, 8 Nov. 1922, 6. British Library Newspapers.

<https://link.gale.com/apps/doc/IG3223666216/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=4209e402>

¹¹ "For Late News," *Derby Daily Telegraph*, September 28, 1923, 6. British Library Newspapers.

<https://link.gale.com/apps/doc/JF3233054713/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=9cecc7f8>

¹² a.g.e.

¹³ "Exeter and Plymouth Gazette", *British Newspaper Archive*, January 19, 2011.

<https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/id/exeter-and-plymouth-gazette>

¹⁴ "Editorial," *Exeter and Plymouth Gazette*, November 1, 1923, 8. British Library Newspapers.

<https://link.gale.com/apps/doc/GW3226526462/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=ada4acf7>

¹⁵ İstanbul'da 101 pare top atışı 30 Ekim'de yapılmasına rağmen bu haberin "dün" kelimesini kullanmasından dolayı 31 Ekim olarak anlaşıyor. Bu durumun sebebi gazeteye ulaşan bilginin 1 gün geç ulaşmasından kaynaklı olabilir ancak buna dair kanıtımız yok.

¹⁶ a.g.e.

¹⁷ Haber aslında üç şeyden bahsediyor ancak üçüncüsü sayfa bozuk olduğu için okunamaz durumda.

Gloucester Citizen gazetesinde Türkiye'nin rejimiyle alakalı ilk haber Lozan Antlaşması'ndan yaklaşık iki hafta sonra 11 Ağustos 1923 tarihinde yayımlanıyor. Haber, Mustafa Kemal Paşa'nın oybirliğiyle Millet Meclisi'nin başkanı seçildiğini ve ilk eylemlerinden birinin cumhuriyet rejimi ilan etmek olacağının beklendiğini aktarıyor.¹⁸ Daha sonra 31 Ekim'de yayımlanan haberde ise Millet Meclisi tarafından cumhuriyetin ilan edildiği ve Mustafa Kemal Paşa'nın başkan seçildiği aktarılıyor.¹⁹

Kurucusu Thomas Forman'ın iddiasına göre sadece bir haber kaynağı olan ve hiçbir dini veya siyasi tarafın aparatı olmayan²⁰ *Nottingham Evening Post*, daha önce başka bir yerde rastlanmamış bir diyalogu aktarmasıyla, incelediğimiz ilk bölgesel gazete gibi özel bir duruma sahiptir. 11 Ağustos 1923'te yayımlanan görece uzun haberde Lozan barış görüşmelerinin sonrası detaylıca aktarılıyor. Habere göre İtilaf Kuvvetleri generalleri (Harington, Charpy ve Mombelli) İsmet Paşa'yı ziyaret ettikleri sırada İstanbul'da bulunan İtilaf Kuvvetleri Başkumandanı Harington, İsmet Paşa'nın savaş sırasındaki generallik ve barış görüşmeleri sırasındaki zeki diplomasi kabiliyetlerini övüyor.²¹ Devamında heyet İtilaf askerlerinin antlaşmanın onaylanmasından 6 hafta sonra çekilmeye hazır olduğunu ve Türkiye'ye ait cephanenin iade edileceğini belirtti.²² Sonrasında iki istekte bulunuyorlar, Türkiye'de bulunan İtilaf askerlerinin mezarlarına saygı duyulması ve İtilaf Kuvvetleri tahliye edildikten sonra onlarla işbirliği yapmış olan sivillerin güvende olması.²³ Heyet, son olarak İsmet Paşa'dan teşekkürlerini ve iyi dileklerini Türk Hükümeti'ne ve Kemal Paşa'ya iletmelerini istiyor.²⁴ İsmet Paşa Lozan Barış Antlaşması sonucu oluşan karşılıklı uzlaşma ruhunu ifade ediyor, generallerin sözlerini iletileceğini temin ediyor ve aynı ruhun tahliye sırasında da gösterileceğini ve bunun tekrar etkili bir barış kılacağını umduğunu belirtiyor.²⁵ Haber, *Gloucester Citizen*'da

¹⁸ "Reparations Almost Impossible Now," *Gloucester Citizen*, August 11, 1923, 5. British Library Newspapers.

<https://link.gale.com/apps/doc/JF3231868350/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=3d7095e0>

¹⁹ "Births, Deaths, Marriages and Obituaries," *Gloucester Citizen*, October 31, 1923, 5. British Library Newspapers.

²⁰ "Nottingham Evening Post", *British Newspaper Archive*, March 28, 2011.

<https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/nottingham-evening-post>

²¹ "The Allies and Turkey", *Nottingham Evening Post*, August 11, 1923, 1. British Library Newspapers.

<https://link.gale.com/apps/doc/JE3232780556/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=09effa15>

²² a.g.e.

²³ a.g.e.

²⁴ a.g.e.

²⁵ a.g.e.

11 Ağustos'ta yayımlanan aynı metinle bitiyor. 28 Eylül'de yayımlanan haber ise *Derby Daily Telegraph* tarafından aynı tarihte yayımlanan haber ile aynı.²⁶

Western Daily Press de Türkiye hakkında tek haber yayımlayan gazeteler arasında bulunuyor. Bu gazete ise daha sonra Liberal milletvekili seçilecek olan Peter Stewart MacIiverv ve Walter Reid tarafından 1858 yılında kurulmuştur.²⁷ 5 Ekim 1923'te yayımlanan haber, 4 ya da 5 yıllık dönemlerle seçilen başkanlı bir cumhuriyet anayasasından bahsediyor.²⁸

Kurucusu Charles Clinker tarafından 1886 yılında muhafazakarlara satılan²⁹ *Western Gazette*'in 2 Kasım 1923 tarihinde yayımladığı sayı Türkiye hakkında iki farklı haber barındırıyor. Bu gazete Beşinci sayfada bulunan ilk haber oybirliğiyle Türkiye'nin cumhuriyet olduğunu, Mustafa Kemal Paşa'nın başkan seçildiğini ve Mudanya Ateşkesi'nin görüşmelerini yürüten General İsmet Paşa'nın ise yeni kabine kurma teklifini kabul ettiğini aktarıyor.³⁰ On ikinci sayfadaki haberse önce ilk haberi özetliyor ve sonra Mustafa Kemal Paşa'dan alıntı yapıyor:

"A veritable document of the revival of our people in the face of extraordinary world events."³¹

Bölgesel gazeteler, Türkiye'deki rejim değişikliğini genellikle kısa ve özet biçiminde aktarmıştır. Çoğu gazete, yalnızca *Reuter* ve *Chicago Tribune* ajanslarından gelen bilgilere dayalı haberlerle yetinmiştir. Bu gazeteler, olayları ya basitçe duyurmuş ya da sadece belirli bir bölümüne odaklanarak haberleştirmiştir. Bu bağlamda, gazeteler daha çok bilgi aktarımına odaklanmış ve haberlerin yorumlanmasında çok fazla derinliğe inmemiştir. Yalnızca *Aberdeen Journal* gibi birkaç gazete, olayları daha dikkatli bir şekilde takip etmiş ve yerel düzeyde farklı kaynaklardan bilgi sunmaya çalışmıştır. Ancak genel olarak bakıldığında, bölgesel gazetelerin analiz düzeyinin düşük olduğu ve haberlerinin daha çok yüzeysel kaldığı söylenebilir.

²⁶ "Turkey a Republic?," *Nottingham Evening Post*, September 28, 1923, 8. British Library Newspapers.

<https://link.gale.com/apps/doc/JF3232782175/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=1828641e>

²⁷ "Western Daily Press", *British Newspaper Archive*, March 11, 2011.

<https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/western-daily-press>

²⁸ "Turkish Republic," *Western Daily Press*, October 5, 1923, 8. British Library Newspapers.

<https://link.gale.com/apps/doc/IS3242662072/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=52f2233d>

²⁹ "Western Gazette", *British Newspaper Archive*, July 4, 2011.

<https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/western-gazette>

³⁰ "Turkey a Republic," *Western Gazette*, November 2, 1923, 5. British Library Newspapers.

<https://link.gale.com/apps/doc/JF3233632853/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=6aeb5b89>

³¹ "Summary of Week's News," *Western Gazette*, November 2, 1923, 12. British Library Newspapers.

<https://link.gale.com/apps/doc/JF3233632892/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=f36a4361>

Ulusal Gazeteler

İnceleyeceğimiz ulusal gazetelerde başta gelen gazete dış politika haberleriyle dikkat çeken ve tarafsızlığıyla bilinen³² *Daily Mail*'dir. Gazete, konumuzla ilgili ilk haberini 5 Ekim 1923'te yayımlanmıştır. Haber *Aberdeen Journal*'ın cumhuriyetin anayasası hakkındaki haberiyle aynı noktaları aktarıyor.³³ Sıradaki haber 31 Ekim'de, Mustafa Kemal Paşa'nın yeni kurulan cumhuriyetin başkanı seçildiği ve İsmet Paşa'yı hükümet kurmakla görevlendirdiğini aktarıyor.³⁴ Son olarak, 3 Kasım'da yayımlanan haber ise Fethi Bey'in Millet Meclisi Başkanı seçilmesiyle kabinede kalan son ana pozisyonun doldurulduğunu aktarıyor.³⁵

Sıradaki gazete, İngiltere'nin üç büyük gazetelerinden biri olan *Daily Telegraph* haberleri detaylı, muhafazakar ve orta sınıf bakış açısıyla sunmasıyla biliniyordu.³⁶ *Daily Telegraph*'ın ilgili ilk haberi 2 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılması ve kabine üyelerinin hain ilan edildiğini aktararak başlıyor.³⁷ Haber, *Aberdeen Journal*'ın aynı konudaki haberiyle aynı şeyleri aktararak sonlanıyor. 15 Kasım'daki haber ise bir *Chicago Tribune* muhabirinin İsmet Paşa'yla yaptığı röportajı barındırıyor. İsmet Paşa basın mensupları tarafından yönlendirilen soruları cevaplarırken bazı önemli sözler sarf ediyor. Öncelikle Türkiye ve Amerika arasındaki benzerlikleri açıklayan Paşa yeni Türkiye'nin Amerika gibi, benzer ideallere sahip, büyük bir demokrasi olduğunu söylüyor.³⁸ Devamında Türk Devleti'nin Mudanya Ateşkesi'yle belirlenen tarafsız bölgeleri ihlal etmediğini belirtiyor.³⁹ Sultanın Türk halkının bağımsızlığına karşı olduğunu ve son olarak, halifenin Müslüman dünyasıyla ruhani bağı olduğunu ve halifenin Türkiye üzerinde herhangi bir otoriteye sahip olmadan kalacağını ifade ediyor.⁴⁰ 25 Eylül 1923'te *Reuter's Special Service*'den alınan bir paragraf haber olarak gazetede yer alıyor. Paragrafta Türk kamuoyunun yeni rejimin hem türü hem de ismiyle alakalı yoğun tartışma

³² The Editors of Encyclopaedia Britannica. "Daily Mail." *Encyclopedia Britannica*, February 8, 2025. <https://www.britannica.com/topic/Daily-Mail>.

³³ "Turkey a Republic," *Daily Mail*, October 5, 1923, 9. Daily Mail Historical Archive. <https://link.gale.com/apps/doc/EE1862668946/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=1f4756fc>

³⁴ "President Kemal," *Daily Mail*, October 31, 1923, 9. Daily Mail Historical Archive. <https://link.gale.com/apps/doc/EE1862979002/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=5675a237>

³⁵ "Far and Near," *Daily Mail*, November 3, 1923, 9. Daily Mail Historical Archive. <https://link.gale.com/apps/doc/EE1863232046/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=66c108a6>

³⁶ The Editors of Encyclopaedia Britannica. "The Daily Telegraph." *Encyclopedia Britannica*, April 1, 2025. <https://www.britannica.com/topic/The-Daily-Telegraph>.

³⁷ Wills, Frank and Special Arrangement with the "Chicago Tribune", "Sultan Dethroned," *Daily Telegraph*, November 2, 1922, 11. The Telegraph Historical Archive. <https://link.gale.com/apps/doc/IO0706065564/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=6d23dc98>

³⁸ a.g.e.

³⁹ a.g.e.

⁴⁰ a.g.e.

içerisinde olduğunu aktarıyor.⁴¹ Devamındaysa anayasaya yapılacak değişikliklere Halk Fırkası'nın karar kıldığını ancak devlet başkanının unvanının ve başkentini açıklanmadığı belirtiliyor.⁴² 29 Eylül'de yayımlanan haber, Paris'te yayılan, Türkiye'yi cumhuriyet yapacak ve halifenin gücünü azaltacak önemli anayasal değişikliklere dair dedikoduları aktarıyor.⁴³ 5 Ekim'de yayımlanan bir diğer haber ise *Aberdeen Journal*'da yayımlanan anayasa hakkındaki *Reuter* mesajıyla aynı noktaları yazıyor.⁴⁴ İlgili son haberimiz ise Cumhuriyet'in İlanı'ndan iki gün sonra yani 31 Ekim'de yayımlanıyor. Haber Millet Meclisi'ndeki cumhuriyet rejimi oylamasının sonuçlarını detaylıca aktarıyor:

The form of the Government of the Turkish State shall be a Republic.

The official language shall be Turkish, and the religion that of Islam.

The President of the Republic shall be elected by the deputies, and the mandate shall run for a period of four years.

The President shall be eligible for re-election.

The President shall be the Chief of State and have the right of presiding at meetings of both the Council of Ministers and the National Assembly. He shall nominate the president of the Council of Commissars, who can select his own colleagues. The list shall be submitted for the approval of the Assembly by the President of the Republic.

If the Assembly is not in session, it shall approve the Cabinet upon its re-assembly.⁴⁵

Devlet başkanına verilen yetkilerin makamın politik otoritesini aşırı derecede güçlü yaptığı reddedilemez. Bu durum başka gazeteler tarafından da gözlemleniyor.

Sosyal-liberal yatkinlığıyla bilinen ve dünya ekonomisine etki etmesi muhtemel gelişmeler hakkında haber ve fikir yazıları yayımlayan *Economist* gazetesi⁴⁶ okur kitlesinin büyüklüğüne rağmen Türkiye'deki rejim değişikliği hakkında, görece uzun olması ve öznel

⁴¹ Reuter's Special Service, "Turkey to Be a Republic," *Daily Telegraph*, September 25, 1923, 11. The Telegraph Historical Archive.

<https://link.gale.com/apps/doc/IO0706518912/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=de442543>

⁴² a.g.e.

⁴³ A French Correspondent, "Turkey a Republic," *Daily Telegraph*, September 29, 1923, 8. The Telegraph Historical Archive.

<https://link.gale.com/apps/doc/IO0706072064/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=751a0c7f>

⁴⁴ Reuter, "Turkey a Republic," *Daily Telegraph*, October 5, 1923, 5. The Telegraph Historical Archive.

<https://link.gale.com/apps/doc/IO0705859968/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=1558641f>

⁴⁵ Reuter, "Turkey a Republic," *Daily Telegraph*, October 31, 1923, 8. The Telegraph Historical Archive.

<https://link.gale.com/apps/doc/IO0706397707/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=1e69c084>

⁴⁶ Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. "The Economist." *Encyclopedia Britannica*, March 3, 2025. <https://www.britannica.com/money/The-Economist>.

değerlendirmeler barındırması açısından değerli olsa da sadece bir haber yayımlamıştır. 3 Kasım 1923'te yayımlanan haber Türkiye'de Cumhuriyet'in İlanı'nın bir sürpriz olmadığıyla başlıyor, hatta Türkiye'nin iç gelişimi veya Müslüman dünyayla olan bağlantıları açısından önemli bir değişiklik bile olmadığını söylüyor.⁴⁷ Daha da ileri giderek, İslam tarihi açısından özgün bir olay bile olmadığını ifade ediyor.⁴⁸ Bu görüşü desteklemek için Osmanlı yönetimi altındaki fiilen özerk korsan cumhuriyetlerini, Memlûk Sultanı'nın *primus inter pares*⁴⁹ statüsünü ve Endülüs İslam dönemindeki şehir devletlerini örnek olarak gösteriyor.⁵⁰ Ardından, Osmanlı hanedanı ile Türk Milli Mücadelesi arasındaki güç mücadelesine geçiliyor ve Milli Mücadele'nin, İtilaf Devletleri'nden kendi lehine bir barış elde ederek bu mücadeleyi kazandığı anlatıyor.⁵¹ Sonrasında geçmiş ~150 yıldaki tüm devrimci hareketlerin, istikrarı sağlamak adına ya Almanya örneğinde olduğu gibi dışarıdan yönetici hanedanlar ithal ettiklerini ya da Amerika gibi cumhuriyetler kurduklarını belirtiyor.⁵² Ancak yazara göre Türk Milli Mücadelesi'nin böyle bir seçeneği yoktu; zira yurtdışından Hristiyan bir hanedan ithal etmek mümkün değildi, Müslüman bir hanedan getirmek de olanaksızdı çünkü Türkiye ile eşit statüde olan tek bir Müslüman hanedan bile mevcut değildi.⁵³ Bu yüzden Türkiye'nin bir cumhuriyet olması zorunluydu.⁵⁴ Yazar, birçok genç cumhuriyet gibi Türkiye'nin de bir süre diktatörlük dönemi yaşayacağını çünkü Mustafa Kemal Paşa'nın, önerdiği yeni anayasayla birçok siyasi gücü kendi makamında topladığını ifade ederek yazısını sonlandırıyor.⁵⁵

Yine üç büyüklerden biri olan *The Times*, liberal yatkınlığı olmasına rağmen açık ve tarafsız yayımlarıyla biliniyordu.⁵⁶ Gazetede rejim tartışmalarına dair ilk haber, 25 Eylül 1923 tarihinde yayımlanmıştır. "Mustapha Kemal's Ambitions" başlığını taşıyan bu yazı, Gazi Paşa'nın bir Avusturyalı gazeteciye verdiği ve yazıya göre İstanbul'da büyük heyecan uyandıran meşhur beyanlarıyla başlamaktadır.⁵⁷ Gazi, ilk olarak mevcut anayasanın yasama ve

⁴⁷ "The Republic in Turkey," *Economist*, November 3, 1923, 787. The Economist Historical Archive. <https://link.gale.com/apps/doc/GP4100583918/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=be0d95bb>

⁴⁸ a.g.e.

⁴⁹ "Eşitler arasında birinci" anlamına gelen Latince ifade.

⁵⁰ a.g.e.

⁵¹ a.g.e.

⁵² a.g.e.

⁵³ a.g.e.

⁵⁴ a.g.e.

⁵⁵ a.g.e.

⁵⁶ The Editors of Encyclopaedia Britannica. "The Times." Encyclopedia Britannica, April 1, 2025. <https://www.britannica.com/topic/The-Times>.

⁵⁷ From Our Own Correspondent, "Mustafa Kemal's Ambitions," *Times*, September 25, 1923, 9. The Times Digital Archive. <https://link.gale.com/apps/doc/CS151459129/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=6bae7133>

yürütme yetkilerini milletin yegane ve gerçek temsilcisi olan Meclis'in elinde topladığını ifade etmiştir.⁵⁸ Ardından Gazi'den bir alıntı veriliyor:

In order to express these two terms in a single word any dictionary wherein you search will give the word "Republic." Consequently the internal development of Turkey is not yet finished. There will be further modifications, which will tend towards the principles governing a Republic. There will be in Turkey a democratic Republic, even more pronounced perhaps than the present one. Its principles will not differ in any way from those obtaining in the Republics of the West.⁵⁹

Habere göre, özellikle Gazi'nin sözlerinin son kısmı büyük şüphe uyandırmıştır çünkü Türkiye'nin klasik anayasal cumhuriyet modellerini birebir takip etmesi, Gazi'nin devlet başkanı olmayı planladığı anlamına gelmektedir.⁶⁰ Bu durum, Louis Napolyon örneğine benzer yeni bir vakaya yol açabilir ve Gazi'nin gerçek konumunun net bir şekilde belirlenememesi, yaygın olarak kabul edildiği üzere, ciddi bir diplomatik handikap olarak görülmektedir.⁶¹ 2 Kasım'da yayımlanan haberde ise *The Times*, *The Economist*'in argümanlarının aksine, Türkiye Cumhuriyeti'nde başkanlık makamını ve Mustafa Kemal Paşa'yı büyük bir övgüyle yüceltmektedir. Bu başarının, Müslüman dünyasında hiçbir hükümdar tarafından daha önce gerçekleştirilmediği ifade edilmektedir.⁶²

Ulusal gazeteler, Türkiye'deki rejim değişikliğini daha geniş bir perspektiften ele almış ve gelişmelere dair çeşitli yorumlar sunmuştur. Bazı gazeteler, haberlerinde sadece gelişmeleri duyurmakla yetinmişken, örneğin *The Times* Mustafa Kemal Paşa'nın açıklamalarını ve bu açıklamaların Türkiye'nin geleceği üzerindeki etkisini daha ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. *The Economist* ise bu gelişmeleri daha tarihsel bir bağlamda değerlendirerek, Türkiye'nin yeni rejimi hakkında genel bir analiz sunmuştur. Ulusal gazeteler, haberlerin analizini yaparken, genellikle olayları yalnızca aktarmakla kalmayıp, daha fazla detay ve perspektif sunmayı tercih etmiştir. Yine de *Daily Telegraph*, bu konuda daha temkinli davranarak olaylara ilişkin çok derinlemesine bir analiz yapmaktan kaçınmıştır.

⁵⁸ a.g.e.

⁵⁹ a.g.e.

⁶⁰ a.g.e.

⁶¹ a.g.e.

⁶² "From Sultan to President," *Times*, November 2, 1923, 13. The Times Digital Archive.

<https://link.gale.com/apps/doc/CS218568034/GDCS?u=tobb&sid=bookmark-GDCS&xid=e069ee91>

Sonuç

1922-1923 yılları arasında Birleşik Krallık'ta yayım yapan 12 gazetenin Türkiye'deki rejim değişikliğine dair haberleri incelendiğinde, bu gelişmenin Birleşik Krallık basınında belirli ölçüde yer bulduğu görülmektedir. Bu gazetelerin bir kısmı yalnızca *Reuter* ve *Chicago Tribune* kaynaklı kısa ve sınırlı içerikli haberlerle yetinirken, özellikle *Aberdeen Journal* gibi bazı bölgesel gazeteler daha fazla haber yayımlamıştır. Ulusal gazeteler ise Türkiye'deki gelişmeleri daha yakından takip etmiş, yer yer öznel değerlendirmelere yer vermiştir. Bu haberlerde Cumhuriyet'in ilanı, Meclis kararıyla Mustafa Kemal Paşa'nın başkan seçilmesi, anayasa değişiklikleri ve halkın tepkileri aktarılmıştır. Bazı gazeteler, Mustafa Kemal Paşa'nın ve İsmet Paşa'nın sözlerine yer vererek onların cumhuriyet anlayışını ve hedeflerini vurgulamıştır.

Gazetelerin ideolojik eğilimlerinin haber içeriklerine etkisi konusunda kesin bir sonuca ulaşmak güçtür. Örneğin *The Economist* ve *The Times* gazeteleri arasında ideolojik yakınlık fazla olsa da Cumhuriyet'in anlamı ve Mustafa Kemal Paşa'nın konumuna dair farklı değerlendirmeler yer almıştır. Genel olarak bakıldığında, özellikle ulusal gazeteler, Türkiye'deki rejim değişikliğine dair gelişmeleri muhabirlerin aktardığı bilgilerin ötesine geçerek kamuoyuna yorum ve analizlerle sunmuştur. Bu çerçevede, Birleşik Krallık basınının, Türkiye'deki rejim değişikliği sürecini belli bir dikkatle gözlemlediğini ve kamuoyunu bu doğrultuda bilgilendirdiği sonucuna ulaşmak mümkündür.

Referanslar

Aberdeen Journal, "Turkey as a Republic," November 3, 1922, 7. British Library Newspapers.

Aberdeen Journal, "Stop Press News," September 4, 1923, 5. British Library Newspapers.

Aberdeen Journal, "Turkey's Future," October 5, 1923, 7. British Library Newspapers.

Aberdeen Journal, "Turkey a Republic," October 31, 1923, 7. British Library Newspapers.

A French Correspondent, "Turkey a Republic," *Daily Telegraph*, 8. The Telegraph Historical Archive.

Cornishman, "Turkey a Republic!," 8 Nov. 1922, 6. British Library Newspapers.

Daily Mail, “Turkey a Republic,” October 5, 1923, 9. Daily Mail Historical Archive.

Daily Mail, “President Kemal,” October 31, 1923, 9. Daily Mail Historical Archive.

Daily Mail, “Far and Near,” November 3, 1923, 9. Daily Mail Historical Archive.

Derby Daily Telegraph, “For Late News,” September 28, 1923, 6. British Library Newspapers.

Economist, “The Republic in Turkey,” November 3, 1923, 787. The Economist Historical Archive.

Encyclopedia Britannica, “Daily Mail.” February 8, 2025.

Encyclopedia Britannica, “The Daily Telegraph.” April 1, 2025.

Encyclopedia Britannica, “The Economist.” March 3, 2025.

Encyclopedia Britannica, “The Times.” April 1, 2025.

Exeter and Plymouth Gazette, “Editorial,” November 1, 1923, 8. British Library Newspapers.

From Our Own Correspondent, “Mustafa Kemal’s Ambitions,” *Times*, September 25, 1923, 9. The Times Digital Archive.

Gloucester Citizen, “Reparations Almost Impossible Now,” August 11, 1923, 5. British Library Newspapers.

Gloucester Citizen, “Births, Deaths, Marriages and Obituaries,” October 31, 1923, 5. British Library Newspapers.

Nottingham Evening Post, “The Allies and Turkey,” August 11, 1923, 1. British Library Newspapers.

Nottingham Evening Post, “Turkey a Republic?,” September 28, 1923, 8. British Library Newspapers.

Reuter's Special Service, “Turkey to Be a Republic,” *Daily Telegraph*, September 25, 1923, 11. The Telegraph Historical Archive.

Reuter, “Turkey a Republic,” *Daily Telegraph*, October 5, 1923, 5. The Telegraph Historical Archive.

Reuter, "Turkey a Republic," *Daily Telegraph*, October 31, 1923, 8. The Telegraph Historical Archive.

The British Newspaper Archive, "Aberdeen Press and Journal", November 9, 2011.

The British Newspaper Archive, "Exeter and Plymouth Gazette", January 19, 2011.

The British Newspaper Archive, "Nottingham Evening Post", March 28, 2011.

The British Newspaper Archive, "Western Daily Press", March 11, 2011.

The British Newspaper Archive, "Western Gazette", July 4, 2011.

Times, "From Sultan to President," November 2, 1923, 13. The Times Digital Archive.

The special correspondent of the Chicago Tribune, "Turkey a Republic," *Daily Telegraph*, November 15, 1922, 11. The Telegraph Historical Archive.

Western Daily Press, "Turkish Republic," October 5, 1923, 8. British Library Newspapers.

Western Gazette, "Turkey a Republic," November 2, 1923, 5. British Library Newspapers

Western Gazette, "Summary of Week's News," November 2, 1923, 12. British Library Newspapers.

Wills, Frank and Special Arrangement with the "Chicago Tribune", "Sultan Dethroned," *Daily Telegraph*, November 2, 1922, 11. The Telegraph Historical Archive.

Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kadın: Sosyal, Ekonomik, Siyasi Katılım ve Dünyaya Yansımaları

Zeynep Gökçe BULGEN

“Kahraman Türk Kadını!
Sen yerlerde sürünmeye değil,
omuzlar üzerinde yükselmeye layıksın.”

Mustafa Kemal ATATÜRK

Kadının varlığı, meselesi ve konumu yüzyıllar boyunca tartışıldı; kimi zaman erkek dünyasından kaleme alınarak bir tanıma sığdırılmaya çalışıldı, kimi zaman konunun asıl öznesi olarak kadınlar seslerini duyurmaya çalıştı. Doğdukları coğrafyalar kadına belli başlı kimlikler giydirdi; bazıları özgürlüğü için direndi, bazıları hali hazırda Kağan'ının yanında Han oldu, bazılarının ise adı hiç duyulmadı. Toplumlar var olduğundan beri tartıştığımız, neden hala tartışılmaya lüzum görüldüğü ve kökten çözülememiş olduğu akıllarda olan konu: Kadın ve onun toplumdaki konumu.

Kültürel kodların etkisinin yanı sıra tek tip bir toplum kültüründen de bahsedemiyoruz. Bu sebeptendir ki İslamiyetin gelmesi ile birlikte Türk aile yapısı, toplum ve bununla birlikte kadının bulunduğu yer dönüşmüştür. Fakat, özde ne varsa er ya da geç potansiyel ortaya çıkacaktır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte özün dışarı çıktığı ve belkide bu özün Cumhuriyeti beslediği düşünülebilir. İslamiyet öncesi Türk kültüründe; kadın erkeğin yanında ve onun tamamlayıcısı olarak görüldü, iki cinsiyet arasında bir ayırım yapılmadı ve Türk töresi kadına tanıdığı hak ve özgürlüklerle onun saygınlığını muhafaza etti (Yeşilot & Köksal, 2023). Bu sebeptendir ki, Ziya Gökalp de Türkçülüğün Esasları eserinde Türklerin sosyal kodlarını demokratik ve feminist çerçevede tanımladı (Ünal, 2022). Çünkü kadın, sahip olduğu haklarla, özgürlükler ve sorumluluklarla toplumun tam kalbinde bir konumdaydı. Örneğin, bozkır kültürünün yaşam şartlarında gelişen çadırcılık, halı dokuma, nakış işleme ya da kumaş boyama gibi el emeklerinin hepsi kadının işçiliği ile hayat buluyor, bu da kadına ekonomik hayatın içinde var olabilmeyi ve iktisadi güvenceyi sağlıyordu (Yeşilot & Köksal, 2023). Devlet yönetiminde geri plana atılmıyor aksine, Kağan'ın yanında eşit haklarla görev üstlenebiliyordu. (Yeşilot & Köksal, 2023). Tarihin ilk kadın hükümdarı olan Tomris Hatun'un bu kültürde yetişmesi şaşırtıcı olmayıp gururu vericidir ve görülüyor ki kadınlar, siyaset alanında da tarihe

iz bırakacak hamleler yapabilmiştir. Bu konuda başka bir örnek Göktürk Yazıtlarında verilir; tarihte Çin ile yapılan ilk barış antlaşmasını Mete Han'ın eşi imzalamıştır (Özdaşlı, 2022). İlerleyen dönemlerde dönüşmüş olan Türk sosyal yapısına baktımızda da aslında Türk tasavvufunun da kadına yüksek bir statü vererek onu yücelttiğini söylemek mümkün. Bu nedenle, İslam ile tanışan Türklerin tarihinde, manevi değerlerle hareket eden ve yine tarihe iz bırakan kadın veliler ve Türk hanım sufiler görülüyor (Küçük,2023). İslamiyet'in getirdiği "Cennet annelerin ayakları altındadır" düsturu ile kadına kutsal değerinin de yüklenmesi Türk sosyal yapısının özünden çok uzaklaşmadığının göstergesi. Fakat bununla birlikte, Eski Türklerdeki kadın algısına nazaran çok daha kısıtlı ve kadının konumunun ekonomik, siyasi ve sosyal yaşamdaki katılımının çok daha azalmış olması yeni bir toplum düzeninin gerekliliğini gösteriyor. Cumhuriyet dönemi ise bu anlamda Türk tarihi ve özellikle kadının kimliği konusunda yeniden dönüşümün başlatıcısı ve kırılma noktalarından biri.

Osmanlı Dönemi'nde Kadın ve Cumhuriyet'e Giden Mücadele

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş döneminde toplum eski geleneklerden hala tam anlamıyla kopmamıştı ve kadınların yaşam biçimi eski Türk gelenekleriyle hala benzerlik gösterse de İslamiyet'le birlikte kültürel yaşama yeni değerler ve anlayış biçimleri eklendi. Ayrıca, yerleşik hayata geçilmesinden dolayı çevredeki diğer komşu toplumlardan gelen kültürel faktörler Osmanlı toplum yapısında giderek değişime yol açtı (Şemşek,2020). Buna göre, Osmanlı İmparatorluğu'nda kadının yeri zamanla dönüşerek kısıtlandı çünkü kadınların toplumdaki yeri daha çok din ve etkilenilen diğer coğrafyaların gelenekleri ile yeni bir çerçeve kazandı. Siyasi nedenler açısından bakıldığında; Teokratik ve aynı zamanda Monarşik Osmanlı rejiminde Şariat hükümleri, kadını eve itti. Kanundaki hükümler ve dini gereklilikler açısından Osmanlı; bu kısıtlamaları kadının var olan değerini düşürmek için değil, aksine onun değerini korumak adına gerekli buldu (Şemşek,2020). Din ekseninde oluşturulan yeni toplum yapısı, bireylerin faydalarını gözetmek adına oluşturulsa da zamanla yozlaşmalar ve yanlış inanç kalıpları ortaya çıkması çok olasıydı. Nitekim öyle olmuş ve din üzerine pek çok yanlış algı ve rivayet nesiller arası aktarılmaya başladı. Örneğin kadınların sözüne uyulmaması gerektiği ve onlara danışarak hareket edilmemesi ya da kadının, kocasından izinsiz ilim meclislerinde bulunmaması ve hatta evden çıkmaması gerektiği üzerine inançlar oluştu (Başkaya,2022). Kadının, erkeklerin gördüğü eğitimin eş değerini görmesi geleneksel Osmanlı yapısında söz konusu dahi değildi ve ancak Saray çevresi kadınlar özel öğretmenler tarafından eğitim görüyordu (Başkaya,2022). Fakat, tüm bunların yanı sıra toplumdaki düzenin ve kadının eve itilmesi çok boyutlu bir kısıtlama içermiyordu. Örneğin, Osmanlı Dönemi'nde kadının servet

edinebilmelerinin kaynakları şunlardı: Miras, kendilerine bir mal varlığın hibesi, nikah yoluyla verilen mehir ya da fiilen bir işte çalışmaları. Buna göre toplumda kendi dükkanlarını işleterek zengin olmuş kadınlar olduğu gibi toplumun yüzde 90 gibi büyük bir bölümü de kırsal kesimde ziraat ile ilgilenip para kazanıyordu (Karadeniz, 2000). Osmanlı, kadını ekonomik hayatın içindeydi ancak sınırlıydı. Hukuki açıdan bakıldığında ise dönemin şartlarına göre kendini duyurma girişimleri oluyordu. 17. yüzyıl belgelerinden anlaşılıyor ki, Türk kadını kendi değerini yanlış inanç algılarına rağmen hala tamamen unutmamış ve hak talebinde bulunacak kadar farkındalık sahibiydi. Kadınlar; kocalarından, borçlularından, yerel otoritelerden ve kocalarının ikinci eşlerinden şikayet ettikleri dilekçeleri sultana gönderiyorlar ve kendilerini ifade etmeye çalışıyorlardı (Başkaya,2022). Fakat eğitim konusunda büyük bir sınır söz konusuydu ve yine aynı yüzyılda Osmanlı'ya gelen seyyah Jean Thevenot seyahatnamesinde “Osmanlı toplumunun daha çok din ilimleri ile ilişkili olduğunu” (Thevenot, 2014) yazmıştır. Bu sebeple alınan eğitim, dini bilgilerle sınırlı ve kız çocukları Sıbyan Mektepleri'ni ya tamamlayamıyor ya da aileleri tarafından mektepten alınıp evde evliliğe hazırlanıyorlardı (Oktar, 1998). Bu durumda genel olarak halkı oluşturan kadınların yalnızca temel dini bilgi seviyesinde kaldığını gösteriyor. Üstelik, sosyal alanda kadının kıyafetine kamu otoritesinin kurallar koyduğunu görmek mümkün. Toplumsal görünürlüğüne yine kadın tarafında çoğu engelle karşılaşıldığı görülüyor. Kamusal alanlarda kadının giyim ve davranışlarına dair dönem dönem pek çok Tembihname yayınlanmış ve kıyafetlerin uzunluğundan, moda anlayışına ve özellikle Ramazan aylarında akşam ezanından sonra sokakta bulunmamalarına dair ölçütler konulmuştur (Yazıcı,1999). Reformlara ve yeniliklere adım atılması hedeflenen Tanzimat Dönemi'nde kadın, şahsına yenilik yapılması gündeme gelen taraflardan biri olmuşsa da sosyal yaşamdaki kılık kıyafeti ve tutumları üzerine uygulanan normlar devam etmiştir. Tanzimat bu dönemde kadını yakından ilgilendiren meselelerden bir olan aile konusunda düzenlemelere giderek hukuki ve yasal olarak kadına bazı hakları tanımıştır; örneğin kızların eğitime dair ilk girişimler bu dönemde olmuş ve 6-11 yaş arası kız çocuklarına eğitimde zorunluluk getirilmiştir. Bir diğer gelişme olarak, Medeni Hukuk'un bir kısmı Mecelle'de düzenlenmiştir. Fakat, yapılan düzenlemeler ne toplumsal alanda ne de hukuki boyutta istenilen talepleri karşılamadığı için Türk kadınları tarafından hayal kırıklığı ile karşılanmıştır (Doğan, 2001). Belki de bu hayal kırıklığı Cumhuriyet döneminde elde edilecek başarıların ayak izleriydi çünkü uygulamaya konulan veya yürürlüğe giren yasalar Türk kadını için yeterli olmuyordu. Mesela, Tanzimat öncesi ve sonrasında düzenli olarak kadınların sosyal alandaki tutumları, nasıl giyineceklerine veya mesire alanlarına, sokaklara ne zaman çıkacaklarına dair yayınlanan iradeler belli ki Türk kadını için pek işe yaramıyordu ve kadınlar devlet kontrolünde giyinmeyi,

daha yüksek bir iradenin şartlarıyla gidecekleri yerlerin kısıtlanmasını kabullenmek istemiyordu (Şemşek,2020). Durmadan yinelenen fermanlar ve bu kontrol çabasının işe yaramaması ihtiyaç duyulan Cumhuriyet ortamını bir kez daha hatırlatıyor. Osmanlı Dönemi'nde daha yüksek tahsil edinebilmiş ve toplumdaki değer yargılarını sorgulama cesareti gösteren kadınlar, kendi değeriyle var olabilme kaygısıyla kendi adımlarını da atmıştır. Bu sebeptendir ki, 1876 yılından itibaren kadınlar tarafından dernekler, dergi ve gazeteler kurulmuş ve zamanla da sayıları ve taraftarı artmıştır. Çünkü İkinci Meşrutiyet ortamı önceki dönemlere nazaran daha özgür ve düşünceye dayalı bir ortam oluştuyordu. Böylece, Osmanlı kadınları özellikle bu dönemde düşünmeye başladı ve önceki dönemlere kıyasla daha rahat hissettiler. Ancak, bu dönem tamamen çözüm değildi, kendileri hakkında alışlagelmiş yüzyıllardır var olan inanç kalıpları bir anda değişmeyeceği için toplumun birçok kesimi tarafından da tepkiyle karşılandı (Başkaya,2022). Bu tepkilerin yanı sıra kadının konumunun daha güçlü bir noktaya gelmesini savunan yenilikçi bir kesim de olduğu için kadınların çabalarını tamamen başarısız olarak göremeyiz. Osmanlı'daki yüksek eğitilmiş kadınlar, kadın fabrika işçileri ve kadının konumunun iyileştirilmesine destek veren bir grup erkek yazar yahut düşünürün ortak gayesi şuydu: Kadınların da haklar konusunda erkekler ile eşit konumda olabilmesi ve bu hakların kazanılmasında hem bireysel hem de toplumsal alanda bir çözülme gerçekleşmesi şarttır (Yıldız, 2018). Buna göre Osmanlı'da kadınlar bir "Kadın Hareketi" başlattılar. Bu hareketin amacında köklü değişimlere duyulan ihtiyaç yatıyordu çünkü talep ettikleri haklar yalnızca tek bir cinsiyete ilişkin olmayıp iki cinsiyeti ilgilendiriyordu. Bu değişimi ise "inkılap" ya da "cereyan" gibi terimlerle nitelendirdiler (Kadın,1324 & Afife Fikret,1334 & Kadınlar Dünyası, 1329). Düşüncelerini, kaygılarını ve geleceğe dair umutlarını kimi zaman imzasız kimi zaman mahlaslarla kadın dergi ve gazetelerinde yayımladılar ve özellikle Kadınlar Dünyası Dergisi'nde imzasız yayımlanan "Bizde Hareket-i Nisvan" başlıklı yazı ile taleplerinin resmen bir kadın hareketine dönüştüğünün kanıtı oldu (Kadınlar Dünyası, 1330). Osmanlı'da Kadın Hareketi ilk dönemlerinde yenilikçi, özgürlükçü, eşitlikçi kavramlar üzerine hareket etti (Kanun-i Evvel 1314) ve bu terimler vurgulandı. Zamanla kendine özgü bir gelişim süreci izleyen Hareket-i Nisvan ve gösterdiği faaliyetler arttı. Yayımlanan süreli yayınlar, kadınların sesi olurken kurulan dernekler ise kadınların taleplerini toplumsal hayata geçirdi (Çakır, 2007). Kadınların özgürleşmesi için başta kız çocukları ve kadınlar olmak üzere toplumun belirli bir bilince gelmesi muhakkak çok önemliydi. Bu sebeple, Hareket-i Nisvan yani Osmanlı'daki Kadın Hareketi bünyesinde rol alan kadınlar; savaşta eşini kaybeden kadınlara yardım için koştı, yurdun pek çok yerinde konferanslar verdi ve çeşitli çalışmalar yaptı (Kadınlar Dünyası, 1330). Sesinin duyulmaya ihtiyacı olan bir diğer kesim kadın fabrika işçileriydi ve sayıları her

geçen gün artıyor ancak emeklerinin hak ettiği karşılık verilmiyordu. 1897 yılındaki raporlara göre fabrikalarda çalışan erkek sayısı 343 iken kadın işçi sayısı 346'ydı ve kadın işçiler beş fabrikanın üçünde erkekler ile birlikte çalışıyordu (Güran, 2017). Dönemin şartları gereği, savaşlarda yetişkin erkek nüfus kaybedilmişti ve olası yeni bir savaş ihtimaline karşılık ise eli silah tutabilen yetişkin erkekler önemli bir konumdaydı. Bu durumda fabrika işçisi olarak çalışırken yaşanacak muhtemel kazaların önüne geçilmeliydi. Bu sebeple, kadın ve hatta çocuk iş gücü çok daha ulaşılır, ucuz ve talep edilirdi ve kadınlar için fabrikalarda daha fazla iş alanı açıldı. 1908 yılına gelindiğinde 250 bin adet sanayi işçisinin 75 bini aşkını kadın işçi olduğu tahmin ediliyor ve hatta bu oranın içinde çocuk işçiler de yer alıyordu (Güzel,1984). Fabrika çalışanlarının kadın ve çocuk oranları her yıl artmasına rağmen iş gücü iyileştirme adına bir adım atılmıyordu ve zaten savaştan çıkmış bir toplum için ekonomik kriz söz konusuydu. 1918 “Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi” raporuna göre; yönetici, çalışanlar ve öğretmenlerinin hepsinin kadın olduğu Merkez Çapa Şubesi’nde sürekli olarak 231 kadın işçi çalıştırılmış ve 405 kadına ise yün bükme gibi işler yapmak üzere eve dahi iş verilmiştir (Oktar, 1998). 1920’lere gelindiğinde toplam 2850 işçinin yalnızca 1050 kişisi erkek geri kalanı kadın ve çocuk işçiden oluşuyordu. Çalışma koşulları arasında hem çalışılan ortam hem de çalışma saatleri oldukça zorlayıcı olmaya başlamıştı; kadın işçiler bir insanın dayanabileceğinden çok daha uzun saatler sağlıklı koşullarda çalışıyordu ancak bu çabanın karşılığında kadın işçilerin ücretleri erkeklerin aldığı ücretlerin ya 5’te üçü ya da 4’te üçü olup eşit ödenek verilmiyordu ve çok daha niteliksiz işlerde görevlendiriliyorlardı (Moore, 2000). Kadınlara düşük ücret veren işverenlerin ise mazereti şuydu: “Kadınlar çoğu zaman evlerinde oturuyor ve erkeklere ödenen ücretten daha azına razı olabilirler.” Ve bu açıklamanın yanında kadın işçilerden övgüyle bahsediyorlar ve kadın işçilerin erkeklerden daha dürüst ve insafli olduklarını söylüyorlardı (Moore, 2000). Bu son derece çelişkili tutumlar karşısında hakkı gasp edilen kadının toplumda yer edinebilme çabası ise oldukça haklı gözüküyor. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu kadın işçiler tarafından ilk kadın grevine bu dönemde şahitlik ediyor. Nafia Nezareti’ne gönderilen bir telgrafta kadınlar, günde on dört saati aşkın süre çalışmaya zorlandıklarını ve sağlıklarının tehdit altında olduğunu belirtiyorlar (Değer, 2021). Osmanlı’nın ilk kadın grevi olarak yine görülüyor ki kadınlar hakları uğruna konuşmaktan çekinmiyor, hak ettikleri değeri görmek adına adımlar atıyor ve yaşananlara tepkisiz kalmıyorlardı (Değer, 2021). Fakat, kadın ve çocuk işçilerin haklarını koruyan yasalar olmadığı için bu zor ve kötü çalışma koşulları düzelmedi ve işçiler tarafından ilk 1910 Grevi sonrası ilerleyen yıllarda 23 farklı bölgede zaman zaman protestolar yapıldı (Başkaya,2022) ve Hareket’i Nisvan her geçen

gün bu yeniden yapılandırılması gereken toplumsal koşullar içinde Cumhuriyet ekosistemine duyduğu özlemle varlığını sürdürdü.

Cumhuriyetin İlan Edilmesi ve Bu Süreçte Türk Kadını

1839-1876 Osmanlı dönemi kadınların görülmesi adına ayraç görevi gören dönemlerden biri. Çünkü, bu süreci şekillendirmekte etkili olan Tanzimat reformları, toplum adına gereklilik duyduğu pek çok konu gibi kadın ve onun hakları üzerine de yeni değişikliklere gidilmesi gerektiğini öngördü; bu durum kadın meselesinin gündeme geldiği ilk dönem ve başlangıç sayılabilir (Buc,2008). Dönemin sosyo-kültürel yapısı sebebiyle topluma katılımı minimuma inmiş kadın için en azından ilkokul seviyesinin ötesine gidilmesi düşünülen yeniliklerden biriydi. İlerleyen tarihlerde ise Türk kadını, vatan toprağı için verdiği mücadelede aslında kendi mücadelesini de verecekti ve yüzyıllardır kendine uygun görülmüş sınırlı kimlikle gerek cephe gerekse de cephe arkasındaki muazzam çabasıyla büyük bir dönüşüme gebedi. Büyük bir özveri örneğı olarak bu noktada pek çok kadın figürünü görüyoruz. Bu minvalde, Atatürk tarafından kendisine “Kara Fatma” lakabının verildiğı Fatma Seher Hanım ve erkeklerle birlikte cepheden cepheye verdiği mücadele kendinden sonraki nesiller için tüm kahraman kadınların birer Fatma olmasına öncülük etti ve Kırım Savaşı’ndan başlayarak milli mücadele dönemi boyunca vatanı uğruna büyük fedakarlıklar gösteren tüm kadınların ortak adı haline geldi (Torun Çelik,2023). Vatanın kurtuluşu için emek veren Halide Edip, Şükufe Nihal, Latife Hanım veya Nakiye Hanım gibi isimler çeşitli alanlarda bağımsızlık mücadelesinin başlıca kadın isimleri oldu (Emiroğlu,2022). Bu başarılı figürlerin ve daha nicesinin ise tarih sayfasında böylesi bir özveri ile yer alması tarihsel süreç ve kültürel miras bağlamından bakıldığında şaşırtıcı değil. Kendi kodları içinde Eski Türklerden bu yana gelen kodlar uzun yıllar uygulamaya konulmamış olsa da kadının içinde hep vardı. Savaş, yapısı gereğı erkekleri cepheye çekti ve onlardan boşalttığı sosyal hayatın akışında kadınlar hayatı olağan seyrinde devam ettirebilme ihtiyacı ile sanayi, tarım vb. çeşitli sektörlerde adım atarak ekonomik hayatın içine karıştı (Öztürk,2025). Ekonomik, sosyal, askeri alanlarda var oldukça kadının kamusal görünürlüğü de etkilenecekti ve kadınların çabası hız kesmeden devam ediyordu. Kara Fatma gibi örneklerin yanı sıra cephe arkasındaki kararlı ve sabırlı tutumları cephedeki erkeklere de kuvvet veriyordu ve bu kuvvet savaş sonrası dönemde kendini çeşitli mesleklerde gösterecekti (Emiroğlu,2022). Nitekim kadınlar hazırlanıyor, örgütlenerek Milli Mücadele Mitinglerinde yer alıyor veya İstanbul ve Anadolu’da kurulan cemiyetlerde kendilerine düşen görevleri yerine getiriyorlardı (İller,2018). Yine aralarında Halide Edip olmak üzere Nakiye Elgün, Müfide Ferit, Münevver Saime, İclal, Zekiye, Himmet, Şükufe gibi öncü isimler sayesinde kanun

önünde edinilecek haklara zemin oluştu (İller,2018). Vatanın düşman askerinden kurtulması artık yeni bir döneme açılıyordu; kadının daha aktif rol aldığı veya alması umulan bir hayat...

Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'e göre; asıl mücadele savaştan sonrasıydı ve bu süreçte kadınlara da pek çok görev ve sorumluluk düşüyordu. Bu sebeple Atatürk kadının sosyal hayata katılımı ve kimlik refahını iyileştirecek hiçbir yenilikten kaçınmayacaktı (Yolcu,2017). Çünkü kendisi ile birlikte ülkenin kurucu kadrosu, Avrupa ve diğerk gelişmiş ülkelerde kadınların kendi hak ve özgürlükleri için verdikleri mücadelenin farkındalardı ve yeni yüzyılla birlikte kurulan yeni devlette kadınlara duyulan ihtiyacın önemi yadsınamazdı. Bu farkındalıkla Atatürk; ileride yapılması elzem olan reformlar ve yeniden kalkınan toplum gayesi husundaki düşüncelerini günlüğüne, 1915 yılında şu sözlerle düşmüştü: *"Kadınların, siyasi haklardan mahrum bırakılmasının mantıklı bir açıklaması yoktur. Bu konudaki tereddüt ve olumsuz düşünce, geçmişin solmakta olan sosyal bir olgusundan başka bir şey değildir...Kadınlar; seçme ve seçilme hakkına sahip olmalıdır; çünkü demokrasinin gereğı budur, çünkü savunmaları gereken çıkarlar vardır ve yerine getirmeleri gereken toplumsal görevler bulunmaktadır."* (Orta Doğı Ansiklopedisi,2007). Buna göre, Mustafa Kemal Atatürk ve ekibi, devlet anlayışına dayalı bir siyasi mekanizma içinde kadını da önceliklendirme politikasına gitti (Emiroğlu,2022). Çünkü Atatürk; Türk kadınının yalnızca savaşlarda değil, tarihsel süreçte verdiği mücadeleyi ve dik duruşunu hayranlıkla karşılıyor, takdir ediyor ve bu kimliğin hak ettiği konumda olması gerektiğini düşünüyordu. Kurtuluş Mücadelesi'nde gösterilen özveri ise bu düşünceleri pekiştirdi. Savaş sonrası; Atatürk Tarsus'u ziyarete gitmişti ve onu görmek için can atan halk heyecan ve sevinç içinde gösteriler yapıyorlardı. Kurtuluş Mücadelesi'nin liderini görmek için gelen kalabalığın arasında Fatma Seher Hanım'ın lakabı ile anılan bir diğerk mücadele kahramanı Kara Fatma Onbaşı Adile de vardı. Adile hala kalabalığın içinden öne doğru atladı ve Atatürk'ün ayaklarına kapanarak *"Bastığın toprağı kurban olayım paşam."* dedi. O sırada Onbaşı Adile'nin kim olduğı Atatürk'ün kulağına fısıldanınca Atatürk'ün Türk kadınına duyduğı minnet ve sayğı bir kez daha görölmeye değerkdi; gözleri dolarak Adile hala'yı yerden kaldırırken şunları söyledi: *"Ey Türk Kadını! Sen yerlerde sürünmeye değil, omuzlar üzerinde yükselmeye layıksın."* (M.K. Atatürk, Tarsus, 1923). Ve yine Atatürk, vatanın kurtarılmasında olduğı gibi Cumhuriyet'in kurulmasında da aktif rol oynayan Türk kadınının doğasını *"yüksek"* bir mevki olarak tanımladı (Erdem, 2015). Atatürk'ün her defasında Türk kadınına yönelik yaptığı söylemler; yeni kurulan ve toplum refahını esas alacak olan devlet ve toplum algısıyla örtüşen bir *"Cumhuriyet Kadını"* olarak nitelenen yeni bir imajın oluşmasını ve bu kimliğin kökleşmesini sağladı (Kurnaz, 1991). Cumhuriyet kadınının özgürleşmesini

sağlayacak 2 yol olduğu savunuldu: Eğitim ve eşitlikçi diğer hakların kazanımı (Çetin,2003). 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimde fırsat eşitliği sunuldu ve kadınlar yeni eğitim sisteminde milli duygularla yetişerek, meslek alanlarında başarılar göstermeye devam etti (Emiroğlu,2022). Bu başarılar daim olacaktı çünkü 1925 tarihli nutukta Atatürk, “*Bir milletin yalnız erkeklerinin terakki etmesiyle (gelişmesiyle) o millet yükselemez. Çünkü eğer kadın aynı nispette ilerleme halinde olmazsa, erkeğin yükselmesi mümkün değildir.*”diyerek kadınların kültürlü olması yönündeki telkinlerini beyan etmiş (İnan, 1959) ve eğitim ile entelektüel birikimin devamı sağlanacak nice nesillere hitap etmiştir.

1926 yılında, Medeni Kanun’un kabulü kadının eğitimden sonra toplumsal hayattaki görünürlüğünün resmileşmesi anlamına gelmiş ve kadının hak ettiği pek çok hak ve özgürlüğü teminat altına alınmıştı (TBMM Zabıt Ceridresi,1926). Yine aynı dönemlerde “Türk Kadınlar Birliği” de faaliyete geçmiştir. Hukuki alanlarda olduğu kadar bunları hayata geçiren siyasi alanda da kadınların var olması adına bu tarz kurumlar önemli sembollerdendi. Osmanlı son dönemlerindeki Hareket-i Nisvan ve bu hareketin beraberinde getirdiği miting ve protestolar sonucunda can bulan Kadınlar Halk Fırkası zihniyette canlılığını koruyor ancak dönem şartlarında atıl duruyordu. Bu sebeple, Atatürk’ün yenilikçi ve özgürlükçü ortam gayesinde fırka yeniden gündeme gelmiş ve alternatifler aranmıştı. Çünkü kadınların görünürlük kazandığı bir kurum hem demokratik anlamda siyasi arenaya katkı sağlayacak hem de dernekler aracılığı ile toplumda konumları pekiştirilecekti. Kadınlar Fırkası’nın örgütlenme amaçları doğrultusunda maddeler yeniden düzenlenerek “Türk Kadınlar Birliği” tüzüğü oluşturulmuş ve dernek; Medeni Kanun ile gelen eşitlik ilkesine dayanarak diğer hakları için adımlar atmıştır. Derneğin başkanlığını yapan Nezihe Muhittin (Metintaş, 2018) yayınlanan bir makalede kadının seçme ve seçilme hakkına erişme vaktinin geldiğini ise şu sözlerle belirtmiştir: “*Fedakar erkeklerimiz memleket için kanlarını akıtırken Anadolu’nun asil kadını, ele kazma kürek alarak çocuklarının nafakasını temin etti...Aziz toprağını tehlikede görür görmez tüfengini omuzlayıp hududa şitaban olarak (koşarak) bu vatanın sadık ve hakiki evlatları olduğunu ispat etti. Bünye-i içtimaiyemizin her bir uzvunda bariz ve fiili bir rolü olan kadınlarımız hakkı siyasiyesinden (siyasî hakkından) de istifade etmeye hak kazanmıştır*”. (Arıç, 2020). Nitekim, 1930 yılına gelindiğinde kadının siyasi alandaki katılımı için bir adım atılmış oldu ve Belediye Kanunu ile birlikte kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanındı (Resmi Gazete,1930). Türk Kadınlar Birliği ise gayesine ulaşmış olmanın sevinci ile 11 Nisan tarihinde İstanbul’da bir miting düzenlemiş ve her yıl bu tarihte Türk kadınının siyasal hak kazanımı kutlanmıştır. Ayrıca Nezihe Muhittin bu kazanım için teşekkürlerini iletirken “*Büyük Atatürk*

yüce önder, Türk kadınının hakkını verdi.” diyerek yine Cumhuriyet’e ve kurucusuna dikkat çekmiştir (Arıg,2020). Belediye seçimleri daha sonra daha geniş bir alana aktarıldı ve 1934 yılında kadınlara Milletvekili seçme ve seçilme hakkı resmen tanındı. Bu hakkın ilanıyla birlikte, Beşinci dönem TBMM’sinde tam 18 kadın milletvekili koltuğuna oturdu (Resmi Gazete,1934). Tüm bunlara göre, arka arkaya yapılan ve ihtiyaç duyulan atmosferi kadınlara sağlayarak nefes aldırın devlet reformları sayesinde erken dönem Türk Modernleşmesi’nin önemli sonuçlarından biri olarak “Kadın Devrimi” (Zürcher, 2019) de denilebilecek bir dönem ortaya çıkmıştır. Çünkü hem toplumun ihtiyaçlarını öngören Mustafa Kemal Atatürk hem de kadınların bizzat kendi eylemleri sonucunda, milli kültürün ve değerlerin taşıyıcısı olarak görülmelerinden dolayı yeni rejim ekosisteminde kadınlara merkezi bir konum atfedilmiştir (Kadioğlu, 1998). İş alanında bakıldığı zaman, kadın haklarının elde edilmesi, korunması ve hiçbir mağduriyet yaşanmaması adına her geçen gün devam eden yenilikler arasında 1945 yılında yürürlüğe giren “İş Kazaları ile Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası Kanunu” ile birlikte ilk sigorta kanunu da oluşturulmuştur (Erarslan,2022) Bu yasal hakla birlikte, Osmanlı son döneminde grev yapan ve haklarını arayan Fabrika işçisi kadınların başlattığı yardım çığlığı bir cevap bulmuştur. Bu sebeptir ki Atatürk ve Türkiye’si devlet feminizmini benimseyerek kadının yüzyıllık uğraşlarının çok boyutlu karşılığını vermek için adımlar atmıştır.

Atatürk, “*Dünya’da gördüğümüz her şey kadınların eseridir.*” derken kadının var etme, büyütme özelliklerine de vurgu yaparak Cumhuriyet kadınının her alanda yüksek donanımlı olması gerektiğini de düşünüyordu. Bu sebeple yine toplumun her kesimine inerek farkındalığın ve kültürel değişimin uygulanması adına dönemin hükümeti tarafından devlet kurumu olarak Halkevleri kuruldu ve yurdun dört bir yanında kadınları eğitip daha nitelikli ve beceri sahibi olunması teşvik edildi (Türkmen,2022). O dönemin dünyasında Batı Aydınları İslam ülkelerinin geri kalmışlığını kadın kimliği ile aynı potada eritiyor ve geri kalmışlığı “kadının cehaleti” ile “toplumsal statüsü” üzerinden bağdaştırıyorlardı (Tekeli & Gencay, 1978). Bu nedenle, Muasır medeniyetler seviyesine çıkmak adına Türk Modernleşmesi’nin önemli bir ayağı olan eğitilmiş kadın profili elzemdi ve Türk kadını ise bu çabanın karşılığını verecek kadar özveriliydi. Kurulan Halkevlerinin kadınlara açtığı okuma ve yazma kursları başta olmak üzere piyano, keman, mandolin ve daktilo gibi kurslara ilgi büyüktü (Türkmen,2022). Şüphesiz burada edinilen yetkinlikler kadınların toplum içinde sanata dair veya memuriyette görev alarak edinecekleri ekonomik bağımsızlıkları adına temel oluşturuyordu. İstihdam adına kendi bünyesinde de kadın için onu topluma hazırlayan başlıca yerlerden biri oldu Halkevleri. Yeni modern kadının adaptasyonu kolay ve hızlı olmadı elbet ve bu sebeptir ki Halkevlerinde

oynatılan piyeslerde kadın oyuncu bulmak neredeyse imkansızdı ve kadınsız oyunlar oynanması lazım geliyordu. Ancak, tarihsel olarak kendi kültüründe meddah ya da orta oyunu gibi oyunlara zaten aşina olan halk zaman içerisinde modern tiyatro konusunda da istekli olmaya başladı ve pek çok kadın oyuncu, Halkevlerinde piyesler için görevler almaya başladı (Türkmen,2022).

Türkiye Cumhuriyeti'nin Yetiştirdiği Başarılı Kadın Figürlerden Bazıları

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk günden itibaren yeni ulus inşasında eğitilmiş, dünyayı bilen ve tanıyan, ekonomi ve siyasetten anlayan donanımlı kadınların varlığına duyulan ihtiyaç vurgulanıyordu ve bu uğurda yapılan yenilik ve çabalar hız kesmeden devam etti (Yılmaz,2010). Yenilikleri uygulamaya koyarken de her şeyden önce Atatürk kendi yaşantısı, evliliği ve manevi kızları ile birlikte örnek teşkil ediyordu. Atatürk, Türk kadınına her zaman güvendi ve toplumda hak ettiği konuma gelebilmeleri için reformların yanı sıra eğitimleri için de çevresindeki kadınları destekledi. O dönemin hiçbir lideri kadın hakları ve onların yükselmesi konusunda bu kadar duyarlı değildi (Erdem, 2015). Örneğin, İtalya'da Mussolini kadınlara yüksek öğrenimi yasaklamıştı (Erdem,2015). Hitler döneminin Nazi Almanyası'nda ise kadınların çocuk doğurarak, bedenlerini vatana feda etmeleri dışında bir işlerinin olmadığı konuşuluyordu. Hitler, kadınların "3 K"dan başka bir işle ilgilenmemeleri gerektiğini söylüyordu: "Kinder=Çocuk, Kuche=Mutfak, Kirche=Kilise" (Morgan,2020). Atatürk ise kendi vatanının kadını ile gurur duyuyor ve onun yükselen başarısını şu sözlerle destekliyordu: "*Türk toplumunda kadınlar; bilimde, öğrenimde ve kültürde erkeklerin gerisinde kalmamıştır. Belki de erkeklerden daha ileri gitmiştir.*" Bu inançla yola çıkan Atatürk, hayatın her alanında var olması için desteklediği kadınlar adına politikalar geliştirerek her daim onları teşvik etti.

Halide Edip Adıvar: Tanıklık ettiği Türk tarihinin Kurtuluş Mücadele yıllarını bir kadın gözüyle bizzat yaşayarak aktarması ve gelecek yüzyıllara o dönemin belgeleri niteliğinde eserler bırakması açısından Cumhuriyet Kadını adına önemli bir sosyal kimlik olarak öne çıkıyor. Halide Edip, bildiği yabancı diller sayesinde eserlerini İngilizce olarak da kaleme aldı; İngiliz Dili ve Edebiyatı üzerine akademik çalışmalar yaptı, Amerika ve Hindistan seyahatlerindeki gözlemlerini kitaplaştırdı. Hayatının bir dönemi İngiltere ve Fransa'da geçiren Halide Edip yazdığı kitaplarla ve katıldığı konferanslarla da yurt dışında Türkiye'yi temsil eden başarılı kadın kimliğini sürdürdü (Enginün, 1986). O dönemin şartlarında dünyada erkekler ile aynı şartlarda konferanslara katılmış, eşit seviyede bir katılımcı olarak aynı masalara

oturmuştur (Enginün,2019). Örneğin, 1928 yılında Massachusetts Üniversitesi, Williamstown Dış Politika Enstitüsü'nün davetiyle Amerika'ya gitmiş ve katıldığı konferansta yuvarlak masa toplantısını yöneten ilk kadın olmuştur (Argunşah,2023). Amerika'da New York Times Gazetesi Adıvar'ın yaptığı" Türkiye İnkılaplar ve Türk Kadını" sunumundaki başarısından bahseder (Çalışlar,2010). Halide Edip; yazarlığı, hitabet becerileri, çok dilli yüksek bir öğrenime sahip olması sebebiyle sadece yurttan değil dünyada da tanınan ve düşünceleri önem gören başarılı bir Cumhuriyet kadını olmuştur. (Argunşah,2023).

Adile Ayda: Ankara Üniversitesi Hukuk Dil Tarih Coğrafya Fakültesini bitirdi. Yüksek öğrenimini doçentliğini alarak daha ileri seviyeye taşıdı. Adile Ayla aynı zamanda Fransızca, Almanca ve İtalyanca dillerini çok iyi bilmesinden dolayı 1957-1966 yılları arasında Lahey, Belgrad ve Roma gibi şehirlerde görev yaparak Türkiye'yi başarıyla temsil ederek ilk kadın diplomat oldu (İller, 2018).

Afet İnan: Atatürk'ün manevi kızlarından biri olan Afet İnan okumaya son derece istekliydi. Azmini gören Atatürk onun eğitimini her zaman destekledi ve onu yabancı dil öğrenebilmesi için yurt dışına gönderdi, doktorasını yaptı. Afet İnan, aldığı yüksek öğrenim sayesinde kendini geliştirebilmiş bir Cumhuriyet kadını olarak "Türk Uygarlığı" konusunda çok önemli tarih çalışmalarına imza attı. Yine aynı şekilde yaptığı araştırmalar ve çalışmalar sonucu Piri Reis'i dünyaya tanıtan kişi oldu (Duman & Payaslı, 2018) . Bunların yanı sıra yoğun bir bilgi birikimi sonucu "Türk Tarihi'nin Ana Hatları" eserini yazdı, kariyerinde profesörlüğe ulaşarak başarılarını taçlandırdı. Türk Tarih Kurumu gibi önemli bir milli kurumun kuruluşunda aktif rol aldı. Afet İnan, Atatürk'ün kendisine yazdırdığı "Vatandaş için Medeni Bilgiler" kitabının yanı sıra Atatürk'ün pek çok düşüncesini ve hatırasını da kaleme alarak gelecek nesillere çok önemli eserler bıraktı. Sosyolog, tarihçi ve akademisyen olarak Afet İnan; Cumhuriyet'in ön gördüğü ideal kadın sembolüdür (Meşe, 2012).

Sabiha Gökçen: Sabiha Gökçen'e henüz havacılık ile bir ilişkisi yokken manevi kızı olduktan sonra Atatürk tarafından soyadı kanunu vesilesiyle "Gökçen" soyadı verildi. Yine Atatürk'ün desteği ile Sabiha Gökçen, Türk Hava Kurumu'nun Havacılık okuluna girdi, Ankara'da çeşitli eğitimler alarak 7 erkek ile birlikte Rusya'ya gönderildi ve orada yüksek eğitimini tamamladı. 1936 yılında pilot olan Sabiha Gökçen, bir yıl sonra Türk Hava Kurumu Murassa Madalyası'nı kazandı. 1938 yılında Balkan devletlerinin kendisini daveti üzerine uçağı ile birlikte Balkan turu yaptı ve 1953-1959'da davet edildiği Amerika'ya giderek Türk Kadını'nı tanıttı. Bunların yanı sıra mesleki kariyerinde dünyanın ilk savaş pilotu olarak tarihe geçti (Balcı, 2018). 1996 yılında ise Amerika'daki Maxwell Hava Üssü'nde düzenlenen

törrende bir ödöl daha almaya hak kazanarak Dünya üzerindeki 20 önemli havacıdan biri oldu ve bu ödüle layık görülen ilk ve tek kadın havacı oldu (Türk Hava Kurumu, t.y.)

Mualla Eyüboğlu: Türkiye Cumhuriyeti'nin yetiştirdiği mimar kadınların öncüsü olarak 1942'de Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü'nü bitirdi. Mualla Eyüboğlu, Köy Enstitüleri Seferberliği'ne aktif katılımıla destek vererek ilerleyen süreçlerde Köy Enstitüleri'nin açılmasında önemli bir isim oldu. Yaşamı boyunca kendini vatanına hizmete ve kültür mirasına sahip çıkmaya adanmış. Kendi kariyerindeki başarılar ve yaşam tarzı ile hem geleneksel hem de modern anlamda tam bir Cumhuriyet kadını olarak öne çıkan isimlerden biri oldu (Gurallar, 2017)

Semiha Es: Savaş fotoğrafçılığı alanında Türkiye'nin ilk kadın temsilcisi olarak pek çok erkek için dahi zor şartlarda başarılar kazanarak adını tarihe yazdıran ilk savaş muhabiri kadın olmuştur (Üsküdar Üniversitesi, t.y.). Semiha Es, Kore Savaşı'nda bulunup fotoğraflarla savaşı belgelemiş ve bu sayede savaşı tüm dünyaya duyuran kişi olmuştur. Afrika Kabileleri'nin yanına kadar gitmiş ve onların yaşamlarından kesitleri fotoğraflarıyla belgelemiştir. Yine aynı zamanda Vietnam ve Ruanda'da cesurca bulunup savaşın fotoğraflarını çekmiş ve hayatını araştırmaya adanmış işinde başarılı bir Türk kadını olmuştur (Mühlen, 2012).

Suat Berk: Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın hakimi olarak hukuk alanında kadının adını başarıyla taşımıştır. Atatürk'ün isteği üzerine hukuk eğitimini alan Suat Berk, yalnızca Türkiye'de değil dünyada hukuk diploması alıp Sulh Hakimi olarak göreve başlayan ilk kadın hukukçu oldu. Berk, mesleki hayatını başarıyla yerine getirirken dönemin toplumunun ise bu başarıyı hem hayranlık hem de şaşkınlıkla takip edişini şu sözlerle dile getirdi: “Ben zannedirdim ki herkes mahkemeleri dinlemek için ya da işleri varsa geliyor; meğerse hakim kadını seyretmek için geliyorlarmış.” (Kalem, 2020).

Safiye Ali: Osmanlı Dönemi'nde Darülfünun Tıp Mektebi o sıralar kız öğrencileri almadığı için eğitimine devam edemeyen Safiye Ali yurt dışına çıkarak eğitimini tamamlamıştı. 1923 yılında ülkeye döndüğünde ise Türkiye'nin ilk kadın doktoruydu.

Fatma Şakir Memik: İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini birincilik ile bitiren Fatma Şakir Memik, Tıp alanındaki yüksek öğrenimini yurt içinde tamamlayan ilk kadın oldu. Daha sonrasında ise Mustafa Kemal Atatürk'ün bizzat kendisine verilmesi üzerine, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın milletvekili olarak görev yaptı (Toparlak, 2014).

Filiz Dinçmen: Türk Dış Politikası'nda ilk kadın büyükelçi olarak başarılarla imza atmıştır. Bu anlamda ilk kadın kariyer büyükelçisi olarak Cumhuriyet'in önemli kadın temsilcilerinden biri Filiz Dinçmen oldu (Ergin, 1998) Mesleki görevinde Birleşmiş Milletler New York Ofisi'nde çalışarak Atatürk'ün Türk Kadını için hedeflediği başarılı kimliği gerçekleştirmiştir (Dağlı, 2022).

Cumhuriyet Dönemi Sonrası Kadının Toplumsal Statüsündeki Değişimin Küresel Yansımaları

Türkiye Cumhuriyeti'nde kadınlara sağlanan hak ve özgürlükler ve bunların uygulamaya geçirilme süreci hızlı olmayıp zamana yayıldığından, dünya genelinde de kendini yavaş yavaş duyurdu. Yapılan “modern ve sosyal kadın” algısı üzerine yapılanmış reformlar hem Türk toplumlarındaki kadınları hem de yakın çevre olarak Ortadoğu'daki Müslüman kadınların ilgilendiği başlıca konu haline geldi. Bu sebeple Türk kadınının yapılan değişimler ve kazanılan haklarla hayatın içine katılarak ilerlemesi ve kendini geliştirebilmesi yalnızca ulusal değil, uluslararası bir anlam niteliğinde (Bulut & Güzel,2017). Türk kadınının reformlar sayesinde elde ettiği haklar ve bu hakları kullanarak elde ettikleri başarılar o dönemin yabancı basınında da yer alacak kadar büyüktü. Örneğin, Amerika'nın “Life Türkiye” mecmuasında Türk İnkılapları ve kadına verdiği haklardan övgüyle söz edilerek Fransız kadının da bu haklara kavuşabilmesi temenni edildi (Tan, 1939). Sadece Fransız kadını değil, bir çok milletten kadın için talep edilen haklara Türk kadını daha erken ulaşabilmiştir. Dönemin Hükümeti, kadının eğitimini ve gelişimini etkileyen bazı konularda dünya arenasında çoğu ülkeden daha erken adım atmıştır. Örneğin, 1948 yılında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin Türkiye tarafından onaylanması hemen bir yıl sonra gerçekleşmiştir. Çünkü bildiri içinde yer alan özgürlük ve eşitlik kavramları, eşit eğitime ulaşım, anne ve çocukların bakımı hakları gibi maddeler (BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1948) Türkiye Cumhuriyeti'nin çoktan kabul edip reformlarla uygulamaya geçirdiği konulardı. Böylece, Cumhuriyet'in kadına armağan ettiği eğitim hakkı ve koruma altına alınan diğer haklarının Türk kadınını hayatın neredeyse her alanında aktifleştirmişken o dönemlerde Birleşik Krallık'da kadınlar kendi hak ve özgürlükleri için hala direnmekteydi. Feminist akımın öncü isimlerinden biri olan Virginia Woolf 1930 yılında yazdığı “Kendine Ait Bir Oda” eserinde kadının toplumdaki yerini eleştirel ve gerçekçi boyutlarıyla ele aldı; hak arayışında kalemini kullanarak mücadele verdi. Bu eylem başlı başına bir protesto niteliğindeydi çünkü kadın yazarlar edebi eser üretmekten bile mahrum bırakılıyordu (Soylu & Medeni, 2021). Virginia Woolf'un İngiliz kadınlar başta olmak üzere hemcinsleri adına verdiği mücadeleye karşılık aynı dönemlerde Türk bir kadın yazar Halide

Edip'in güçlü kalemi engellenmek yerine takdir görüyor ve yazmaya devam ediyordu. 1920-1930'lar dönemin adıyla Britanya için sancılı ve kadın haklarının isyanıyla yankılanan bir dönemdi (Ülker Erkan,2011). Hak arayışlarında sokaklara çıkan Britanyalı kadınlar protestolar düzenliyor ve pankartlar açıyordu. En çarpıcı pankartlardan bir tanesinde ise şu yazılıydı: “Britanyalı kadınlar, Türk kadınlarından daha mı değersiz?” (Ülker Erkan,2011).

İran, 1920-1941 yıllarında Reza Şah dönemiyle birlikte kadın ve onun konumu konusunda çeşitli düzenlemeleri başlattı. Reza Şah yönetiminin modernleşme politikası laikleşme ve dönüşüm söylemleriyle örtüşüyor ayrıca bu reformlar ekseninde peçenin kaldırılması ve kadına tanınan bazı haklarla birlikte Türkiye ile Avrupa modernitesine paralel sayıldı (Foundation for Iranian Studies,2022). Çünkü İran'daki kadınlar ve reformcu kesim kadının hakları konusunda Türkiye Cumhuriyeti ve reformlarını ve hatta öne çıkan kadın figürleri örnek gösteriyorlardı. Bu iki devlet arasında temelde ve süreçte farklılıklar olsa da Türkiye-İran cephesinde benzer devlet feminizmi görülüyordu (Sedghi,2007).

Mısır'ın 1879-1947 yılları arasında Huda Şaarawi ile birlikte, bir grup öncü Mısırlı kadının örgütlenerek 1923 yılında Mısır Feminist Birliği'ni kurması dikkat çekiyor (Kinias,2023). Bu bağlamda aynı dönemlerin, aynı kadın meselesi var olduğu için Mısır'ın kadın hareketine Türkiye Cumhuriyeti'ndeki kadın reformu örnek gösterilip gündeme gelmektedir. Kadınların farklı altyapıları olsa da ve kadınların haklarını almak adına geçirdikleri süreçler ayrışsa da Mısır'daki entelektüeller ve feministler Türkiye'nin laik adımlarını, kadınları önemli siyasi alanlarda görevlendirmelerini akından inceledi ve fikirsel olarak kendilerine Türk kadınına referans aldılar (Akdemir, 2021) Huda Şaarawi, “Türk kadınlarının elde etmiş olduğu seçme ve seçilme hakkı kazanmasını “Doğu'nun Uyanışı” olarak nitelendirdi.

Kuzey Afrika coğrafyasında da Tunus halkı için Türkiye Cumhuriyeti'ndeki kadın hareketliliği ve dönüşümü etki uyandırdı. Özellikle 1956 sonrası bağımsızlığın elde edilmesiyle birlikte Tunus laik, modern ve yenilikçi bir politika benimseme taraftarıydı. Bağımsızlığı sonrasında modernleşme çabası olarak bakıldığında Türkiye'nin dönüşümü Tunus'da da yankı uyandırmış gözüküyor ve Tunus halkı için en önemli kadın reformu olarak Medeni Kanun Kodu (1956 Code of Personal Status) öne çıkıyor. Nihayetinde Tunus hem siyasal hem de hukuki açıdan kendi yolunda ilerlemiş olsa da ilham aldığı örnek olarak Türkiye öne çıkıyor.

Arnavutluk'ta 1920-1930'lar döneminde de bazı seçkinler tarafından kadının eğitimi ve modernleşmesi ideolojisinin girişimlerinde Türkiye'nin kadınlara tanıdığı haklar ve

modernleşme adına attığı adımlar örnek alındı. Bu coğrafyada uygulama kısıtlı kalmışsa da feminist politikadan ilham alınmıştır.

Daha uzak bir coğrafya olarak Güney Asya üzerinde Pakistanlı ve Hindistanlı kadın aktivistler, Türkiye’deki dönüşen kadın kimliği ve edinilen statüyü “modern İslam ülkesi” olarak liderliğin olası etkilerini incelediler. Halide Edip Adıvar’ın Hindistan gezileriyle ve çıkardığı kitaplarla bu coğrafyada iz bırakması bunun başlıca nedenlerinden biri olmuştur (Conflict of East And West in Turkey,1935).

Daha yakın ve kendi içimize bakacağımız alanlarda ise Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan gibi Orta Asya Türk Devletleri ise bağımsızlıklarını kazandıktan sonra kadın politikalarında Türkiye ve izlediği yolu sıkça referans aldı ve uygulamada Türkiye modeline başvuruldu. Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan gibi ülkelerde kadınların eğitimdeki oranlarının artmasında, Türkiye’nin Cumhuriyet deneyimi ve kültürel etkisi açıkça görülmüştür (Arat, 1998).

Afganistan için de Türkiye Feminizmi ve Devletçi yeniliklerden etkilendiğini söylemek mümkün. Afganistan Kralı Amanullah Han ve Kraliçe Süreyya Türkiye ziyaretleri sonrasında Kadın haklarındaki gelişimi takdir ederek 1928 yılında kendi ülkelerinde de kadının toplumsal hayata katılımı konusunda birtakım uygulamalar başlattılar. Bu durum “Müslüman Kadınların Modernleşmesi” olarak tanımlandı (Yılmaz, 2010).

Türkiye Cumhuriyeti topraklarında gelişen ve edindiği haklar sayesinde bu özgürlüğü en güzel şekilde kullanan nice başarılı Türk kadını yerelde kalmayıp yurt dışında başarılı bir şekilde kendi vatanını temsil ettikçe Cumhuriyet Dönemi Türk kadınının başarısı ve görünürlüğü de daha fazla yayılmaya devam etti ve etkisini sürdürdü. Örneğin, Halide Edip hayatının bir döneminde Amerika’da ikamet etti, orada üniversitelere konuşmacı olarak davet edildi ve etkileyici bir kadın figür olarak Amerikan Gazetesi’nde yerini aldı (Eraydın Argunşah,2023). İlk kadın Diplomatımız Adile Ayda siyasi alanda çeşitli devletlerde bulunarak başarıyla Türk kadınıni temsil etti (İller,2018). Semiha Es, ilk savaş muhabiri olarak kadına uygun görülmemiş farklı bir alanda çok başarılı çalışmalara imza attı; Afet İnan, akademik derinliği ve başarılarıyla çalışmaları yurt dışına kadar uzanırken erken dönem Cumhuriyet’in ulus inşasında önemli bir kadın figür oldu (Çetinkaya, 2023).

Sonuç olarak, Osmanlı son dönemlerinde yaşam ve toplumsal normalar ve buna karşılık kadın hareketleri daha çok gelenek ve din eksenliydi. Bu dönemdeki Kadın Hareketi ise

Cumhuriyet kadın reformları için referans noktası oluşturur. En başından beri kadının hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesi konusunda Türk kadını için ihtiyaç duyulan tüm adımları atması ise Atatürk'ün kadına verdiği önemi göstermektedir. Cumhuriyetle birlikte kazanılan eğitim eşitliği kadının var olan potansiyelini işlemesine olanak sağlamış ve hem kendi kimliği hem de vatanın kimliğinde büyük ve başarılı bir görünüm sağlanmıştır. Cephe ve savaş sonrası durmadan mücadele veren Türk kadınının bu çabası karşılığını almış ve Mustafa Kemal Atatürk'ün kadına verdiği önem neticesinde hak ve sorumluluklar yeniden şekillenmiş, özgürlük alanları genişletilmiş ve birçok Batılı ülkenin önüne geçilmiştir. Tarihsel altyapısı ve alışkanlıklar söz konusu olduğundan halkın ve Türk kadınının yeniliklere karşı adaptasyon süreci yavaş ilerlemiş olsa da hem ulusal hem de uluslararası arenada iz bırakmış başarılı Cumhuriyet kadınlarını görmek mümkün. Bu başarıların etki alanı yayıldıkça akademik çalışmalara ve devlet politikalarına da yansımış, Türkiye için tanımlanan devlet feminizmi kavramı pratikte diğer ülkelerin direkt kopyalamadığı fakat kesinlikle ideolojik olarak ilham alınan ve kadın reformunda sembol olarak referans alınan bir profil olmuştur.

Referanslar

BAŞKAYA, Ş. (2022). “*Osmanlı’da Kadın Hareketi, Gelenek ve Din*”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi

BUC, B.(2008). “*Woman’s Condition in Turkey*”, Toplum ve Demokrasi, 2 (4)

ÇELİK, Z. (2023). *Cumhuriyetin Yüzyüncü Yılında Türkiye’de Kadın ve Siyaset:Doğu-Batı İkilinde Kadın Sembolizmi*. Muhafazakâr Düşünce Dergisi. Yıl: 19 Sayı: 65. (218-242)

ÇETİNKAYA, S. B.(2023). “*Erken Cumhuriyet’in Ulus İnşasında Bir Figür: Afet İnan’ın Tarih, Yurttaşlık ve Kadın Haklarına Dair Fikirleri*”. Ankara hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 25/1

DEMİRDAĞ, M.F.(N.d.) Küreselleşme ve Türkiye’de Feminizm Üzerine bir Deneme. Ankara Üniversitesi SBE, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı.

EMİROĞLU, A.(Eylül, 2022). *1923 ve 1960 Arası Türkiye’de Kadın Hakları ve Türk Kadınının Edindiği Hakları Kullanmaları*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24(3). 1186-1198

ERDEM, A.R.(2015). “Atatürk’ün Kadına ve Kadın Eğitimine Verdiği Önem”, Belgi Dergisi(9)

- İNAN, A.(1959). “Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 8. Baskı
- KAYMAZ, İ.Ş.(2010). *Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu*. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 46, Güz 2010, s. 333-366
- KHEDHER, R. (2017). Tracing the Development of the Tunisian 1956 Code of Personal Status. *Journal of International Women's Studies*, 18(4), 30-37.
- KINIAS, A. (2023). *The Centennial of Egyptian Feminist Union (1920-2023)-Remembering Huda Shaarawi, it’s Founder*. Women of Egypt Network.
- MEŞE, İ.(2012). “İki Kurgusal Metin Olarak Otobiyografi ve Tarih: Afet İnan Örneği ” Fe Dergi 4, sayı 1 (2012), 28-41.
- MORGAN, H. (July, 2020). “Kinder, Küche, Kirche: The Role of Woman in Nazi Germany”, Chariot Journal.
- Mustafa Kemal Atatürk. Encyclopedia of the Middle East.
- ÖZDAŞLI, E. (2022). *Türkiye’de Kadın: Siyasi, Sosyal ve Kültürel Alanda Değişim*. TASAV, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Merkezi
- ÖZDEMİR AKKOÇ, Ö. (2019). “Osmanlı’da Kadın Hareketi ve Milliyetçi İdeolojilerin Kesişimleri: Kadınlar Dünyası”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tezli Yüksek Lisans Tezi.
- ÖZTÜRK, E. (2025). *Dünyada ve Türkiye’de Kadınların Toplumsal Konumunun Son 100 Yıllık Sosyal Değişimi*. Tesam Strateji
- ÖZTÜRK, Ö.M.(2024). *Atatürk’ü Ziyaret Eden Yabancı Devlet Adamları*. Atatürk Ansiklopedisi.
- SANCAR, S.(n.d). *Türkiye’de Kadın Hareketi’nin Politikası:Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler*. Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi
- SEVER, M. (2024). *Ziya Gökalp’in Kadın ve Aile Anlayışı*.ASAM
- SOYLU, D. & MEDENİ, T.(2021). *Virginia Woolf’un “Kendine Ait Bir Oda” Eserindeki Kadın ve Kütüphane Algısı*. Türk Kütüphaneciliği

ŞEMŞEK, V. (2020). *Osmanlı Döneminde Kadının Yeri Üzerine*. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 4(3), 191-200

TEMİZER, N. C. (Haziran, 2022). *"19.Yüzyılda Batı'da ve Osmanlı'da Kadının Sosyal ve Ekonomik Hayattaki Yeri"* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi 2(1), 51-70.

Türkiye'de Kadın: Siyasi, Sosyal ve Kültürel Alanda Değişim.(2022) Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı(TASAM).

Uluslararası Sosyal Bilimlerde Kadın Çalışmaları Sempozyumu (2022). Bildiri Kitabı, Atatürk Üniversitesi Yayınları

ÜLKER ERKAN, A. (2011). The Formation of Feminist Identity:Feminism in the 1930's Turkey and Britain. Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü. Cilt:19 No:3 Kastamonu Eğitim Dergisi 1013-1028

Women and Islam, 2017 Handout for “Lesson Plan: First Feminists of Egypt: The Early Twentieth Century “.

Women's Milestones: Pre-Revolution. (2022). Foundation for Iranian Studies, Women's Center

YAĞBASAN, S.(2024). *Dünyada ve Türkiye'de Kadın Hareketleri*. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

YAŞAR COŞKUN, S. (n.d) *Türkiye'de ve Dünya'da “Kadının İnsan Hakları”*. Siyaset ve Kültür Dergisi

YEŞİLOT, O. & GÜRIŞİK KÖKSAL, B.(Aralık,2023). *Türk Tarihinde İz Bırakan Kadınlar*. Vakıfbank Kültür Yayınları

YILMAZ,A. (Mayıs 2010). Amanullah Han'ın Islahatları ve Atatürk. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,sayı:21, ss.155-165

ZÜRCHER, E. J. (2019). *“Modernleşen Türkiye'nin Tarihi”(Turkey. A Modern History)*. İletişim Yayınları

Modernization and Demographic Decline: What Türkiye Can Learn from China's Experience

Can Baykal

“Türkiye Cumhuriyeti’nin, özellikle bugünkü gençliğine ve yetişmekte olan çocuklarına hitap ediyorum: Batı senden, Türk'ten çok geriye. Manada, fikirde, tarihte bu böyleydi. Eğer bugün batı teknikte bir üstünlük gösteriyorsa, ey Türk Çocuğu, o kabahat da senin değil, senden öncekilerin affedilmez ihmalinin bir sonucudur. Şunu da söyleyeyim ki, çok zekisin! .. Bu belli. Fakat zekânı unut! .. Daima çalışkan ol...”

Mustafa Kemal ATATÜRK

Introduction

Demographic structure has become one of the core determinants of economic performance and political stability in the twenty-first century. Countries that were largely agrarian societies only a few decades ago have industrialized at unprecedented speed, not primarily through military expansion or territorial gain, but by converting large, increasingly educated populations into urban, productive labor. Where there was a minimally functional administrative structure and the capacity to direct investment, late-developing states were able to close much of the historical gap with the West within two generations.

China and Türkiye are two cases that show both the potential of this model and its limits. Both experienced rapid urbanization, mass education, and industrial expansion. Both improved living standards and integrated into global production networks. However, their demographic paths have sharply diverged. China's leadership imposed strict limits on fertility for decades, which produced an aging society before it reached high-income status. The result is a shrinking workforce, rising dependency ratios (the share of retirees supported by current workers), and weaker long-term growth prospects. Türkiye, on the other hand, is now facing its own fertility decline, but for different reasons: a prolonged economic crisis, high living costs, falling household expectations for the future, and changing social norms regarding marriage and family size. Despite this, Türkiye still maintains a comparatively younger population structure (Bloom & Williamson, 1998; Kim, Liu, & Lin, 2024).

This paper makes a simple argument. China has already passed the point at which demographic recovery is realistically possible. The combination of very low fertility and rapid aging has locked in long-term population decline that will constrain labor supply, savings, and internal demand for decades. Türkiye has not yet crossed that line. The current decline in fertility is serious, but not yet irreversible. If policy moves beyond slogans about “family values” and instead provides real material support, targeted incentives for child-rearing, credible economic stability, and investment in household security, Türkiye can slow demographic erosion and sustain growth. In other words, Türkiye still has a demographic window that China has already lost.

This framing is not a prediction; it is a warning window.

The Background

According to the Ottoman censuses, the empire’s population stood at roughly 18.5 million in 1914, just before the First World War (Karpas, 1985; Shaw, 1978). In comparison, the Russian Empire’s 1897 census recorded 125.6 million inhabitants (United Nations, 2008), while France counted about 41.8 million in its 1896 census (Chesnais, 1992), and the United Kingdom registered roughly 41 million in 1900 (Maddison, 2003). Even the Republic of Turkey’s first census in 1927 showed only 13.6 million people within the new borders (Turkish Statistical Institute [TÜİK], 2020). In relative terms, this meant that by the early twentieth century the Ottoman Empire’s population was roughly one-seventh of Russia’s, and less than half that of France or Britain. Despite its vast territory, the empire never underwent the same demographic expansion that industrialized Europe experienced in the nineteenth century—largely due to chronic war losses, epidemics, and the absence of a sustained industrial-urban revolution (Quataert, 2005). Recent demographic work shows that birth and fertility rates have fallen sharply in both China and Türkiye over the past decade, as documented by analyses of China’s Seventh Population Census and post-one-child-policy behavior (Akimova, Gemueva, & Semenova, 2021; Su-Russell & Sanner, 2023; Yang, Guo, & Cao, 2022; Kim, Liu, & Lin, 2024) and by TÜİK, World Bank series, and recent studies linking Türkiye’s below-replacement fertility to economic pressures and declining household expectations (TÜİK, 2020; World Bank, n.d.; Bakkal, 2025; Krzyżanowska, 2024).

In China’s case, the roots of demographic decline lie in decades of restrictive population policy. The One-Child Policy (1979–2015) drastically reshaped family structures, labor

markets, and gender balances. Although the policy successfully curbed population growth, it also produced a lasting legacy of aging, labor shortages, and gender imbalance (Whyte, Feng, & Cai, 2015; Akimova, Gemueva, & Semenova, 2021). Despite its recent shift to a Three-Child Policy, structural and social barriers—such as urban living costs, female career pressures, and limited childcare support—continue to depress birth rates (Yang, Guo, & Cao, 2022; Su-Russell & Sanner, 2023). Türkiye, while never enforcing such rigid policies, now finds itself arriving at similar demographic crossroads through different mechanisms. The country's fertility rate dropped below the replacement level of 2.1 in 2023, reaching around 1.51 children per woman, a figure comparable to or even lower than China's current rate (Bakkal, 2025; TÜİK, 2020). Researchers have linked this trend to urbanization, women's increased educational attainment, and prolonged economic instability—particularly inflation and youth unemployment—which have reduced incentives for childbearing (Bakkal, 2025; Krzyżanowska, 2024).

While China's decline stems from policy-induced scarcity, Türkiye's arises from socioeconomic precarity. Yet the outcome is strikingly similar: an aging population, a shrinking workforce, and increasing fiscal pressure on social welfare systems (Kim, Liu, & Lin, 2024). As Su-Russell and Sanner (2023) observe, in both nations, potential parents are making rational decisions within irrational systems—delaying or forgoing childbirth not from cultural indifference, but due to the financial and institutional burdens of raising children in modern economies. From a comparative standpoint, China's experience provides cautionary lessons for Türkiye's policymakers. As Chang and Wang (2022) note, even generous pro-natalist incentives—such as childcare subsidies or extended maternity leave—have limited success without broader reforms to housing, healthcare, and education affordability. Türkiye's current economic conditions mirror those barriers, making it unlikely that symbolic family policy rhetoric alone can reverse the trend.

Ultimately, as Srinivasan and Li (2018) argue, both China and Türkiye illustrate that demography is destiny only when the state fails to adapt. If Türkiye can observe China's missteps—particularly the lag between recognizing population decline and reforming its welfare and labor structures—it may yet avoid the demographic implosion that now haunts East Asia.

The Comparison

The story starts with a population bang that broke the world's economic system. As Napoleon allegedly said: "China is a sleeping giant, when she wakes, she will shake the world". China awoke, and the world shook, most significantly in an economic sense. The Post-World War Two globalist maritime world order was the foundation where a billion new workers could be integrated into the newly created world economy. This great economic leap forward brought the Chinese citizens into the first world in a single generation. Success brought with it a cult, formed around the idea that China was to be the new arbiter of destiny in the world, as the West and specifically the United States was so obviously declining. However, I shall argue here, while showcasing the current problems China faces, that these statistics point to a demographic decline that will, by all indications, end the potential of China existing as a modern state.

Türkiye, on the other hand, is comparable in many significant ways to China and its modernization when it comes to the most important factors that impact demographics. As the Ottoman Empire had a demographic collapse compared to its contemporaries, its population lagged far behind that of major European powers. However, modern Türkiye has one thing China, South Korea, Italy, Germany, and many more lack: the time to act. Where the listed countries had decades of demographic decline and low recognition of the threat of demographic decline, the current AKP government in Türkiye has shown remarkable foresight and, currently (in 2025), is trying to boost fertility rates and has announced many programs to help newly married couples and people expecting children. While these programs lack the financial resources to actually aid people in major cities, they do have some real potential for smaller cities and rural areas. This is a good start, and most importantly, the argument that declining population is a problem has found a stable footing in the general population. The reason why Türkiye has time is compared to China or the other developed and demographically declining nations is that Türkiye had good population growth up until 2018. The birth rate was 2.00, which is 0.01 below the replacement level. The country's fertility rate dropped below the replacement level of 2.1 in 2023, reaching around 1.51 children per woman (World Bank, n.d.; Bakka, 2025; TÜİK, 2020). Within 6 years, this very slowly growing but unfathomably dangerous problem has been identified.

The Demographic Changes and Economic Catch-Up

Understanding the demographic trajectories of both China and Türkiye requires two lenses that connects fertility patterns to economic transformation and in my view, most importantly urbanization. Most demographic-transition models already offer such a framework. First proposed by demographers observing nineteenth-century Europe, it describes how societies move from high fertility and mortality rates to low ones as industrialization, urbanization, and modernization advance (Bloom & Williamson, 1998). This generally accepted model identifies four main stages 1: Pre-industrial equilibrium 2: Early transition 3: Late transition 4: Post-industrial stabilization. Although recent scholarship adds a fifth stage characterized by sub-replacement fertility and population aging, due to the fact that the studies in question address ongoing developments and have not yet been systematically evaluated within the scope of this work, they are not cited here.

However, China and Türkiye both exemplify this late-stage evolution but through distinct historical pathways and as we said in our comparison in Part 2, in different timelines. China's rapid industrialization and urban migration in the 1980s and 1990s compressed the demographic transition into a few decades. As noted in previous research, China's "rapid urbanization (beginning in the 1990s compared to Britain's nineteenth-century industrial urbanization) combined with rising living costs and higher educational attainment, profoundly altered reproductive behavior. Fertility fell from more than six births per woman in the 1960s to below the replacement level of 2.01 by the early 1990s, driven by the One-Child Policy and socioeconomic modernization (Whyte et al., 2015; World Bank, n.d.). Türkiye, in contrast, experienced a gradual decline over sixty years: from roughly 6.3 births per woman in 1960 to 1.5 in 2023 (World Bank, n.d.; TÜİK, 2020). This slower trajectory reflects a mixed economy in which industrial expansion coexisted with regional inequalities and incomplete urbanization.

The demographic transition is closely tied to what economists call the "demographic dividend"—a temporary period in which a growing working-age population supports relatively few dependents, boosting productivity and savings (Bloom & Williamson, 1998). China maximized this dividend between 1980 and 2015 when its labor force expanded dramatically, fueling export-led growth and global competitiveness. Türkiye entered a similar window in the early 2000s, yet its economic volatility, persistent inflation, and high youth unemployment hindered conversion of demographic potential into sustained modernization (Bakkal, 2025; Krzyżanowska, 2024). As a consequence of the One-Child

Policy, a unique “4-2-1” family structure emerged, where one kid bears the economic and emotional responsibility of supporting two parents and four grandparents thus creating an unsustainable intergenerational dependency and placing an unfathomable strain on social security and savings systems (Guo, Huang, & Wang, 2025; Kim, Liu, & Lin, 2024). The combination of strict population policies, rising female labor participation, and urban housing burdens reduced all prospects and possibilities for marriage and childbearing in many Chinese citizens, locking the country into a low-fertility downward spiral that continues to define its socioeconomic structure today and will likely cause its economic and more importantly societal downfall in our lifetimes.

In both states, the dividend is now closing. Declining fertility and increasing longevity are producing an aging population and a rising dependency ratio as previously stated in the previous paragraph. The consequences extend beyond economics: slower labor-force growth constrains innovation, erodes fiscal sustainability, and reshapes social expectations about family and gender (Kim, Liu, & Lin, 2024). The demographic-transition framework therefore helps explain why economic modernization that once stimulated growth can, without adaptive policy, generate demographic stagnation.

The comparison also exposes how success is like Janus, the two faced God in Greek myths. As incomes rise and education expands, especially among women, fertility tends to fall further, pushing nations into a self-reinforcing low-birth equilibrium. China reached this point earlier because of coercive policy however Türkiye approaches it through structural socioeconomic change. In both, the transition has outpaced institutional adaptation, demonstrating that modernization without demographic foresight risks undercutting its own foundations. This level of rapid urbanization is the first of its kind in history, with such a large population whose grandfathers were subsistence farmers now being in mega cities that have populations in the millions, people and their culture can’t catch up with the reality of their lives.

The trajectories of China and Türkiye remind hopefully it reminds that our population is not merely a statistic but the heartbeat of life. When millions move from rural subsistence to urban anonymity within a single generation, social cohesion strains and traditional structures collapse before new ones can form. Both nations now stand before the same fork in the road: modernization created wealth like lightning but eroded the very demographic foundations that sustained and nurtured it. Whether either can reform fast enough to avoid

demographic exhaustion remains uncertain with Türkiye looking like it has a greater chance but their fates surely will define the next century's economic order.

Socioeconomic Determinants:

The demographic transitions of China and Türkiye cannot be understood solely through economic models or population statistics as they are fundamentally sociocultural transformations. As the literature consistently notes, fertility decline does not occur just because X, but in response to many structural pressures; housing costs, education levels, labor insecurity, and gender norms which are shaping the perceived value and feasibility of raising children (Yang, Guo, & Cao, 2022; Su-Russell & Sanner, 2023). Someone living in a studio apartment can't possibly contemplate raising a child and a growing a family there. In the Chinese context, these pressures came out of policy and modernization. The One-Child Policy, conceived as a population-control measure based on Mao and his whims, redefined family expectations and gender roles to no one's surprise. Decades of urban migration and industrial labor integration have produced a population concentrated in high-cost urban environments where having a kid has become a financial and psychological no-go zone due to it being basically unaffordable at any metric (Yang et al., 2022). Women, in particular, have borne the brunt of this transformation. Su-Russell and Sanner (2023) demonstrate that in the post-One-Child Policy era, women's childbearing decisions are shaped less by state ideology and more by their goals of personal autonomy, career advancement, and economic stability. The state's renewed calls to encourage larger families have struggled to overcome these social realities, as many prospective parents now view raising children as a high-cost, low-reward decision in an uncertain economic environment. In Türkiye, the situation is similar in trajectory but distinct in cause. The fertility decline there stems not from population policy but from a structural economic nosedive and crashing social prospects. Recent analyses point to how never ending inflation, housing crisis, and the disappearance of purchasing power have crashed marriage and childbirth rates among younger generations (Bakkal, 2025). As Krzyżanowska (2024) argues, the Turkish demographic slowdown represents the convergence of economic instability and modern social values: urban youth, facing little employment opportunities that pay a livable wage and the yearly doubling costs of education, delay or forgo family formation entirely. At the same time, women's educational and professional advancement, while a positive indicator of modernization, has redefined gender roles and expectations around family size, echoing patterns long observed in advanced economies all across the globe: work-family

balance can't be expected when earning minimum wage that doesn't cover rent. Both societies exhibit a widening gap between state rhetoric and individual decision-making. China's government has shifted from a century-long position of population control to one of population encouragement, while Türkiye's political leaders emphasize traditional family values and larger households as a national priority. Yet in both cases, these appeals fail to address the structural roots of demographic decline. The issue is not cultural resistance to family life but the absence of any realistic conditions for sustaining it. In urban centers like Beijing or Istanbul, housing prices, childcare costs, and dual-income dependency make even a single child a long-term financial impossibility (Yang et al., 2022; Bakkal, 2025). Moreover, both nations confront a generational reorientation toward individualism and self-realization. In China, decades of economic reform cultivated a middle class that prioritizes education, consumption, and personal advancement, values often incompatible with early marriage or large families (Su-Russell & Sanner, 2023). Türkiye's millennial and Gen Z cohorts exhibit similar attitudes, reflecting a shift from collectivist family norms to individualist aspirations, accelerated by urbanization and digital connectivity and their disdain for the rout their "traditionalist" elders have set them on, they rebel against their values both because of societal pressure (especially to young women from their elders) and economic impossibility. The demographic outcome is the same: delayed marriages, reduced fertility, and an erosion of traditional intergenerational support systems.

Thus, the demographic slowdown in both countries is not simply a by-product of economic cycles but the manifestation of deep social change. As fertility transitions intertwine with rising expectations of self-fulfillment, demographic policies rooted solely in economic stimulus packages or moral appeals that end when the broadcast program ends, are most unlikely to succeed. In the absence of structural reform like affordable housing, stable employment, and equitable childcare systems, and a stable economy, the low-birth downward spiral observed in China may increasingly define Türkiye's demographic tomorrow.

Policy Comparison:

While both countries face similar demographic pressures, Türkiye still retains a critical advantage as we have stated many times: time. China's fertility collapse has persisted for over three decades at least, creating a structural imbalance that no short-term policy can

reverse (Akimova, Gemueva, & Semenova, 2021; Chang & Wang, 2022). Its labor force is rapidly shrinking, its dependency ratio rising, and its young population is too small to sustain long-term growth. Türkiye, by contrast, entered this phase more recently and maintains a comparatively younger demographic profile (Bakkal, 2025; Krzyżanowska, 2024). To avoid China’s fate, Türkiye’s policies must shift from symbolic calls for larger families to material support. Child benefits, affordable housing, and comprehensive childcare programs must be expanded with real financial backing rather than limited pilot schemes. As Chang and Wang (2022) show, even in China, public appeals for family growth fail when economic costs remain unaddressed. For Türkiye to reverse its fertility decline, it must make family formation economically rational again. In my view, Türkiye can still win this demographic fight. The government must spend more, not speak more. Economic stability, secure employment, and targeted family incentives can reopen the demographic window that China has already lost. In the long run, China’s population will continue to shrink under the weight of its own past policies, but Türkiye still has a narrow window to bounce back—if it treats demography not as destiny, but as a policy challenge that can be solved through decisive investment and sustained reform.

Conclusion

This paper has treated demography as a strategic variable, not a background condition. China and Türkiye both built modern industrial capacity by mobilizing large working-age populations, but both now face fertility declines that threaten the sustainability of that model. In China, decades of restrictive birth policy and the resulting “4-2-1” family structure have produced rapid aging, a shrinking labor supply, and a long-term rise in dependency that persists even after formal policy shifts (Akimova, Gemueva, & Semenova, 2021; Su-Russell & Sanner, 2023; Guo, Huang, & Wang, 2025). In Türkiye, fertility has also fallen below replacement and continues to drop.

However, this decline is driven less by aging than by economic insecurity and the cost of family formation under prolonged inflation (TÜİK, 2020; World Bank, n.d.; Bakkal, 2025). The central finding is that China is structurally locked into demographic contraction, while Türkiye is not... yet.

The policy implication is direct. Türkiye still has a closing window in which it can intervene, through material guarantees such as affordable childcare, housing access, and credible macroeconomic stability, rather than rhetorical appeals to tradition. If it fails to act,

it will enter the same demographic corner China now occupies, where aging and low fertility reinforce each other and become politically costly to reverse (Bloom & Williamson, 1998; Kim, Liu, & Lin, 2024). Demography, in this sense, is not only about future pensions; it will define each state's long-run economic resilience and external leverage.

References

- Akimova, A. V., Gemueva, K. A., & Semenova, N. K. (2021). *The Seventh Population Census in the PRC: Results and prospects of the country's demographic development*.
- Bakkal, S. (2025). Türkiye'de yüksek enflasyon nedeniyle doğum oranlarındaki değişim. *Sosyoekonomi ve Bilim Dergisi (SOBİBDER)*, 7(1), 123–145. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4257442>
- Bloom, D. E., & Williamson, J. G. (1998). Demographic transitions and economic miracles in emerging Asia. *The World Bank Economic Review*, 12(3), 419–455. <https://doi.org/10.1093/wber/12.3.419>
- Chang, J., & Wang, M. (2022). Would household medical expenditure affect Chinese citizens to have more children? *Frontiers in Public Health*, 10, 902896. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.902896>
- Guo, J., Huang, Y., & Wang, C. (2025). Demographic dependency and intergenerational burden in modern China: The 4-2-1 family structure. *Journal of East Asian Studies*, 22(1), 54–73.*
- Karpat, K. H. (1985). *Ottoman population, 1830–1914: Demographic and social characteristics*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Kim, D. H., Liu, P., & Lin, S. C. (2024). Population aging and saving: Evidence from China. *Review of Development Economics*, 28(4), 1494–1521. <https://doi.org/10.1111/rode.13111>
- Krzyżanowska, Z. (2024). *Turkey: A looming demographic crisis*. OSW Commentary. Ośrodek Studiów Wschodnich. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2024-08-07/turkey-a-looming-demographic-crisis>
- Maddison, A. (2003). *The world economy: Historical statistics*. Paris: OECD.
- Quataert, D. (2005). *The Ottoman Empire, 1700–1922*. Cambridge: Cambridge University Press.

Shaw, S. J. (1978). *The population of the Ottoman Empire and Turkey, 1500–1927*. Philadelphia: American Philosophical Society.

Su-Russell, C., & Sanner, C. (2023). Chinese childbearing decision-making in mainland China in the post-one-child-policy era. *Family Process*, 62, 591–608. <https://doi.org/10.1111/famp.12801>

Srinivasan, S., & Li, S. (Eds.). (2018). *Scarce women and surplus men in China and India: Macro demographics versus local dynamics*. Cham, Switzerland: Springer.

Turkish Statistical Institute (TÜİK). (2020). *Population and demographic indicators of Turkey, 1927–2020*. Ankara: TÜİK Publications.

United Nations. (2008). *Demographic yearbook, 2008*. New York: United Nations Statistics Division.

Whyte, M. K., Feng, W., & Cai, Y. (2015). Challenging myths about China's one-child policy. *The China Journal*, 74, 144–159. <https://doi.org/10.1086/681664>

World Bank. (n.d.). *Fertility rate, total (births per woman) – Turkey*. World Bank Data. Retrieved October 21, 2025, from <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?end=2023&locations=TR&start=1960&view=chart>

Yang, L., Guo, J., & Cao, S. (2022). What structural factors have held back China's birth rate? *Environment, Development and Sustainability*, 26(11), 565–578. <https://doi.org/10.1007/s10668-022-02723-7>

Genç Cumhuriyet'in İlk İmaj Çalışması: Karadeniz Vapuru

Simge Naz ERTEM

“Bütün ümidim gençliktedir”

Mustafa Kemal ATATÜRK

20. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü, Türk milleti için hem bir sona hem de büyük bir başlangıca işaret ediyordu. Altı yüzyıllık bir imparatorluğun çöküşüyle sonuçlanan savaşlar, sadece toprak kaybına değil, bir kimlik ve itibar kaybına da yol açtı. Özellikle Avrupa kamuoyunda Osmanlı İmparatorluğu “hasta adam” olarak nitelendiriliyor, geri kalmışlık, durağanlık ve çaresizlikle özdeşleştiriliyordu. Türk milleti, büyük bir tarihi mirasın enkazı altında kalmış ve hem iç hem de dış dünyada yanlış tanınan bir ulus haline gelmişti. Ancak bu karanlık tablonun içinden Türk milletine büyük bir umut, onur ve güven veren bir lider doğdu: Mustafa Kemal ATATÜRK. Onun önderliğinde verilen Kurtuluş Savaşı, sadece askeri bir zafere işaret etmekle kalmadı, bir yeniden doğuşun ilanı oldu. Yıkılmış bir imparatorluğun küllerinden, modern, çağdaş, laik bir ulus devlet yaratıldı: Türkiye Cumhuriyeti Devleti. Bu ideali şekillendiren en önemli unsur ise Atatürk'ün vizyonuydu. Atatürk, gerçek bağımsızlığın sadece sınırları korumaktan ibaret olmadığını ve dünyanın gözünde saygın bir yer edinmekle tamamlanması gerektiğinin farkındaydı. Bu düşünceden hareketle, Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir ulusun yeniden kendini tanıtmaya cesur ve yenilikçi adımlar atılmaya başlandı. Yeni, bembeyaz bir sayfa açılıyordu. Yeni ufuklara açılan bir ülkenin yeniden doğuşunu dünyaya tanıtmaya görevi adı gibi kara bir vapura verildi: Karadeniz Vapuru'na.

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Türkiye, yalnızca siyasi bir rejim değişikliği yaşamamış aynı zamanda toplumun her kesimiyle birlikte büyük bir yenilenme sürecine girmiştir. Bu yenilenmeyle birlikte uluslararası kamuoyunda kendini yeniden tanımlama gereği ortaya çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin tapusu olan Lozan Antlaşması (1923) ile kazanılan bağımsızlığa rağmen Batı dünyasında Türkiye için hala geri kalmış bir imaj sürüyordu. Avrupa basınında Türkiye, çoğu zaman geçmişin kalıntılarıyla resmediliyor ve reform iddialarına kuşkuyla bakılıyordu. Bu tutumlar, Genç Cumhuriyet'in dış ilişkilerine de önemli boyutlarda

yansıyordu. Bu doğrultuda, Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde başlayan modernleşme süreci, yalnızca iç reformlarla sınırlı kalmadı, yaşanan dönüşümün dünyaya aktarılması da bir öncelik haline getirildi. Bu doğrultuda, modernleşme, sadece ülke sınırları içerisinde tamamlanmamalı, bu süreçle paralel olarak uluslararası meşruiyetin de sağlanması gerekiyordu. Dolayısıyla Cumhuriyet, yalnızca kendini yeniden kurmuyor, aynı zamanda yeniden tanıtıyordu.

Mustafa Kemal Atatürk'ün fikriyle ortaya çıkan, Türkiye'nin yeni yüzünü ve ürünlerini dünyaya tanıtmaya amacıyla gerçekleştirilebilecek bir sergi açma fikri, o dönemde ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar nedeniyle uygulamaya geçememişti. Fakat bu fikre olan bağlılığını kaybetmeyen ve Türkiye'nin ticari ilişkilerini geliştirme amacı taşıyan dönemin Ticaret Vekili Ali Cenani Bey, 19 Mart 1925 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bir konuşma gerçekleştirdi: *“Bir ticaret sergisini meydana getirmek kolay bir şey değildir. Bunun yerine bir seyyar sergi teşkilini düşündüm. Bendeniz de düşünüyorum ki Seyrisefain'den bir vapur alalım. Mesela Karadeniz Vapuru'nu düşündüm. Bunun içinde 130 yatak vardır. Tüccarlarımızdan 130 kişiyi alabilir. Ambarlarda elektrik tertibatı yaparak bir meşher haline koyabiliriz. Bütün mahsulatımızı ve masnuatımızı bu vapurda sergi halinde gösterebiliriz”* (TBMM Zabıt Ceridesi, 1926, Devre II, Cilt 16, s. 36)

Ali Cenani Bey'in meclis kürsüsünden yaptığı bu konuşma, savaştan yeni çıkmış ve ekonomik sıkıntılarını aşmaya çalışan yeni bir devlet için sergi fikrinin oldukça fazla olması nedeniyle pek çok tartışmaya sebebiyet verdi. Fakat bu sorunun aşılması için Ali Cenani Bey'in bir fikri vardı. Seyahate katılacak olan tüccarlardan ürünlerin sergilenmesi karşılığında bir şey talep edilmeyecek, fakat kalacakları kamaraların ücretlerini ödeyeceklerdi. Ayrıca gemide sergilenecek olan tek el ürünlerinin satışa sunulmasını isteyerek bir gelir sağlanmasını umdu. Bu doğrultuda meclis, o gün bu organizasyon için bütçeden 100 bin lira ayrılmasına karar verdi. İstanbul Ticaret Odası da sergiye 500 bin lira katkıda bulunacaktı. Bu doğrultuda seyyar sergiye dair hazırlıklara başlanma kararı alındı. (Orhan, 2017)

Mart 1926 tarihinde seyyar sergiye dair hazırlıklar hız kazanmaya başladı ve Genç Cumhuriyet'in aynası olacak Karadeniz Vapuru İstanbul'da Haliç tersanesine çekildi. Karadeniz Vapuru, Avrupa sularında Genç Cumhuriyet'i temsil edecek bir sergi vapuruna dönüştürülecekti. Bu doğrultuda, bir gemi adeta baştan yaratılarak, ürünlerin sergileneceği ve satılacağı salonlar düzenlendi, bu salonlar halıyla kaplandı, tavanlar ise alçı oymalarıyla yeniden tasarlandı. Türkiye'den pek çok ürün Avrupalıların karşısına çıkmak üzere salonlara yerleştirildi. Gemide hem sanayi hem de el sanatları alanlarından olmak üzere 128 farklı ürün

sergilendi. Ürünler, tekstilden madencilğe, müzik aletlerinden kuyumculuğa kadar çeşitli sektörleri temsil ederken ülkeyi tanıtmak amacıyla 87 yayınlık bir broşür de ziyaretçilere sunuldu. (Vardağılı, 2022) Sergi salonunun en gözde yerine ise Türkiye Cumhuriyet'inin kurucusu ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün yağlı boya ile yapılmış bir portresi yerleştirildi. Bu hazırlıklar sürerken adı gibi kara olan Karadeniz Vapuru, Genç Cumhuriyet'in açmış olduğu bembeyaz sayfayı temsilen iki kat beyaza boyandı.

Aynı zamanda, seyyar serginin bir simgesi olması adına bir amblem tasarlandı. Amblem, ünlü ressam Namık İsmail Bey tarafından tasarlanmış olup, Hermes figürü rehberliğinde Karadeniz Vapuru'nun İstanbul silueti arkasında denizlere açılışını simgeliyordu. (Erdem, 2019, s. 33). Bu tasarımda Hermes, hem ticari faaliyetleri hem ülkenin uluslararası ilişkilerini hem de modern ve Batılı bir devlet olarak kendini Avrupa'ya tanıtmak amacıyla temsil ederken; bayrak ve İstanbul silueti ile yerli ve milli değerlere dikkat çekilmişti. (Özkan, 2021, s. 219).

Vapurun önemli bir misyonu vardı: “Bir imparatorluğun külleri üzerinden yükselmiş, yüzünü modern dünyaya dönmüş bir Cumhuriyet'i Avrupa'ya tanıtmak.” Bu kutsal göreve ev sahipliği eden Karadeniz Vapuru'nun hazırlıklarının tamamlanmasından sonra vapur, 3 ay sürecek Avrupa yolculuğuna Galata rıhtımından büyük bir kalabalıkla, gözyaşlarıyla ve mendillerle uğurlandı. Vapur hareketinden hemen önce de Mustafa Kemal Atatürk'ün Mudanya'da sergiyi gezeceği haberi geldi ve vapur Mudanya'ya doğru ilk ve en önemli imtihanına girmek üzere yola çıktı. Seyyar sergi fikrine başından beri destek veren Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet'in yüzü olan bu vapuru oldukça önemsiyordu. Mudanya'da gerçekleştirdiği vapur ziyareti sırasında hazırlanan salonları detaylıca inceledi ve o günkü hislerini vapurun hatıra defterine şu sözlerle aktardı: “*Sergi muvaffak olmuş bir eserdir. Bizde gayet iyi intibalar husule getirdi. Tarz-ı teşhir çok iyidir. Müteşebbislerini takdir ve tebrik ederim*” (Bozkurt, 2019, s. 1113)

Karadeniz Vapuru'nun rota planı dışında gerçekleşen ilk limanı Cezayir oldu ve vapur ilk kez burada gözler önüne çıktı. Daha sonra ise sırasıyla, Barselona (İspanya), La Havre (Fransa), Londra (İngiltere), Amsterdam (Hollanda), Hamburg (Almanya), Stockholm (İsveç), Helsinki (Finlandiya), Leningrad (Sovyetler Birliği), Danzig, Gidinya (Polonya), Kopenhag (Danimarka), Anvers (Belçika), Marsilya (Fransa), Cenova (İtalya) ve Napoli (İtalya) limanlarına ziyaretlerde bulundu. Tüm bu limanlara gerçekleştirilen ziyaretler sonucunda, bu zamana kadar geçmişin kalıntıları nedeniyle Türkiye'nin sadece yardım istemek için Avrupa'ya

ayak basacaklarını öngören algı yıkılmıştı. Türkiye Genç Cumhuriyet'inin aydınlık yüzünü temsil eden Karadeniz Vapuru ile birlikte Avrupa'ya ayak basmış, fakat bu ziyaret sanılanın aksine yardım istemek için olmamıştı.

Seyyar Sergi Vapuru Karadeniz, 12 Haziran 1926'da başladığı Avrupa turunu 5 Eylül 1926'da İstanbul'da tamamladı. 86 gün 22 saat süren bu sefer boyunca vapur, Akdeniz, Atlantik, Kuzey ve Manş denizleri ile Baltık Denizini dolaştı ve 12 ülkenin 16 Limanını ziyaret ederek toplam sürenin 40 gün 16 saatini seyir halinde, 46 gün 6 saatini ise limanlarda geçirdi (Bozkurt, 2019, s. 1120). Bu proje kapsamında Karadeniz Vapuru, klasik diplomasi kanallarını aşmış ve Türkiye artık sadece tarihsel bir imparatorluğun mirasçısı olarak değil, modern bir ulus-devlet olarak algılanmaya başlamıştır.

Bu bağlamda Karadeniz Vapuru projesi sadece bir sergi olmaktan öteye geçmiştir. 1923'te kurulan ülkenin kendi sınırları dışında ev sahibi olarak düzenlediği ilk uluslararası gezici sergi olan Karadeniz Gemisi Yüzer Sergi girişimi, yalnızca ülkenin ticari ürünlerini tanıtmakla kalmamış, aynı zamanda Genç Cumhuriyet'in modern ve çağdaş yüzünü Avrupa'ya göstermeyi ve bu doğrultuda uluslararası ilişkileri yeniden yapılandırılmayı hedeflemiştir. (Özkan, 2021, s. 220) Bu nedenle Karadeniz Vapuru, Genç Cumhuriyet'in ilk sistematik imaj yönetimi ve kamu diplomasisi girişimlerinden biri olarak değerlendirilebilmektedir. Bu girişim “doğrudan temas yöntemi” ile yürütülmüş, yani yalnızca resmi diplomasi araçlarına değil, yerel halkın ilgisine de hitap edilmiştir. Bu bağlamda Karadeniz Vapuru projesi Atatürk'ün “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesine yönelik bir diplomasi aracı olarak öne çıkmış, genç, aydınlık Cumhuriyet'in yalnızca sınırlarını değil, vizyonunu ve Cumhuriyet ruhunu dünyaya taşımıştır. Erken dönem kamu diplomasisi örneği olan bu vapur projesi, Türkiye'nin yalnızca ekonomik tanıtımını değil, Cumhuriyet'in getirdiği kadınların toplumsal hayata katılımını, sanayileşen, laik ve modern bir Türkiye'yi dünyaya açmıştır. Ziyaretçilere, kadınların eğitiminden iş yaşamına, toplumsal ve kültürel hayata aktif katılımını temsil eden sahneler sunulmuş, böylece Karadeniz Vapuru, Türkiye'nin sadece ekonomik tanıtımını yapmamış aynı zamanda modernleşme ve kadın haklarındaki reformların sözlü anlatımının ötesinde, deneyimsel ve görsel olarak uluslararası ziyaretçilere aktarmıştır.

O dönemlerde halihazırda mevcut olan diplomasi türü, genellikle devletlerarası görüşmelerle ve kapalı kapılar ardında yürütülmekteydi. Karadeniz vapuru projesi ise bu geleneği kırarak, diplomasiyi sadece hükümetler arası bir süreç olmaktan çıkarıp, halklar arası bir iletişim düzeyine taşımıştır. Kamu diplomasisinin temel amacı olan bir ülkenin dış dünyadaki algısını şekillendirme ve “yumuşak güç” unsurlarıyla uluslararası desteği artırma

abası bu proje aracılığıyla pratiğe dökülmüştür. 1926 yılında denize açılan ve Genç Cumhuriyet'in aydınlık yüzünü temsil etmek amacıyla beyaza boyanan Karadeniz Vapuru, Türkiye'nin sadece kültürel veya ticari bir sergisi değil, Atatürk'ün liderliğinde modernleşme ideallerini dünyaya taşıyan canlı bir temsilcisi olmuştur. Uğranılan limanlarda sağlanan hem halkla hem de diplomatik düzeydeki temaslar, klasik diplomasi kanallarını aşan bir kamu diplomasisi örneği olarak Cumhuriyet'in dış tanıtım stratejisinin temellerini oluşturmıştır. Bu bağlamda Karadeniz Vapuru, sergilenen ürünlerin ötesinde, Cumhuriyet'in modern, laik ve çağdaş kimliğini uluslararası kamuoyuna ilan eden bir diplomatik sembol niteliğindedir. Böylece Karadeniz Vapuru, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin inancını ve Atatürk'ün çağdaş vizyonunu dünyaya gösteren; yeni ulusun cesur, modern yüzünü temsil eden ve bir neslin umut ile azmini simgeleyen unutulmaz bir girişim olarak tarihe kazınmıştır.

Referanslar

- Bozkurt, C. (2019). *Türkiye Cumhuriyeti'nin bir propaganda ve tanıtım hamlesi: 1926 seyyar sergi ve Avrupa seyahati*. BELLETEN, 83(298), 1097-1130. <https://doi.org/10.37879/belleten.2019.1097>
- Özkan, G. (2021). *Erken dönem kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler örneği olarak Seyyar Sergi Karadeniz Vapuru*. In Ö. Toprak (Ed.), *Atatürk ve İletişim: Medya, iletişim ve toplumsal dönüşüm*, (pp. 199-229). Akademisyen Yayınevi. <https://doi.org/10.37609/akya.15>
- Vardağlı, E. T. (2022). *Unconventional diplomatic initiatives of nascent Turkish Republic: The Karadeniz expedition in 1926*. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 25(2), 222–238. <https://doi.org/10.1080/19448953.2022.2143781>
- TBMM Zabıt Ceridesi. (1926). *Devre II, Cilt 16*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası.
- Orhan, G. (Yapımcı ve Genel Koordinatör). (2017, 27 Ekim). *Karadeniz: Seyr-i Türkiye* [Belgesel]. <https://www.youtube.com/watch?v=mPNXKiT1Vb0>

From Montreux to Today: Turkey's Role as a Balancing Actor in the Black Sea

Emre Can Toraman

“Özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir”

Mustafa Kemal ATATÜRK

During and after the founding of the Republic, Turkey built a distinctive diplomatic tradition within the international system and succeeded in preserving it for a century. This diplomacy took shape under the visionary leadership of Mustafa Kemal Atatürk and was founded on an approach centered on national sovereignty, peace, and a rational foreign policy. Atatürk argued that independence in international relations could be maintained not only through military success but also through diplomatic legitimacy and a policy of balance (Çalış & Bağcı, 1996; Bayur, 1942). The principle of "Peace at home, peace in the world" reflected both the moral and strategic essence of this vision, shaping the direction of the young Republic's efforts to secure both regional stability and national sovereignty.

One of the most concrete examples of this vision is the Montreux Convention Regarding the Straits of 1936. Montreux not only established Turkey's sovereignty over the Straits but also symbolized the success of Atatürk's diplomatic approach. This success, achieved through legal and negotiation rather than military deterrence, demonstrated the peaceful yet resolute character of the Republic's foreign policy (Vardağlı, 2022). The agreement established a lasting diplomatic framework that ensured the preservation of the balance of power in the Black Sea and solidified Turkey's position as a respected "balancing" actor in the international system.

Today, the Russia-Ukraine war, NATO's presence in the region, and the security of global energy lines have re-emphasized Turkey's role as a balancing actor in the Black Sea. The rational, independent, and peace-based foreign policy approach shaped during Atatürk's era continues to serve as a guiding legacy in the changing geopolitical conditions of the twenty-first century. This study, grounded in the historical continuity of Atatürk's diplomatic legacy, examines Turkey's strategy, which has evolved from "balancing" to "hedging," within the context of Black Sea geopolitics.

The Republic's Diplomatic Legacy and the Strategic Importance of the Black Sea

In the founding years of the Republic, Turkey's foreign policy priorities were based on preserving national sovereignty and establishing regional peace. The diplomatic line pursued under Atatürk's leadership during this period enabled a war-torn country to become a respected and reliable actor in the international system (Çalış & Bağcı, 1996). Turkey's diplomatic tradition was shaped by the principle of "balance of power" established during this period and was particularly evident in sensitive geopolitical areas such as the Black Sea. The Black Sea has been a strategic region for Turkey, both in terms of its geographical location and its maritime transportation, energy lines, and security balances. A rivalry ground for great powers during the Ottoman period, the Black Sea also remained central to the international balance of power in the early years of the Republic (Vardağlı, 2022). Rather than a unilateral alliance policy in this region, Turkey adopted a balancing approach aimed at maintaining regional stability. This approach is also consistent with Atatürk's principle of "Peace at home, peace in the world." This principle demonstrates that not only domestic peace but also regional stability is a foreign policy priority (Bayur, 1942).

The foreign policy of the Atatürk era synthesized the "balance of power" logic of classical realism with the principles of national independence and peaceful diplomacy. In this context, Turkey prioritized diplomatic negotiation and multilateral cooperation over direct conflict or blocs in the Black Sea (Bilgin, 2006). This approach enabled the diplomatic resolution of the Straits issue in the post-Lausanne period and laid the groundwork for the 1936 Montreux Convention.

A general assessment reveals that the foreign policy approach shaped in the early years of the Republic aligned Turkey's goal of ensuring national security with the preservation of regional peace. The "balance policy," developed under Atatürk's leadership, became the fundamental strategic principle that shaped Turkey's position in the Black Sea, ensuring the country's distance from competition among great powers and its recognition as a respected diplomatic actor. This approach embodies a foreign policy vision based not on military force but on rational and peaceful diplomacy. These foundations, laid in the founding years of the Republic, created a lasting diplomatic legacy that continues to shape Turkey's Black Sea policy a century later (Danforth, 2008).

The Montreux Convention: The Apex of the Policy of Sovereignty and Balance

One of the fundamental problems Turkey faced after the Treaty of Lausanne (1923) was the limitations on sovereignty over the Straits. Under Lausanne, the Straits' administration was left to an international commission, and Turkey was unable to exercise full control over the region (Bilgin, 2006). However, the careful and cautious diplomacy implemented during Atatürk's era paved the way for a restructuring of this status in Turkey's favor in the mid-1930s. The Montreux Convention Regarding the Straits, signed in 1936, not only restored Turkey's full sovereignty over the Straits but also permanently defined the balance of power in the Black Sea at the level of international law (Bayur, 1942; Vardağlı, 2022).

Montreux was a symbol of the young Republic's diplomatic success. Atatürk's foreign policy vision, centered on "balance" and "peace," demonstrated that national interests could be protected through negotiation rather than military conflict. In this respect, the Montreux Convention serves as a stability agreement affecting the security not only of Turkey but of all states in the region (Çalış & Bağcı, 1996). During this process, Turkey, securing both the support of the USSR and the consent of Western powers, conducted an equidistant diplomacy within the bipolar power system of the period. This demonstrates how early the Republic's diplomacy was established on the principles of multipolarity and neutrality (Danforth, 2008). The text of the Montreux Convention is noteworthy for its recognition of Turkey's sovereign rights in international law. The Convention grants Turkey the authority to regulate free passage through the Straits in peacetime and the right to restrict passage in times of war that threaten its security (Zvyagelskaya, 2024). This article remains one of the fundamental legal foundations that enable Turkey to act as a "balancing actor" in regional crises today (Dalay, 2022). Ankara's blocking of warships during the 2022 Russo-Ukrainian War demonstrated just how powerful and functional the Montreux Convention remains (Çoban, 2024).

In this context, the Montreux Convention can be considered both a historical achievement and a symbol of continuity in Turkey's foreign policy structure. The Convention not only reflects the diplomatic acumen of Atatürk's era but also served as the strategic foundation upon which Turkey's modern foreign policy is built. Therefore, the Montreux Convention is a cornerstone of the Republic's "sovereign diplomacy"; it institutionalized Turkey's goal of protecting its national interests while also being a guarantor of regional stability (Robins, 1991; Danforth, 2008).

Conceptual Framework: Balancing, Bandwagoning, and Hedging

Three fundamental concepts frequently used in international relations literature to explain state foreign policy behavior—balancing, bandwagoning, and hedging—provide a productive framework for understanding Turkey's Black Sea policy within a historical context. These concepts explain states' responses to the distribution of power in the system: balancing, which involves creating counterweights to limit the influence of powerful actors; bandwagoning, which involves aligning with the dominant power and ensuring security; and hedging, which involves pursuing multiple strategies simultaneously in an environment of uncertainty (Waltz, 1979; Schweller, 1994; Kuik, 2008). The difference between these three concepts manifests itself in both states' pursuit of security and their positioning within the international hierarchy.

Balancing, a fundamental concept of classical realism, refers to states' development of political, economic, or military countermeasures to counter the weight of a dominant power in the system (Waltz, 1979). Turkey's foreign policy during the early Republican era is a characteristic example of this strategy. Ankara, in the face of power competition in Europe during the interwar period, did not pursue an open alliance; instead, it protected its national interests by establishing a diplomatic balance between the great powers (Çalış & Bağcı, 1996). While maintaining friendly relations with the USSR, diplomatic dialogue with the Western world was maintained. This stance, a strategic choice that can be described as "active neutrality," embodied the Republic's principle of independence (Bilgin, 2006).

Bandwagoning, on the other hand, is a passive adaptation strategy against the balance of power. According to Stephen Walt (1987), this approach is a behavior in which weak states seek to achieve security by siding with a powerful actor. However, such an orientation is virtually unprecedented in Turkey's foreign policy history. Ankara has never been completely dependent on dominant powers and has been particularly careful to avoid falling under the influence of the USSR in the Black Sea region (Danforth, 2008). Similarly, it has maintained its balancing stance by not pursuing an unconditional alignment policy with the Western bloc (Robins, 1991).

The concept of hedging is defined as a hybrid strategy favored by rising powers, particularly in the 21st century. According to Kuik (2008), hedging is a way for states to manage strategic uncertainties by simultaneously deploying both cooperation and deterrence. For Turkey, this strategy requires striking a careful balance between NATO membership and its

energy and defense-based relations with Russia (Dalay, 2022). Hedging has provided Ankara with flexibility, enabling it to remain aligned with the Western alliance while maintaining its own autonomy (Zvyagelskaya, 2024). This has transformed Turkey's role in the Black Sea from the classical balancing model to a more dynamic and multidimensional position (Çoban, 2024).

The continuity in Turkey's foreign policy is an expression of a quest for balance that has evolved from balancing to hedging. This approach, founded during Atatürk's era, has given Turkey a position as a mediator and stabilizer in regional crises. This transformation demonstrates that Republic diplomacy has preserved its inherent balancing spirit while adapting to the changing conditions of the international system (Danforth, 2008; Dalay, 2022).

Turkey's Black Sea Policy in the 21st Century

With the end of the Cold War, the Black Sea region has become a redefined area within the international security architecture. While NATO's eastward expansion from the 1990s onward strengthened Russia's perception of containment, Turkey faced both alliance obligations and the need for regional balance in this process (Robins, 1991; Bilgin, 2006). In the 21st century, the Black Sea has become a strategic area where multidimensional security issues such as energy transportation, food security, migration, and military mobility intersect (Zvyagelskaya, 2024). In this complex geopolitical environment, Turkey, while maintaining its traditional "balancing actor" identity, is striving to carefully manage its relations both with the West, as a NATO member, and with its northern Black Sea neighbor, Russia (Dalay, 2022).

The Russia-Ukraine war, which began in 2022, was a turning point that concretely tested Turkey's balancing policy. From the early days of the war, Ankara played a mediating role by keeping diplomatic channels open with both Kyiv and Moscow (Çoban, 2024). Turkey implemented Article 19 of the Montreux Convention Regarding the Regime of the Straits, limiting the passage of warships and thus preventing the militarization of the Black Sea (CIDOB, 2025). This decision, a contemporary reflection of the "balance and sovereignty diplomacy" established during Atatürk's era, resonated widely internationally. The international community praised Ankara's move for both its compliance with international law and its promotion of regional stability (Danforth, 2008).

The Black Sea Grain Corridor Agreement, hosted by Turkey during the same period, further demonstrated Ankara's capacity for mediating diplomacy. Signed with the support of the United Nations, this agreement alleviated the global food crisis despite the ongoing war between Russia and Ukraine (Çoban, 2024). In this process, Turkey emerged not only as a

facilitator but also as a "stability-producing" actor. This demonstrates that Turkey has gone beyond maintaining the classical balance of power in the Black Sea and is pursuing a diplomacy based on a "normative balance" approach (Dalay, 2022).

In the NATO context, Turkey's Black Sea policy is one of the rare examples that reconciles the interests of the Western alliance with regional sensitivities. Ankara has approached NATO's growing presence in the Black Sea cautiously, supporting the security demands of allies such as Romania and Bulgaria while attempting to mitigate the risk of direct conflict with Russia (Zvyagelskaya, 2024). This stance reveals Turkey's preference for a "soft balancing" strategy over a "hard balancing" strategy (Kuik, 2008). In other words, Turkey has aimed to maintain balance through diplomatic initiatives, economic relations, and mediation rather than the use of force or military deterrence.

All these developments demonstrate that Turkey is diversifying its strategic tools while maintaining its identity as a balancing actor in the Black Sea. The peaceful yet resolute foreign policy inherited from Atatürk's diplomatic vision is today being implemented in concert with a flexible "hedging" strategy (Danforth, 2008). Ankara's determination to preserve the Montreux regime is a contemporary reflection of both the principle of national sovereignty and the Republic's century-old diplomatic tradition.

From Balancing to Hedging: The Evolution of Balancing Actorship

The most fundamental characteristic of Turkey's Black Sea policy is that, while its pursuit of balance may change form, it never disappears. The classic "balancing" strategy of the early years of the Republic has acquired a more flexible, multidimensional, and pragmatic character with the transformation of the international system. This transformation is closely linked not only to its foreign policy choices but also to how Turkey defines its identity, its perception of security, and its position in the international system (Danforth, 2008; Dalay, 2022).

The "balancing" approach of the Atatürk era was a rational response to the power asymmetries of that period. In the 1920s and 1930s, Turkey faced the Soviet Union with its expansionist policies on one side, and the Western powers with conflicting interests on the other. Ankara pursued neither a full alliance nor a full opposition between these two blocs. Instead, it adopted a balancing stance and established dialogue with both sides; This policy enabled Turkey to maintain its sovereignty while maintaining a stable position in the international system (Çalış & Bağcı, 1996; Bilgin, 2006). The diplomatic gains following the Treaty of

Lausanne and the success of the Montreux Convention were concrete results of this balancing strategy (Bayur, 1942).

However, the unipolarization of the international system and the diversification of global centers of power in the post-Cold War period required Turkey to redefine its balancing strategy. "Classic balancing" against a single power center was no longer possible, because the international system had acquired an uncertain and multipolar character (Waltz, 1979; Schweller, 1994). At this point, Turkey adopted a hedging strategy, simultaneously maintaining institutional ties with the West and developing an autonomous diplomacy in the Eurasian, Middle Eastern, and Black Sea regions (Kuik, 2008; Dalay, 2022). This was essentially a form of the balancing reflex inherited from the Atatürk era, adapted to new circumstances.

One of the most prominent examples of the hedging strategy in the Turkish context is the two-way diplomacy employed in managing crises in the Black Sea. During the Russia-Ukraine war, Ankara, on the one hand, supported NATO's security measures on its eastern flank while maintaining diplomatic and economic relations with Moscow without interruption (Zvyagelskaya, 2024). In this way, Turkey remained sensitive to the security concerns of the Western alliance and, by keeping communication channels open with Russia, assumed a mediating role in regional crises (Çoban, 2024). This policy, unlike classical "balancing," points to a "flexible balancing" model focused on conflict management and stability creation.

Another aspect of this transition can be explained by the concepts of normative and institutional balancing. Turkey has developed a foreign policy approach that is no longer solely based on the balance of power but also establishes balance through international norms and institutions (Robins, 1991). Initiatives such as the Grain Corridor Agreement, the preservation of the Montreux regime, and the Black Sea Economic Cooperation Organization (BSEC) demonstrate that Turkey continues its pursuit of balance through multilateral institutions. This is a contemporary reflection of the tradition of "law-based diplomacy" developed during Atatürk's era (Vardağlı, 2022; CIDOB, 2025).

Furthermore, the hedging strategy has granted Turkey strategic autonomy. Despite being a NATO member, Ankara defines its own security interests independently and does not consider it necessary to act in full compliance with Western-centric orientations in decision-making processes (Dalay, 2022). This demonstrates that Turkey's foreign policy identity as a "balancing actor" has reached a higher level, becoming an actor that not only balances but also produces balance. Thus, Turkey has gained a position as an order-builder in the Black Sea, not only

balancing relations between powers but also playing an active role in maintaining regional stability (Zvyagelskaya, 2024; Danforth, 2008).

In this context, the transition from balancing to hedging represents a pragmatic evolution in Turkey's foreign policy. The peaceful yet cautious diplomatic approach of the Atatürk era has been reinterpreted under the principles of flexibility, versatility, and autonomy in today's conditions. This transformation in Turkey's Black Sea policy is a result of its ability to adapt to the global power struggle while simultaneously protecting national interests (Kuik, 2008; Dalay, 2022).

As a result, Turkey maintains the diplomatic reflexes of the early years of the Republic in harmony with the dynamics of the contemporary system. Turkey, which maintained its sovereignty during the "balancing" period, became a guardian of stability during the "hedging" period. This transformation demonstrates that the Republic's diplomatic legacy is not merely a historical moment but still a vibrant strategic mindset today. The current balance in the Black Sea is the strongest evidence that the foreign policy logic established by Atatürk in the first half of the 20th century remains valid in the 21st century. (Çalış & Bağcı, 1996; Bilgin, 2006; Dalay, 2022).

Diplomatic Continuity Reflected in the 100 Years of the Republic

Over a century into the Republic, Turkey's foreign policy tradition demonstrates remarkable continuity, despite fluctuations in the international system. This continuity is based on the rational, peaceful, and balanced understanding of diplomacy established during Atatürk's era, evolving according to contemporary conditions. Just as Turkey pursued a balanced foreign policy in the face of rising polarization in Europe in the 1930s, it maintains the same principled foundation in the face of geopolitical rifts in the Black Sea in the 21st century (Çalış & Bağcı, 1996; Bayur, 1942; Dalay, 2022).

The Montreux Convention Regarding the Regime of the Straits is one of the most concrete symbols of this continuity. This diplomatic success, achieved under Atatürk's leadership in 1936, established Turkey's sovereignty in international law and established it as a factor of regional stability. Indeed, Turkey's meticulous implementation of the Montreux regime during the Russo-Ukrainian War demonstrates that Atatürk's concept of "security through balance" remains relevant even a century later (CIDOB, 2025; Çoban, 2024). This approach is not merely a reflex based on the past, but a living part of the Republic's diplomatic culture.

Turkey's balancing role in the Black Sea has become no longer a mere reaction to power competition, but a proactive strategy for generating stability. In this context, Turkey has shifted from a classically "balancing" actor to a position of institutionalizing and managing balance (Robins, 1991; Zvyagelskaya, 2024). This evolution from "balancing" to "hedging" has deepened Turkey's pursuit of autonomy and versatility in its foreign policy. Ankara has managed to conduct multipolar diplomacy by integrating into the Western security system as a NATO member while maintaining relations with Russia, Ukraine, and other Black Sea coastal states (Kuik, 2008; Danforth, 2008).

The Republic's diplomatic legacy forms the basis of this multifaceted foreign policy strategy. Atatürk's vision was not solely a foreign policy shaped by the circumstances of its time, but rather a flexible strategic mind capable of adapting to the transformations of the international system (Vardağlı, 2022). Therefore, Turkey's current acknowledgment as a "balancing actor" is not a foreign policy choice but rather a sign of continuity embedded in the Republic's founding DNA.

When all these elements are taken together, Turkey's position in the Black Sea region, as of the Republic's centennial, serves as a strong bridge between its historical roots and conceptual continuity. The policy of balance shaped during Atatürk's era gained institutional permanence through the Montreux regime and has been reinterpreted today through a flexible "hedging" strategy. This transformation has increased Turkey's capacity to resist changes in the international system, transforming it into an actor that generates stability both regionally and globally. Thus, the Republic's century-long diplomatic legacy continues to exist in the Black Sea region not only as a historical reference but also as a strategic vision shaping the future (Danforth, 2008; Dalay, 2022; Çoban, 2024).

Conclusion

This study examines Turkey's Black Sea policy within a historical continuum, revealing how diplomatic reflexes have evolved from the Atatürk era to the present day. The analysis shows that the "balance policy" shaped in the early years of the Republic was not merely a strategy specific to the conditions of the time, but rather a lasting mindset that shaped Turkey's foreign policy behavior. This diplomatic approach, whose foundations were laid during the Atatürk era, was based on staying away from power struggles, maintaining regional stability, and pursuing national interests in accordance with international law.

The Montreux Straits Convention, as the most concrete institutional reflection of this understanding in the early Republican period, has given Turkey both sovereignty and the capacity to produce stability. The diplomatic balance model established by Montreux became one of the cornerstones of Turkish foreign policy in subsequent periods. This situation proves that the diplomatic legacy of the Atatürk era is not only a historical success but also a strategic approach that continues to this day.

When evaluated at a conceptual level, the evolution of Turkey's foreign policy represents a shift from “balancing” to “hedging.” This transformation signifies that the classical logic of power balance has been replaced by a multipolar and flexible understanding of foreign policy. Turkey has now become an actor that not only maintains regional balances but also manages and redefines them. In this process, the preservation of the Montreux regime, the Grain Corridor initiative, and the careful position taken regarding the Russia–NATO tension demonstrate that the Republic's diplomatic tradition has been reproduced in modern forms. Ultimately, Turkey's foreign policy behavior in the Black Sea is an adaptation of the Republic's founding diplomatic approach to today's conditions. The principles of independence, balance, and peace envisioned by Atatürk have taken on a new form in the twenty-first century through the “hedging” strategy. Therefore, Turkey's balancing and stability-building role in the Black Sea represents the contemporary reflections of the diplomatic foundations laid a century ago. This continuity once again demonstrates that Republican diplomacy is not only a historical legacy but also a dynamic frame of reference that determines Turkey's position in the international system.

References

- Bayramoğlu, S. (2023). *Hedging strategies in middle power diplomacy: The case of Turkey's Black Sea policy*. *Uluslararası Politika Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 221–245.
- Bayur, Y. H. (1942). *The basic principles and practices of the Turkish foreign policy*. *Belleten*, 6(21), 15–39.
- Bilgin, M. S. (2006). *The historical direction of Turkey's foreign policy towards its neighborhood*. *Uluslararası İlişkiler*, 3(10), 59–83.
- CIDOB. (2025). *Turkey in the Black Sea: Is a balancing act still possible? JOINT Brief No. 18*. Barcelona: CIDOB.
- Çalış, Ş., & Bağcı, H. (1996). *Atatürk's foreign policy understanding and application*. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 57–77.

- Çoban, O. (2024). *Türkiye's diplomatic balancing act: Mediating the Ukraine–Russia conflict*. TRT World Research Centre Policy Outlook.
- Dalay, G. (2022). *Deciphering Turkey's geopolitical balancing and anti-Westernism in its relations with Russia*. SWP Comment No. 35. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik.
- Danforth, N. (2008). *From Atatürk to the AKP: The enduring ideas of Turkish foreign policy*. *Turkish Policy Quarterly*, 7(3), 87–95.
- Eralp, A. (2010). *Revisiting Atatürk's foreign policy: Between realism and idealism*. *Turkish Studies*, 11(4), 593–610.
- Kardaş, T. (2021). *Strategic autonomy and hedging in Turkish foreign policy*. *Insight Turkey*, 23(1), 45–68.
- Kuik, C. C. (2008). *The essence of hedging: Malaysia and Singapore's response to a rising China*. *Contemporary Southeast Asia*, 30(2), 159–185.
- Örmeci, O. (2020). *Montreux Convention and Turkish foreign policy in the 21st century*. *International Journal of Eurasia Studies*, 5(1), 87–103.
- Robins, P. (1991). *The legacy of Atatürk: Turkish political structures and policy-making*. *Middle Eastern Studies*, 27(1), 140–153.
- Schweller, R. L. (1994). *Bandwagoning for profit: Bringing the revisionist state back in*. *International Security*, 19(1), 72–107.
- Vardağlı, E. T. (2022). *Unconventional diplomatic initiatives of nascent Turkish Republic: The Karadeniz expedition in 1926*. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 24(6), 957–973.
- Walt, S. M. (1987). *The origins of alliances*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Zvyagelskaya, I. (2024). *Turkish balance, or Türkiye's foreign policy strategy in the Black Sea*. *RUDN Journal of International Relations*, 24(3), 409–421.

A Century of Transformation: Continuities and Changes in Turkish Foreign Policy

Ata Ergün

“Türkiye’nin güvenliğini gaye tutan, hiçbir milletin aleyhinde olmayan bir barış istikameti bizim daima prensibimiz olacaktır”

Mustafa Kemal ATATÜRK

Introduction

The pre-war period was very different compared to the contemporary world in many aspects, and the newborn Republic of Türkiye’s foreign policy was shaped by those conditions in which it was born. During the 100 years since the foundation of the new regime, Türkiye’s foreign policy has evolved a lot with the changes in the external factors and internal capabilities. From a declining multipolarity to bipolarity, then complete American hegemony, and finally rising multipolarity with the emerging powers, the world order has seen radical shifts. Moreover, these years have shown the rise of the new powers in the economic and political sphere, which caused a shift in the West-centric global order. However, Türkiye has experienced a transformation as the world has. Since the 1920s, its place in world trade, economic development and its GDP per capita have increased. Apart from having a stronger economy, Türkiye’s military power and defence industry have advanced significantly as well. With the power shift in the world and Türkiye’s increasing capabilities, the foreign policy of Türkiye has shown changes and adaptations. While being a part of NATO and a candidate for membership in the European Union (EU), Türkiye is looking for alternative partnerships with the new, emerging powers. Despite the fact that Türkiye has been working to be a part of European society since the 19th century, changes in the realities of the global system (Fidan, 2023) shape Türkiye’s century-long foreign policy direction. Furthermore, as a regional power, Türkiye takes a more proactive stance in its surrounding regions like the Middle East, Caucasus, Black Sea, and Africa. Along with the changes in Turkish foreign policy, its core principle is still the same since the era of Atatürk: Peace at home, peace in the world. Türkiye serves world peace with its mediation efforts, participation in the United Nations (UN) peace forces and cooperative approach with neighbours.

The World and Türkiye

100 years ago, the world order was marked by the multipolar distribution of power among the European powers. There were the wounds of the First World War on the great powers of that time, and there were the signals of the new emerging superpower United States (US) (Kennedy, 1987), so it would be considered as declining multipolarity. Yet, even after the First World War, Europe was still dominating the world, and they were still imperialist states whose powers stretched across continents (Acharya, 2017). Furthermore, as the English School of IR Theory states, the international society, which is a normative and institutional framework that allows states to co-exist and cooperate, was completely European-centred (Bull, 1977; Sula, 2021). The great powers were almost completely European, and the dominant values and norms were European as well. However, today the international landscape is different. After the bipolarity of the Cold War and then American hegemony, today the world is witnessing the increasing multipolarity through the economic and political rise of the non-European powers. Furthermore, these emerging powers are raising their voice to reform the international institutions which were built by the US and Western ideas to create a more inclusive and just order. International society is and will no longer be solely European; there are calls for the reform of the current order.

In this changing landscape, Türkiye, of course, did not remain the same. Throughout the years, the Turkish economy evolved and especially after the 1980s, technological developments and Foreign Direct Investments (FDIs) increased in the economy, so the Turkish economy entered to different stage. Today, Türkiye is the world's 17th biggest economy, shares the around 1% of the world trade, and is a part of organisations like the World Trade Organisation (WTO), Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD), and International Monetary Fund (IMF) (IMF, 2024; WTO, 2024). In 100 years, Türkiye developed its industrial capacity, improved its infrastructure, had a technological growth, opened to world trade and experienced a high GDP growth. Along with a stronger economy, Türkiye has shown a rise militarily as well. While being a member of NATO, Türkiye has been developing its defence industry since 1974. After 100 years, Türkiye has greater defence capabilities, and its developed defence industry can produce around 80% of Türkiye's military needs and exports approximately 5.5 billion USD worth of defence products annually, finally a key member of the world's strongest alliance, NATO (Egeli et al. 2024). So, Türkiye has achieved considerable growth economically and militarily in 100 years, which has affected its capabilities and actions

in foreign policy. While the expectations change in the world, Türkiye has become capable of answering and adapting to these global changes.

Türkiye's Place in the West and Alternatives

Even from the late Ottoman period, Turkish elites were trying to find a place for the state in European society. Being part of the Concert of Europe was the result of these aims. In this way, the goal was to secure the sovereignty of the empire over its territories by being part of European International society. In the late Ottoman period, European values and norms were still dominant, like European states themselves in the world order in the Early Republican Period of Türkiye. It was before de-colonisation and before American involvement in world affairs, so in the multipolar world, the great powers were only European, and many countries were still under European sovereignty. For this reason, consolidation of Türkiye's place in the European International Society was still the goal during Atatürk's Era to be approached in equal terms with other independent states and to get international recognition to secure and fortify Türkiye's sovereignty (Sula, 2021). Even though Atatürk's foreign policy was neutral, it was in line with the European security structure, in other words, in line with the status quo (Ahmad, 1993; Hale, 2013). In the post-Second World War period, international conditions forced Türkiye to leave its neutrality policy, and Türkiye found itself in the Western bloc. Apart from being a part of NATO, Türkiye gained candidate status for EU membership and built strong economic ties with the European Union member countries. Today, even though Türkiye has an EU candidacy, the membership process has stalled.

Even though the Cold War and American hegemony did not give many options to Türkiye in its foreign policy, now the situation has changed. As many authors have stated, the world is leaning towards multipolarity. The dominance of the West and the hegemony of the United States are waning. This decline is being followed and fastened by the rise of the global South and China. The economic rise of these new powers is doubled by their political desires to create a fair system without Western dominance in international institutions. (Kutlay & Öniş, 2021; Ikenberry, 2018). So, international society is no longer composed of the European states, and as prominent scholars like Ikenberry (2018) and Acharya (2017) state, the current liberal international order, along with European norms and values, is no longer universal. As a result, the current situation can be identified with the rise of non-European powers, hegemonic transition, and the sounds of a new global order. In this respect, Türkiye re-evaluates its foreign policy orientations and commitments (Öniş, 2011). To answer this order transition, Türkiye

builds a close partnership with the BRICS. In other words, Türkiye leaves its strong commitment to the Western alliance and diversifies its partnerships to navigate the period of uncertainty (Süsler, 2025; Öniş, 2011). Furthermore, President Erdoğan attends to Shanghai Cooperation Organisation's (SCO) meetings as well. While emphasising its commitment to NATO membership, Türkiye cooperates with political-economic new organisations that challenge the West's order; in other words, it is trying to find a balance between blocs.

The number and profile of actors in world politics, and the direction of the global order, are very different today compared to Atatürk's era. So, there are, of course, differences between current Turkish foreign policy and the foreign policy of the early republican era. Intention to join non-Western organisations that challenge the current order can be considered as a difference. However, the reason for that difference is, the international organisations of the 1920s/30s were all the product of the West, so it was not for leaving neutrality but for getting international recognition. On the other hand, intention to join those new organisations signals the desire to change the status quo. While Atatürk's era is identified with siding with the status quo, now Türkiye is cooperating with the states that challenge the current order. Still, it does not say that Türkiye pursues a revisionist foreign policy by itself. On the other hand, the current foreign policy of Türkiye shows an important similarity with Atatürk's foreign policy, with its balancing or hedging policy. Being a NATO member was the result of the bandwagoning policy of Türkiye; now it can be reduced to a balancing policy against potential threats which might come from the region. While NATO is an anchor of Türkiye's commitment to the Western alliance, BRICS offers an alternative to the EU membership of Türkiye. So, Türkiye uses BRICS or cooperation with non-Western challenger organisations as a hedging tool in its foreign policy, not with ideological but with pragmatic motivation (Süsler, 2025; Oğuzlu, 2022). There are differences with Atatürk's hedging-like policy between the West and the Soviets, and the modern foreign policy of Türkiye, but in the bigger picture, it is similar. Türkiye is diversifying its partnerships through rapprochement with non-Western order challengers, while maintaining its relationship with the West through NATO and EU candidacy.

Proactive Foreign Policy and Security Engagements

Including the Early Republican Period, Türkiye has been making efforts for regional security. Over time, the ways and tools to achieve regional peace and stability have changed. The 1930s were marked by the footsteps of the new European War and with the expansionist declarations of revisionist countries, the stability and security of many states were under threat.

Türkiye and its neighbours were not exempt from this reality. Therefore, in 1934, Türkiye, Greece, Yugoslavia, and Romania signed the Balkan Entente, a political and diplomatic pact aimed at preserving the territorial status quo and ensuring peace in the Balkans. Although it did not include a collective defence clause, the agreement established principles of non-aggression, mutual consultation, and solidarity against revisionist threats, particularly from Fascist Italy and Bulgaria. Moreover, in 1937, Türkiye, Iraq, Iran, and Afghanistan signed the Sadabad Pact. In both agreements, Türkiye played a pioneering and leading role (Oran, 2001; Armaoğlu, 1991; Kurat, 1988). So, Türkiye's foreign policy was aiming for collective security and cooperation in times of instability and potential threats, and it took initiatives by playing a proactive role by being a pioneer in these agreements. In doing so, Türkiye also aimed to secure its own security as well.

Unlike 100 years ago, today the threats that states face are diverse. It is not only states, but also terrorist organisations, civil wars, pandemics and so on. So, while playing a leading role, Türkiye uses diverse methods to protect its borders and achieve regional security/stability. In Syria and Iraq, Türkiye executes military operations to protect its borders from terrorist organisations of the PKK and PYD. Furthermore, Türkiye has military bases, permanent and temporary military presence and observation points in these states (TASAM, 2021; Huliaras & Magliveras, 2019). Along with protecting borders, Turkish military bases and training camps in African countries are providing military support to legitimate governments against insurgencies (Ibid, 2021; Ibid, 2019). Especially the Turkish military base in Somalia, Horn of Africa holds significant importance as it is in a strategic location by both stabilising a strategic country and also overseeing a strategic location. Furthermore, in some cases Türkiye directly show its support for the legitimate governments as she did in Libya case by offering military assistance in Libyan Civil War (AA, 2020; TRT World, 2020). It is important to note that Türkiye did that to protect its own interests since Türkiye and UN-recognized government of Libya signed an Exclusive Economic Zone (EEZ) Agreement which especially protects Türkiye's rights in East Mediterranean. Apart from military support and assistance, Türkiye plays a role in reconciliation efforts between states, and between states and non-states. Türkiye's leading role in the Grain Corridor Agreement between Russia and Ukraine, active participation to the peace efforts for the ongoing Russia-Ukraine War, and participation in the peace negotiations between Azerbaijan and Armenia are examples of Türkiye's efforts for regional peace. Furthermore, Türkiye also has a desire to play a more active part in the stabilisation of the Balkans. Declaration of the executives of Balkan countries (Daily Sabah, 2024; Ekinci, 2025) and

Türkiye's new initiative "Balkan Peace Platform", which assembled in Istanbul in July 2025, proves this fact.

Both in Atatürk's period and now, Türkiye works for the regional stability and security through cooperation with its neighbours, with the understanding that regional stability also serves the national security of Türkiye. In the early republican period, this was achieved by regional cooperation/non-aggression agreements with neighbours. However, the capabilities and tools of the republic were limited. While the aim was the same, today the actors Türkiye engaged with and the tools he uses are very diverse. Opening of military bases, arms sales to the legitimate governments involved in conflicts with non-state actors, reconciliation efforts in Ukraine, in the Caucasus, in Africa, and potentially in the Balkans; and with military engagements in Iraq and Syria, Türkiye uses a more proactive policy, which includes hard-power and soft-power tools. Development of national defence industry and diplomatic capacity of Türkiye plays a key role. Egeli et al. (2024) state in their article about the evolution of Turkish defence industry that nationalisation of defence industry is crucial for achieving autonomy in foreign policy. It is evident that in the last 20 years defence industry has experience significant growth which made Türkiye more robust in foreign policy. Furthermore, Türkiye currently has 260 diplomatic missions all over the world which makes Türkiye 5th largest country in terms of the diplomatic representation.

Participation in the Peacekeeping Operations

The goal set by Atatürk remains fundamentally the same in today's Turkish foreign policy. Despite the shifting international environment, evolving actors, and the transformation of the global order, Türkiye continues to uphold and pursue the vision of "peace at home, peace in the world." This principle still guides its diplomacy and strategic choices, demonstrating the enduring relevance of Atatürk's legacy.

Türkiye's consistent commitment to global peace is evident through its active engagement in international peacekeeping missions under both the United Nations (UN) and NATO frameworks. Under the UN, Türkiye has been contributing to the United Nations Interim Force in Lebanon (UNIFIL) mission since 2006 as part of the Maritime Task Force, playing a significant role in maintaining stability and maritime security in the Eastern Mediterranean. In addition, Türkiye has taken part in NATO's Stabilization Force (SFOR) mission in Bosnia and Herzegovina, which aimed at ensuring peace, reconciliation, and reconstruction in the post-war Balkans.

Similarly, Türkiye has been a key contributor to the Kosovo Force (KFOR) mission in Kosovo since its establishment, providing both operational support and personnel. Its long-term and continuous involvement in this mission underscores its dedication to regional stability and cooperative security in the Balkans. Notably, Türkiye currently commands the KFOR mission for the second time, symbolizing international trust in its peacekeeping capacity and diplomatic reliability.

In this sense, Türkiye's foreign policy reflects a continuity of Atatürk's peace-oriented vision, adapted to contemporary realities — a policy that combines idealism with pragmatic engagement in pursuit of international peace and regional stability.

Conclusion

In conclusion, throughout the century-long evolution of the Republic, Türkiye's foreign policy has been marked by a strong continuity in its main principles and a significant adaptation in its methods and instruments. From the early years of the Republic to today's multipolar world, Türkiye's main goal — ensuring peace and stability at home and abroad — has remained unchanged. However, the context in which this principle operates has transformed dramatically. The global system, once dominated by a few European empires, now includes multiple power centres such as China, Russia, India, and regional actors across the Global South. Türkiye, adapting to this transformation, has shifted from a reactive, status-quo-oriented diplomacy to a more proactive and multidimensional foreign policy that combines soft and hard power tools.

This new approach reflects both necessity and capacity. The rise of Türkiye's national defence industry, the expansion of its diplomatic network, and the diversification of its partnerships have allowed Ankara to act more autonomously and assertively in its surrounding regions. While maintaining its institutional commitments to NATO and its candidacy to the European Union, Türkiye has also developed pragmatic ties with non-Western organisations and emerging powers, thus engaging in a balanced and hedging strategy amid global uncertainty. Such flexibility enables Türkiye to protect its national interests while contributing to regional stability — whether through military bases in strategic locations like Somalia, mediation initiatives such as the Grain Corridor Agreement, or its long-term involvement in peacekeeping operations like UNIFIL, SFOR, and KFOR.

Ultimately, Türkiye's century-long foreign policy trajectory demonstrates that continuity in principles does not preclude change in practice. The Republic remains loyal to Atatürk's dictum — “Peace at home, peace in the world” — yet it interprets it through the lenses

of a dynamic, competitive, and multipolar international system. In this sense, Türkiye stands as both a stabilising regional power and a flexible global actor seeking to harmonise national interests with the pursuit of international peace.

References

- Acharya, A. (2017). After liberal hegemony: The advent of a multiplex world order. *Ethics & International Affairs*, 31(3), 271–285. <https://doi.org/10.1017/S089267941700020X>
- Ahmad, F. (1993). *The making of modern Turkey: The making of the Middle East series*. Routledge.
- Anadolu Ajansı (AA). (2020, July 22). Turkey’s support for Libya’s legitimate government prevents further bloodshed. Anadolu Agency.
- Armaoğlu, F. (1991). 20. yüzyıl siyasi tarihi (1914–1980). Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Bull, H. (1977). *The anarchical society: A study of order in world politics*. Macmillan.
- Daily Sabah. (2024, July 25). Serbian envoy touts Türkiye’s ‘importance’ in Balkans. Daily Sabah.
- Egeli, S., Güvenç, S., Kurç, Ç., & Mevlütoğlu, A. (2024, May 1). From client to competitor: The rise of Türkiye’s defence industry. International Institute for Strategic Studies (IISS).
- Ekinci, M. U. (2025, August). A new cooperation initiative by Türkiye in the Balkans: Balkan Peace Platform. SETA.
- Fidan, H. (2023, September 22). Turkish foreign policy at the turn of the ‘Century of Türkiye’: Challenges, vision, objectives, and transformation. Insight Turkey.
- Hale, W. (2013). *Turkish foreign policy since 1774 (Revised ed.)*. Routledge.
- Huliaras, A., & Magliveras, K. D. (2019, May). Turkey in the Horn of Africa: Between the Ankara Consensus and the Gulf Crisis (Policy Brief). Clingendael Netherlands Institute of International Relations.
- International Monetary Fund (IMF). (2024, October). World Economic Outlook Database: October 2024 edition.
- Ikenberry, G. J. (2018). The end of liberal international order? *International Affairs*, 94(1), 7–23. <https://doi.org/10.1093/ia/iix241>
- Ikenberry, G. J. (2018). Why the liberal world order will survive. *Ethics & International Affairs*, 32(1), 17–29. <https://doi.org/10.1017/S0892679418000041>
- Kennedy, P. (1987). *The rise and fall of the great powers: Economic change and military conflict from 1500 to 2000*. Random House.
- Kurat, Y. T. (1988). *Atatürk’ün dış politikası (1919–1938)*. Ankara Üniversitesi Basımevi.

Kutlay, M., & Öniş, Z. (2021). Turkish foreign policy in a post-western order: Strategic autonomy or new forms of dependence? *International Affairs*, 97(4), 1085–1104. <https://doi.org/10.1093/ia/iiab094>

Oğuzlu, H. T. (2022). Turkey's quest for strategic autonomy: Pragmatic balancing in a changing world order. *Uluslararası İlişkiler / International Relations*, 19(76), 3–18.*

Oran, B. (2001). Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar (Cilt 1: 1919–1980). İletişim Yayınları.

Öniş, Z. (2011). Multiple faces of the “new” Turkish foreign policy: Underlying dynamics and a critique. *Insight Turkey*, 13(1), 47–65.*

Sula, İ. E. (2021). Turkish foreign policy in the early republican period: An “international society” approach / Türkiye'nin erken cumhuriyet dönemi dış politikası: Bir “uluslararası toplum” yaklaşımı. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*.

Süsler, B. (2025). Turkey and BRICS: Strategic autonomy and a search for new partnerships in a post-Western world. *South African Journal of International Affairs*, 32(1–2), 1–22.*

TRT World. (2020, June 9). How Turkey's military support changed the course of Libya's war. TRT World.

Turkish Asian Center for Strategic Studies (TASAM). (2021). Turkish military presence in Africa: Redefining Ankara's new roles. TASAM Publications.

World Trade Organization (WTO). (2024). Trade profiles 2024: Türkiye. WTO.

Dış Politikamızda Duygusal İlişkiler: Türk-Japon İlişkilerine Eleştirel Bakış

Acar Boray Bildircin

“Vatanını en çok seven, görevini en iyi yapandır”

Mustafa Kemal ATATÜRK

Giriş

Yakın zamanda, 16 Eylül günü Türk-Japon dostluğunun doğuşuna vesile olan Ertuğrul Fırkateyni Kazası’nın 135. yıl dönümüydü. Geçen yıl ise Türkiye-Japonya diplomatik ilişkilerinin 100. yılı olarak kutlanmıştı. 100. yıla özel olarak Türk-Japon ilişkilerini ve Japonya’yı anlatan birçok bilimsel çalışma yayınlandı.* Bunların yanı sıra iki ülkenin diplomatik temsilcilikleri, Türkiye’deki üniversitelerin Japonca bölümleri ve Türkiye’deki Japon firmaları sayısız panel, tiyatro, sergi, çalıştay ve gösteriler düzenledi. TCG Kınalıada Korveti etkinlikler kapsamında 12 Haziran 2024’te Tokyo’ya gönderildi ve orada ziyaretçilere açıldı.

(*Forum Taori Press, *Global Perspectives on Japan, Centennial of Turkish-Japanese Diplomatic Relations*, 100. Yıl Özel Sayısı, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, *Türkiye-Japonya İlişkileri 100. Yıl Özel Sayısı*)



Görsel 1: TCG Kınalıada Tokyo’da, AA

Diplomatik İlişkilerin 100. Yılı’na verilen önemin de bize gösterdiği gibi, iki ülke dostane ilişkileri ve iki ülke arasındaki duygusal bağın sürdürülmesini desteklemektedir. Özellikle Türkiye’de Türkler ve Japonlar arasında ebedi bir dostluk ve kader ortaklığı olduğuna dair bir fikir birliği olduğunu sıklıkla ifade edilmektedir. Türkiye ve Japonya iki dünya savaşında da farklı taraflarda yer almalarına rağmen aralarında hiç çatışma yaşanmamış olup, çok uluslu

organizasyonlarda iki ülke daima iş birliği yapmış ve zor durumlarda dayanışma içinde olmuşlardır. Fakat Türk-Japon dostluğunun somut iş birliğine dönüşme noktasında yetersizlikler de gözlemlenmektedir. Güvene dayalı olduğu iddia edilen ilişkiler ekonomik, siyasi ve askeri alanda tatmin edici çıktılar üretememektedir. Nitekim aradaki güçlü duygusal bağlara rağmen ilişkilerin potansiyelinin altında kaldığı son zamanlarda dile getirilmeye başlanmıştır.

İki ülkenin ticari hacminin yetersiz kalması, Türkiye'nin bu ticaretinde ciddi şekilde açık vermesi, geçtiğimiz yıllarda Japonya ile yaşanan PKK krizi (Japonya Kamu Güvenlik ve İstihbarat Ajansı'nın sitesinde PKK'yı terör örgütü listesinden çıkarması) ve günümüzde devam eden göçmen sorunu iki ülke arasındaki ilişkilerin risklere gebe olduğunu kanıtlamaktadır. Buna rağmen son yıllarda iki taraftan da 'üçüncü ülkelerde iş birliği' çağrısı yapılmakta ve Orta Asya, Afrika gibi bölgelerde iki ülke kurumları birlikte projeler yapmaktadırlar.

Türkiye ve Japonya'nın duygusal bağlamda kusursuz, uygulamada inişli çıkışlı bu münasebetlerini şüphesiz ki realist bir çerçeveden değerlendirmek gerekmektedir. Bu amaçla bu yazıda sırasıyla;

- Çalışmaya teorik bir çerçeve çizebilmek amacıyla öncelikle Uluslararası İlişkiler'de duygu çalışmalarına değinilecek,
- Sonrasında Türkiye-Pakistan ve Türkiye-Yunanistan ilişkilerinden örnekler verilerek ülkemizin duygular ve ön yargılar ile örülmüş uluslararası ilişkilerine kısaca göz atılacak,
- Nihayetinde konunun aslını oluşturan Türk-Japon ilişkilerini bilmek adına genel hatlarıyla Türk-Japon İlişkileri tarihi aktarılacak,
- En sonunda da iki ülke ilişkilerinin olumsuz yanları eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilecektir.

1. Uluslararası İlişkiler'de Duygusal İlişkiler, 'Duygusal Dönüş'

Uluslararası İlişkiler disiplini, pozitivist ve neo-realist paradigmaların hakim olduğu bir çalışma alanıdır (Özlük, 2016). Sırayla açıklamak gerekirse; Pozitivizmin temel kabulü, bireyin değer yargıları ve dünya görüşünden bağımsız objektif bir gerçekliğin olduğudur. Dolayısıyla, sosyal gerçekliğin objektif bilgisine ulaşmak mümkündür (Çelenk, 2022). Neo-realizm (yapısal realizm olarak da bilinir) ise uluslararası ilişkilerde geçerlilik sahibi olan klasik realizm kuramına liberalizmin getirdiği eleştiriler sonrası 1970'lerde ortaya çıkmıştır (Tokatlı, 2022). Teoriyi ortaya atan Waltz'a göre uluslararası sistemde bir üst otoritenin olmaması (anarşi

durumu) rasyonel aktörler olan devletler arasında güvensizlik yaratmakta ve devletleri askeri güçlerini artırmaya zorlamaktadır (Ateş, 2011). Uluslararası İlişkiler alanında bu iki hakim paradigmayı temel alarak ortaya konan çalışmalar devlet dışı aktörleri ihmal etmekte, dünyayı sayılar üzerinden anlamaya çalışmaktadır. Ülkelerin güvenlik algılamalarını ve uluslararası ilişkileri coğrafya, asker sayısı, enerji kaynakları gibi nesnel parametrelerle anlamaya çalışmak yanlış değilse de bazı olguları açıklamada yetersizdir. Sosyal inşacı kuramın toplumsal algılar ve kimlik üzerinden yaptığı okumalar disipline yeni bir bakış açısı kazandırsa dahi, realist paradigmanın dışına çıkabildiğini söylemek zordur. Bu hususta, son yıllarda Uluslararası İlişkiler’i anlamada duyguların incelenmesi söz konusu olagelmıştır. Literatürde 2000’lerin başından beri bir ‘Duygusal Dönüş’ (Emotional Turn) yaşandığı bazı akademisyenler tarafından belirtilmektedir (Kotsur, 2022).

Bu konuda Türkçe literatürde Doç. Dr. Erdem Özlük’ün 2016 yılında yayınlanan *Uluslararası İlişkilere Duygusal Bakış* isimli kitabı ‘Duygusal Dönüş’ hakkında önemli içgörülerde bulunmaktadır.

1.1. Uluslararası İlişkilere Duygusal Bakış (Erdem Özlük, 2016)

Erdem Hoca önsözünde ‘uluslararası ilişkilerin devletler arası ilişkilerden ibaret olmadığını, günlük hayatımızı etkileyen sıradan şeylerin bile uluslararası hayatta karşılığı olabileceğini’ belirtmektedir. Nitekim duygular siyaset felsefesinde Antik Yunan’dan beri tartışılmalıdır. Aristoteles, Machiavelli, Hume, Descartes gibi önemli isimler duyguları aklın karşısında konumlandırmıştır. Siyaset biliminde duygular aklın düşmanı olarak nitelendirilmiştir.

Duyguların incelenmesinde ontolojik, epistemolojik ve metodolojik bazı temel engeller bulunmaktadır.

- İlk olarak duyguları tanımlamak zordur. Duyguların dışarıyla paylaşılma yöntemleri kültüre, kimliğe ve dile göre farklılaşmaktadır. Örneğin (kitapta yer almamaktadır); göz teması kurmak bazı kültürlerde sıradan ve karşdakine saygı olarak kabul edilirken, bazı kültürlerde cüretkârlık ve saygısızlık olarak görülebilmektedir. Ayrıca kimliğimiz ve toplumsal rollerimiz ne hissettiğimizi doğrudan etkiler. İfade edilen duygular artık kolektif ve siyasi olur. Kültürün de etkisiyle duygular insandan insana geçer. Grup duygusu haline gelen olgu bireysel duygulardan daha kuvvetlidir ve bir toplumun, bir devletin kararlarını etkileyebilir.
- İkinci olarak, Uİ disiplininde duygular aklın karşısında konumlandırılmaktadır. Duygular rasyonaliteye bir engel olarak kabul edilmektedir. Duyguların iyiye ve

doğruya ulaşmada bir engel olduğu varsayılmaktadır. Disiplindeki yaygın pozitivist görüş ve araştırma yöntemleri, duyguların bilimsel çalışmalarda incelenmesine yönelik ön yargılar geliştirmiştir. Lakin aslında duygular rasyonalitenin bir parçasıdır. Çünkü duygular insanların tercihlerini etkilemektedir.

- Son olarak ise duyguların niceliksel olarak ölçülmesi oldukça zordur. Duygular içseldir ve yalnızca göstergeler yoluyla dışarıyla paylaşılır. Duygular bireyde yarattığı fiziksel ve psikolojik değişimlerle davranışlarımızı etkiler.

Ayrıca duygu çalışmalarında dahi devlet merkezli görüşün hakim olduğu, devletin insanlaştırıldığı ve özür dileme, onuru kırılma gibi insani davranışlar sergilediği (antropomorfik) üzerine çalışıldığı belirtilmektedir. Tüm teorilerde devlet algıları, duyguları, arzuları, hırsları olan insani bir varlık olarak resmedilmiştir. Devlet niyetleri, amaçları olan ve kolektif bilince sahip bir organizmadır. Kitaptaki örnek olay incelemesi de bunu örneklendirmektedir.

24 Kasım 2015 günü Türkiye, defalarca uyarılmasına rağmen hava sahasını ihlal eden Rus uçağının düşürüldüğünü açıkladı. Olayda bir Rus pilot hayatını kaybetti, diğeri ise yaralı halde kurtarıldı. Rusya bunun onur kırıcı bir olay olduğunu ve Türkiye'nin pişman olacağını söylemiştir. Rusya Türkiye'nin özür dilemesini beklemiştir. Türkiye Rusya'yı 'duygusal davranmakla suçlamıştır' ve 'aklı selim olmaya' davet etmiştir.

İki ülkenin açıklamalarına bakıldığında, Rusya'nın 'onurunun kırılması', Türkiye'nin 'pişman' olacağının söylenmesi, 'özür dileme' ve 'duygusal davranma' gibi duygusal karakterli insan davranışları olması ilgi çekicidir. Devletler aslında varlığını sürdürebilmek adına diğer devletlerle sosyalleşmekte, bu süreçte karar vericiler tarafından kimi insani duygular devlet duyguları olarak söylem düzeyine varabilmekte ve alınan kararları etkileyebilmektedir.

Örneğin, devletler 'duygusal olarak zarara uğradıklarını düşündüklerinde' ya da 'aşağılandıklarında', birbirlerinden 'intikam alma' adına devlet çıkarlarını ikinci planda tutabilmekte, reel politığın dışına çıkabilmektedirler. Bunun en önemli örneklerinden birisi İsrail'in her fırsatta 'geçmişte ezilen ve soykırıma uğrayan bir insan topluluğu' olarak 'intikam' almaya yönelik emellerini meşrulaştırma çabasıdır. Bu tarz travmalar devletlerin kimlik inşasında kolaylaştırıcı rol üstlenmektedirler. Ortak duygular ve amaçlar devlet içindeki farklı gruplar arasında birleştirici görevi görmektedirler. 'Birinci Dünya Savaşı sonrası Almanya'nın tekrar silahlanması' ya da 'Afyon Savaşları'ndan sonra aşağılanan Çin'de Çin milliyetçiliğinin önem kazanması' da somut örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Halkın duygularının aynılaştırılması, devlet yönetiminin meşruluğu ve kamuoyunun belirli hedeflere kanalize

edilmesi için önemlidir. Örneğin, Fransız İhtilali'nden sonra yeni kurulan hükümet o dönemde halk düşmanlarının herkes tarafından kınanması çağrısını yapmıştır. ABD ise 11 Eylül Olayları'nı Pearl Harbor Saldırısı'na benzeterek ortak tehdit karşısında kamuoyu yaratmaya çalışmıştır (Kotsur, 2022).

Uluslararası İlişkiler'de 'negatif' duygular olduğu gibi, insanlığın genel anlamda 'pozitif' olarak tanımladığı duygular da mevcuttur. Örneğin; pozitif duyguların güven duygusunu arttırdığı (Jared Kenworthy, 2015. Aktaran: Özlük), duygusal hafıza ve paylaşılan ortak duyguların dostane ilişkiler kurmayı desteklediği (Koschut, Ecznack, 2013. Aktaran: Özlük) öne sürülmektedir.

Daha sonraki bölümlerde inceleyeceğimiz üzere, Ertuğrul Olayı ve Tahran Olayı gibi tarihi olayların inşa ettiği Türkiye ve Japonya arasındaki ortak duygusal hafıza, iki ülke arasında olumlu gelişen ilişkilerin temel taşıını oluşturmaktadır. Türk-Japon ilişkilerine özel olarak değinmeden önce, takip eden bölümde Pakistan ve Yunanistan ile olan ilişkiler üzerinden Türkiye'nin duygusal ilişkilerine girizgâh yapılacaktır.

2. Türkiye'nin Duygusal İlişkileri: Pakistan ve Yunanistan Örnekleri

Türkiye'nin diğer ülkelerle olan ilişkilerinde karar vericilerin ve kamuoyunun sosyal kimlikleri ya da duyguları belirleyici olabilmektedir. Bazı ülkeler 'dost ve kardeş ülke' olarak görülürken, bazı ülkelerle olan olumsuz ilişkiler neticesinde 'Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur' söylemi dile getirilebilmektedir. Örneğin, AB ile olan ilişkilerinde ilerleme kaydedilemediği durumlarda Türkiye'de 'Sevr Antlaşması' üzerinden 'Batı şüpheciliği' fikri popüler olmakta, bunun sonucunda Türkiye Şangay İş Birliği Örgütü gibi diğer uluslararası platformlara yönelebilmektedir (Tayfur, 2025).

Bu bağlamda, tarihi süreçte iki ülke arasında olumsuzluklar yaşanmasına rağmen sürekli olumlu değerlendirilen Türkiye-Pakistan ilişkileri, pozitif duyguların hakim olduğu bir örnek olarak incelenecektir. Bunun tam tersi olarak, iki ülke arasında olumlu dönemler yaşanmasına rağmen karamsar bir perspektiften çıkamayan Türkiye-Yunanistan ilişkilerine göz atılacaktır.

2.1 Türkiye-Pakistan İlişkileri (Khan, 2020)

Son zamanlarda Türkiye-Japonya ilişkilerinin kısıtlılıklarını dile getiren eleştirel söylemin benzerini Dr. Sheharyar Khan'ın çalışmasında Türkiye-Pakistan ilişkileri minvalinde tespit etmek mümkündür. Pakistan bağımsızlığını kazandığından beri iki ülke arasında hep dostane ve samimi ilişkiler kurulmuştur. Khan'ın ifadesine göre, iki ülke arasında eşi benzeri

görülmemiş sıcaklıkla bir arkadaşlık mevcuttur. Dini, kültürel ve tarihi bağların yanı sıra Türkiye ve Pakistan uluslararası meselelerde de benzer dünya görüşlerini paylaşmaktadır. Tüm bu olumluluklara rağmen iki ülke arasında ekonomik ilişkiler çok düşük seviyede seyretmekte, potansiyel değerlendirilememektedir.

Türkiye-Pakistan dostluğu, Pakistan daha kurulmadan önce bir ‘Müslümanların kardeşliği’ temelinde başlamıştır. İki ulus devlet daha ortaya çıkmadan önce Hindistan Müslümanları Türkiye’nin selefi Osmanlı ile yakın ilişkiler kurmuşlardır. Yavuz Sultan Selim 1517’de halifelik makamına geldikten sonra etkisini civardaki Müslüman ülkelere yaymış, Müslümanların tek lideri olarak kabul görmüştür (Çolakoğlu, 2013. Aktaran: Khan). Hindistan Müslümanları; 1877-1878 Türk-Rus Savaşı (93 Harbi), 1897 Türk-Yunan Savaşı ve 1912 Balkan Savaşları’nda ortak Müslüman kimlik bilinciyle Osmanlı Devleti’ni desteklemişlerdir (Chaudri, 1988. Aktaran: Khan). Bu destekler Birinci Dünya Savaşı ve Türk Kurtuluş Harbi’nde de devam etmiştir. 3 Mart 1924’te halifelik makamı kaldırıldıktan sonra dahi çağdaş Türkiye Cumhuriyeti’ne çok değer vermişler ve örnek almışlardır. 1947 yılında Pakistan’ın kurulmasını Türkiye memnuniyetle karşılamıştır.

Pakistan kurulduğunda uluslararası siyasette yalnız bir konumdaydı. Yakın zamanda savaştığı Hindistan Bağlantısızlar Bloku’ndaydı ve Çin ile ilişkileri iyiydi. Güçlü müttefikler arayışında olan Pakistan Batı ittifakına üye oldu ve Müslüman ülkelerle olumlu ilişkiler geliştirmeye başladı. Türkiye’nin de o dönemde Sovyetler Birliği tehdidine karşı güvenlik endişeleri vardı. Güvenlik endişeleri ve ortak Müslüman kimliği o dönemde iki ülkeyi birbirine yanaştırdı. İki ülke 1951’de Dostluk Anlaşması imzaladı. Devam eden süreçte 1952’de önce Türkiye NATO üyesi oldu. Ardından 1954’te Pakistan ABD’den askeri destek aldı. İki ülke de hem çevreleme politikasının önemli parçalarıydı hem de Orta Doğu’nun iki ucundalardı. Bu konjonktürde 1954’te Türkiye-Pakistan Dostane İş birliği Antlaşması imzalandı (Yeşilbursa, 2022). Daha sonrasında 1955’te Türkiye, Pakistan, İran, Irak ve İngiltere’nin katılımıyla kurulan Bağdat Paktı iki ülkeyi bu platformda bir araya getirmiştir. Türkiye aynı zamanda Pakistan ile Afganistan arasındaki sorunların çözülmesi için diplomatik destek verdi ve Pakistan’da selden etkilenen bölgelere kurtarma ve yardım ekipleri gönderildi. Bu dönemde Pakistan’ın Kıbrıs’ta Türkiye’yi desteklemesi ama Türkiye’nin Kaşmir’de tarafsız kalması iki ülke ilişkilerine zarar vermedi.



Görsel 2: Bağdat Paktı Ülkeleri

Bağdat Paktı'nın dağılmasından sonra 1959'da Türkiye, Pakistan, İran ve İngiltere CENTO adı altında birleştiler. 1962'de Türkiye'nin Çin-Hindistan Savaşı'nda Hindistan'a askeri destek vermesi sonrasında ilişkilerde gerginlik yaşandı. Lakin iş birliği devam etti ve 1965'te Türkiye, Pakistan ve İran arasında Kalkınma İçin Bölgesel İş Birliği (*Regional Cooperation for Development-RCD*) ilan edildi. Bu dönem iki ülkenin de Batı ile olan ilişkilerini gözden geçirmeye başladığı bir dönemdi. Türkiye Kıbrıs'ta aradığı desteği bulamamış, 1965'teki Hindistan-Pakistan Savaşı'ndan sonra ABD'nin iki ülkeye de silah ambargosu koyması Pakistan'ı hayal kırıklığına uğratmıştı. Türkiye savaş sırasında yine Pakistan'a destek vermekten kaçınmıştı ama savaş öncesinde satın alım anlaşması imzalanan 5 milyon dolar değerindeki mühimmatı sevk etti. Pakistan bu konuda Türkiye'yi sıkıştırmadı ama Kıbrıs Meselesi sebebiyle Türkiye ile Yunanistan'ın savaşı durumunda asker göndermeyi teklif etti.

Devam eden yıllarda 1971'de yaşanan savaş sırasında Türkiye bu kez politika değişikliğine gitti ve Pakistan'a mühimmat desteği sağladı. Hindistan'a ateşkes ve savaş esirlerinin bırakılması için diplomatik baskı yaptı. Devamında 1980 yılında coğrafi olarak iki ülkenin ortasında başlayan İran-Irak Savaşı iki ülkenin siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerinde engeller yaratmaya başladı. Bu konjonktürde 1985 yılında Türkiye, Pakistan ve İran, Ekonomik İş Birliği Teşkilatı (Economic Cooperation Organization – ECO) adı altında tekrar bir araya geldi. İki ülkede de darbe hükümetlerinin iktidarda olduğu dönemde 1983'de Pakistan Enformasyon Bakanı Raja Muhammad Zafarul Haq Ermeni Soykırımı İddiaları'nı reddettiklerini açıkladı.

90'lı yıllar Türkiye'nin birçok alana yoğunlaşması sebebiyle ikili ilişkilerde durgun bir döneme sahne oldu. Benazir Butto, Türkiye'ye yaptığı ilk resmi ziyarette Tansu Çiller tarafından İstanbul'da kabul edilmedi ve Butto'nun turunun İstanbul ayağı yarıda kesilmek zorunda kaldı. Pakistan durumu iyi karşılamadı ve iki ülke arasındaki bazı anlaşmalar askıya alındı. Buna rağmen, 1994'te Bosna sorunu iki ülkeyi bir araya getirdi. Çiller ve Butto beraber

Bosna'ya bir ziyaret gerçekleştirdi ve Bosnalıların acılarına dikkat çekildi.



Görsel 3: Tansu Çiller ve Benazir Butto Bosna'da

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte ilişkiler önemli bir gelişme ve dinamizme sahne oldu. Pakistan'ın 2005 yaşadığı yılında sel ve 2010'da yaşadığı deprem felaketinde Türkiye büyük yardımlarda bulundu.

İçinde krizleri de barındıran lakin çoğunlukla olumlu olarak nitelendirilebilecek Türkiye-Pakistan ilişkilerinde elbette ki değerlendirilemeyen bir potansiyel de mevcut. İki ülke arasındaki dostluk ve kardeşlik ruhunun genelde söylem boyutunda kaldığı söylenebilir. Ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi çabalarına rağmen iki ülkenin ticaret hacmi 2024 yılında 1.5 milyar doların altındaydı (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2025). Buna karşılık Türkiye'nin Hindistan ile olan ticaret hacmi 2024 yılında 8.5 milyar doların üzerindeydi (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2025). Hindistan'ın Pakistan'a kıyasla yüzölçümünün, nüfusunun ve nüfuzunun fazla olması sebebiyle bu normal olarak değerlendirilebilir lakin Pakistan tarafından bu veri olumsuz olarak değerlendiriliyor. Bunun yanında, iki ülkenin insani etkileşiminin az olması, iki ülkede de diğer ülkeyle ilgili akademik araştırma üreten akademisyen sayısının yetersiz olması da kısıtlamalar arasında.

Khan çalışmasının öneriler bölümünde Pakistan'ın, Türkiye ekonomisinin dinamizminden faydalanmak, Türk şirketlerinden daha çok yatırım ve teknik yardım almak, karşılıklı öğrenci değişimini artırmak ve Türkiye ile savunma sanayii alanında iş birliği yapmak istediğini aktarmaktadır.

Khan'ın çalışmasında da aktarıldığı gibi, Türkiye ve Pakistan arasında dini, kültürel ve tarihi bağlar oldukça kuvvetlidir. Hindistan'da yaşayan Müslümanlar Osmanlı'yı savaşlarında desteklemiş, Pakistan çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'ni örnek almış ve ilişkilere hep olumlu bir çerçeveden yaklaşmıştır. Buna rağmen iki ülke arasında krizler yaşandığı da olmuştur. Örneğin, Soğuk Savaş Dönemi'nde Batı ittifakına paralel bir dış politika izleyen Türkiye, Hindistan-Pakistan Savaşı'nda Pakistan'ı açık olarak desteklemekten kaçınmış, Soğuk Savaş bittikten

sonra ise birçok farklı bölgede faaliyet gösterirken Pakistan ile olan ilişkilerine yeterince önem vermemiştir.

Tüm bunlara rağmen iki ülke Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikasının önemli ülkeleri olmuş, bölgesel ittifaklarla bir araya gelmişlerdir. Kıbrıs Sorunu neticesinde dış politikasında alternatiflere yönelmeye başlayan Türkiye, bu tarihten sonra Pakistan'a açıkça destek vermiştir. Sorunlara rağmen dostluk ve müttefiklik içerisinde devam ettirilebilmiş bir ilişki şüphesiz güçlü duygusal bağlarla ve güçlü bir güven duygusuyla sürdürülebilmiştir. İki ülke günümüzde uluslararası meselelerde de birbirine destek verirken, bu durum ne yazık ki somut anlamda iş birliğine dönüşmemekte, iki ülke ilişkileri özellikle ekonomi ve ticaret alanında yetersiz kalmaktadır.

Pakistan vakasının bize anlattıklarının bir benzeri ilerleyen bölümlerde Japonya için de aktarılacaktır. Fakat ondan önce, Uluslararası İlişkiler'de duygusal ve nostaljik ilişkileri anlamak için bir de olaya tam tersi boyuttan yaklaşacağız. Bu bağlamda bir sonraki bölümde negatif duyguların hâkim olduğu Türkiye-Yunanistan ilişkileri ana hatlarıyla incelenecektir.

2.2 Türkiye-Yunanistan İlişkileri

Türk ve Yunan halkları yüzyıllar boyu beraber yaşamış, adetleri ve dilleri benzeşmiştir. İki ülke Soğuk Savaş Dönemi'nde aynı safta yer almış ve coğrafi yakınlığın da etkisiyle deprem, orman yangını gibi afetler sonrasında birbirlerine yardım göndermişlerdir. İki ülke arasındaki turist alışverişi de giderek artmaktadır (Yıldız, 2025). İki ülke Akdeniz'de ve Balkanlarda enerji, göç gibi alanlarda 'kazan-kazan' durumuna vesile olacak iş birlikleri yapabilir. Buna rağmen iki ülke kazan-kazan ilişkilerine sıcak bakmamakta, diğerinin kazancını kendi kaybı olarak görmektedir (Özsüer, 2025). Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde bir türlü kurtulunamayan çıkmaz, Dr. Murat Yorulmaz'ın çalışmasında detaylıca açıklanmaktadır.

Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde karşılıklı tehdit algılamaları, paradoksal bir tutumla ilişkileri belirleyen en önemli etkenlerden biri olarak varlığını halen sürdürmektedir. Güvensizlik 'olağan', iş birliği ise 'olağandışı' bir durum arz etmektedir. Nüfus, coğrafi, ekonomik ve askeri güç açılarından Türkiye çoğu zaman Yunanistan tarafından asimetrik bir tehdit olarak görülmektedir. Yunanistan ise Türkiye açısından statükoyu bozan ve Avrupa Birliği ile bölge ülkelerini kendisine karşı iş birliğine zorlayan bir tehdit olarak algılanmıştır. Türk ve Yunan ulusal güvenlik algı ve söylemleri incelenirken devamlı surette göz önünde bulundurulması gereken husus, her iki ulusal kimliğin birbirini inşa etmiş olmasıdır. Kimlikler, her zaman bir "öteki"ne ihtiyaç duymaktadırlar (Yorulmaz, 2014). Uluslararası platformlarda

haklılıklarını ispatlayıp diğerini yalnız bırakmak isteyen bencil tavırlar, zamanla iki ülkenin de temel stratejisi haline gelmiştir. Öyle ki, bu temel politikadan sapan herhangi bir hükümet her iki ülkede de kamuoyunun şiddetli tepkisine maruz kalmıştır.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen Atatürk ve Venizelos döneminde iki ülkenin İtalyan tehdidiyle birbirlerine yakınlaştıkları da bir gerçektir. Bu dönemde iki ülke Balkan Pakti'nda beraber rol almıştır (Fırat, 2001. Aktaran: Yorulmaz). Aynı şekilde darbe sonrasında Turgut Özal döneminde Ege'de hava yumuşamış, Rogers Planı'na onay veren Kenan Evren sayesinde de Yunanistan NATO'ya geri dönmüştür (Yorulmaz, 2014).



Görsel 4: Balkan Pakti Ülkeleri

Türkiye ve Yunanistan'ı güvenlik paradoksunun dışına iten gelişme, her iki ülkede de ardı ardına yaşanan 1999 depremleridir. Mayıs 1999'da PKK liderinin Kenya'da yakalanmasından sonra gerilen ilişkiler deprem sonrası yumuşama evresine girmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi hükümeti döneminde 'komşularla sıfır sorun' politikası bağlamında Türk-Yunan ilişkileri adına yeni bir fırsat yaratılmıştır. Bu politika çerçevesinde Türkiye komşusu Yunanistan'ı tehdit tanımının dışına çıkarmaya çalışmıştır. 2004'te on altı yıl aradan sonra bir Türk Başbakan'ın Yunanistan'a ilk resmi ziyareti gerçekleştirilmesi ve Batı Trakya'nın ziyaret edilmesi, o dönemde Türk-Yunan ilişkileri açısından yeni bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir (Dayıoğlu, 2013. Aktaran: Yorulmaz).

Olumlu sinyaller veren ilişkiler ne yazık ki uzun sürmemiştir. Devam eden süreçte, kronolojik olmamakla birlikte Annan Planı'nın başarısız olması, Güney Kıbrıs'ın AB üyelik müzakerelerinde Türkiye'yi veto etmesi, Ege Adaları'nın silahlandırılması (Uraz, 2022), Ayasofya'nın yeniden cami olması, Doğu Akdeniz Krizi (Kılıç, 2022), AB ile yaşanan mülteci krizi iki ülke ilişkilerine önemli darbeler vurmuştur. Tüm bu olumsuzluklar devam ederken Şubat 2023'te gerçekleşen Kahramanmaraş depremleri sonrası Türkiye'ye ilk yardım teklifinde bulunan ülkelerden biri Yunanistan olmuştur.

Yukarıda ifade edildiği üzere, Türkiye ve Yunanistan ulus devletlerini inşa etme süreçlerine birbirlerini ‘ötekileştirerek’ başlamışlardır. Sonrasında değişen uluslararası sistem iki ülkeyi birbirine yaklaştırsa da iki ülke sürekli farklı krizlerle karşı karşıya gelmiş ve birbirini tehdit olarak görme paradoksundan kurtulamamışlardır. İki ülkenin coğrafi yakınlığı ve altyapıları göz önünde bulundurulduğunda, bölgede ve uluslararası alanda istikrar için iş birliği yapmaları teknik olarak oldukça mümkündür. Buna rağmen siyasete hakim olan olumsuz duygusal söylemler ve diğer uluslararası aktörlerin bundan sıklıkla faydalanması ilişkilerin ilerlemesine engel oluşturmaktadır.

Pakistan ve Yunanistan ilişkileri vasıtasıyla Türkiye’nin uluslararası alandaki duygusal ilişkilerine örnekler vermiş olduk. Bu iki ülke söz konusu olduğunda, coğrafi yakınlık ve jeopolitik etki alanlarının kesişmesi gibi unsurlar söz konusu olmasına karşın, Türkiye-Japonya ilişkilerinde bu hususta farklı paradigmlar devreye girmektedir. Nihayet bir sonraki bölümde öncelikle Türk-Japon ilişkilerinin tarihine değinilecek ve ilişkiler duygusal ve nostaljik çerçevede irdelenecektir.

3. Türk-Japon İlişkileri

Tarihte Japonlarla Türklerin ilk münasebeti -yeni bir kaynak ortaya çıkana dek-, 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut’un Divan-ı Lügat-üt Türk’de çizdiği bir Japonya haritasıdır. Bu haritada günümüz Japonya’sından ‘Çaparka’ adıyla bahsedilmekte ve arada deniz olduğu için dillerinin ve kültürlerinin bilinmediği belirtilmektedir. Bir sonraki temas 1274 ve 1281’de Kubilay Han’ın Japonya Adası’nı işgale girişmesidir. Japonya ile ilgili ilk bilgiler 1732’de Katip Çelebi’nin yazdığı Cihannüma adlı eserle edinilmiştir. Eserde ‘Yaponya’ ülkesinin idari yapısı, dini, dili, ticareti, sanatı, ahlakı, geleneği hakkında bilgiler verilmiştir. Şemseddin Sami ise ‘Kamus-ul Âlâm’ adlı eserinde ‘Çaponya: Asya kıtasının doğu ucunda ve Çin’in doğu sahillerinin karşısında bir devlet olup, birkaç büyük ve birçok küçük adadan oluşmaktadır.’ şeklinde belirtmiştir (Çelikler, 2020).



Görsel 5: Cihannüma'daki Japonya Haritası

Meiji Dönemi'nden önceki Edo Dönemi boyunca Hristiyanlığın ülkeye nüfuzunun önlenmesi amacıyla Japonya dışarıya kapatılmış, dışarıya göç ve dışarıdan göç Şogunluk tarafından yasaklanmıştır. O sırada 19. yüzyılın ortalarında bölgede balıkçılık (özellikle balina avcılığı) ve ticaret yapan ABD gemileri zorlu hava koşullarından dolayı batmakta ve ABD'li denizciler sığınacak yakın limanlar aramaktaydı. Aynı zamanda emperyalist rekabet kızışmış ve Batılı devletlerin Doğu Asya'yı sisteme entegre etme çabaları da bu dönemde artmıştır. Nihayetinde ABD Donanması Tuğamirali Matthew C. Perry'nin 1852 ve 1854'te Japonya'ya yaptığı ziyaretler neticesinde Japonya dışarı açılmış, izolasyon dönemi bitmiştir. Japonya'nın ABD Donanması tarafından dışarıya açılması ve Çin'in Batılı devletler tarafından yenilgiye uğratılması Japonya'yı çağdaşlaşma dönemine sokmuş ve Japonya bu dönemde uluslararası sistemde ayakta kalabilmek için diğer ülkelerle ilişkiler kurmaya, kendine müttefikler aramaya başlamıştır.

Bu vesileyle Osmanlı Devleti ile Japonya'nın doğrudan teması ancak Meiji Dönemi'nde (1868-1912) gerçekleşmiştir. Bu dönemde iki ülke arasında diplomatik ilişkilerinin tesis edilmesi, ilk olarak Japonya tarafından teklif edilmiştir. Japon Dışişleri'nden Londra sefirine, Osmanlı Devleti'nin Londra sefiri ile ön görüşmenin yapılması için talimat gönderilmiş ve her iki ülkenin sefirleri arasında St.Petersburg'da bir görüşme gerçekleştirilmiştir (Çelikler, 2020). 1887 yılına gelindiğinde ise, Japon imparatorluk Ailesi'nden Prens Komatsu İstanbul'u ziyaret etmiştir. Ardından iade-i ziyaret amacıyla Japonya'ya gönderilen Ertuğrul gemisinin kazasından (yazının devamında detaylıca aktarılacaktır) tam 3 yıl sonra Yamada Torajirou ve Nakamura Kenjirou İstanbul'da 'Nakamura Shouten' isimli mağazayı kurmuşlar ve Japonya'dan getirdiği ürünleri tanıtmışlar, hatta Padişah 2. Abdülhamit'in beğenisine

sunmuşlardır (Esenbel, 2024). Prens Komatsu'nun ziyareti sırasında kendisine takdim ettiği İmparator Meiji'nin nişanına karşılık vermek isteyen Sultan II. Abdülhamit, Ertuğrul Fırkateyni'ni Japonya'ya göndermiştir. Geminin kaptanı Osman Paşa, Japon İmparatoru'na Osmanlı nişanını takdim etmiştir. Japon denizcilerin yaptıkları tayfun uyarısı ve geminin bu uzun yolculuğa çıkmadan önce bakıma ihtiyacı olduğu telkinlerine rağmen görevi uzatmak istemeyen Osman Paşa nihayetinde yola çıkmış, mürettebatıyla dönüş yolundayken şiddetli bir tayfuna yakalanmış ve Ertuğrul Fırkateyni 16 Eylül 1890 tarihinde günümüzde Japonya'nın Wakayama Eyaleti'nin Kushimoto kıyılarında batmıştır. Kaptan Osman Paşa dahil 587 kişi şehit olmuş, geriye kalan Türk denizciler civardaki Japon köylüler ve balıkçıların yardımıyla kurtarılmıştır. Ertuğrul Fırkateyni'nin hayatta kalan 69 mürettebatı daha sonra Japon donanmasına ait Hiei ve Kongo zırhlıları ile İstanbul'a götürülmüştür. Bu üzücü hadise iki ülke arasında duygusal bir bağ kurulmasının yanında her alanda yakınlaşmayı da beraberinde getirmiştir (Tepealtı, 2024).



Görsel 6: Kushimoto'daki Ertuğrul Fırkateyni Şehitleri Anıtı

Ertuğrul Fırkateyni kazasının pekiştirdiği bu dönem Japonların Osmanlılar tarafından dikkatle izlendiği, takdir edildiği ve örnek alındığı bir dönem olmuştur. Yıllardır Rusya karşısında toprak kaybeden, reformlarla, azınlık sorunlarıyla ve kapitülasyonlarla mücadele eden Osmanlı, Japonya'nın Çin ve Rusya karşısındaki başarısını merakla takip etmiştir. Osmanlı eserlerinde Japonların savaş ruhları, ahlakları ve davranışları gazetelerde ve kitaplarda övülmüştür. Bunlardan bir tanesi de 1904-1905 yılları arasında yaşanan Japon-Rus Savaşı'na askeri gözlemci olarak gönderilen Pertev Paşa'nın kaleme aldığı eserdir. Bu savaştan sonra ana karada önemli bir nüfuz elde eden Japonlar hem Rusya hem de Çin'e karşı kazanmanın yolunun

bu iki ülke içindeki Müslüman-Türkleri etkilemek olduğunu düşünmüşlerdir. Bu doğrultuda Japon istihbaratı bölgede Osmanlı istihbaratı ile iş birliği yapmış, birçok Japon'u bölgeye görev için göndermiş, Türk ve Japon istihbaratçılar beraber çalışmışlardır (Dündar, 2006). Bu nedenle Osmanlı-Japon ilişkilerinin en başından beri olumlu gelişmesinin sebebinin, iki ülkenin de bir kıta devi olan Rusya'yı ortak düşman olarak algılamalarından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Birinci Dünya Savaşı'nda iki ülke farklı saflarda olmalarına rağmen, Japonya Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmemiştir. Hatta 1917'de Rusya'da Bolşevik Ayaklanması başladıktan sonra Sibirya'da bulunan Türk esirlerin kurtarılması için Japonya'dan ricada bulunulmuştur. 1921'de 1012 Türk esiri Vladivostok'tan İstanbul'a taşıyan Heimei Maru isimli Japon gemisi Ege Denizi'nde Yunanlılar tarafından durdurulmuştur. Japon Yarbay Tsumura Yukichi (Yarbay Çomora adıyla bilinir), elindeki protokole ithafen kesin bir tavırla esirleri Yunan yetkililere vermeyi reddetmiştir. Sonuç olarak esirler Asinara isimli bir İtalyan Adası'na bırakılmış, 1922'de esirler Ümit isimli bir Türk gemisiyle vatana geri dönmüşlerdir. Yarbay Tsumura yolculuk başlamadan önce Türk esirlere yaptığı duygusal bir konuşmada 'Türkleri tanımaktan onur duyduğunu' ifade etmiştir. Bu dönemde siyasi bağlamda da Japonya Sevr Anlaşması'nı imzalamasına karşın, 1920'de Ankara hükümeti ile diyalog kurarak İngilizlerin tepkisiyle karşılaşmıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan bir yıl sonra 6 Ağustos 1924'te Japonya Lozan Antlaşması'nı kabul etmiş ve antlaşmanın yürürlüğe girmesiyle iki ülke arasında diplomatik ilişkiler resmi olarak kurulmuştur. Ardından Japonya'nın 1925'te Orta Doğu'daki ilk büyükelçiliğini Türkiye'de açması, Japon hükümetinin bölgede Türkiye'ye verdiği önemi yansıtmaktadır.

Savaş sonrasında kendini zor bir durumun içinde bulan Japonya nihayet 1956'da Birleşmiş Milletler'e üye olarak uluslararası meşruiyetini geri kazanmıştır. O dönemde BM Güvenlik Konseyi görüşmelerinde Türkiye, büyük bir ülke olan Japonya'nın üyeliğinin uluslararası barışa ve istikrara katkı sağlayacağını ifade etmiştir (在トルコ日本国大使館, 2024). Soğuk Savaş Dönemi boyunca iki ülke aynı değerleri ve tehdit algılamalarını paylaşmış, farklı yöntemlerle aynı ittifakın yanında yer almıştır (Esenbel, 2024). Bu dönemde Türkiye ve Japonya'yı ortak noktalarda buluşturan unsurlar Prof. Dr. Selçuk Esenbel tarafından şöyle sıralanmaktadır:

- İki ülke de Kafkaslar, Orta Asya ve Asya Kıtası'nın daha iç bölgelerinde yaşayan Türk halklarına ilgi duymuş ve bu bölgelerde nüfuz elde etmeye çabalamıştır.

- Japonlar Türkiye'nin Ortadoğu ve çevresindeki gelişmeler ile alakalı bilgisine değer vermiştir.
- İki ülke küresel meselelerde iş birliğine önem vermiş, BM gibi örgütlerde ve diğer ülke başkentlerinde iki ülke diplomatları beraber çalışmıştır.
- İki ülke de küresel ve bölgesel meselelerde bakanlıklar, ekonomi toplulukları ve sivil toplum örgütleri üzerinden iş birliği yapmıştır.
- Japonların Türk Dünyası'ndaki faaliyetleri Türkiye tarafından da desteklenmiştir.
- 90'larda ve 2000'lerde Orta Asya Cumhuriyetleri ve Afganistan'da kurulan ekonomik iş birliği son yıllarda yükselişe geçmiştir.
- 1905 Japon-Rus Savaşı'ndan beri Japonya, Boğazlara ev sahipliği yapan ve Avrupa ile Yakın Doğu arasında önemli bir jeopolitik bir konumda bulunan Türkiye'yi güvenliği için önemli bir ülke olarak görmüştür.

Soğuk Savaş Dönemi'nde iki ülke arasındaki duygusal bağı güçlendiren önemli bir olay daha yaşanmıştır. 22 Eylül 1980'de Irak-İran Savaşı'nın başlamasıyla İran hava sahası, yolcu uçaklarının uçuşmasını imkânsız kılan bir durumda kalmıştır. O dönemde Tahran'daki Nissan Otomobil Fabrika'sında çalışan 214 Japon'un kurtarılması da mümkün olmamıştır. Bunun üzerinde Japonya Büyükelçisi Nomura Yutaka, Türkiye'nin Tahran Büyükelçisi İsmet Birsal'den yardım istemiştir. Aynı zamanda İstanbul'daki Hachi Şirketi'nde çalışan Takashi Morinaga da aralarındaki yakınlık vesilesiyle Turgut Özal'ı arayıp yardım talep etmiştir. 19 Mart 1985'te tüm ekibi göreve gönüllü olan Türk Hava Yolları uçağı Türkiye'den havalanmış ve Tahran'daki Japonları alıp İstanbul'a getirmiştir. Bu olayın yaşanmasında Turgut Özal'ın Japonya'ya olan özel ilgisi etkili olmuştur. Böylece Türkler Japonların Ertuğrul Kazası'ndaki yardımının borcunu ödeyebilmiştir. Günümüzde de bu iki olay genelde beraber anılmakta, hatta 2015'te çıkan Ertuğrul 1890 (Japoncası 'Kainan') filmi iki olayı ekrana taşımıştır.



Görsel 7: Tahran Operasyonu ile İlgili Gazete Küpürü

Sonraki süreçte Türkiye'de Fatih Sultan Mehmet Köprüsü (İkinci Köprü), Japonya'nın sağladığı krediyle, Marmaray Metro Tüneli de Japonya'nın ekonomik iş birliğiyle inşa edilmiştir. Bunun yanında Japon şirketleri birçok hidroelektrik santrali ve köprüler inşa etmiştir. 1995 Kobe Depremi, 1999 Marmara Depremi, Fukuşima Nükleer Santral Kazası'nı tetikleyen 2011 Tohoku Depremi, 2023 Kahramanmaraş Depremi ve 2024 Noto Yarımadası Depremi (Mercan, 2024) gibi doğal afetler karşısında Japonya ve Türkiye birbirlerine destek olmuşlardır. Bu konuyla ilgili Japonya'nın Ankara Büyükelçisi Katsumata Takahiko, "Japonya ile Türkiye arasında çok uzun tarihe sahip dostluk ilişkilerimiz var. İki ülke deprem gibi doğal afetleri çok yaşıyor. Bu süreçler, bir ülkenin sıkıntıda olduğu zamanlar. Biz de birbirimize yardım ediyoruz." diye açıklamıştır (Avcı & Uysal, 2025).

İki ülke arasındaki ilişkilerin dinamiklerini açıklayan Dr. Bahadır Pehlivan Türk, iki ülke ilişkilerini Uluslararası İlişkiler perspektifinden şöyle değerlendirmektedir:

- İki ülke de benzer Batılı değerleri paylaşmaktadır ve benzer siyasi sistemlere sahiptir. İki ülkenin değerleri de kendi bölgesindeki diğer ülkelerden farklıdır. İki ülke de Batı medeniyeti bölgesinin dışından olup, çağdaşlaşma ve Batılılaşma evreleri yaşamışlardır.
- İki ülke de Batı dışındaki orta güçler olup, değişen uluslararası sistemde ortak zihniyeti paylaşmaktadır.
- İki tarafın bürokratları da dünya meselelerine yönelik benzer değerlere ve beklentilere sahip olup, bu da iki ülke arasındaki iş birliğini kolaylaştırmaktadır. İki ülke de BM sisteminin reformunu savunmaktadır.
- İki ülke de Afganistan'a ilgi duymuş, oradaki yardım faaliyetlerine önemli görevler üstlenmiş, hatta bölgede iş birliği yapmışlardır.
- Ayrıca Türkiye ne zaman Batı ile olan ilişkilerinde olumsuzluklarla karşılaşarsa, Japonya ile olan iş birliğini derinleştirmek adına adımlar atmıştır.

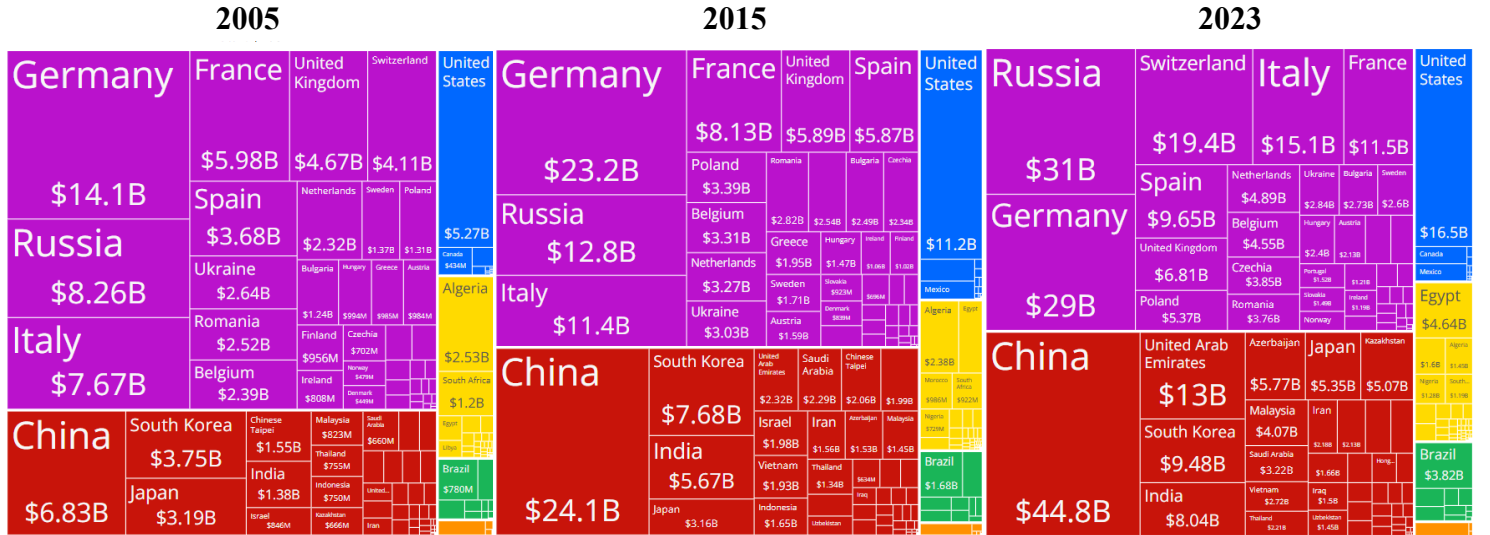
Bu süreçler sonucunda Türkiye-Japonya ilişkileri 2024'te 100. yılına ulaşmıştır. Japonya Büyükelçiliği'nin geçen yıl ilişkilerin 100. yılına ithafen yaptığı açıklamaya göre; son yıllarda Japonya-Türkiye ilişkileri, siyaset, ekonomi, afet önleme ve kültür gibi birçok alanda istikrarlı bir şekilde gelişmektedir. Buna rağmen iki ülke ilişkilerinin somut çıktılar üretmekte yetersiz kalması ve potansiyelin değerlendirilememesi gün geçtikçe devlet kurumları tarafından da anlaşılmakta ve sorunun çözümüne yönelik fikirler üretilmektedir. Konuyla ilgili Büyükelçi Katsumata, 'Türkiye ile iş birliği yapılan alanların genişleyerek sağlık hizmetleri, yeşil dönüşüm ve dijitalleşme gibi alanları da içine aldığını; iki ülkenin yakın gelecekte denizcilik ve uzay alanında iş birliği yapabileceğini' belirtmiştir (Tarhan, 2024). Aynı zamanda Büyükelçi

Türkiye ekonomisinin büyüyüp güçlendiğini, nitelikli nüfusunun arttığını ve jeopolitik konumu gereği Türkiye'nin birçok ülkeye ulaşabilir olduğunu dile getirmiştir. İki ülke arasında halihazırda müzakere halinde olan Türkiye-Japonya Ekonomik Ortaklık Anlaşması'nın Türkiye ve Japonya'nın üçüncü ülkelerdeki yeni ikili ticaret ve yatırım ilişkileri için çok güçlü bir motor olabileceğini ifade etmektedir.

Türk ve Japon şirketleri hali hazırda Orta Asya'da ve bazı Afrika ülkelerinde ortak projeler yürütmektedir. Örneğin, Karadeniz Holding'in iştiraki Karpowership ile Japon Mitsui OSK Lines'ın (MOL) ortak girişimi olan Karmol Senegal'de bir yüzer enerji santrali projesi yürütmektedir (Endüstri Haber, 2024). Bunun yanında iki ülke Türkmenistan'da çok büyük bir doğalgaz projesi, Gürcistan'da Çalık Enerji ile Mitsubishi'nin enerji projeleri, Ukrayna'da inşaat projeleri yürütülmektedir.

İki ülkenin diğer ülkelerde ortak projeler yürütmelerine karşın, Türkiye-Japonya ticari ilişkileri yeterince parlak değildir. 2024 yılında iki ülke arasındaki ticaret bir önceki yıla göre %10,52 azalarak 6.11 milyar dolardan 5.46 milyar dolara gerilemiş, Türkiye bu ticarete 4 milyar dolar açık vermiştir. Aynı zamanda Japonya, Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı ülkeler listelerinden çıkmakta, Türkiye'nin toplam ihracatı ve ithalatı içerisindeki payı giderek düşmektedir.

Türkiye'nin İthalat Yaptığı Ülkeler, OEC



Görüldüğü üzere, Türkiye'nin ithalatı yıllar içinde büyürken ve Asya ülkelerinin buradaki payı gittikçe artarken, Japonya'dan yapılan ithalat aynı oranda artmamış, Japonya sıralamada hep geriye gitmiştir. Japon ürünlerine duyulan güven ve Japon firmaların Türkiye'deki yatırımlarına rağmen durumun böyle seyretmesi bazı yetersizliklerin kanıtıdır.

Siyasi alanda da Türk-Japon İlişkileri son yıllarda önemli krizler yaşamıştır. Bunlardan birisi 2023 yılında yaşanan PKK Krizi'dir. PKK, 5 Temmuz 2002'den beri Japonya Dışişleri Bakanlığı tarafından belirlenen terör örgütleri listesinde yer almaktaydı. Fakat Japonya Kamu Güvenlik İstihbarat Ajansı (PSIA) aldığı kararla PKK'yı 29 Kasım 2023'te terör örgütü listesinden çıkarmıştır. Daha sonra söz konusu internet sitesinin güncellendiği ve Japonya Hükûmetinin PKK'ya yönelik önceki tutumunun değişmediği Japonya Büyükelçiliği tarafından açıklanmıştır (Japonya Büyükelçiliği, 2023). Olayın üstü sorunsuz bir şekilde kapansa da o dönemde sosyal medyada büyük yankı uyandırmış ve şaşkınlık yaratmıştı. Ayrıca PKK terör örgütü son yıllarda Japonya'daki faaliyetlerini arttırmaktadır. Özellikle Saitama gibi Tokyo'ya yakın bölgelerde örgüt varlığını sürdürmekte, PKK'nın Japonya'da yürüttüğü faaliyetler arasında kültürel etkinlik kisvesi altında örgüt propagandası yapılması, PKK'ya mali destek sağlanması ve yeni militan kazanımı yer almaktadır. Japonya'da PKK'ya verilen yerel destekler örgütün faaliyetlerini daha da karmaşık hâle getirmekte ve Japon hükûmeti için yeni zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Özellikle bazı Japon siyasi figürler ve sivil toplum kuruluşları PKK'ya açık veya dolaylı destek vermektedir (Özpınar, 2024).

İki ülke arasında son zamanlarda yaşanan bir diğer sorun ise 'Kürt sorunu'. Son zamanlarda Japonya'da genel anlamda göçmen karşıtlığı oldukça yükselmiş durumda ve göçmen karşıtlarının hedef aldığı gruplardan birisi de Kürtler. Ülkeye giriş yapan Kürtlerin Japonya'ya iltica başvurusunda bulunduğu lakin Japon Hükûmeti'nin başvuruları kabul etmediği biliniyor. Şu ana dek kabul edilen başvuru sayısı 'bir'. Japonya'daki Kürt sayısının şu anda 2000 ila 3000 civarı olduğu tahmin ediliyor (Matsumoto, 2025). Son zamanlarda Japonya'da Kürt karşıtı gösteriler düzenlenmesi (Rehm, 2025), İshii Takaaki ve Tsumura Daisaku gibi isimlerin Kürt karşıtı söylemlerde bulunması sorunu gündemde tutuyor.

İki olay da Türk-Japon ilişkilerinin genel olumlu seyrini bozmamakla birlikte, iki ülke arasında siyasi sorunların çıkma ihtimali olduğunu göz önüne sermesi bakımından önemlidir. Diğer bir taraftan, Türkiye'den Japonya'ya giden öğrenci sayısının da çok düşül olduğu istatistiklere yansımaktadır. JASSO'nun (Japan Student Services Organization) 2024'te yayınladığı 'Uluslararası Öğrencilerin Kayıt Durumuna İlişkin Araştırma Sonuçları' başlıklı rapora göre 2024 yılı itibariyle Japonya'da 433 Türk öğrenci vardır ve toplam yabancı öğrencilerin sadece %0.1'ini oluşturmaktadırlar. Eğitiminin yanında turizm de potansiyelin değerlendirilemediği bir diğer alandır. TÜRSAB'ın aylık olarak yayınladığı ziyaretçi sayılarını içeren raporlarda 2022'den beri Türkiye'ye en çok turist gönderen ülkeler listesinde Japonya yer almamaktadır. Verilere göre 2018'de Türkiye'yi ziyaret eden Japon turist sayısı 81931 iken,

2024'te 134697'ye yükselmiştir (Davut, 2025). Bu yükselmeye rağmen TÜRSAB listelerinde Japonya'nın 3 yıldır yer almaması, Japon turist sayısının yeterince artmadığı ya da turizm sektöründe ağırlığının azaldığı anlamına gelmektedir.

Yazı boyunca değinildiği üzere, iki ülke ilişkileri özünde olumlu iken; ekonomi, siyaset, eğitim ve turizm gibi çeşitli alanlarda potansiyelini gerçekleştiremeyen bir tablo mevcuttur.

2025 yılının Ekim ayı itibariyle iki ülke ilişkilerindeki son gelişmeler aktararak araştırma tamamlanacaktır. Yakın zamanda TBMM Başkanı Numan Kurtulmuş Japonya'yı, Altes Prensesi Mikasa ise Türkiye'yi ziyaret etmesidir. Numan Kurtulmuş Türk-Japon ilişkilerinin derin bir tarihi olduğunu ve iki ülke arasındaki iş birliğinin giderek arttığını belirtmiştir. İki ülke ilişkilerinin duygusal bağlar üzerine kurulduğunu aktarmıştır. Japon Prenses Mikasa da Türkiye'de Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Nuri Ersoy ile bir araya gelerek Anıtkabir'i ziyaret etmiştir ve dostluk mesajları vermiştir.

Sonuç

Uluslararası İlişkiler yalnızca devletler arasındaki savaşlar ve ticaretten ibaret değildir. Küresel düzende insan topluluklarını etkileyen siyasi kararlar insanların kendileri tarafından verilir. Karar vericiler her ne kadar objektif ve rasyonel olma kaygısı gütseler de sosyokültürel arka planlarından ve duygularından tamamen sıyrılmaları mümkün değildir. Bu sebeple insani duygular Uluslararası İlişkileri olumlu ya da olumsuz etkiler. Lakin akademik disiplin içerisinde yıllarca hâkim olan paradigmlar duyguların incelenmesinin önüne geçmekle kalmamış, duyguları aklın karşısında konumlandırarak iyiliğe ulaşmayı engelleyen bir unsur olarak nitelendirmiştir. Yeni teorilerin disipline eklemlendiği Soğuk Savaş sonrası dönemde dış politika analizlerinde duygular da incelenmeye başlanmış, 2000'li yıllardan sonra disiplinde bir 'Duygusal Dönüş' yaşanmıştır.

Duygusal Dönüş'le birlikte, ülkelerin Uluslararası İlişkiler'deki ilişkilerinin duygusal ve nostaljik arka planları araştırılabilir olmuş, karar vericiler insani kişilikleriyle değerlendirilebilmiştir. Bu vesileyle bu yazıda Türkiye'nin duygusal ilişkileri değerlendirilmiştir. Bu hususta öncelikle Türkiye-Pakistan İlişkileri incelenmiştir. İki ülke arasında dini, kültürel ve tarihi olarak derin bir bağ vardır. Bu bağların verdiği rahatlık hissi, iki ülke arasındaki iş birliğinin koşulsuz olduğu izlenimini yaratmıştır. Soğuk Savaş Dönemi'nde Türkiye, Hindistan ile mücadelesinde Pakistan'a açıkça destek vermekten kaçınmıştır. Buna rağmen Türkiye-Pakistan Dostluğu sürmüş, özellikle Kıbrıs Sorunu'nda yalnız bırakılan Türkiye, Pakistan ile olan ilişkilerine daha fazla önem vermeye başlamıştır. Bu

minvalde aslında Türkiye'nin Pakistan ile olan ilişkilerinde uluslararası sistemin ve devlet çıkarlarının da etkili olduğu ileri sürülebilir. 2000'li yıllardan sonra Türkiye-Pakistan İlişkileri gelişerek devam etmiş, Pakistan uluslararası meselelerde Türkiye'nin ve Azerbaycan'ın yanında olmuştur. Lakin olumlu altyapıya rağmen iki ülke arasındaki insani etkileşim ve ekonomik iş birliği yetersiz kalmıştır.

Türkiye-Yunanistan İlişkileri ise bunun tam tersi bir durumu yansıtmaktadır. İki ülke ulus devletlerini inşa ederken birbirlerini ötekileştirme yoluna gitmiştir. Atatürk Dönemi'nde iki ülke arasında dostane ilişkiler kurulabilmesine rağmen, devam eden süreçte güvensizlik ve rekabet ilişkilere damga vurmuştur. Özellikle Kıbrıs Sorunu, AB Üyeliği, Doğu Akdeniz ve Ayasofya gibi konular hala iki ülke ilişkilerinde engeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye ve Yunanistan şüphesiz ki bu sorunları çözemeyecek iki devlet değildirler. İki ülke de köklü medeniyetlerin halefi olarak sorunları çözmede gerekli platformları oluşturma ve somut adımlar atma kapasitesine sahiptir. İki ülke bölgede enerji, göç ve ticaret alanlarında iş birliği yapabilecekken, siyasi düsturda hâkim olan karşıt söylemler ve güvensizlik yolu tıkamaktadır.

Son olarak, kurguladığımız teorik düzlem ve pekiştireç niteliğindeki örnekler üzerinden Türkiye-Japonya İlişkileri bu yazıda incelenmiştir. Türkiye-Japonya İlişkileri Japonya'nın Meiji Dönemi'nde dünyaya açılmasıyla başlamış olup, Rusya'nın ortak tehdit olarak algılanmasıyla pekişmiştir. Bu dönemde olumlu başlayan ilişkiler Ertuğrul Kazası, Yarbay Tsumura Yukichi'nin Türk esirleri teslim etmemesi, Tahran Olayı ve deprem zamanlarındaki dayanışma gibi duygusal olaylar yaşanarak bugüne gelmiştir. Son olarak geçen yıl Türkiye-Japonya diplomatik ilişkilerinin 100. yılı olarak kutlanmıştır. Lakin bu kadar sağlam bir duygusal temel üzerine kurulmuş güven ilişkilerinin somut iş birliği konusunda yetersiz kaldığı hem akademisyenler hem de son zamanlarda devlet yetkilileri tarafından ifade edilmektedir. Türkiye ve Japonya insani etkileşim, uluslararası meselelerde iş birliği ve ekonomik iş birliği konusunda birçok açıdan eksik durumdadır. Pakistan ile olan ilişkilerde gözlemlenen 'olumluluğun verdiği rahatlık' ve sürekli yinelenen romantik söylemler iki ülke ilişkilerinin potansiyelini gerçekleştirememesine neden olmaktadır. Ama öyle görünüyor ki, bu konjonktürü değiştirmek adına taraflar arasında bir görüş birliğine varılmıştır. Son yıllarda Türkiye ve Japonya özellikle üçüncü ülkelerde iş birliğinin önemini vurgulamaktadır. Hali hazırda iki ülke Orta Asya ve Afrika'da ortak projeler yürütmektedirler. Türkiye'nin Ortadoğu ve Afrika'ya olan yakınlığı ve mevcut bağlantıları Japonya için kolaylaştırıcı olurken, Japonya Güneydoğu Asya'da Türkiye'ye alan açabilir. Hali hazırda rekabetin kızgın olduğu bu bölgelerde iki ülke birbirinin eksiklerini tamamlayabilir. Bu alanların tespit edilmesi, iki ülkenin bu alanlardaki

nüfuzu ve tarafların ekonomik kapasitelerinin iyi anlaşılması ve somut projeler üretilebilmesi adına araştırma kurumlarının ve devlet organlarının üzerine önemli bir sorumluluk düşmektedir.

Referanslar

Akan, A. K. (2025). TBMM Başkanı Kurtulmuş: Bu ziyaretimizle Türk-Japon ilişkileri daha da kuvvetlendirilecektir. Anadolu Ajansı.

Ateş, A. (2011). Fikir Babalarının Işığında Realizm ve Neorealizm. TUIÇ Akademi.

Avcı, S. & Uysal, M. Ü. (2025). Japonya, Tohoku depreminde "yardım elini" uzatan Türkiye'yi unutmuyor. Anadolu Ajansı.

BBC News. (2015). Türkiye-Rusya uçak krizi: 10 günde neler yaşandı?.

Çelenk, A. A. (2022). POZİTİVİZM (Uluslararası İlişkiler). Tübitak Sosyal Bilimler Ansiklopedisi.

Çelikler, Y. (2020). Dostluk ve İş Birliği Bağlamında Türk-Japon İlişkileri. [Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.

ÇOMÜ Japon Dili Eğitimi Ana Sayfası. (2024). 100. Yıl Etkinlikleri başlıyor. Duyurular.

Davut, M. (2025). Türkiye, Japonya ile ilişkilerinde 100. yılını ihracat rekoruyla taçlandırdı. Anadolu Ajansı.

Dündar, A. M. (2006). Panislamizm'den Büyük Asyacılığa Osmanlı İmparatorluğu, Japonya ve Orta Asya. Ötüken Yayınları.

Endüstri Haber. (2024). "KARMOL Markasıyla Yeni Powership İnşa Ediyoruz".

Esenbel, S. (2024). Keeping a Trust-Network amidst Challenges: Turkish-Japanese Relations. Global Perspectives on Japan (GPJ). No.7. 187-216.

Japonya Büyükelçiliği. (2023). Japonya Kamu Güvenlik ve İstihbarat Ajansı'nın web sitesi... 06/12/2023 Tarihli Duyuru.

Kalyoncuoğlu, Y. & Efesoy, C. (2025). Japonya Altes Prensesi Akiko Mikasa, "Arkeolojinin Altın Çağı" sergisini ve Anıtkabir'i ziyaret etti. Anadolu Ajansı.

Khan, S. (2020). Dynamics of Pakistan-Turkey Relations. Pakistan Review of Social Sciences (PRSS). 1 (2). 14-24

Kılıç, M. B. (2022). Son Dönem Türkiye-Yunanistan İlişkileri. daktilo 1984.

- Koschut, S. & Hall, T. H. & Wolf, R. & Solomon, T. & Hutchison, E. & Bleiker, R. (2017). Discourse and Emotions in International Relations. *International Studies Review*. 19 (3), 481–508.
- Matsumoto, R. (2025). Japan's Immigration Policy and the Kurdish Population. Foreign Policy Research Institute.
- Mercan, A.F. (2024). Türk-Japon ilişkilerinin 100. yılında Tokyo'ya gelen TCG Kınalıada ziyarete açıldı. Anadolu Ajansı.
- Mercan, A.f. (2024). Türk sivil toplumu Japonya'daki depremzedelere sıcak yemek dağıttı. Anadolu Ajansı.
- Özlük, E. (2016). Uluslararası İlişkilere Duygusal Bakış. Çizgi Kitabevi Yayınları. ISBN 978-605-9706-48-3
- Özpınar, Z. G. (2024). Japonya'da PKK'nın Artan Faaliyetleri: Yükselen Tehdit Algıları. Türk Dış Politikası Araştırma Merkezi TUPDAM. Blog Yazısı.
- Özsüer, E. (2025). Megali Idea'dan Günümüze Türk - Yunan İlişkileri. Dış Politika Enstitüsü. 28.09.2025 Tarihli Çevrimiçi Seminer.
- Pehlivanurk, B. (2012). Turkish-Japanese Relations: Turning Romanticism into Rationality. *International Journal*, 67(1), 101-117.
- Rehm, M. X. (2025). Why Is Japan's Tiny Kurdish Community at the Center of a Political Storm? The Diplomat.
- Tarhan, M. (2024). Türkiye ve Japonya, Ekonomik Ortaklık Anlaşması'yla üçüncü ülkelerle iş birliğini genişletecek. Anadolu Ajansı
- Tayfur, F. A. (2025). Culture as a Variable in the International Relations of the Middle East. *Dış Politika Enstitüsü. Küresel Perspektif*. 3. 104-115.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2025). Hindistan'ın Ekonomisi. Temel Ekonomik Göstergeler
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2025). Japonya'nın Ekonomisi.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2025). Pakistan'ın Ekonomisi. İkili Ticaretimiz.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2025). Türkiye-Japonya Siyasi İlişkileri.
- Tepealtı, F. (2024). Türkiye-Japonya ilişkileri: yüz yıllık bir değerlendirme. *International Journal of Geography and Geography Education*. (53), 136-156.

- Tokatlı, S. G. (2022). Klasik Realizm ve Neorealizm Kuramının İncelenmesi: Devlet Kavramına Yönelik Analiz. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(21), 122-141.
- Tolgaç, S. (2025). Bakan Bolat: Türkiye-Japonya Ekonomik Ortaklık Anlaşması müzakere aşamasındadır. Anadolu Ajansı.
- Uraz, O. (2022). Doğu Ege adalarının silahlandırılması savaş sebebi olabilir mi?. Anadolu Ajansı.
- Yeşilbursa, B. K. (2022). Karaçi Antlaşması (2 Nisan 1954). Atatürk Ansiklopedisi.
- Yıldız, G. (2024). Japonya, Türkiye ile üçüncü ülkelerde ortak projelere imza atmak istiyor. Anadolu Ajansı.
- Yıldız, G. (2025). Geçen yıl 1,5 milyon Türk vatandaşı Yunanistan'a seyahat etti. Anadolu Ajansı.
- Yorulmaz, M. (2014). Değişen Uluslararası Güvenlik Algılamaları Bağlamında Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde “Değişmeyen” Güvenlik Paradoksu. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1
- 小松, 香織. (2021). トルコにおける親日観の源流. 早稲田大学教育・総合科学学術院 学術研究 (人文科学・社会科学編) . 第 69 号. 169～186 ページ.
- 串本町. 日本とトルコの絆をつないだ物語.
- 在トルコ日本国大使館. (2024). 日・トルコ外交関係樹立100周年.
- 日本学生支援機構. (2024). 令和6年度外国人留学生在籍状況調査結果.

Sert ve Yumuşak Gücün Harmanı: Akıllı Güç Perspektifinden Türkiye'nin Afrika Açılımı

Cihad Demirbaş

“Biz Türkler, bütün tarihimiz boyunca hürriyet ve istiklâl timsal olmuş bir milletiz”

Mustafa Kemal ATATÜRK

Giriş

İnsanlığın kadim tarihinin başlangıcında çok önemli bir yeri kaplayan ve yüzyıllar boyunca gerek insanlık tarihi için gerekse devletler ve imparatorluklar bağlamında her zaman önemli mücadelelere ev sahipliği yapan Afrika Kıtası günümüzde belki de hiç olmadığı kadar ön plana çıkmaktadır. Kıta nüfusunun 2070 yılına kadar 3 Milyarın üzerine çıkacağı göz önünde bulundurulduğunda kıtanın nüfusu ve özellikle genç nüfusunun yüksek olması başlı başına uluslararası ilişkiler açısından önemli bir argüman oluşturmaktadır (UN World Population Prospects, 2024). Coğrafi ve demografik özelliklerinin yanı sıra tarihsel bağlamda da Afrika uluslararası ilişkilerin gündeminde hep yer almıştır. Sömürgecilik, kölelik, kıtlık ve kuraklık gibi insanlığın karanlık geçmişi yüzyıllar boyunca kıtanın ana sorunlarını oluşturmuştur ve Afrika akıllarda sadece bu kötü geçmiş ile anılır olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası kıta ülkelerinin zincirlerini kırarak bağımsızlık sürecine girmesi ile uluslararası ilişkilerde yeni bir blok oluşmaya başlamış ve Bağlantısızlık hareketi doğmuştur. Artık Üçüncü Dünya olarak nitelenen Afrika kıtası uluslararası ilişkiler içinde gerçekleşen olaylara kayıtsız kalarak tarafsız bir yaklaşıma ev sahipliği yapmaya başlamıştır.

Günümüze yaklaştığımızda ise uluslararası ilişkiler özelinde değişen güç dengeleri, güç mücadeleleri, ülkelerin ekonomik ölçeklerinin artması ve devlet dışı aktörlerin etkisinin tarihte hiç olmadığı kadar fazla olduğu şu dönemde Afrika pek çok ülkenin hem siyasi hem de ekonomik olarak ilgisini çekmektedir. Kıtanın yer altı kaynakları gelişen teknoloji açısından giderek önemini artırmıştır. Sahip olduğu dinamik nüfus, iş gücü bağlamında özellikle çok uluslu şirketler gibi devlet dışı aktörlerin kıtaya olan yönelimini artırmaktadır. Her ne kadar kıta demografik, coğrafi ve ekonomik sebeplerden dolayı ilgisini artırsa da kıtada devam eden az gelişmişlik, başarısız devlet sayısının fazla olması ve buna bağlı olarak kıtada faaliyet gösteren çeşitli silahlı grupların neden oldukları iç çatışmalar kıta dışındaki devletlerin Afrika'ya müdahil olması noktasında başka bir kapı olmaktadır.

Günümüzde Çin, Rusya ve ABD kıtada önemli farklı alanlarda farklı şekillerde güç sahalarına sahiptir. Örneğin Çin, kıtada gerçekleştirdiği devasa ölçekli altyapı yatırımları ile kıtayı baştan inşa ederken aynı zamanda kendi iş gücünü de kıtaya angaje etmektedir. Bunun yanı sıra teknolojik alanda kıtaya yayılmış olan Çin Afrika'nın pek çok ülkesinin telekomünikasyon altyapısını inşa etmekte ve kendi teknoloji firmaları ile Afrikalılara akıllı telefonlar başta olmak üzere pek çok teknolojik yeniliklerini pazarlamaktadır. Ana aktörler dışında Türkiye ise Afrika kıtasında etkisini yakın tarihte artıran yeni bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel olarak her ne kadar kıta ile olan bağ Osmanlı dönemine kadar uzansa da Cumhuriyet dönemi sonrası ilişkiler ayrı olarak ele alınmaktadır. Türkiye Afrika'da uzun bir süre yumuşak güç perspektifinde varlığını göstermiş ve insani bakış açısı ile kıtaya yaklaşmıştır. Bu bağlamda çeşitli sivil toplum örgütleri ve devlet organları vasıtası ile kıtaya yardımlarda bulunmuş ve uluslararası kamuoyunda da Afrika'ya yönelik farkındalığın artması sağlanmıştır.

2005 yılında uygulamaya konulan Afrika Açılımı ile Türkiye'nin kıta ülkeleri ile olan ilişkisi farklı bir seviyeye ulaşmıştır. Türkiye'nin kıta ülkeleri arasında Somali ile olan ilişkisi son derece ön planda olmakla birlikte Türkiye'nin Somali'de ulus inşası çabalarının bir yansımasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada Türkiye'nin yükselen kıta Afrika'ya yönelik yürütmüş olduğu politikalar Joseph S. Nye'nin uluslararası ilişkilere kazandırmış olduğu yumuşak güç, sert güç ve bu iki gücün harmonisinden oluşan akıllı güç çerçevesinde ele alınarak "Türkiye'nin Afrika kıtasında yürütmüş olduğu politikalar akıllı gücün bir örneği midir?" ve Türkiye'nin kıtada hangi seviyede etki kapasitesine sahip olduğu soruları cevaplandırılmaya çalışılacaktır. Yine bu minvalde Türkiye'nin kıtada yürütmüş olduğu politikaların akıllı güç bağlamında diğer aktörlerden hangi noktalarda ayrıldığı çözümlenmeye çalışılacaktır.

Uluslararası İlişkilerde Güç Algısı

Antik dönemden bu yana güce ilişkin farklı eserler ve yaklaşımlar ortaya konulmuş ve esasında günümüz uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde güce ilişkin argümanların temeli atılmıştır. Bu bağlamda Sun Tzu'nun Savaş Sanatı ve onunla çağdaş sayılabilecek Thucydides'in Peleponnessos Savaşları adlı eserleri özellikle askeri ve siyasi güç bağlamında değerlendirilen ilk antik eserler olarak karşımıza çıkmaktadır (Arı, 2010;172). Özellikle Thucydides, Atina ile Sparta arasında yaşanan güç dengesi değişiminin temel nedenlerine odaklanmış ve değişen bu güç dengesinin nihai çözümünün ise savaş olduğunu vurgulamıştır.

Çünkü Spartalılar Atinalıların güçlendiklerini görmüşler ve doğal olarak kendilerini tehdit altında hissederek mevcut dengenin kendileri aleyhine değiştiğini düşünmüşlerdir. Bu güç dengesi değişiminin önüne geçmek içinde savaşa başvurmuşlardır (Thucydides, 2010:54). Bu bağlamda Thucydides açısından kuşku ve güvensizlik, güç dengesi değişimi ile düşünülünce ortaya çıkacak bir savaş için yeterli bir sebep olmuştur. Ayrıca Thucydides devletlerarası ilişkilerde güç kullanımının kabul edilebilir bir davranış olduğunu öne sürmüştür (Thucydides, 2010:38).

Antik dönem düşünürlerinin yanı sıra uluslararası ilişkilerde güç kavramına ilişkin modern düşüncenin öncülerinden sayılan İtalyan düşünür Machiavelli ise Prens isimli eseri ile gücü merkeze alan bir yaklaşım ile siyasal realizmin kurucularından biri olarak kabul edilmiştir (Say,2011:361). Machiavelli'ye göre hükümdarın ya da prensin tek amacı “güç”tür (Bektaş,1993:181). Dolayısıyla gücü elde etmek, onu korumak ve mevcut gücü en üst seviyeye çıkarmak son derece önemli olduğu gibi bu güce nasıl sahip olunduğunun pek bir önemi yoktur (Cassirer,1969:37). Yani gücü elde etmek için başvuru her bir yol mübah görülmelidir (Arı,2010:174). Yine güce ilişkin bir başka yaklaşım ise realizmin bir diğer yapıtaşlarından olan Thomas Hobbes'un yaklaşımlarıdır. Hobbes'a göre uluslararası sistem içerisinde herhangi bir üst otoritenin olmadığı bir düzende güvenilebilecek tek güvence güçtür (Hobbes,2013:3).

Thomas Hobbes'un yanı sıra klasik realizmin önemli isimlerinden olan Edward H.Carr ise uluslararası siyasetin yapısını güç odaklı bir politikalar bütünü olarak tanımlamakla birlikte gücü askeri, kültürel ve ekonomik olarak üç farklı unsur olarak kategorize etmiştir (Carr,2010:110-132). Yine buna ek olarak Morgenthau da uluslararası ilişkilerde ve uluslararası sistemde güç arayışına ilişkin güç odaklı politikaların kaçınılmaz olduğunu ve bu minvalde ortaya konulan politikalarında güç merkezli olacağını öne sürmüştür (Morgenthau,1970:16). Ayrıca Morgenthau, coğrafya, askeri kapasite, ulusal karakter, nüfus, diplomasi yeteneği, doğal kaynaklar gibi gücün unsurlarına da önem atfetmiştir. Buna ek olarak Morgenthau gücü uluslararası sistemde temel aktör olan devletlerin ortaya koymuş oldukları politikaların güç minvalinde oluşturulduğunu ve yönetici elitlerinde bu politikaları geliştirirken gücü merkeze alarak geliştirdiklerini öne sürmüştür (Morgenthau, 1970:110-147). Güce ilişkin yaklaşımı neorealizm perspektifinde ele aldığımızda Kenneth N.Waltz'un öne sürdüğü argümanlar önem arz etmektedir. Waltz, güç mücadelesini meydana getiren uluslararası sistemdeki anarşi durumunun devlet aktörünün politik davranışlarını etkilediğini ve özellikle dış politikadaki eğilimlerini şekillendirdiğini öne sürmüş ve gücü ise diğer düşünürler ve ekoller tarafından da

kabul edilen nüfus, askeri kapasite, ekonomik gelişmişlik ve siyasi istikrar odaklı bir yaklaşım çerçevesinde tanımlamıştır (Waltz, 2015:131).

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde gücün ne olduğuna dair veya gücün tanımına dair ortak bir görüş olmamakla birlikte disiplin içerisindeki her bir ekol ya da teori güce dair farklı yaklaşımlara sahiptir. Genel bir tanım yapılacak olursa güç, sistemdeki diğer aktörlerin davranışlarını farklı bir yöne çekebilme, değiştirebilme ve dönüştürebilme kabiliyetidir. Realizm ve liberalizm bağlamında gücü ele aldığımızda güç kavramı, sahip olunan toprak büyüklüğü, ekonomik gelişmişlik, askeri kapasite ve müdahale yeteneğinin seviyesi ve nüfus gibi somut öğelere dayandırılarak ölçülmektedir. Post pozitivist akımlar yani feminizm ya da Gramsci’ci kuram bağlamında gücü ele aldığımızda güce dair söylem, iktidarların ilişkisi, bilişsel temelli öğeler ve algılar gibi daha soyut parametreler üzerinden ölçülmektedir (Şahin, 2020:3). Literatürde güce dair tartışmalar Robert Dahl’ın diğer aktörlerin davranışlarını etkileyebilme ve yönlendirebilme odaklı güç tanımlamasına ek olarak gücün caydırma ve zorlama şeklinde iki farklı boyutunun olduğunu da iddia etmiştir ve gücün bu şekilde farklı unsurları da içerisinde barındırdığını öne sürmüştür (Dahl, 1957:201-203). Dahl bu tartışmayı farklı şekilde devam ettirmiş olsa da gücün tanımına dair tartışmalar Realizm’in en önemli isimlerinden olan Morgenthau’nun yaklaşımları üzerinden devam etmiştir. Morgenthau’ya göre uluslararası ilişkilerde devletlerin kendi aralarında sürdürmüş oldukları mücadeleyi güç mücadelesi olarak tanımlamakla birlikte güç ise başta insanlar olmak üzere zihinleri, diğer aktörleri ve eylemleri kontrol edebilme kabiliyetini içerisinde barındıran her türlü yolu temsil eder (Morgenthau, 1970).

Morgenthau, güce ilişkin tanımını yaparken gücün kaynaklarını coğrafi özellikler, sahip olunan doğal kaynaklar ve nüfus gücü, askeri kapasite, ulusal moral değerleri şeklinde sıralamıştır (Tanrısever, 2005). Her ne kadar Morgenthau, gücün kaynaklarını bu şekilde sıralasa da bu kaynaklar arasında askeri kapasiteyi ve askeri gücü ilk sıraya koymaktadır çünkü Morgenthau için caydırıcılık son derece önemlidir. (Özdemir, 2008:112-117).

Buraya kadar anlatılanlar ışığında güç kavramına ilişkin tarihsel süreç içerisinde farklı düşünürler ve teorik yaklaşımlar farklı argümanlar ve açıklamalar ortaya koymuştur. Güce ilişkin tartışmalar uluslararası ilişkiler bağlamında daha çok realizm ağırlıklı olarak kendisini göstermiştir ve Joseph S. Nye’nin söylediği üzere güç, herkesin bir fikir öne sürdüğü fakat işleyişinin nasıl olduğu konusunda hiç kimsenin fikrinin olmadığı hava durumuna benzemektedir (Nye,1990:177).

Joseph S. Nye ve Güç Kavramı

Güç kavramına ilişkin ortaya konulan yaklaşımlarda Joseph S. Nye'nin Yumuşak Güç kavramını ortaya atması ile güç özelindeki tartışmalar başka bir yöne evrilmiştir. Joseph S.Nye'nin 1980 yılında yayınlamış olduğu Amerikan Doğası'nın Değişen Gücü kitabı ile yumuşak güç kavramını ilk defa tartışmış ve Amerikan gücünün düşüşte olduğu tartışmalarına ilişkin olarak Amerika'nın sadece askeri ve ekonomik olarak değil aynı zamanda "yumuşak güç" çerçevesinde üçüncü bir boyutta da güçlü olduğunu iddia etmiştir (Nye,1990:155). Ayrıca Joseph S. Nye, ABD'nin sahip olduğu gücün sadece askeri yetenekler ile yani sert güçle açıklanmasının mümkün olmayacağını , ABD'nin küresel ve bölgesel örgütlerdeki rolünün , toplumları cezbeden kültür ve tarihinin, yaşam tarzının, evrensel öğelerle beslenen ideolojisinin ürettiği yumuşak güç ile de mevcut hegemonyasının devam ettirebileceğini öne sürmüştür (Nye,1990:160).Joseph S. Nye, yumuşak güç savını 1991 yılında yayınlamış olduğu "Amerikan Gücünün Paradoksu" , 2004 yılında yayımladığı "Yumuşak Güç Dünya Siyasetinde Başarının Yolu" adlı çalışmalarında detaylı olarak ele almaya devam etmiştir.

Joseph S. Nye'nin güce ilişkin yaklaşımında sert güç ve yumuşak güç ayrımı oldukça önemlidir. Öncelikle Nye için karşı aktörün davranışlarını ve yönelimlerini etkileyebilme yeteneğini sadece fiziki güç ile açıklamak gücün kavramsal sınırlarını ortaya koyma açısından yeterli olmamaktadır. Nye'a göre güç kavramının doğru şekilde anlaşılabilmesi için en başta içerisinde barındırmış olduğu "yumuşak" ve "sert" güç unsurlarının netliğe kavuşturulması gerektiği gibi söz konusu bu iki boyutun birleşmesi ile ortaya çıkan bağlantının varlığının kabul edilmesi gerekmektedir. (Kodaman & Hacıbektaşoğlu, 2022:111). Buradan hareketle denilebilir ki devletlerin sahip oldukları maddi unsurlar üzerinden kesin olarak güce sahip oldukları çıkarımında bulunmak mantıklı olmayacaktır. Nye'a göre uluslararası ilişkilerde karşı aktöre siyasi bağlamda baskı yapabilmek veya onu ikna edebilmek adına askeri ve ekonomik araçlara başvurmak "sert güç" olarak nitelendirilirken ,uluslararası sistemdeki diğer aktörleri istenen şekilde davranabilmeleri için sert gücü kullanmadan kendi değerlerini, kültürünü, ideolojisini empoze ederek veya takdir ettirerek yönlendirebilme yeteneğine sahip olmak ise "yumuşak güç" olarak nitelendirilmiştir (Kodaman & Hacıbektaşoğlu, 2022:112). Başka bir deyişle sert güç, merkezine zorlama ve tehditkâr biçimde baskı unsurlarını alırken yumuşak güç ise daha çok ortak kimlik, kültür ve değerler bağlamında politikaları merkezine almaktadır (Nye,2004:7). Yumuşak güç uluslararası ilişkilerde devam eden güç tartışmalarında 90'lı yıllarda kendisine daha çok yer bulmuştur. Ayrıca sert gücün bir anlamda sopa, yumuşak gücün ise havuç metaforu ile tanımlandığı görülmektedir (Şahin, 2020:7). Daha önce de bahsedildiği

üzere sert gücün içerisinde barındırmış olduğu unsurlar daha çok askeri, ekonomik ve siyasi gibi maddi unsurlar ve kapasiteler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Nye’a göre bu unsurlar kimi zaman bir ödül kimi zamanda bir sopa olarak kullanılmıştır (Nye,2004:11). Yumuşak güçte sert gücün aksine herhangi bir baskı, zorlama veya tehdit olmadığı gibi Nye yumuşak gücün karşı tarafı etkilemeye ve cezbetmeye dayandığını ifade etmiş yumuşak gücün kaynaklarını da “dış politika girişimleri, kültür ve sahip olunan politik değerler” olarak nitelendirmiştir (Nye,2004:11). Nye, yumuşak güç sayesinde bir devletin toplumları, kalpleri ve akılları kazandığını ve bunun sonucunda da söz konusu hedef aktöre karşı önemli bir etki oluşturduğunu öne sürmüştür. Dolayısıyla yumuşak güç daha çok çıkarları etkileyebiliyor ve şekillendirebiliyor iken sert güç ise davranışları şekillendirmektedir. Sert güç kısa vadede uygulandığından ve hızlı reaksiyon gerektirdiğinden dolayı ortada bir kar – zarar hesaplaması vardır. Fakat yumuşak güçte herhangi bir kar-zarar hesaplaması yoktur (Nye,2004:289-400). Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli nokta ise Nye, nüfus, ekonomik kapasite, silah ve teknolojik gelişmişlik, toprak ve kaynaklar gibi sert güce ait materyallerin aynı zamanda hem yumuşak güç üretebileceğini hem de yumuşak gücün kaynakları olabileceğini öne sürmüştür. Bunun sebebi ise Nye’in alışılmışın aksine havuç-sopa ikilisinin yerine hedef alınan aktörün üzerinde yaratılmış olan etkiye odaklanmasıdır. Nye, daha sonraları yumuşak güç kavramına ilişkin çalışmalarını ilerletmiş ve sonraki çalışmalarında esasen yumuşak güç ve sert gücün net bir şekilde birbirinden ayrılmasına karşı çıkarak bu iki gücün birleşimi olarak kabul edilen “akıllı güç” kavramını ortaya atmıştır (Nye,2011:205-238).

Bir başka ifade ile, sert güç ve yumuşak güce dair belirli bir tanım yapılırsa da kaynaklar ve faaliyetler açısından ikisi arasında kesin bir ayrımın yapılamaması kavramın anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Çünkü sert güç ve yumuşak gücün anlamsal olarak iç içe geçmiş olması ikisinin de birbiri yerine kullanılamaması esasında akıllı güç kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Çuvalcı Köroğlu & Kalkan, 2024:44). Bu bağlamda 2001 yılında ABD izlemiş olduğu dış politika vizyonu, iç ve dış politikada tartışmalı durumlar Joseph S. Nye ve Richard Armitage’nin 2008 yılında göreve gelecek olan yeni ABD başkanı için rehberlik ve tavsiye özelliği taşıyan “CSIS Comission on Smart Power a Smarter, More Secure America (CSIS Reports)” isimli çalışma ortaya konulmuştur. Bu çalışma akıllı güç kavramının temelini atıldığı ilk çalışma olarak kabul edilmekle birlikte ABD’nin benimsemiş olduğu sert güç politikaları, uluslararası hukuk ve örgütleri hiçe sayması oldukça eleştirilmiştir. Dolayısıyla bu eleştiri ile ABD’nin yumuşak gücünü kaybettiğini ve uygulanan yanlış dış politikadan vazgeçilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Armitage ve Nye, 2007:7-9).

Buna ek olarak ABD'nin o dönemde izlemiş olduğu dış politikadan dolayı ABD'nin kendisini yalnızlaştırdığını ve aynı şekilde ABD'ye olan bakış açısının artık eskisi kadar iyimser olmadığı öne sürülmüş bu sebeple de akıllı güç çerçevesinde politikaların uygulanması gerektiği vurgulanmıştır (Çuvalcı Köroğlu & Kalkan, 2024:45).

Sert ve yumuşak güç birbirine entegre şekilde kullanılmak isteniyorsa ve başarılı bir akıllı güç politikası ortaya konulmak hedefleniyorsa ilk önce kesin çizgileri olan tanımlamalar yapılmalı ve hem sert güç hem de yumuşak güce ilişkin kurumlar incelenmelidir. Buna ek olarak yumuşak ve sert güç araçları uyumlu şekilde kullanılarak akıllı gücü destekleyici siyasi dinamikler dikkate alınmalıdır (Ernest, 2008:114). Yine bu bağlamda akıllı gücün hedefi olacak ülkenin iç ve dış doğası hesaba katılmalıdır. Ayrıca akıllı gücü uygulayacak olan aktörde kendisini iyi tanımalı, ülkesinin ve halkının sahip olduğu beklentileri, gücünün sınırlarını dikkatli tartmalıdır. Söz konusu akıllı güç sadece güç politikalarının taraflarını ilgilendirmedeği gibi bölgesel ve küresel olarak da dikkate alınmalıdır (Ernest,2008:115).

Akıllı gücün amacı ise mevcut nüfuzu genişletmek ve ortaya konulan eylemlere meşruiyet kazandırmaktır. Nye, küresel barışın sağlanabilmesi için akıllı gücün kullanılması gerektiğini öne sürmüştür (Nye,2011:9). Buna ek olarak akıllı güç stratejisinin uygulanması ise henüz operasyona başlamadan sert güç ve yumuşak gücün unsurları ile bütünleşmiş biçimde olması gerekmektedir. Bu tarz yaklaşımlar özellikle günümüzde çeşitli ulus inşası ve terörizm ile mücadele çerçevesinde gerçekleşen operasyonlarda sert gücün niteliğine bağlı olarak değişken şekilde uygulanmaktadır (Nye.2011:10).

Afrika'da Öne Çıkan Aktör: Türkiye

Türkiye'nin Afrika ile olan münasebeti her ne kadar son dönemde dış politikada kendisini gösterse de esasında Türklerin Afrika ile olan ilişkisi çok daha eski tarihlere dayanmaktadır. Türk dış politikasında her ne kadar Kuzey Afrika önemli bir alan işgal etse de Afrika'nın diğer ülkeleri ile olan iş birlikleri ve çeşitli alanlardaki ilişkiler Türkiye'nin kıtadaki varlığını ilerleten ve pekiştiren unsurlardır. Tarihsel olarak bakıldığında Abbasiler dönemine kadar gitmek mümkün. Abbasi halifelerinin bir takım askeri amaçlar doğrultusunda Mısır'a ve yakınlarına yerleştirilen Türkler, burada bağımsız devletler kurmuşlar ve bu bağlamda 9.yy'ın ikinci yarısında ilk olarak Tolunoğulları , yaklaşık yarım asır sonra ise İhşitler, Mısır'da hüküm süren dolayısıyla da Afrika'da var olmuş ilk Türk devletleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Karagül & Arslan, 2013:23). 12.yy'a gelindiğinde Mısır'da kurulmuş olan ve Kuzey Afrika'nın tamamında hüküm sürmüş olan Eyyübiler'den sonra Memlükler Mısır ve Trablus çevresinde

hakimiyetlerini sürdürmüşlerdir. Daha sonra ise kıtada uzun yıllar hüküm süren ve geride birçok izler bırakmış olan Osmanlı Devleti kıtada varlık göstermiş olan bir diğer Türk devleti olarak karşımıza çıkmaktadır (Erol&Altın, n.d:s.2).

Osmanlı Devleti Kuzey Afrika’da yani Mısır, Libya, Cezayir ve Tunus gibi devletlerin tamamında hüküm sürmüştür. Dolayısıyla Osmanlı’nın Kuzey Afrika ile önemli bir ilişki içerisinde olduğu öne sürülebilir (Özkan,2012:21). Kuzey Afrika’nın yanı sıra Sahra Altı Afrika özelinde ele aldığımızda ise Etiyopya, Sudan, Eritre, Cibuti, Nijer, Somali gibi bazı Afrika ülkeleri kısmen de olsa Afrika’nın hakimiyeti altındaydı. Osmanlılar buralarda Kanem-Bornu İmparatorluğu ile ittifak kurmuş ve yardımlarda bulunmuştur. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti 1861 yılından itibaren Güney Afrika’da elçilik bulundurmaya başlamıştır (Karagül & Arslan, 2013:23). Osmanlı Devleti’nin ilk başlarda Afrika’nın kuzeyinde varlığını sürdürmesi kıtanın İspanyollar tarafından sömürülmesini geciktirmiş ve daha sonraları diğer pek çok sömürgeci devletin kıtaya girmesine engel olan bir set vazifesi görmüştür (Erol&Altın,n.d:2). Osmanlı Devleti’nin kıtadaki varlığı sadece sömürgeciliği engellemekle kalmadığı gibi aynı zamanda hakimiyeti altındaki toprakların kimliklerini, kültürlerini ve dini değerlerini olduğu gibi muhafaza edebilmelerinde oldukça önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı Devleti, 1912 yılında imzalanmış olan Uşi Antlaşması ile Afrika’daki son toprak parçasını da kaybetmiş ve o tarihe kadar kıtada yaklaşık 400 yıl hüküm süren bir imparatorluk olarak tarihteki yerini almıştır (Karagül & Arslan, 2013:24).

Türkiye Cumhuriyeti dış politikasının ilk dönemlerde Afrika’ya ilgi göstermemesi ve Osmanlı döneminin tam tersi biçimde gerçekleşmesi belli bazı sebeplere dayanmaktadır. Osmanlı Devleti ağırlıklı olarak dış politikasında çok milletli, çok dinli ve çok mezhepli bir politika izlemekteydi fakat Cumhuriyet Türkiye’sinin kurucu kadrosu daha statükocu ve yeni kurulan bu ulus devleti ayakta tutmaya ve içerde ve dışarda meşruiyet kazanmayı önceleyen bir dış politika seyretmekteydi (Oran,2020:23). Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu esnada Osmanlı Devleti’ndeki “devlet ve diplomasi” geleneği halen devam ettirilirken aynı zamanda rejimi ise reddedilmiştir (Oran,2020:24). Bunun sebebi yeni kurulan rejimin siyasi önceliği muasır medeniyetler seviyesine ulaşma gayesi bağlamında 18.yy’da başlanan Batılılaşma hareketine kurumsallık katmak olmuştur (Turhan, 2023:211).

Yine bunlara ek olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş dönemlerinde dış politikada Afrika’nın alt sıralarda yer almasının nedenleri arasında sosyo-kültürel etkenleri de sayabiliriz. Bu bağlamda ekonomik sistem batı merkezli kabul edilmiştir ve buna ek olarak yönetici liderlerin ve aydınların etkisi Türkiye’nin Afrika ile olan ilişkisine ket vuran önemli etkenler

olmuştur (Turhan, 2023:211). Yine buna ek olarak ulus devleti inşa sürecinde kimlik oluşumu ise iç politika yoğunluklu bir yönelim seyretmiştir. Dolayısıyla Afrika'nın bu kimlik oluşumu ve inşası sürecinde doğal olarak rol model olmaması ilişkilerin seviyesini belirleyen bir unsur olmuştur. Buna karşın Türkiye'nin içeride bir kimlik oluşturma çabası dışarıda ve özellikle batıda kabul görmemiş üstelik doğuda da kendisini yalnızlaştırmıştır (Oran,2020). İlişkileri yönlendiren bir diğer unsur ise Cumhuriyetin ilk yıllarında Afrika'daki ülkelerin büyük çoğunluğunun sömürge altında olmasıdır. Dolayısıyla o dönemde TBMM'nin ulusal kurtuluş mücadelesi sonrası batıya kendisini kabul ettirme çabası içerisinde olması Türkiye'yi sömürge ülkeler ve bölgeler üzerinden batıyı karşısına alacak bir politika izlememeye yöneltmiştir. Son olarak iktisadi kalkınmışlık ve üretim biçimi anlamında Afrika'nın gelişmişlikten uzak olması Türkiye'nin batıyı merkeze koymasına neden olmuştur (Turhan, 2023:211).

Soğuk Savaş dönemine gelindiğinde Türkiye-Afrika ilişkileri farklı olaylar etrafında şekillenmiştir. Özellikle 1950-1990 yılları arasında Türkiye-Afrika ilişkileri Türk dış politikasının tercihleri bağlamında şekillenmiştir. Sovyetler Birliği'ni oluşturduğu tehdit ve Kıbrıs meselesi belirleyici iki önemli dış politika konusu olmuştur (Turhan, 2023:212). Özellikle sovyetler Birliği'nin oluşturduğu güvenlik tehdidi ile Türkiye, güvenlik eksenli politikasını batı ile uyumlu şekilde yürütmüştür. Bilhassa Demokrat Parti döneminde Türkiye'nin ABD ile eşgüdümlü dış politika izlemesi hem batı dünyası ile hem de ABD ile olan ilişkileri bir üst seviyeye çıkarmıştır. Ancak öte yandan doğu ile olan ilişkiler Sovyetler Birliği faktörü nedeniyle son derece sınırlı kalmıştır (Erdoğan&Aslan,2021:295). Soğuk Savaş döneminde Türkiye, Sovyet Tehdidi karşısında güvenliğini NATO şemsiyesi altına alarak garanti altına almış ve batının güneydoğu kanadı olarak konumlanmıştır. Dolayısıyla hem askeri hem de siyasi anlamda oldukça batıya eklemlenmiş olan Türkiye, Afrika'ya yönelik politikasında da Batı ile eşgüdümlü hareket etmiştir (Turhan, 2023:213). Bu bağlamda 1951 ve 1953 yıllarında Tunus'un ve Fas'ın bağımsızlığı noktasında bu sorunların bir iç sorun olduğunu ve konunun ertelenmesi gerektiği minvalinde oyunu kullanmıştır (Bayram,2014:261). Buna ek olarak 1956 yılında Süveyş Kanalı krizinde Mısır'a yönelik biraz daha dengeli bir politika yürüten Türkiye, zaman zaman İngiltere'nin yanında konumlanmıştır ve o dönemde yükselişe geçen Bağlantısızlar Hareketi'ne katılmamıştır (Bağcı,2019:123-143).

Öyle ki 1955 yılında düzenlenen Bandung Konferansına katılan Türk heyeti, söz konusu bu oluşuma ilişkin karşı olduklarını bildirmiş ve bu oluşumun sadece komünist bloğun lehine olacağına yönelik beyanlarda bulunmuşlardır. Sonraları Türkiye için kullanılacak olan “ABD'nin uydusu” veya “Batı emperyalizminin polisi” benzetmelerine gerekçe sağlayacak

olan faktörlerden bir diğeri ise Türkiye'nin izlemiş olduğu batı merkezli dış politika yaklaşımı olmuştur (Bağcı,2019:144). 1970'li yıllara yaklaşıldığında Türkiye'nin kıtadaki büyükelçiliklerinin artmasına paralel olarak Afrika'daki faaliyetlerini genişletme çabası içerisinde olduğu anlaşılabılır. Ancak Türkiye'nin bu çabası Kıbrıs sorunu özelinde istenileni vermiş sayılmaz zira 1965 yılında BM Genel Kurulunda, Kıbrıs sorununa ilişkin Kıbrıs'ın egemenliği ve Türk müdahalesini içeren 2077 sayılı kararın görüşmelerinde Sahra Altı Afrika ülkelerinden Senegal dışındaki diğerk ülkeler Türkiye aleyhinde oy kullanmıştır (Bahçecik,2021:174).

Afrika ülkelerinin bu politik davranışının nedeni esasında o dönemde bağımsızlığını yeni kazanan Afrika ülkelerinin Kıbrıs'ta oluşacak herhangi bir bölünmenin kendi ülkelerinde yaşayan azınlıklar üzerinden olumsuz etki doğuracağı korkusu şeklinde açıklanabilir (Fırat,2002:731).

Türkiye – Afrika ilişkilerinde açılım dönemi 1998 yılından itibaren konuşılmaya başlanmış ve Türkiye'nin Nijerya büyükelçisi Numan Hazar'ın Kıbrıs meselesinde Afrika ülkeleri ile olan ilişkilerin önemine dikkat çekmiş ve bu bağlamda bir Eylem Planının gerektiğini öne sürmüştür (Tepeciklioğlu,2019:28). Her ne kadar bir Eylem Planı hazırlanmış olsa da 1999 yılında meydana gelen Gölcük depremi, ekonomik krizler ve siyasi istikrarsızlıklar bu eylem planının uygulanmasını geciktirmiştir. 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi, Afrika ülkeleri ile kurulacak olan ilişkilerin ve bu ilişkilerin geliştirilmesi noktasında hem siyasi hem ekonomik olarak gerekli iradeyi ortaya koymuştur. Dolayısıyla yıllarca donmuş vaziyette olan Afrika ile olan ilişkiler yeni bir siyasi otorite ve irade, ekonomik ve sosyolojik bir taban bularak yeni bir döneme evrilmeye başlamıştır (Şahin,2010).

Afrika ve Türkiye arasındaki ilişkilerin seyri AKP hükümetinin önceden hazır bulunan Afrika Eylem Planı'nı uygulamaya koyması ile ivme kazanmış ve ilerleyen süreçte Türkiye'nin kıta ile olan ilişkisi kurumsal zemin üzerinde daha sağlam bir şekilde ilerlemeye başlamıştır. Dönemin Başbakanı olarak görev yapan Recep Tayyip Erdoğan'ın 2005 yılının mart ayında Etiyopya ve Güney Afrika'ya yönelik ziyaretleri dikkat çekmiştir zira Sahra Altı Afrika ülkelerine giden ilk Türk Başbakanı olmuştur ve o yıl Afrika Yılı olarak ilan edilmiştir. Yapılan bu ziyaretler meyvesini Türkiye'nin Afrika Birliği'ne "Gözlemci Üye" statüsünü kazanması ile almıştır. 2008 yılına gelindiğinde ise Türkiye, Afrika Birliği'nin stratejik ortağı olmuştur (Turhan, 2023:220).

Türkiye'nin Afrika kıtası ile olan ilişkisinin 2008 sonrası gelişimi ilerideki bölümlerde Türkiye'nin kıtada uygulamış olduğu yumuşak güç, sert güç ve akıllı güç çerçevesinde ele alınacaktır.

Türkiye'nin Afrika Politikasında Yumuşak Güç

Türkiye'nin yumuşak güç kapasitesine ve olanaklarına bakıldığında esasında Joseph Nye'in yumuşak güç kavramını ortaya atarken öne sürdüğü yumuşak güç kaynaklarından kültür ve değerler açısından son derece zengin bir ülkedir. Dolayısıyla Türkiye yumuşak güç bağlamında etki yaratabilecek kapasitede bir ülkedir denebilir. Türkiye'nin yumuşak gücü sahip olduğu vakıflar ve özel bütçeli devlet kurumları üzerinden şekillenmekle birlikte son dönemde oldukça gelişen Türk dizi ve film sektörü de Türkiye'nin yumuşak gücüne önemli katkılarda bulunmaktadır. Yine bu bağlamda Yunus Emre Vakfı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, Maarif Vakfı ve TRT yayınları kapsamında yapılan yardımlar, destekler ve eğitim faaliyetleri ile Türkiye toprakları dışına yumuşak gücünü belirli ekosistem dahilinde taşımaktadır. Her ne kadar Türkiye yumuşak güç bağlamında oldukça önemli bir potansiyele sahip olsa da bu gücünü kullanmakta oldukça geç kalmış bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'nin yumuşak güç bağlamında Afrika'ya yönelik yürütmüş olduğu politikalara baktığımızda ise son derece yoğun ve özellikle kimlik üzerinden yürütüldüğü görülmektedir. Fakat Türkiye her ne kadar yumuşak güç bağlamında önemli araçlara sahip olsa da Afrika özelinde pek çok engellerle karşılaşabilme ihtimali bulunmaktadır. Çünkü yumuşak güç kavramı hedefteki topluma veya ülkeye doğrudan dayatılabilecek ve kısa vadede fayda sağlanabilecek bir olgu olmadığı gibi burada kilit faktör bireyleri etkilemek ve toplumsal bir algı oluşturmaktır. Bu açıdan bakıldığında Afrika kıtası yüzyıllar boyunca istikrarsız bir geçmişe sahip olmuş ve pek çok iç savaşa ve sömürgeye maruz kalmıştır. Dolayısıyla Afrika'nın bu yüzyıllardır süregelen yapısal sorunları ve istikrarsız görüntüsü sadece Türkiye açısından değil kıtada etkili olmak isteyen diğer ülkeler için önemli bir engel oluşturmaktadır. Afrika, içerisinde pek çok siyasi yönetim biçimini, toplumsal farklılıkları barındırmaktadır. Özellikle 1980'lerden itibaren kıtada artan askeri darbeler, iç savaşlar, yolsuzluklar ve siyasi istikrarsızlıklar kıtadaki ülkelerin ve sahip oldukları kurumların gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. Buna ek olarak böylesi bir ortamda karar verme mekanizması toplum ve bireyler özelinde gerçekleşmeyip yöneticilerin çıkarları ve kararları ön plana çıkmaktadır (Yuksel, 2025:869).

Türkiye 2005 yılını Afrika Yılı ilan etmesi ve uygulamaya koymuş olduğu Afrika Açılımı çerçevesinde kıtadaki ülkeler ile ekonomik, kültürel ve siyasi ilişkilerin yanı sıra insani ilişkilerde ilerleme kaydetmeyi amaçlamış ve ilişkileri derinleştirme çabası içerisine girmiştir. Bu bağlamda Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Yunus Emre Enstitüsü gibi öne çıkan kurumlar vasıtası ile eğitim başta olmak üzere altyapı ve kültürel kapsamda pek çok projeler yürütmektedir. Bu kapsamda Afrika'da Yunus Emre Vakfı bünyesinde toplamda YETKM (Yunus Emre Türk Kültür Merkezi) sayısının neredeyse %17'si Afrika'da bulunmaktadır. Yine vakfa bağlı olarak Sahra Altı Afrika ülkelerinin yanı sıra Mısır ve Fas'ta olmak üzere toplamda 15 tane YETKM faaliyet göstermektedir (Yunus Emre Enstitüsü, 2024:13). Vakfın bu merkezlerinde yürütülen pek çok faaliyetin yanı sıra bölgede yer alan üniversitelerin bünyesinde de "Türkoloji Projesi İş Birliği Protokolü" yapılmıştır. Bu kapsamda Türk dilini, kültürünü, sanatını ve edebiyatını tanıtmayı amaçlayan bölümler açılmakta olup aynı zamanda var olan bölümlerin müfredatlarına eklemeler yapılmaktadır. Bu bağlamda yapılmış olan toplamda 123 protokolün 40 tanesi sadece Afrika ülkeleri ile yapılmıştır (Yunus Emre Enstitüsü, 2023:236).

Kıtada faaliyet gösteren bir diğer önemli kurum olan Türkiye Maarif Vakfı bünyesinde yürütülen eğitim programlarının yaklaşık yarısı sadece Afrika'da gerçekleşmektedir. Bu kapsamda vakfın eğitim faaliyetlerinde bulunduğu Afrika ülkeleri şu şekilde sıralanabilir: Gine, Togo, Tunus, Çad, Nijer, Kongo, Gabon, Moritanya, Gambiya, Sierra Leone, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Madagaskar, Etiyopya, Güney Afrika, Cibuti, Somali, Burundi, Ekvator Ginesi, Tanzanya, Kamerun, Mali ve Sudan (Türkiye Maarif Vakfı, 2023:59).

Afrika'da faaliyetlerde bulunan bir diğer kurum olan TİKA (Türk İş Birliği ve Kalkınma Ajansı)'nın kıtada 21 ofisi bulunmaktadır ve 2023 itibarıyla TİKA'nın sağlamış olduğu kalkınma yardımlarından yaklaşık 60 milyon dolarlık bir kısım sadece Afrika ülkelerine gitmiştir (tika.gov.tr, 11.10.2025). Türkiye'nin Afrika'da yürütmüş olduğu insani yardımlar ile bölgede yaşanan sorunlara ilişkin çözüm yolları bulmayı amaçlayan projeleri TİKA üzerinden yürütmektedir. Bu bağlamda özellikle kıtada yaşanan kıtlıklara, Orta Afrika'da sürekli meydana gelen siyasi karışıklıklar nedeniyle etkilenen insanlara, kıtadaki sağlık sorunlarına, eğitim ve altyapı problemlerine ilişkin çözüm bulmaya çalışılmaktadır (Demirtaş, 2015:93).

TİKA bünyesinde Malavi'de okula gidip gelmenin çok zaman alması nedeniyle ev işlerinden sorumlu olan kız çocuklarının okul bırakmalarına engel olmak amacıyla kız çocuklarına bisiklet hediye edilmiştir ve böylece kız çocuklarının okula devam edememe sorununa çözüm yolu sunulmuştur (Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu ,2023:35). Yine buna

ek olarak Nijer'in sağlık altyapısını geliştirmek için 51 kişiden oluşan Türk ekibi 2 haftalık süre boyunca Nijer vatandaşlarını tedavi etmiştir. TİKA kapsamında yine Somali'de Albino hastalığına sahip bireylere yönelik farkındalığı artırmak amacıyla ve topluma entegrasyonlarını sağlamak amacıyla hem sağlık kontrolleri yapılmış hem de hastalıklarına ilişkin çeşitli tedaviler ve tıbbi destek sağlanmıştır (Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu, 2023:45).

Tüm bu yardımların yanı sıra Batı Afrika lkesi Mali'nin temiz suya erişimini sağlamak için 6 aylık bir süre içerisinde 26 tane su kuyusunun açılmasına ek olarak 1550 adet gıda kolisi yardımı yapılmıştır. Buna ek olarak Moritanya'da pratisyen doktorlara tıbbi ekipman yardımı ve sağlık personellerinin eğitimine destek verilerek Moritanya'nın sağlık altyapısı güçlendirilmek istenmiştir (Demirtaş, 2015:96).

Türkiye'nin kıtadaki yumuşak gne katkı sağlayan bir diğer önemli aktör THY'dir. Dünyanın en iyi havayolu şirketlerinden biri olan THY, havayolu genişlemesinde Türk dış politikası ile paralel ilerlemektedir. Bu bağlamda 2002 yılında THY sadece 4 ülkede 4 şehre uçuş yaparken 2025 yılı itibariyle 39 ülkede 51 noktaya uçuş yaparak kıtada en geniş uçuş ağına sahip havayolu şirketi ünvanını elde ederek kıtanın dünya ile daha çok entegre olmasını sağlamaktadır (aa.com.tr, 12.10.2025).

Türkiye'nin Afrika Politikasında Sert Güç

Türkiye'nin Afrika'daki varlığı sadece yumuşak güç unsurları ile gerçekleşmemektedir, aynı zamanda askeri alanlarda gerçekleşen iş birlikleri, anlaşmalar ve kıtadaki askeri yerleşimler Türkiye'nin kıtadaki konumunu belirlemekte ve askeri alanda bir rekabet oluşturmaktadır. Özellikle 2017 yılı sonrası dönemde Türkiye'nin kıta ülkeleri ile savunma ve güvenlik eksenli iş birlikleri elde etmesi Türkiye'nin yaklaşık yirmi yıldır inşa edilen Afrika yaklaşımına yeni bir alan ekleyerek askeri bir derinlik sağlamıştır. Elbette Türkiye'nin kıtada varlık gösteren diğer büyük aktörlere (ABD,Fransa, İngiltere, Çin ve Rusya) kıtadaki askeri varlığı oldukça yenidir (Turhan, 2023:220). Kıtada uzun yıllar insani yardım odaklı ve yumuşak güç çerçevesinde varlık gösteren Türkiye 2017 yılında Somali'de ilk denizaşırı askeri üssünü faaliyete geçirmesi ile birlikte Türkiye'nin kıtadaki sert gc oldukça belirgin bir hal almıştır (Turhan, 2023:220). Türkiye bunun yanı sıra Somali ordusunun yaklaşık olarak 5 bin kişilik kısmını bizzat eğitmekte ve Somali ordusunun sistematik ve disiplinli şekilde faaliyet göstermesine katkıda bulunmaktadır. Yine buna ek olarak Somali ordusuna çeşitli askeri strateji, terörle mücadele, analiz ve taktik gibi konularda eğitimler verilmektedir. Türkiye bu sayede Eş-şebab terör örgütüne karşı yapılan mücadelede barışa katkıda bulunma amacı

içerisindedir (Devecioğlu,2024:5-6; Şahin, 2021:295; www.m5dergi.com). Türkiye ve Somali arasındaki kurumsal ve askeri eğitim, sağlık, kalkınma, altyapı ve üstyapı, insani yardım gibi alanlardaki yumuşak güç eksenli ilişkiler bütünü 2024 yılında imza edilen “Savunma ve Ekonomik İş birliği Çerçeve Anlaşması” bağlamında iki ülke ortak bir deniz kuvvetleri oluşturulmasını yönünde anlaşmaya varmıştır. Bu anlaşma ile 10 yıllık süre boyunca Somali sularının koruma altına alınması, deniz kaynaklarının iyileştirilmesi, terörizm ile mücadele, korsanlık faaliyetleri ve dış tehditler, yasa dışı balıkçılık faaliyetleri gibi konularda iş birliği yapılması yönünde mutabakata varılmıştır (trthaber.com, 12.10.2025).

Türkiye’nin Afrika ile savunma alanında son dönemde artan şekilde iş birliğine girdiği ve pek çok Afrika ülkesi ile çeşitli askeri ve savunma anlaşmaları imzalamaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye, Afrika ülkelerine İHA’lar, çeşitli sınıflarda zırhlı araçlar, gözetleme sistemleri, mayın temizleme araçları ve silah satışları yapmaktadır. SIPRI tarafından yayınlanan raporda Türkiye, son dört yılda dokuz Afrika ülkesine silah tedarik ederek kıtanın silah alımındaki ithalat payının yüzde 11’ini oluşturmuştur (dw.com,12.10.2025). Buna ek olarak Türkiye, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Cibuti, Libya, Sudan, Somali, Tanzania, Senegal, Cezayir, Ruanda, Gabon, Mali, Nijerya, Moritanya, Tunus, Madagaskar, Gine, Gambiya ile askeri personel yetiştirme ve güvenlik anlaşmaları imzalayarak sert gücünü pekiştirmiştir (Turhan, 2023:220).

Akıllı Güç Perspektifinden Türkiye’nin Afrika Açılımı

Joseph S. Nye tarafından ortaya atılan akıllı güç kavramı literatürde her ne kadar anlam muğlaklığı nedeniyle tartışılrsa da özü itibarıyla bir ülkenin yumuşak güç ve sert güç unsurlarını eş güdüm içerisinde kullanabilmesi ve uygulayabilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Türkiye kıtadaki varlığının büyük bir kısmını ağırlıklı olarak yumuşak güç üzerinden inşa etmiş ve kıtada özellikle Müslüman kimliği üzerinden yumuşak gücünü kullanarak Afrika ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmiştir. Ancak son yıllarda Türkiye’nin çok boyutlu dış politika izlemeye başlaması ve özellikle savunma sanayisinde gerçekleştirmiş olduğu ilerlemeler Türkiye’nin Afrika’nın yanı sıra dünyanın çeşitli noktalarında sert güç unsurları ile varlık gösterebilmesinin önünü açmıştır. Sert güç ve akıllı güç bağlamında konuyu ele aldığımızda Türkiye daha çok Somali üzerinden öne çıkmaktadır. Türkiye hem Somali’de askeri üs açarak hem de Somali ordusunu eğiterek askeri anlamda kendisini göstermiştir ve bu durum kıtada stratejik anlamda Türkiye’yi ön plana çıkarmıştır. Türkiye’nin Afrika’daki açılımını ele alırken Somali özel bir yer kaplamaktadır zira Türkiye, Somali’nin ulus inşası noktasında önemli bir konumdadır (Özkan,2014:79). Türkiye yalnızca askeri anlamda maddi destekte bulunmamakla birlikte aynı

zamanda ÷lkedeki yerel akt÷rleri de sahada tutup güçlendirmekte ve kalkınma yardımları ile Somali'nin devlet inşasına yardım etmektedir (Demirtaş, 2015:110). Türkiye askeri anlamda bunları yaparken aynı zamanda THY ile ÷lkenin dış dünya ile bağlantısını geliştirmektedir. Bu bağlamda ilk olarak 2011 yılında dönemin Başbakanı olarak görev yapan Recep Tayyip Erdoğan'ın Somali'yi ziyareti akabinde Türkiye'nin Mogadişu'da Büyükelçiliğini açması ile THY'nin çift taraflı olarak Mogadişu-İstanbul seferlerini başlatması ile Türkiye, Somali'nin yalnızlığını bir anlamda sona erdirmiştir (Akpınar,2013:740). THY'nin bu faaliyeti ile eş güdümlü olarak TİKA bünyesinde ise Mogadişu Havalimanı Rehabilitasyon Projesi hayat geçirilmiş ve Somali'nin dış dünya ile olan entegrasyonu geliştirilmek istenmiş ve aynı zamanda uluslararası ulaşımına ilişkin gelişme sağlanmıştır (Alegöz, 2013:84).

Türkiye, yumuşak güç bağlamında Afrika ÷lkelerine insani yardımlarda, altyapı yatırımlarında, sosyal ve sağlık projeleri ile Afrika halklarının gözündeki imajını pozitif yönde etkilerken bu yaklaşımlarının akabinde Afrika ÷lkeleri ile çeşitli alanlarda anlaşmalar ve iş birliği fırsatları yakalamaktadır. Kazan-Kazan durumunun Türkiye'nin kıtaya olan yaklaşımında oldukça işleyen bir mekanizma olması Türkiye'nin yumuşak gücünün yanı sıra sert gücünün de uygulama alanı bulmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye, bir yandan su kuyusu açarken diğer yandan Afrika'daki ÷lkelerin devlet inşasında ya da güvenliklerinin sağlanması noktasında yardımcı aktör pozisyonunda olabilmektedir. Bu da Türkiye'nin kıtada yumuşak güç ve sert güç unsurlarını birbirlerini tamamlayıcı şekilde kullanarak akıllı güç olarak kıtada varlık göstermesini sağlamakta ve Türkiye'nin dış politikasını farklı bir yola sokmaktadır.

Sonuç

Güç kavramının anlatısı ve üzerine yürüt÷len tartışmalar yüzyıllar boyunca sürmüş ve ortaya son derece farklı tanımlamalar çıkmıştır. Günümüze yaklaştıkça, savaşların neden çıktığına dair veya uluslararası devletler sistemi içerisinde başat aktör olan ulus devletlerin hareketlerini anlamak çözümlemek için “güç” kavramı uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde kendisine tartışma alanı bulmuştur. Disiplin içerisindeki pek çok farklı teorik yaklaşım güç kavramına ilişkin belli bazı noktalarda ortak bir görüş birliğine varmış olsa da birbirinden ayrıldıkları noktalar olmuştur. Fakat güç kavramına ilişkin tüm bunların içerisinde hemen hemen her zaman kabul görmüş olan ana argüman; karşı tarafa isteneni yaptırma veya yapmaya ikna etme argümanı olmuştur. Bu ister savaşlar neticesinde ister politik düzeyde ortaya konulan çabalar ile olsun güç kavramı uzun bir süre bu şekilde en basit hali ile tanımlanmıştır. Güç

kavramına ilişkin yaklaşımlar günümüze yaklaştıkça ve uluslararası sistemin yapısı ve doğası değişmeye başladıkça artmaya devam etmiş ve güce ilişkin yeni yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda çalışmaya konu olan ve Joseph S. Nye tarafından uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde kendisine önemli bir tartışma alanı bulmuş olan yumuşak güç kavramı karşımıza çıkmaktadır.

Literatürde sıkça tartışma konusu olmuş olan bu kavram esasında ABD'nin soğuk savaş sonrası dönemde gücünün azaldığını bu nedenle kültür, tarih, kimlik ve değerler üzerinden hegemonyasını güçlendirebileceği, halkların kalbini ve zihnini kazanarak kontrol alanını genişletebileceği savını ortaya atmıştır. Gerçekten de bakıldığında bugün yumuşak güç bağlamında Hollywood, McDonald's, Burger King, NBA, Apple, Rock Müzik gibi ve hatta Work and Travel gibi değişim programları ile hem kendisine olan algıyı yayabilmekte hem de insanlara değişim programları ile tanıklık ettirerek etki altına alabilmektedir. Günlük hayatımızın pek çok noktasına değmiş olan ABD'nin yumuşak güç unsurları ABD'nin küresel hegemonyasına önemli ölçüde katkı sağlamaktadır.

Joseph S. Nye'nin ortaya atmış olduğu bu kavram yumuşak güç ve sert gücün kesin şekilde tanımlanamaması üzerine yoğun bir tartışmaya konu olmuş ve Nye ilerleyen dönemde yumuşak güce ilişkin çalışmalarını geliştirerek akıllı güç kavramını ortaya atmıştır. Sert güç ve yumuşak gücün etkin bir harmonisi olan bu kavram belirli koşullar altında uygulandığında bir devletin hedef ülkeye veya bölgeye ilişkin politikasında önemli kazanımlara kapı aralayabilir.

Türkiye'yi bu bağlamda değerlendirdiğimizde, Türkiye Afrika kıtasına ilişkin politik vizyonuna uzun yıllar siyasi, konjonktürel ve ekonomik nedenlerden dolayı yol haritası belirleyememiş ve kıtada çok geç varlık göstermeye başlamıştır. İç siyasette uzunca bir süre istikrarsızlık ile boğuşan Türkiye'de 2002 yılında AKP'nin iktidara gelmesi ile muhafazakâr sermaye ve İslami bir çerçeve ile hali hazırda ortaya konulmuş olan Afrika Eylem Planı uygulamaya koyulmaya başlanmış ve Müslüman kimliği ve insani yardım üzerinden şekillenmeye başlamıştır. Bu kapsamda Türkiye birçok Afrika ülkesinde yardımlarda bulunmaya başlamış, Afrika halkları tarafından pozitif bir algıya sahip olmaya başlamıştır. Burada dikkat edilmesi gereken husus Türkiye'nin veya Türklerin kıtada tarihsel olarak herhangi bir sömürgecilik faaliyetinin olmaması ve Afrika halkları üzerinde tarihsel bir trajediye sahip olmaması Türkiye'nin Afrika'daki imajı ve algısı açısından önemli bir gerekçedir. Türkiye organize etmeye başladığı ve oluşturduğu çeşitli kurumlar ile kıtada yumuşak güç uygulamalarını artırmış ve pek çok Afrika ülkesinde aktif şekilde faaliyetlerde bulunmuştur. İnsanların hayatlarına dokunmuş, el uzatmış ve imkanlar sağlamaya başlamıştır.

Türkiye'nin elinde tarihsel, kültürel ve değerler gibi yumuşak gücün unsurları açısından önemli araçlar bulunsa da Türkiye yumuşak gücünü geç keşfeden ve uygulamaya başlayan bir ülkedir. Fakat orta ve uzun vadede Türkiye sahip olduğu yumuşak güç unsurlarını kıta ülkeleri ile olan ikili ilişkilerin ve bölgesel diyalog mekanizmaların işlevselliği üzerinden bir üst seviyeye çıkarma potansiyeline sahip bir ülkedir. Türkiye, yumuşak gücüne ek olarak son dönemde keskin bir gelişim ivmesi gösteren savunma sanayisi ile kıtada sert güç bağlamında kendisine yer bulma çabası içerisinde. Bugün pek çok Afrika ülkesi ile çeşitli savunma ve askeri anlaşmalar, iş birlikleri yapılmaya başlanmıştır. Türkiye, Afrika ülkelerine artan oranlarda silah ve askeri teçhizat satışı yapmaya başlamış ve kıtadaki pazarını genişletme amacı ile hareket etmektedir.

Burada öne çıkan ve yukarıda da bahsedilen bir husus ise Somali'dir. Somali uzun yıllar boyunca istikrarsızlık, kıtlık ve savaşlar ile boğuşan bir ülke olmuştur. Terörizm ve korsanlık ülkenin adı ile en sık kullanılan kavramlar olmuştur. Müslüman bir ülke olan Somali ile ikili ilişkileri geliştiren Türkiye, yumuşak gücünün getirisi olarak ilk denizaşırı askeri üssünü burada açarak hem kıtada jeopolitik olarak önemli bir kazanım elde etmiş hem de kazan-kazan mantığı ile Somali ordusunu eğiterek askeri anlamda istikrar sağlamayı hedefleyerek Somali'de bir ulus inşası çabası içerisine girmiştir. Somali ordusunun terörizm ve çeşitli alanlarda kendi kendine yetebilmesini sağlamak amacıyla eğitimler veren Türkiye bir yanda da Somali'de sosyal sorumluluk projeleri ve çeşitli yardımlar ile yumuşak gücünü uygulamaya devam etmektedir.

Tıpkı Somali örneğinde olduğu gibi Türkiye, yumuşak gücünü ve sert gücünü bütünleşmiş biçimde uygulayarak yani akıllı güç bağlamında hareket ederek belirli kazanımlar elde edebilmektedir. Türkiye bir yandan THY ile kıta ülkelerini dünyaya bağlarken diğer yandan ekonomik ve askeri anlamda çeşitli iş birlikleri ve anlaşmalar imzalayarak kıtadaki varlığını güçlendirmeye çalışmaktadır. Her ne kadar pazar payı kıtada oldukça etkili olan diğer aktörlere (ABD, Rusya, Fransa, İngiltere vb.) oranla düşük kalsa da Türkiye, Afrika ülkelerine çeşitli silah ve teçhizat satışı yapmakta ama buna paralel olarak öğrenci değişim programları ile Afrikalı gençlerin Türkiye'de eğitim görmesini sağlayarak imaj ve algı çalışması yapmaktadır.

Bu örnekler elbette çoğaltılabilir fakat Afrika, demokratik gelişmişlik endeksi olarak oldukça düşük profilde görüntü çizmesini takiben iç savaş, darbe, ekonomik kriz gibi durumların her zaman yaşanabileceği potansiyelini hala barındıran bir kıta olmaya devam etmektedir zira karar alıcıların veya yöneticilerin ortaya koymuş oldukları irade ve fikirler çoğu zaman halkın talepleri veya beklentilerini üzerinde yer almaya devam etmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin kıtada uzun yıllardır uygulamış olduğu yumuşak güç politikaları dahil pek çok dış

politika yatırımının az önce sayılan sebeplerden dolayı boşa çıkması ve Türkiye açısından büyük maliyet oluşturabilir. Dolayısıyla Türkiye'nin kıtaya ilişkin dış politikası ve buna mukabil akıllı güç perspektifi son derece titizlik gerektirmektedir. Türkiye, kıtada yeni bir aktör olmasına rağmen önemli bir potansiyele sahip olmasının yanı sıra akıllı güç bağlamında doğru hareket etmeye devam ederse Afrika'da stratejik, ekonomik ve askeri anlamda ciddi kazanımlar elde etmeye devam ederek kıtadaki diğer büyük güçler ile olan rekabette elini kuvvetlendirebilir.

Referanslar

1. Akpınar, P. (2013). Turkey's Peacebuilding In Somalia: The Limits Of Humanitarian Diplomacy. *Turkish Studies*, 14(4), 735–757.
<https://doi.org/10.1080/14683849.2013.863448>
2. Alegöz, H. İ. (2013). *Uluslararası ilişkilerde insani diplomasinin rolü: türkiye-somali örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
3. Arı, T. (2010). *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*. MKM Yayıncılık.
4. Armitage, R. L., & Nye J. S. (2007). *CSIS Commission on Smart Power*.
www.csis.org
5. Bağcı, H. (2019). *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*. Orion Yayınevi.
<https://www.kitapyurdu.com/kitap/turk-dis-politikasinda-1950li-yillar/526109.html>
6. Bahçeci k, Ş. O. (2021). Turkey's "Opening up to Africa": From Idea to Full-Fledged Policy. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(Toplum&Siyaset), Article Toplum&Siyaset.
<https://doi.org/10.18506/anemon.770432>
7. Bayram, M. (2014). Türk Dış Politikasının Dönüşüm Sürecinde Afrika. İçinde İ. Demir (Ed.), *Türkiye'nin Dış Politikası: Yeni Eğilimleri, Yeni Yönelimleri, Yeni Yaklaşımları* (ss. 261–278). Dora Yayınları.
8. Bektaş, A. (1993, Temmuz 1). Machiavelli ve Hobbes, Siyasal İktidar ve Güç Analizleri. *Marmara İletişim Dergisi*, 177–188.
9. Carr, E. H. (2010). *Yirmi Yıl Krizi 1919-1939*. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
10. Cassirer, E. (1969). *The Triumph of Machiavellism and Its Consequences* (I. Kramni, Dü.). New Jersey.

11. Çuvalcı Köroğlu, S., & Kalkan, E. (2024). Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı: Doğu Afrika’da TİKA’nın Faaliyetlerini Anlamak. *İmgelem*, 14, 33–72.
<https://doi.org/10.53791/imgelem.1469358>
12. Dahl, R. A. (2007). The concept of power. *Systems Research and Behavioral Science*, 2(3), 201–215. <https://doi.org/10.1002/BS.3830020303>
13. Demirtaş, T. (2015). *TÜRKİYE’NİN AFRIKA POLİTKASINDA YUMUŞAK GÜÇ UNSURUNUN ROLÜ* [Yüksek Lisans]. Uludağ Üniversitesi.
14. Deutsche Welle. (2025). *SIPRI: Türkiye’nin silah ihracatı yüzde 103 arttı – DW – 10.03.2025*. <https://www.dw.com/tr/sipri-t%C3%BCrkiyenin-silah-ihracat%C4%B1-y%C3%BCzde-103-artt%C4%B1/a-71862670>
15. Devecioğlu, K. (2024). *Türkiye ve Somali: Bölgesel Güvenlikten Ekonomik Kalkınmaya Yeni Bir İş Birliği Yaklaşımı*(Analiz 317). Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM).
16. Erdoğan, S., & Aslan, Z. (2021). Demokrat Parti Döneminde Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri: İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönemin Mirası Ve Soğuk Savaş Etkisi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 21(42), Article 42.
17. Erol, Mehmet Seyfettin ve Ahmed Said Altı. (t.y.). *Türk Dış Politikasında Afrika: Osmanlı Mirası Üzerine Ortak Gelecek-Etkinlik Arayışları*.
<http://www.usgam.com/tr/index.php?l=840&cid=381>
18. Fırat, M. (2002). Yunanistan’la İlişkiler. İçinde B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1980* (6. bs.). İletişim Yayınları. <https://iletisim.com.tr/kitap/turk-dis-politikasi-cilt-1-1919-1980/7556>
19. Hobbes, T. (2013). *Leviathan* (S. Lim, Çev.; 11 b.). Yapı Kredi Yayınları.
20. Karagül, S., & Arslan, İ. (2013). Türkiye’nin Afrika açılım politikası: Tarihsel arka plan, stratejik ortaklık ve geleceği. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 9(35), 21–55.
21. Kodaman, T., & Hacıbektaşoğlu, A. (2022). Uluslararası İlişkilerde Güç Olgusu: Sert ve Yumuşak Güç. *Hakkâri Review*, 6(2), 95–122.
22. M5 Dergi. (2021). *Türkiye- Somali İlişkilerinde Yeni Dönem, Somali Neden Çok Önemli?* <https://m5dergi.com/one-cikan/turkiye-somali-iliskilerinde-yeni-donem-somali-nedencok-onemli/>
23. Morgenthau, H. J. (1970). *Uluslararası Politika*. Sevinç Matbaası.
24. Nye, J. S. (1990a). *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. Basic Books.

25. Nye, J. S. (2004). *Soft Power*. Public Affairs.
26. Nye, Joseph. (2011). *The Future of Power*. Public Affairs.
27. Oran, B. (2020). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar: 1919—1980* (20. bs.). İletişim Yayınları. <http://www.dr.com.tr/Kitap/Turk-DisPolitikasi-Cilt-1-1919-1980-/Baskin-Oran/Arastirma-Tarih/Politika-Arastirma/TurkiyePolitika-/urunno=0000000141924>
28. Özdemir, Haluk. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(3), 113–144.
29. Özkan, Mehmet. (2012, Ekim). Türkiye'nin Afrika'da Artan Rolü: Pratik Çabalar ve Söylem Arayışları. *Ortadoğu Analiz*, 4(46).
30. Özkan, Mehmet. (2014). *Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye'nin Somali Politikası*. SETA Yayınları.
31. Say, S. (2011). *İbn Haldun'un Düşünce Sistemi ve Uluslararası İlişkiler Kuramı*. İlk Harf Yayınevi.
32. Şahin, G. (2021). Türkiye-Somali İlişkileri. İçinde İ. Ermağan & E. E. Tepeciklioğlu (Ed.), *Dünya Siyasetinde Afrika 7: Türkiye'nin Afrika Ülkeleri ile İlişkileri: Süreç-KısıtlarOlası Çözümler* (ss. 283–308). Atlas Akademik Basım Yayın Dağıtım.
33. Şahin, Y. (2020). *ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜCE FARKLI YAKLAŞIMLAR VE TÜRKİYE'NİN GÜCÜ*, 3(2).
34. Tanrısever, Oktay. (2005). Güç. İçinde A. Eralp (Ed.), *Devlet ve Ötesi, Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar* (ss. 53–71). İletişim.
35. Thucydides. (2010). *Peloponnessos Savaşları*. Belge Yayınları.
36. THY. (t.y.). *Afrika'nın dünya ile entegrasyonunu hedefliyor*. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/thy-afrikanin-dunya-ile-entegrasyonunu-hedefliyor/3505963#:~:text=M%C4%B1s%C4%B1r'%C4%B1n%20ba%C5%9Fkenti%20Kahire'ye,geni%C5%9F%20u%C3%A7u%C5%9F%20a%C4%9Flar%C4%B1ndan%20biri%20oldu>
37. TİKA. (t.y.). <https://tika.gov.tr/wp-content/uploads/2025/04/Turkiye-Kalkinma-Yardimlari-Raporu-2023.pdf>
38. TRT Haber. (2024). *Türkiye-Somali İlişkilerinde Yeni Dönem*. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/turkiye-somali-iliskilerinde-yeni-donem841042.html>
39. Turhan, Y. (2023). *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye-Afrika İlişkileri*.
40. Türkiye Maarif Vakfı. (t.y.). <https://turkiyemaarif.org/dunyada-maarif>

41. Waltz, K. N. (2015). *Uluslararası Politika Teorisi*. Phoenix Yayınevi.
42. World Population Prospects. (t.y.). *World Population Prospects*.
<https://population.un.org/wpp/graphs?loc=1834&type=Demographic+Profiles&category=Line+Charts>
43. Yuksel, M. A. (2025). Türkiye'nin Afrika'ya Yönelik Dış Siyasetinde Yumuşak Güç Politikasının Sınırlılıkları. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 859–874.
<https://doi.org/10.11616/asbi.1658323>
44. Yunus Emre Vakfı. (2023). *2024 Yılı Faaliyet Raporu*.